

KIRSAL DEZAVANTAJLI ALANLAR
KALKINMA PROJESİ

FAZ-III



Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi

STRATEJİK YATIRIM PLANI



KAYSERİ
2026-2030

STRATEJİK YATIRIM PLANI HAZIRLAMA EKİBİ

Mustafa TOKDEMİR
Dr. Meral AKALIN KOCA
Dr. Şeyma AKŞİT ÖZER
Mehmet PARLAK
Dr. Fatih Serdar ŞAHİN
Tamer BOZKURT
İbrahim Çağatay KARACA
Çağla İrem ÖZTOP

İPYB/KDAKP İl Koordinatörü
İPYB/İ&D Görevlisi
İPYB/Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
İPYB/Mutemet ve Satın Alma Görevlisi
İPYB/Altyapı Mühendisi
ÇDE/Hayvancılık Görevlisi
ÇDE/Agronomist
ÇDE/Hayvancılık Görevlisi



İmtiyaz Sahibi

Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Grafik Tasarım

Mustafa TOKDEMİR

Tüm Hakları Saklıdır.

Bu yayının tümü ya da bir bölümü Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğünden önceden yazılı izin almaksızın hiçbir biçimde çoğaltılamaz, basılıp yayınlanamaz.

Basım Tarihi

05 Temmuz 2026

KIRSAL DEZAVANTAJLI ALANLAR KALKINMA PROJESİ KAYSERİ İLİ PROJE PERSONEL LİSTESİ

	İlçesi	Adı	Soyadı	Unvanı	Projedeki Görevi
İPYB	Merkez	Bülent	SAKLAV	İl Müdürü	Proje Yönlendirme Komite Üyesi
	Merkez	Mehmet	DEMİRBAŞ	İl Müdür Yrd.	Yerel İstişare Kurulu Üyesi
	Merkez	Ertan	KARAKAYA	Şube Müdürü	Yerel İstişare Kurulu Üyesi Yrd.
	Merkez	Mustafa	TOKDEMİR	Mühendis	İl Koordinatörü
	Merkez	Dr. Şeyma	AKŞİT ÖZER	Mühendis	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Merkez	Dr. Meral	AKALIN KOCA	Mühendis	İ&D Görevlisi
	Merkez	Dr. Fatih Serdar	ŞAHİN	Veteriner Hekim	Altyapı Mühendisi
	Merkez	Mehmet	PARLAK	Veteriner Hekim	Mutemet ve Satın Alma Görevlisi
ÇDE 1	Akkışla	Ömer	DEMİRTAŞ	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Akkışla	Serkan	KARAKUŞ	Mühendis	Agronomist
	Akkışla	Selami	KAŞIKARA	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 2	Sarıoğlu	Engin Oğuz	MORİLİPİNAR	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Sarıoğlu	Mehmet	ESEN	Mühendis	Agronomist
	Sarıoğlu	Genar	AYDEMİR	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 3	Felahiye	Durmuş	YILDIZ	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Felahiye	Ayhan	KOÇAK	Mühendis	Agronomist
	Felahiye	Gökhan	SEYFİ	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 4	Pınarbaşı	Hakan	AÇAR	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Pınarbaşı	Naime	ALTUNTOP	Mühendis	Agronomist
	Pınarbaşı	Ahmet	YEŞİLTaş	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 5	Sarız	Erdoğan	KARABÖRKLÜ	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Sarız	Emrullah	YILMAZ	Mühendis	Agronomist
	Sarız	Tamer	BOZKURT	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 6	Tomarza	Halil	GÜLOĞLU	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Tomarza	Sacit	UÇAN	Mühendis	Agronomist
	Tomarza	Emre	ÇİFTÇİ	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 7	Bünyan	Zeki	BÜYÜKTANIR	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Bünyan	İbrahim Çağatay	KARACA	Mühendis	Agronomist
	Bünyan	Mesut	ÖZDEMİR	Veteriner Sağ. Tek.	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 8	Yahyalı	Mesud	ŞAHİN	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Yahyalı	Yasin Emrah	AKPINAR	Mühendis	Agronomist
	Yahyalı	İsmail	SAİN	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi
ÇDE 9	Yeşilhisar	Salih	BEKTAŞ	İlçe Müdürü	Sosyal Mobilizasyon Görevlisi
	Yeşilhisar	Ercan	ÇELEN	Mühendis	Agronomist
	Yeşilhisar	Çağla İrem	ÖZTOP	Veteriner Hekim	Hayvancılık Görevlisi

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti	8
1. Giriş	12
1.1. Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi ve Faz III Genişleme Stratejisi	12
1.2. Kayseri İli Proje Uygulama Alanı.....	19
1.3. Planlama Yaklaşımı ve Yöntem.....	24
1.4. Çok Paydaşlı Platform ve Kayseri ÇPP Toplantısı.....	29
2. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesine Genel Bakış	34
3. Mevcut Durum.....	38
3.1. Coğrafi Yapı	38
3.2. Demografik Yapı	39
3.2.1. Nüfus.....	39
3.2.2. Eğitim	46
3.2.3. İstihdam	47
3.3. Ekonomik Yapı	47
3.3.1. Tarımsal Yapı	48
3.3.2. Sanayi	55
3.3.3. Turizm	55
4. Birinci EKK Mevcut Altyapı Analizi	58
5. Birinci EKK GZFT Analizi	62
6. Vizyon ve Stratejik Amaç	65
7. Stratejik Amaç, Öncelik ve Tedbirler	68
7.1. Stratejik Amaç-1	70
7.1.1. Öncelik 1: Çilek Üretiminin Geliştirilmesi.....	73
7.1.2. Öncelik 2: Sebze Üretiminin Geliştirilmesi.....	87
7.1.3. Öncelik 3: Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretiminin Geliştirilmesi	106
7.2. Stratejik Amaç-2	127
7.2.1. Öncelik 1: Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi.....	131
7.2.2. Öncelik 2: Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi	156
7.2.3. Öncelik 3: Arıcılığın Geliştirilmesi.....	179
7.2.4. Öncelik 4: Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi	201
7.3. Stratejik Amaç-3	213
7.3.1. Öncelik 1: Kırsal Turizmin Geliştirilmesi	220
8. Birinci EKK Yatırım Planı Tabloları	228
9. Finansman Tabloları	241
10. Çevre ve Doğal Kaynakların Korunması	244
11. Stratejik Ortaklar, Olası İşbirlikleri ve Koordinasyon	247
12. İzleme ve Değerlendirme	250
13. Kaynakça.....	252

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İlk ve Ek Finansman Özet (bin avro)	19
Tablo 2. Bileşen ve Yıla Göre Proje Maliyetleri (bin avro).....	19
Tablo 3. İlçe Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2025).....	40
Tablo 4. EKK-1 Proje Sahası Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2024).....	40
Tablo 5. EKK-1 İlçeleri Yaş Grubu Dağılımı (TÜİK, 2025).....	41
Tablo 6. Birinci EKK Proje Sahası Mahallelerin Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2024).....	42
Tablo 7. EKK-1 Bölgesi Tarım Alanı Dağılımı (TÜİK, 2025), Dekar.....	48
Tablo 8. EKK-1 Bölgesi Nadas Alanı Değişimi (TÜİK, 2023-2025), Dekar.....	49
Tablo 9. EKK-1 Bölgesi İlçe Bazlı Tarla Bitkileri Üretim Deseni (TÜİK, 2025), Dekar.....	50
Tablo 10. EKK-1 Bölgesi Sebze Üretim Alanları Dağılımı (TÜİK, 2025)	50
Tablo 11. EKK-1 Bölgesi Meyve Dikili Alanlar Dağılımı (TÜİK, 2025)	51
Tablo 12. EKK-1 Bölgesi Hayvan Varlığı Dağılımı ve Irk Yapısı (TÜİK, 2025)	51
Tablo 13. EKK-1 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Irk Dağılımı (TÜİK, 2025)	52
Tablo 14. EKK-1 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığı Gelişim Trendi (TÜİK, 2023-2025)	52
Tablo 15. EKK-1 Bölgesi Arıcılık ve Kanatlı Üretim Kapasitesi (TÜİK, 2025)	53
Tablo 16. ÇKS Kayıtlı Çiftçi Sayıları (ÇKS, 2026)	54
Tablo 17. EKK-1 Bölgesi TÜRKVET Kayıtlı İşletmeler ve Büyükbaş İşletme Ölçek Büyüklük Dağılımı (TÜRKVET, 2026)	54
Tablo 18. EKK-1 Bölgesi TÜRKVET Kayıtlı Küçükbaş İşletmelerinin Sürü Büyüklüğü Dağılımı (TÜRKVET, 2026)	54
Tablo 19. EKK-1 Bölgesi AKS Kayıtlı İşletme Dağılımı (AKS, 2025).....	55
Tablo 20. EKK-1 Bölgesi Traktör Varlığı Dağılımı (TÜİK, 2025)	59
Tablo 21. EKK-1 Bölgesi Tarım Makinesi ve Ekipman Dağılımı (TÜİK, 2025)	60
Tablo 22. Birinci EKK Güçlü-Zayıf Yönler Analizi.....	62
Tablo 23. Birinci EKK Fırsatlar-Tehditler Analizi	63
Tablo 24. Vizyon ve Stratejik Amaçlar	66
Tablo 25. STRATEJİK AMAÇ-1 İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması.....	71
Tablo 26. Türkiye Çilek İthalat Verileri (1.000 \$) (UN Comtrade, 2019-2023)	74
Tablo 27. Türkiye Çilek İhracat Verileri (1.000 \$) (UN Comtrade, 2019-2023)	74
Tablo 28. Türkiye Çilek Fidesi Üretim Miktarı (Milyon Adet) (BÜGEM, 2020-2025).....	74
Tablo 29. Açık Alan Çilek Yetiştiriciliği Yatırım Maliyetleri (1 dekar) (TAMSİS, 2025)	80
Tablo 30. Çilek Üretiminden Elde Edilen Dekar Başına Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025) .	80
Tablo 31. Çilek Yetiştiriciliği Güçlü-Zayıf Yönler Analizi.....	81
Tablo 32. Çilek Yetiştiriciliği Fırsatlar-Tehditler Analizi	82
Tablo 33. 2024 Yılı Dünya Yaş Sebze Üretim Verileri (FAO, 2024)	87
Tablo 34. 2020-2024 Yılları Arasında Dünya Yaş Sebze Üretiminde Meydana Gelen Değişim (FAO, 2024).....	87
Tablo 35. Dünya Yaş Sebze Üretim Verileri (İlk 20 Ürün) (FAO, 2024).....	87
Tablo 36. 2020-2024 Yılları Arasında Dünya Yaş Sebze Üreticisi Ülkeler (İlk 20 Ülke) (FAO, 2024)	88
Tablo 37. Türkiye Yaş Sebze Üretim Verileri (TÜİK, 2025)	88
Tablo 38. Türkiye Yaş Sebze Üretim Verileri (İlk 10 Ürün) (TÜİK, 2025)	89

Tablo 39. Türkiye Geneli Yaş Sebze İhracatı Yapılan İlk 10 Ürün (AKİB, 2025)	89
Tablo 40. Türkiye Geneli Yaş Sebze İhracatı Yapılan İlk 20 Ülke (AKİB, 2025).....	90
Tablo 41. Kayseri İli Sebze Üretim Alanı ve Miktarı (İlk 10 Ürün) (TÜİK, 2025).....	90
Tablo 42. Kayseri İli Örtü Altı Sebze Yetiştiricilik Verileri (TÜİK, 2025)	91
Tablo 43. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Sebze Üretimi (TÜİK, 2025)	92
Tablo 44. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde Örtü Altı Sebze Üretimi (TÜİK, 2025)	93
Tablo 45. Suluda Kabak (Çerezlik) Üretim Masrafları (TAMSİS, 2025).....	97
Tablo 46. Suluda Kabak (Çerezlik) Üretiminden Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025)	97
Tablo 47. Sofralık ve Salçalık Domates Üretim Masrafları (TAMSİS, 2025).....	97
Tablo 48. Sofralık ve Salçalık Domates Üretiminden Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025)	98
Tablo 49. Sebze Üretimi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	99
Tablo 50. Sebze Üretimi Fırsatlar-Tehditler Analizi.....	99
Tablo 51. Dünya Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi (FAOSTAT, 2021-2024).....	106
Tablo 52. Türkiye Elma İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024)	107
Tablo 53. Türkiye Elma Üretim Alanı ve Üretim Miktarları (TÜİK, 2022-2025).....	108
Tablo 54. Türkiye Armut İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024)	108
Tablo 55. Türkiye Armut Üretim Alanı ve Üretim Miktarları (TÜİK, 2022-2025)	109
Tablo 56. Dünya Ayva Üretiminde Önde Gelen Ülkeler (TÜİK, 2024)	110
Tablo 57. Türkiye Ayva İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024).....	110
Tablo 58. EKK-1 Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretim Alanları ve Miktarları (TÜİK, 2022-2025)	112
Tablo 59. Ürün Maliyet Cetveli (TAMSİS, 2025)	116
Tablo 60. Yarı Bodur Elma Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu (TAMSİS, 2025)	116
Tablo 61. Ürün Maliyet Cetveli (TAMSİS, 2025)	117
Tablo 62. Yarı Bodur Armut Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu (TAMSİS, 2025)	117
Tablo 63. Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	119
Tablo 64. Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi Fırsatlar-Tehditler Analizi	120
Tablo 65. STRATEJİK AMAÇ-2 Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	129
Tablo 66. Canlı Büyükbaş Hayvan Sayıları Bakımından İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (Bin baş) (FAOSTAT, 2024)	131
Tablo 67. Büyükbaş Hayvan Sayısı Bakımından Türkiye'de İlk Beş Şehir (TÜİK, 2025)	132
Tablo 68. Dünya Sığır Eti Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (Milyon Ton) (FAOSTAT, 2024)	132
Tablo 69. Dünya İnek Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (FAOSTAT, 2024) .	133
Tablo 70. Çiğ Sütün Çiftçi Satış Fiyatları (FAOSTAT, 2024)	134
Tablo 71. Türkiye Süt Ürünleri İthalat Verileri (TÜİK, 2025).....	135
Tablo 72. Türkiye Süt Ürünleri İhracat Verileri (TÜİK, 2025).....	135
Tablo 73. Türkiye'nin Süt Ürünleri İthalatı Yaptığı Ülkeler (TÜİK, 2025)	136
Tablo 74. Türkiye'nin Süt Ürünleri İhracatı Yaptığı Ülkeler (TÜİK, 2025)	136
Tablo 75. EKK-1 Kültür Irkı, Kültür Melezi, Yerli Irk ve Manda Sayıları (Adet) (TÜİK, 2025).....	137
Tablo 76. EKK-1 Üretim Tipi ve Büyüklüklerine Göre Büyükbaş İşletme Sayıları (Adet) (HİBS,2026).....	137
Tablo 77. Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	148
Tablo 78. Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi.....	149

Tablo 79. Kıtalar Göre Koyun Varlığı (FAOSTAT, 2024)	156
Tablo 80. Kıtalar Göre Keçi Varlığı (FAOSTAT, 2024)	156
Tablo 81. Küçükbaş Hayvan Varlığı En Çok Olan 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (FAOSTAT, 2024)	157
Tablo 82. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığında Şehirler (baş) (TÜİK, 2025)	157
Tablo 83. Canlı Küçükbaş İhracatında İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024)	158
Tablo 84. Canlı Küçükbaş İthalatında İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024).....	158
Tablo 85. Kıtalar Göre Küçükbaş Hayvan Eti Üretimi (bin ton) (FAOSTAT, 2024)	158
Tablo 86. Küçükbaş Eti İhracatı Yapan İlk Beş Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024).....	159
Tablo 87. Küçükbaş Eti İthalatı Yapan İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (ton) (FAOSTAT, 2024).....	159
Tablo 88. Dünya'da Koyun Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke (ton) (FAOSTAT, 2024)	162
Tablo 89. Dünya'da Keçi Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (ton) (FAOSTAT, 2024).....	162
Tablo 90. EKK-1 Son 3 Yıl Koyun ve Keçi Sayıları (TÜİK, 2023-2025)	163
Tablo 91. EKK-1 Küçükbaş İşletme Büyüklükleri (HBS, 2026).....	163
Tablo 92. Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	172
Tablo 93. Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi	173
Tablo 94. Dünya Arıcılık İstatistikleri (FAOSTAT, 2014-2024).....	180
Tablo 95. Dünya Arı Kolonisi Varlığı (Adet) (FAOSTAT, 2024)	180
Tablo 96. Dünya Bal Üretim Miktarı (ton) (FAOSTAT, 2024).....	181
Tablo 97. Dünya Bal İhracatı (ton) (FAOSTAT, 2024)	182
Tablo 98. Dünya Bal İthalatı (ton) (FAOSTAT, 2024)	182
Tablo 99. Dünya Balmumu Üretimi (ton) (FAOSTAT, 2024).....	183
Tablo 100. Arıcılık Faaliyetleri Açısından Türkiye'deki Genel Durum (TÜİK, 2025).....	184
Tablo 101. Türkiye'de İllere Göre Bal Üretimi (ton) (TÜİK, 2025)	184
Tablo 102. Türkiye'de İllere Göre Balmumu Üretimi (ton) (TÜİK, 2025)	185
Tablo 103. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Arıcılık İşletme Sayısı (adet) (TÜİK, 2025)	186
Tablo 104. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Arılı Kovan Sayısı (adet) (TÜİK, 2025).....	187
Tablo 105. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Üretilen Bal Miktarı (ton) (TÜİK, 2025)	188
Tablo 106. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Üretilen Balmumu Miktarı (ton) (TÜİK, 2025).....	188
Tablo 107. Türkiye'de Bal Üretici Satış Fiyatlarının Yıllara Göre Değişimi (2020-2025) (TÜİK, 2025)	193
Tablo 108. 10 Kolonilik Bir Arılık İçin Tahmini Kurulum Maliyeti (Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği, 2026)	194
Tablo 109. Arıcılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	195
Tablo 110. Arıcılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi.....	196
Tablo 111. Tarım ve Orman Bakanlığı Kümes Hayvancılığı Durum Tahmin Raporu Verileri (kg/yıl) (TOB, 2025)	201
Tablo 112. EKK-1 Proje Alanı Ekonomik Kalkınma Kümesi Hane ve Nüfus Bilgileri (TÜİK, 2025)	204
Tablo 113. Kayseri İli Ticari Kanatlı Hayvan Verileri (TÜİK, 2025)	204

Tablo 114. 300 Cıvıclık İlk Kurulum Maliyeti Dahil Dönemsel Maliyet Tablosu	207
Tablo 115. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	209
Tablo 116. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Fırsatlar-Tehditler Analizi.....	209
Tablo 117. STRATEJİK AMAÇ-3: Kırsal Turizmin Geliştirilmesi	218
Tablo 118. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi	223
Tablo 119. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi.....	224
Tablo 120. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-1.....	228
Tablo 121. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-2.....	228
Tablo 122. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-3.....	229
Tablo 123. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-4.....	230
Tablo 124. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-5.....	232
Tablo 125. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-6.....	232
Tablo 126. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-7.....	232
Tablo 127. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-8.....	233
Tablo 128. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-9.....	234
Tablo 129. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-10.....	236
Tablo 130. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-11.....	237
Tablo 131. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-12.....	237
Tablo 132. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-13.....	237
Tablo 133. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-14.....	238
Tablo 134. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-15.....	239
Tablo 135. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-16.....	239
Tablo 136. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-17.....	239
Tablo 137. Türk Lirası Cinsinden Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Finans Tablosu (1.000 TL)	241
Tablo 138. Avro Cinsinden Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Finans Tablosu (€) (KUR: 1€ = 55 TL)	241

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. KDAKP Uygulama Alanı	14
Şekil 2. Ekonomik Kalkınma Kümeleri Yaklaşımı	16
Şekil 3. İlçe Bazlı Ekonomik Kalkınma Kümeleri	22
Şekil 4. Kayseri İlinde Ekonomik Kalkınma Kümelerinin Dağılımı (TÜİK, 2024).....	23
Şekil 5. Plan Hazırlık Süreci.....	25
Şekil 6. Ön Hazırlık Çalışma Toplantıları	26
Şekil 7. EKK-1 Çok Paydaşlı Platform Toplantıları.....	32
Şekil 8. Kayseri İlinde Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin Yeri	34
Şekil 9. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Mahalleleri.....	35
Şekil 10. EKK-1 Fiziki Haritası.....	38
Şekil 11. EKK-1 Çilek Değer Zinciri	77
Şekil 12. EKK-1 Sebze Değer Zinciri	94
Şekil 13. EKK-1 Yumuşak Çekirdekli Meyve Değer Zinciri.....	113
Şekil 14. EKK-1 Sığır Eti Değer Zinciri.....	139
Şekil 15. EKK-1 İnek Sütü Değer Zinciri.....	140
Şekil 16. EKK-1 Küçükbaş Değer Zinciri.....	166
Şekil 17. EKK-1 Bal Değer Zinciri.....	189
Şekil 18. EKK-1 Kanatlı Etlik Değer Zinciri.....	205
Şekil 19. Kırsal Turizm Kavramı (kırsal turizm bileşenleri) (Cabrinini 2004)	215

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Dünya Kovan Sayısı ve Kovan Başına Bal Verimi (FAO Verilerinden TEPGE Hesaplamaları, 2019-2023).....	181
Grafik 2. Yıllara Göre Türkiye Bal İhracatı (kg)	185

KISALTMALAR

Kısaltma	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKİB	Akdeniz İhracatçı Birlikleri
AKS	Arıcılık Kayıt Sistemi
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BPYB	Bölge Proje Yönetim Birimi
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
ÇDE	Çiftçi Destek Ekipleri
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇPP	Çok Paydaşlı Platform
EKK	Ekonomik Kalkınma Kümesi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FAOSTAT	FAO İstatistik Veri Tabanı
GES	Güneş Enerjisi Santrali
GZFT	Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
HGD	Hassas Grupların Desteklenmesi Programı
HİS	Hayvan İçme Suyu
IFAD	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
IPARD	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
İPYB	İl Proje Yönetim Birimi
KASKİ	Kayseri Su ve Kanalizasyon İdaresi
KDAKP	Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MPYB	Merkez Proje Yönetim Birimi
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
OTP	Ortak Tarım Politikası
PYB	Proje Yönetim Birimi
SECAP	Sosyal Çevresel ve İklimsel Değerlendirme Prosedürleri
SEGE	Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYP	Stratejik Yatırım Planı
TAMSİS	Tarımsal Maliyet Sistemi
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKVET	Türkiye Veteriner Bilgi Sistemi
UN	Birleşmiş Milletler
WTTC	Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi
YUMBİR	Yumurta Üreticileri Merkez Birliği

00

Yönetici Özeti

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu'ndan sağlanan dış kaynak ve Türkiye Cumhuriyeti katkısıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı iş birliğinde, ilimizde yürütülen köklü bir kalkınma hamlesidir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bölümü

Kırsal alanlar, tarım sektörünün GSYH içinde yüksek paya sahip olduğu dönemlerde ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutarken, sanayileşme süreciyle birlikte eski cazibesini yitirmeye başlamıştır. On yıllar boyunca sanayileşmeyle gelen ekonomik büyüme kent merkezlerine yansırken, kırsal alanlar bu gelişmeden yeterli payı alamamıştır. Ancak günümüzde, sahip oldukları içsel potansiyeller ve gıda arz güvenliğindeki kritik rolleri nedeniyle kırsal alanların stratejik önemi küresel ölçekte yeniden anlaşılmıştır. Türkiye gibi tarımsal üretimin yapısal bir öneme sahip olduğu ülkelerde, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki kalkınmışlık farkı halen aşılması gereken temel bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Bu arka plan temelinde, yenilikçi yaklaşımlarla artan kırsal eşitsizliklerin üstesinden gelmek üzere tasarlanan Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi (KDAKP), Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu'ndan sağlanan dış kaynak ve Türkiye Cumhuriyeti katkısıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı iş birliğinde, Adana, Mersin, Osmaniye, Kahramanmaraş, Kastamonu, Bartın, Sinop, Çankırı, Afyonkarahisar, Karabük, Kayseri ve Kütahya illerinde yürütülen köklü bir kalkınma hamlesidir. KDAKP'nin genel amacı; kırsal alanlarda doğal kaynak yönetiminin iyileştirilmesi, iklim değişikliğine uyumun sağlanması ve daha yüksek katma değer yaratılması yoluyla "ekonomik kümelenme" yaklaşımı üzerinden yüksek kesimlerdeki küçük ölçekli çiftçilerin refah ve direncini artırmaktır.

2019 yılında hayata geçirilen ve ilk iki fazında elde edilen yüksek saha performansı neticesinde Faz III (Ek Finansman) aşamasına geçilen KDAKP; Kayseri, Afyonkarahisar, Karabük ve Kütahya illerini kapsayacak şekilde genişletilmiş olup projenin 31 Mart 2030 tarihine kadar devam etmesi öngörülmektedir. Proje, tarım ve mera arazilerinin 600 metre üzerindeki rakımlarda yer aldığı, coğrafi dezavantajların yaşandığı yüksek kırsal kesimler ve geçiş alanlarına yoğunlaşmaktadır.

KDAKP'nin ana etkisi, kent merkezleri ile yüksek kesimler arasındaki gelişmişlik farkını azaltacak daha adil, dengeli ve kapsayıcı bir kalkınma süreci olarak kendini gösterecektir. Bunun sonucunda yüksek kesimlerdeki küçük arazi sahipleri, kümelenme yaklaşımı sayesinde üretim, işleme ve istihdam fırsatları bakımından refah seviyesinde bir artış yaşayacaktır. Bu çerçevede program; (i) dirençli ekonomik dönüşüm için kümelenmeyi hedefleyen "Ekonomik Kalkınma Kümelerinin Teşvik Edilmesi" ve (ii) "Proje Yönetimi" olmak üzere iki temel bileşenden oluşmaktadır.

KDAKP faydalanıcıları üç ana hedef grupta toplanmaktadır: (i) yarı-geçim seviyesinde üretim yapan ekonomik bakımdan aktif yoksul hane halkları ile göçerler, (ii) yükselme potansiyeli olan ekonomik olarak aktif üreticiler ve (iii) dönüşüm sürücüleri (tedarikçiler, işleyiciler, tarımsal girişimciler).

Projenin ilk yıllarındaki uygulama gecikmesine rağmen KDAKP, ulaşılan kişi sayısını tatmin edici biçimde artırmıştır. Faz III için ek finansmanla KDAKP, dört yeni ilde 24.000 hanede doğrudan 84.000 kişiye ulaşmayı hedeflemektedir. Yararlanıcıların %50'sini kadınlar, %30'unu gençler oluşturacaktır; bu oranlar, orijinal tasarımdaki %30 (kadın) ve %10

(genç) hedefleriyle karşılaştırıldığında belirgin biçimde yüksektir. Projenin 31 Mart 2030 tarihine kadarki nihai erişim hedefi 71.400 hanede 119.000 kişidir; yararlanıcı hanelerin tüm üyeleri dahil edildiğinde KDAKP tamamlandığında yaklaşık 250.000 kişiye doğrudan fayda sağlamış olacaktır.

Programın Faz III kapsamında uygulandığı Kayseri ili; sanayi ve ticaret kapasitesi yüksek merkez ilçeler ile tarım ve hayvancılığa dayalı kırsal ilçeler arasında belirgin bir sosyoekonomik farklılaşma sergilemektedir. Kayseri proje uygulama alanı, KDAKP coğrafi hedeflemesi doğrultusunda sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi (SEGE) düşük, kırsal nitelikli dokuz ilçeyi kapsayacak şekilde belirlenmiştir.

Bu kapsamda Kayseri İli Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi (EKK-1); Tomarza ilçesine bağlı 46, Sarız ilçesine bağlı 39, Bünyan ilçesine bağlı 26 ve Pınarbaşı ilçesine bağlı 105 olmak üzere toplam 216 kırsal mahalleyi kapsamaktadır. Küme; 12.297 hane ve 39.303 kişilik bir nüfusu barındırmakta olup nüfusun %51,0'ini (20.064 kişi) kadınlar, %49,0'unu (19.239 kişi) ise erkekler oluşturmaktadır. Ortalama hane büyüklüğünün 3,2 olduğu kümede Tomarza, Sarız ve Pınarbaşı ilçeleri SEGE-5, Bünyan ilçesi ise SEGE-4 kategorisinde yer almaktadır. Ekonomisi büyük ölçüde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile arıcılığa, bunun yanında çerezlik kabak çekirdeği başta olmak üzere bitkisel üretime dayanan EKK-1; tarımsal üretimin niteliği, ürünün pazara akış yolları ve coğrafi koşulların benzerliği ölçütlerine göre gruplandırılmış stratejik bir dönüşüm kümesidir.

Yerel aktörlerin karar alma süreçlerine dahil olmasını ve projenin yerelde sahiplenilmesini güçlendirmek amacıyla EKK-1 bölgesinde Çok Paydaşlı Platform (ÇPP) kurulmuş ve Stratejik Yatırım Planı hazırlık aşamasında ilgili toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu platformda; kadınlar ve gençler başta olmak üzere üreticiler, tüccarlar ve işleyiciler gibi değer zincirinin her aşamasındaki aktörlerin temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Kırsalda amaçlanan ekonomik dönüşümü gerçekleştirmek üzere ihtiyaçların belirlenmesi ve bunlara yönelik müdahalelerin gerçekçi bir planlama çerçevesinde tasarlanması amacıyla bu "EKK-1 Stratejik Yatırım Planı (SYP)" hazırlanmıştır.

KDAKP'nin kırsal dönüşüm hedefleri ile ulusal ve bölgesel kalkınma programları doğrultusunda Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin (Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı) vizyonu; "Geniş mera ve yayla varlığı ile köklü hayvancılık kültürünü modern barınak, süt işleme ve pazarlama altyapısıyla katma değere dönüştüren; balı, çerezlik kabağı, çileği ve yüksek yayla ürünleriyle ulusal ölçekte tanınan, üreticisinin emeğini değerinde karşılığa dönüştüren, iklim değişikliğine dirençli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma kümesi olmak." şeklinde belirlenmiştir. Bu vizyona ulaşmak üzere SYP'nin ana unsurlarını oluşturan üç stratejik amaç kurgulanmıştır.

Stratejik Amaç-1: İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması: Bu amaç doğrultusunda iklim değişikliğine bağlı kuraklık riskini azaltan ve arazilerde küçük işletme gelirini en üst düzeye çıkaran değer zincirlerine; çilek üretiminin geliştirilmesi, sebze üretiminin geliştirilmesi ve yumuşak çekirdekli meyve üretiminin geliştirilmesi önceliklerine odaklanılacaktır. Sulama altyapısının iyileştirilmesi önceliklendirilerek; çilek

bahçesi kurulumu, çilek soğuk hava odası, malç makinesi, don koruyucu sistemleri ve ara ziraat uygulamaları gibi yatırımlarla ürünlerin verim, muhafaza ve pazarlama kapasitesi güçlendirilecektir.

Stratejik Amaç-2: Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi: Bölgenin sahip olduğu güçlü büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile arıcılık ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği potansiyelinin doğrudan katma değere dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda büyükbaş ahır modernizasyonu, süt sağım makinesi, süt soğutma tankı, süt işleme tesisi, hayvan pazarı ile yem karma/kırma ve silaj paketleme makinesi yatırımları planlanmıştır. Küçükbaş hayvancılıkta yaşam standartlarını yükseltecek taşınabilir yaşam konteynerleri, taşınabilir çadır ağıllar, mera ulaşım ağının ıslahı, hayvan içme suyu (HİS) tesisleri, mera sağlık kompleksi ve kuzu/oğlak bölme padok sistemleri uygulanacaktır. Arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi için boş kovan, bal sağım makinesi, portatif arıcı barakası ve alet-ekipman paketleri sağlanacak; kanatlı üretiminde ise çadır kümesler, gezici kesimhane gibi entegre tesisler desteklenecektir. Ayrıca tüm alt sektörlerde faydalanılmak üzere taşınabilir GES destekleri gerçekleştirilecektir.

Stratejik Amaç-3: Kırsal Turizmin Geliştirilmesi: Kümenin (Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı) sahip olduğu doğal varlıklar ve yöresel ürün potansiyeli değerlendirilerek, kırsal turizm ve işletmecilik eğitimleri verilmesi ve yöresel ürün satış yerlerinin oluşturulması hedeflenmektedir. Böylece tarım dışı gelir kaynakları çeşitlendirilerek kırsal turizm faaliyetleri geliştirilecektir.

Hassas Grupların Desteklenmesi Programı (HGD) çerçevesinde; tüm önceliklerin Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar alt bileşeni kapsamında yer alacak Hassas Grupların Desteklenmesi Programı kapsamında kümedeki dezavantajlı alanlarda yaşayan yoksul ve çok yoksul bireylerin üretime dahil edilmesi ve doğrudan gelir düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda makine ve ekipman alımları ile destekleme mekanizmaları devreye alınacaktır.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda EKK-1 Stratejik Yatırım Planı kapsamında; ortak kullanım altyapıları, bireysel yatırım destekleri ve dezavantajlı kadın ile gençlere yönelik girişimcilik başlangıç paketleri hayata geçirilecektir. Plan kapsamında belirlenen stratejik amaç, öncelik ve tedbirlere dönük performans değerlendirmesi ile hesap verebilirliğin zeminini oluşturacak bir izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır. KDAKP, hedef alanların ve toplulukların sosyal ve çevresel bütünlüğünü olumsuz etkileyecek altyapılar öngörmemekte; aksine planlanan faaliyetler, suyun verimli kullanımı, mera ıslahı, kaynak verimliliği ve hayvan refahını merkeze alarak iklim değişikliğinin hafifletilmesine ve sürdürülebilir yeşil tarımın teşvikine doğrudan katkı sağlayacak niteliktedir.

01

Giriş

Kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması, ulusal kalkınma hedeflerinin temel taşlarından biridir. KDAKP Faz III, iklim risklerine karşı bütüncül bir müdahale stratejisi olarak yüksek kesimlerdeki küçük çiftçinin refahını hedefler.

1. GİRİŞ

Bölümü

Tarımsal üretimin ve kırsal ekonominin stratejik bir öneme sahip olduğu Türkiye’de, kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması ulusal kalkınma hedeflerinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda yaşamını sürdüren nüfus, kentsel bölgelere kıyasla kamu hizmetlerine erişim, pazara entegrasyon ve gelir dağılımı gibi temel sosyoekonomik göstergelerde dezavantajlı bir konumda kalmaya devam etmektedir. Özellikle yüksek rakımlı dağlık bölgelerde ve orman köylerinde yaşayan üreticiler; parçalı arazi yapısı, sınırlı inovasyon imkanları ve yetersiz altyapı nedeniyle ticari izolasyon ve düşük verimlilik döngüsüne hapsolmuş durumdadır. Bu durum, kırsaldan kente göçü hızlandırmakta, tarımsal iş gücünün yaşlanmasına yol açmakta ve kırsal alanların ekonomik cazibesini yitirmesine neden olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, söz konusu eşitsizlikleri gidermek ve kırsal toplulukların dayanıklılığını artırmak amacıyla Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) ile olan köklü ve stratejik ortaklığını, Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi ile yeni bir boyuta taşımıştır. Projenin ilk iki fazında elde edilen somut başarılar ve yüksek saha performansı, modelin daha geniş bir coğrafyaya yayılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda hazırlanan Faz III aşaması; Kayseri, Afyonkarahisar, Karabük ve Kütahya illerini kapsayacak şekilde 75 milyon ABD doları tutarında bir ek finansman talebiyle şekillendirilmiştir.

KDAKP Faz III, yalnızca fiziksel bir genişleme değil; aynı zamanda iklim değişikliğinin getirdiği düzensiz yağış, kuraklık ve arazi bozulması gibi kritik risklere karşı geliştirilen bütüncül bir müdahale stratejisidir. Proje, yüksek rakımlı alanlardaki küçük ölçekli çiftçilerin refahını artırmayı hedeflerken; Ekonomik Kalkınma Kümeleri yaklaşımı üzerinden üretimden pazarlamaya kadar tüm değer zincirini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı, gençlerin tarımsal girişimcilik paketleriyle desteklenmesi ve hassas grupların sosyal dışlanmadan korunması projenin öncelikli odak noktalarını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede Faz III; On İkinci Kalkınma Planı ve 2053 Vizyonu ile uyumlu olarak, kırsal alanları çevre dostu teknolojiler, dijital tarım araçları ve rekabetçi işletmelerle donatarak Türkiye Yüzyılı’nda adil bir kırsal dönüşüm gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Yerel yönetimler, üniversiteler, özel sektör ve kalkınma ortaklarıyla kurulacak iş birlikleri sayesinde, yüksek kesimlerdeki potansiyelin ekonomik değere dönüştürülmesi ve proje tamamlandıktan sonra da sürdürülebilir bir kalkınma modelinin kurumsallaştırılması temel hedeftir.

1.1. Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi ve Faz III Genişleme Stratejisi

Türkiye, milenyum sonrası dönemden itibaren tarımsal yapısını modernize etme ve kırsal ekonomisini küresel pazarlarla entegre etme yolunda köklü bir dönüşüm süreci içerisinde. Bu süreçte kaydedilen makroekonomik ilerlemeler ve teknolojik atılımlar, tarımsal üretimin genelinde önemli bir ivme yakalanmasını sağlamıştır. Ancak projenin temel dayanağını oluşturan “dezavantajlı alanlar” tanımı, bu genel refah artışından coğrafi ve yapısal engeller nedeniyle yeterince pay alamayan yüksek rakımlı bölgeleri işaret etmektedir.

Pazara erişimin lojistik olarak zorlandığı, arazi yapısının makineleşmeye kısıtlı imkan tanıdığı ve sosyoekonomik imkanların kentsel merkezlere göre zayıf kaldığı bu dağlık kesimler, tarımsal büyümenin odak noktası dışında kalma riskiyle karşı karşıyadır. Bu durum, özellikle genç iş gücünün kırsaldan çekilmesine ve geleneksel üretim modellerinin sürdürülebilirliğini yitirmesine neden olan bir döngüyü tetiklemektedir.

KDAKP kapsamında 2019 yılındaki başlangıcından bu yana bu kronik sorunlara karşı yenilikçi ve veri odaklı bir müdahale modeli geliştirilmiştir. İlk iki uygulama aşamasında elde edilen saha tecrübeleri ve çarpan etkileri, modelin başarısını kanıtlamış ve kapsamın genişletilmesi ihtiyacını doğurmuştur. 19.12.2025 tarihinde imzalanan Faz III 3. aşama finans anlaşması kapsamında, bu birikimin üzerine inşa edilerek Kayseri, Afyonkarahisar, Karabük ve Kütahya illerindeki stratejik üretim bölgeleri de kapsama dahil edilmiştir.

Faz III kapsamında, geçmiş yılların tecrübeleri ışığında artık yalnızca fiziksel altyapı yatırımlarına değil; aynı zamanda iklim değişikliğine uyum, dijitalleşme ve Ekonomik Kalkınma Kümeleri üzerinden katma değerli üretim modellerine odaklanılmaktadır. Proje, Türkiye Cumhuriyeti'nin güncel kalkınma planları ve 2053 net sıfır emisyon hedefleriyle tam uyumlu bir şekilde; kırsaldaki dezavantajlı statüyü, yerel potansiyeli harekete geçirerek "rekabetçi ve dayanıklı bir kırsal kalkınma ekosistemine" dönüştürmeyi esas almaktadır.

Proje Alanı; KDAKP, başlangıçta Doğu Akdeniz (Adana, Mersin, Osmaniye, Kahramanmaraş) ve Batı Karadeniz (Bartın, Kastamonu, Sinop, Çankırı) bölgelerinde toplam sekiz ilde başarıyla yürütülmüştür. Faz III (Ek Finansman) aşamasıyla birlikte projenin coğrafi etki alanı stratejik bir şekilde genişletilmiştir. Bu kapsamda Kayseri, Afyonkarahisar, Karabük ve Kütahya illeri projeye dahil edilerek toplam 28 ilçe (25'i IFAD kredi finansmanı, 3'ü ise Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kaynakları kullanılarak) KDAKP kapsamına alınmıştır. Yeni eklenen illerden Karabük, Karadeniz Kümesi ile; Kayseri ise Akdeniz Kümesi ile komşudur. Geriye kalan iki il, Kütahya ve Afyonkarahisar, Ankara'nın güneybatısında ve birbirine komşudur. KDAKP illerinden Çankırı ve Kahramanmaraş'ta proje faaliyetlerinin 2024 yılında başladığı göz önüne alındığında, ek finansman döneminde bu illerdeki faaliyetlere devam edilecektir.



Şekil 1. KDAKP Uygulama Alanı

Projenin Süresi; 2019 yılında hayata geçirilen KDAKP, Faz III ek finansman süreciyle birlikte uygulama takvimi güncellenmiş hedefler doğrultusunda uzatılmıştır. Faz III illeri için tahsis edilen IFAD kredisinin 2030 yılı Mart sonuna kadar harcanması öngörülmekte olup, projenin uygulama süresi 31 Mart 2030 tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Saha faaliyetleri, yatırım süreçleri ve nihai erişim hedefleri bu tarihe kadar tamamlanması hedeflenmektedir.

Projeye Yeni İllerin Dahil Edilmesinin Gerekçesi; Türkiye'nin yüksek kesimlerinde ve batı bölgelerinde yer alan Afyonkarahisar, Karabük, Kayseri ve Kütahya illeri, orman kenarı mozaiklerinden yüksek plato meralarına kadar uzanan ve yükseklik, ormana yakınlık ve yarı kurak iklim koşullarının şekillendirdiği çeşitli tarımsal ekosistemlere sahiptir. Bu alanlar, küçük ölçekli çiftçilerin değer zincirlerine katılımını sınırlandıran sistemik altyapı kısıtlamalarının yanı sıra yağış değişkenliği, uzun süreli kuraklık dönemleri ve sıcak hava dalgaları gibi artan iklim riskleriyle karşı karşıyadır.

Dört yeni ilin seçimi, projenin amaç ve hedefleri doğrultusunda acil kalkınma sorunlarını ele almak için açıkça tanımlanmış kriterlere göre yapılmıştır. Bu kriterler, düşük sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine sahip, yoksulluk ve

sosyal dışlanma, çevresel bozulma (özellikle yüksek kesimleri etkileyen), sınırlı altyapı nedeniyle doğal afetlere ve iklim değişikliğine karşı kırılganlık ve düşük mekanizasyon ve zayıf tarımsal ekonomik uygulamalar nedeniyle düşük verimli tarımsal faaliyetlere büyük ölçüde bağımlı olma gibi özelliklerin baskın olduğu bölgelere odaklanmaktadır. KDAKP'nin mevcut uygulama alanlarına yakınlık, operasyonel verimliliği artıracağı değerlendirilmektedir.

Hedef gruplar; KDAKP Faz III kapsamında belirlenen hedef kitle; yüksek rakımlı alanlarda yaşayan, doğal kaynak bağımlılığı yüksek ancak bu kaynaklara erişimi kısıtlı olan ve iklim değişikliği karşısında kırılganlık gösteren hane halklarından oluşmaktadır. Program faydalanıcıları, sosyoekonomik kapasiteleri ve üretim modellerine göre üç ana stratejik gruba ayrılmaktadır.

(a) Hedef hanelerin %60'ını (yaklaşık 14.400 hane) oluşturan en büyük grup, küçük ölçekli tarım yapan ekonomik olarak yoksul haneler, yarı yerleşik/göçer yörük çobanlar ve genç kırsal girişimcilerden oluşmaktadır. Genellikle bu grupların uygun girdi, teknoloji, pazar ve altyapı desteğine erişimi sınırlı olup yarı geçim seviyesinde faaliyetlerde bulunmaktadır. Genellikle ayda 22.000 TL'nin altında gelir elde etmekte ve tarım, ormancılık, diğer aile üyelerinin gurbette kazanarak aileye gönderdiği para ve çiftlik dışı işler yoluyla gelir elde etmektedir. Düşük toprak kalitesi, sulamaya sınırlı erişim ve değer zincirlerinin dışında kalmaları nedeniyle geçim kaynakları kısıtlıdır. Yoksul yanlısı hedefleme kriterleri doğrultusunda, özel müdahaleler ve doğrudan hedefleme yaklaşımına başvurulacaktır.

(b) Yararlanıcıların %35'ini (yaklaşık 8.400 hane) oluşturan ikinci grup, ekonomik olarak aktif küçük ölçekli çiftçiler ve büyüme potansiyeline sahip küçük ölçekli işleyicilerden oluşmaktadır. Bu kişiler, en yoksul hanelere kıyasla daha fazla araziye, daha çeşitli ekim sistemlerine, hayvan varlığına ve üretim kapasitesine sahiptir. Aylık gelirleri 22.000 TL'nin üzerindedir. Tarımsal üretim, yıllık gelirlerinin %50'sinden fazlasını oluşturur ve neredeyse tam zamanlı tarımsal üretim yaptıkları için, güvenlik ve ürün standartlarını ve pazar gereksinimlerini karşılamak amacıyla çıktıların kalitesini ve hacmini artırma potansiyeline sahiptir.

(c) Üçüncü grup, yani dönüşümün öncüleri, hedef yararlanıcıların %5'ini (yaklaşık 1.200 kişi) oluşturmaktadır. Bu grup, tarımsal değer zincirlerinde lider çiftçiler, tarım işletmeleri ve işleyiciler gibi ticaretle uğraşan odaklı katılımcıları içerir ve aracı ve rol model işlevini üstlenmektedir. Yeni teknolojilerin ve yaklaşımların uygulanabilirliğini göstererek kırsal dayanıklılığın oluşturulmasına yardımcı olurken, yoksullar için istihdam yaratma dahil kalkınma fırsatları yaratmaktadır. Bu aktörler, sistemik değişimin gerçekleşmesinde son derece önemli bir rol üstlenmektedir.

Projenin, 31 Mart 2030 tarihine kadarki nihai erişim hedefi, 71.400 hanede 119.000 kişi olarak belirlenmiştir. Yararlanıcı hanelerin tüm üyeleri yararlanıcı olarak dahil edilirse, KDAKP 2030 Mart ayında tamamlandığında Faz I, Faz II ve Faz III toplamda yaklaşık 250.000 kişiye doğrudan fayda sağlamış olması hedeflenmektedir.

Hedefleme Stratejisi; KDAKP Faz III, projenin kaynaklarının en çok ihtiyaç duyan kesimlere adil ve etkin bir şekilde ulaştırılmasını sağlamak amacıyla çok katmanlı bir hedefleme stratejisi benimsenmiştir. Bu strateji, projenin sunduğu

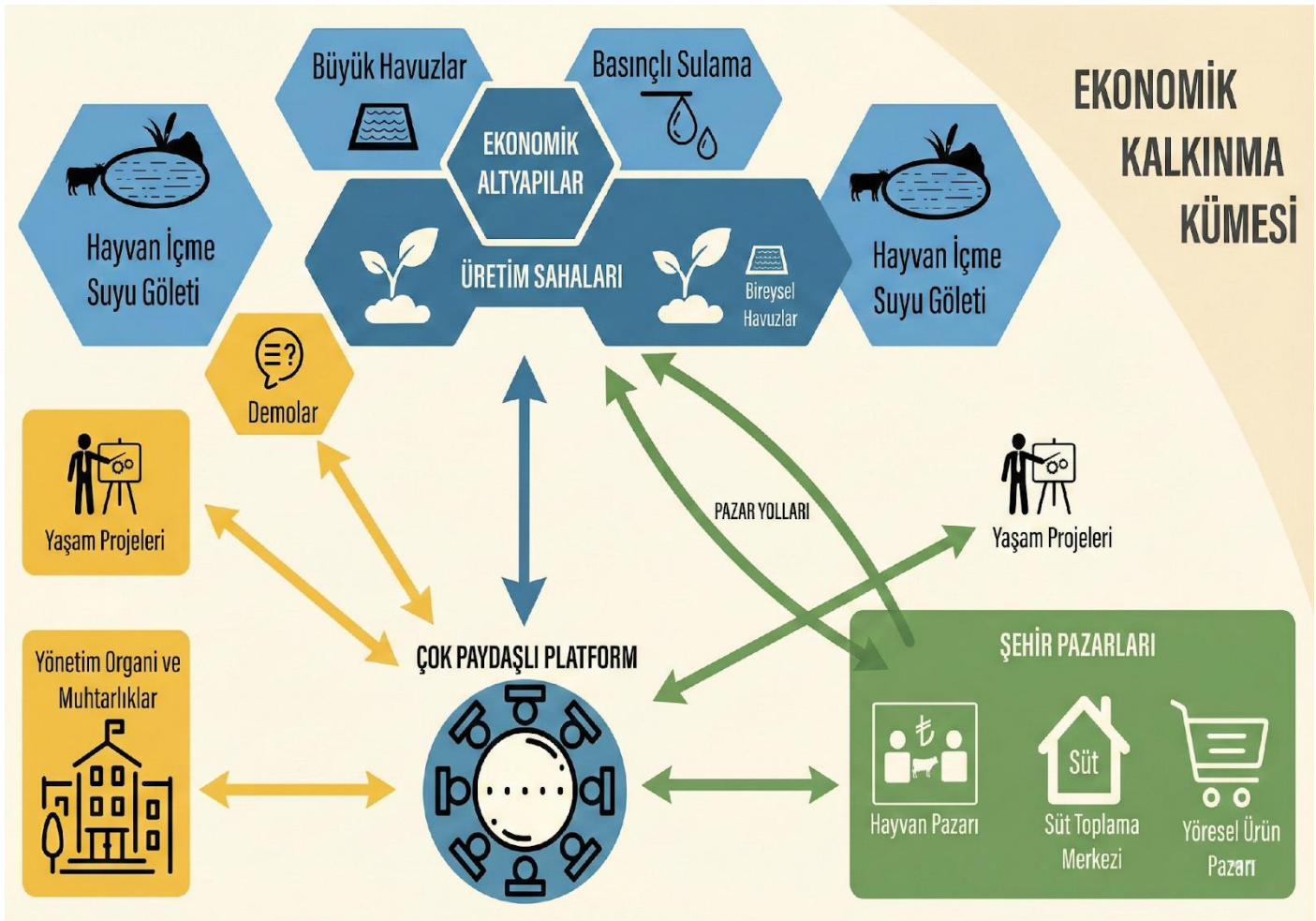
hizmetlerin niteliği gereği doğal bir eleme sağlayan "Kendi Kendini Hedefleme" (Self-Targeting) mekanizmasını temel almakla birlikte; en yoksul haneler, kadınlar, gençler ve göçerler gibi kırılgan grupların sisteme dahil edilmesini garanti altına alan "Doğrudan Hedefleme" araçlarıyla desteklenmektedir.

Projenin Bileşenleri; Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi Faz III; kırsal yoksulluğu azaltma ve bölgesel kalkınmayı hızlandırma hedefine ulaşmak amacıyla birbirini tamamlayan iki temel bileşen üzerine inşa edilmiştir.

Bileşen 1: Ekonomik Kalkınma Kümelerinin Teşvik Edilmesi

Bu bileşen, yüksek rakımlı alanlardaki üretim potansiyelini “kümelenme” yaklaşımıyla harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Amaç; parçalı üretim yapısını organize ederek ölçek ekonomisi yaratmak ve değer zincirinin her halkasını (üretim, işleme, pazarlama) güçlendirmek olarak belirlenmiştir.

Bu ana bileşen, kırsal yoksulluğu azaltmak ve rekabetçiliği artırmak için birbirini tamamlayan beş stratejik alt bileşen aracılığıyla hayata geçirilecektir.



Şekil 2. Ekonomik Kalkınma Kümeleri Yaklaşımı

Alt Bileşen 1.1: Sosyal Mobilizasyon Faaliyetlerine odaklanan Çok Paydaşlı Platformlar oluşturulması; Her bir Ekonomik Kalkınma Kümesinde, yerel paydaşların (çiftçiler, kamu kurumları, özel sektör, STK'lar) bir araya geldiği Çok

Paydaşlı Platformlar kurulacak ve/veya güçlendirilecektir. Bu platformlar, Stratejik Yatırım Planlarına (SYP) göre küme yatırımlarını planlayıp uygulayarak EKK'lerin teşvik edilmesini sağlayacaktır. Bu süreçte kadınların, gençlerin ve hassas grupların karar alma mekanizmalarına katılımı zorunlu tutularak, yatırımların en kırılgan grupları da kapsamı sağlanacaktır.

Alt Bileşen 1.2: Kümelenmeyi Destekleyen Ekonomik Altyapı Oluşturulması; Bölgesel üretim kapasitesinin artırılması ve pazar erişim olanaklarının azamiye çıkarılması amacıyla kamu ve ortak kullanım altyapılarına yönelik stratejik yatırımlar hayata geçirilecektir. Söz konusu altyapı yatırımları; fizibilite aşamasından itibaren operasyonel sürdürülebilirliği ve yönetim etkinliğini güvence altına alacak şekilde planlanacaktır. Bu çerçevede görev, yetki ve sorumlulukları net olarak tanımlanmış kurumsal yapılar belirlenerek devir süreçleri tamamlanacak ve bu süreç, Alt Bileşen 1.3 kapsamında oluşturulan yönetim mekanizmalarıyla tam entegrasyon içinde yürütülecektir.

Kamu Altyapısı (%100 Hibe); yollar, depolama ve pazar yerleri, suyla ilgili altyapı ve iklim değişikliğine uyumu artıran “akıllı tarım” teknolojileri ile yerel yüksekokul ve üniversitelere bağlı tarım işletmeciliği eğitim merkezlerini içerecektir.

Özelde Paylaşılan Altyapı (%75 Hibe); kooperatifler ve üretici birlikleri tarafından işletilecek süt toplama merkezleri, soğuk hava depoları, paketleme tesisleri ve silaj paketleme üniteleri gibi ortak kullanıma yönelik katma değer yaratan tesisleri kapsayacaktır.

Alt Bileşen 1.3: Çiftçi Becerilerinin ve Örgütlenmenin Desteklenmesi; Bu alt bileşen; Stratejik Yatırım Planı (SYP) ve Çok Paydaşlı Platformlar tarafından belirlenen yerel ihtiyaçlar doğrultusunda çiftçilerin, genç girişimcilerin ve üretici örgütlerinin teknik ve yönetsel kapasitelerini artırmayı hedeflemektedir. Faaliyetler; yalnızca tarımsal verimliliği değil, aynı zamanda iklim değişikliğine uyumu, çevresel sürdürülebilirliği ve finansal okuryazarlığı kapsayan bütüncül bir eğitim stratejisi üzerine kurgulanacak ve üç temel ekseninde yürütülecektir.

Dijitalleşme ve İşletme Yönetimi kapsamında, üreticilerin iklim risklerini ve pazar fırsatlarını daha iyi yönetebilmeleri için “Kalkınma için Bilişim Teknolojileri (ICT4D)” araçları yaygınlaştırılacak; çiftçilere maliyet-fayda analizi, dijital pazarlama ve üretim planlaması konularında yetkinlik kazandırılacaktır.

Girişimcilik ile Genç/Kadın Odaklı Eğitimler kapsamında, özellikle gençlere ve kadınlara yönelik “uygulamalı iş planı hazırlama” eğitimleri düzenlenecek; bu eğitimleri başarıyla tamamlayan girişimcilerin modern hayvancılık, arıcılık, yenilenebilir enerji ve kırsal turizm gibi alanlarda Alt Bileşen 1.4 kapsamındaki hibe desteklerine erişimi sağlanacaktır.

Altyapı Yönetimi ve Demonstrasyonlar kapsamında ise proje ile kurulan sulama sistemleri ve mera altyapılarının sürdürülebilirliği için bu tesisleri devralacak yönetim organizasyonlarına “işletme, bakım ve dijital izleme” eğitimleri verilecek; teorik eğitimler, bölgeye özgü dirençli tohum çeşitlerinin, su tasarrufu sağlayan teknolojilerin ve hasat

sonrası kayıpları azaltan yöntemlerin tanıtılacağı demonstrasyon alanları ve çiftçi tarla okulları ile sahada pekiştirilecektir.

Alt Bileşen 1.4: Değer Zincirinin Geliştirilmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar; Stratejik Yatırım Planı (SYP) ve Çok Paydaşlı Platform öncelikleri doğrultusunda; Alt Bileşen 1.2 altındaki altyapı yatırımlarıyla ortaya çıkan fırsatlar ile Alt Bileşen 1.3 altındaki yenilik ve eğitimler temelinde, seçilmiş üretim girdilerine ve/veya teknoloji paketlerine erişebilmeleri için bireysel çiftçilere ve işletmelere eğitim ve bireysel hibeler sağlanması hedeflenmektedir. Desteklenecek yatırım konuları arasında modern ve taşınabilir yalıtımlı çadırlar, güneş enerjisi entegreli sistemler, bireysel sulama havuzları ve basınçlı sulama sistemleri ile meyve bahçeleri ve seraların kurulumu yer almaktadır. Faz III kapsamında, klasik üretim yatırımlarına ek olarak; kaynak kullanım verimliliğini artıran dijital sensörler, hassas tarım araçları, kompost makineleri ve atık yönetimi sistemleri gibi “iklim dostu” ve yenilikçi teknolojilerin benimsenmesine özel bir pay ayrılacaktır. Proje, kırsal alandaki en dezavantajlı grupları ekonomik sisteme dahil etmek amacıyla “pozitif ayrımcılık” içeren özel finansman modelleri uygulayacaktır. Bu çerçevede; göçerlerin yaşam standartlarını ve hayvancılık faaliyetlerini iyileştirmeye yönelik yatırımlarda %80 oranında hibe (aynı/nakdi %20 katkı) sağlanacak; proje sahasındaki en düşük gelir grubunda yer alan ve diğer finansman kaynaklarına erişimi bulunmayan “hassas hanelere” yönelik yatırımlar ise %100 hibe oranıyla hayata geçirilecektir.

Alt Bileşen 1.5: Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alma; Bu alt bileşen; proje sahasındaki yüksek rakımlı yaylaların sunduğu benzersiz doğal ürünlerin (vişne, kuruyemiş, dağ otları, şifalı bitkiler, bal vb.) pazar değerini artırmayı ve markalaşma süreçlerini desteklemeyi hedeflemektedir. Hasat sonrası işleme, paketlenme ve depolama ekipmanlarına erişimin sağlanmasıyla ürünlerin raf ömrünün uzatılması ve katma değerli hale getirilerek daha karlı pazarlara sunulması amaçlanmaktadır. Pahalı sertifikasyon süreçlerine alternatif olarak, müşteri güvenini ve yerel tanınırlığı esas alan “Katılımcı Güvence Sistemleri”nin benimsenmesi desteklenecek; turizm sektörüyle iş birlikleri geliştirilerek yerel üreticilerin belirlenmiş kalite standartlarına uyması ve güvenli gıda arzı sağlanması temin edilecektir.

Uygulama sürecinde şu faaliyetlere öncelik verilecektir: (i) kamu-özel sektör ortaklığıyla marka/patent başvurularının hazırlanmasına teknik destek sağlanması, (ii) ürün izlenebilirliği, standartların oluşturulması ve ürün kimliğinin geliştirilmesi maliyetlerinin karşılanması için bireysel hibe desteği verilmesi, (iii) marka bilinirliğini artıracak tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi ve Türk Patent ve Marka Kurumu nezdindeki tescil süreçlerinin finansal ve teknik olarak desteklenmesi.

Bileşen 2: Proje Yönetimi

Projenin genel koordinasyonunu, bütçe yönetimini ve izleme-değerlendirme süreçlerini kapsayan idari bileşendir; toplam bütçenin yaklaşık %13,5’lik kısmını oluşturmaktadır. Faz III kapsamında proje sahasının genişlemesiyle birlikte yönetim yapısı bölgesel verimliliği artıracak şekilde güncellenmiştir. Bu çerçevede Kayseri ili, coğrafi yakınlığı ve operasyonel bütünlük gereği Adana’da konuşlu Doğu Akdeniz Bölge Proje Yönetim Birimi’ne (BPYB) entegre edilerek bölgesel koordinasyon ve denetim mekanizmasına dahil edilmiştir. İl düzeyindeki uygulama faaliyetlerinin yürütülmesi

amacıyla Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü bünyesinde müstakil bir İl Proje Yönetim Birimi (İPYB) kurulmuştur. İlçe düzeyinde ise Çiftçi Destek Ekipleri (ÇDE) görevlendirilmiştir. Bu ekipler; çiftçilerle birebir iletişim kurarak teknik destek sağlama, hibe başvurularını yönlendirme ve eğitim faaliyetlerini organize etme görevlerini üstlenecektir.

Maliyet ve Finansman; 2020 yılında ölçek küçültme ve ek finansmanın onaylanması ve ilk kredi kapsamındaki süresinin uzatılmasıyla birlikte, KDAKP dokuz yıl boyunca, tahmini toplam maliyeti 73,493 milyon avro ve IFAD finansmanı 54,244 milyon avro olacak şekilde uygulanacaktır. KDAKP'nin dört yeni ile yaygınlaştırılması önerisiyle, üç yıl boyunca, tahmini toplam maliyeti 47,035 milyon avro olacak ve bunun 34,166 milyon avrosu IFAD tarafından finanse edilecektir. Üç faza yayılacak 12 yıllık bir süre boyunca toplam maliyetin 120,532 milyon avro olması öngörülmektedir; bunun 88,410 milyon avrosu IFAD tarafından finanse edilecektir.

Tablo 1. İlk ve Ek Finansman Özet (bin avro)

	İlk finansman*	Ek finansman	Toplam
IFAD kredi	54.244	34.166	88.410
IFAD hibe	900	0	900
Yararlanıcılar	6.585	9.317	15.902
Borçlanan/kullanıcı	12.664	2.656	15.320
Toplam	74.393	46.139	120.532

* Maliyet ve finansman MTR'de tekrar hesaplanmıştır.

KDAKP'nin üç faza boyunca, Bileşen 1 Ekonomik kalkınma kümelerinin teşvik edilmesi, toplam maliyetin %86,5'ünü, Bileşen 2 Proje yönetimi ve koordinasyonu ise %13,5'ini oluşturacaktır. IFAD finansmanının %96,1'i yatırımlar için harcanacak ve yalnızca %3,9'u tekrarlayan maliyetler için kullanılacaktır.

Tablo 2. Bileşen ve Yıla Göre Proje Maliyetleri (bin avro)

Bileşen	2020 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam
1. Ekonomik kalkınma kümelerinin teşvik edilmesi	27.706	18.807	16.932	14.845	14.141	11.589	197	104.217
2. Proje yönetimi	11.213	1.040	1.104	922	823	815	398	16.315
Toplam	38.918	19.847	18.036	15.767	14.964	12.404	595	120.532

1.2. Kayseri İli Proje Uygulama Alanı

Kayseri ili, 16.917 km² yüzölçümü ile Türkiye topraklarının yaklaşık %2,2'sini oluşturmakta olup il alanının yaklaşık %40'ı tarım arazilerinden oluşmaktadır. Ortalama yükseltisi 1.054 metre olan ilde tüm ilçeler 600 metre rakımın üzerinde yer almakta; merkezde Kocasinan ve Melikgazi başta olmak üzere toplam 16 ilçe idari yapıyı oluşturmaktadır. Arazi kullanım yapısında tarım ve mera alanlarının geniş yer kaplaması, ilin kırsal kalkınma ve tarımsal üretim açısından stratejik bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

İlin topografik yapısı üç ana dağ sırası ile şekillenmiş olup bu durum doğal kaynakların çeşitlenmesine ve farklı mikroklimatik alanların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Akkışla, Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde yoğunlaşan yüksek dağlık alanlar ile İncesu, Bünyan ve Develi çevresindeki yükseltiler doğal eşik unsurları olarak öne çıkmaktadır. İlin en yüksek noktası olan Erciyes Dağı; turizm, su kaynakları ve iklim özellikleri açısından önemli bir doğal varlık niteliğindedir.

Su kaynakları bakımından ilde göller, barajlar ve göletler önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Camız, Çöl, Sarıgöl, Yay ve Tuzla gölleri ile Ağcaşar, Akköy, Kovalı, Sarımsaklı, Yamula ve Selkapanı barajları sulama altyapısının geliştirilmesinde stratejik öneme sahiptir. Başlıca akarsu olan Kızılırmak Nehri'nin il sınırları içindeki 128 kilometrelik bölümü, tarımsal üretim ve su yönetimi açısından temel kaynak niteliğindedir. Zamantı ve Sarız çayları ise bölgesel su varlığını destekleyen diğer önemli akarsulardır. İlin önemli ovaları ise Develi Ovası (1.050 km²), Sarımsaklı Ovası (300 km²), Karasaz Ovası (80 km²) ve Palas Ovasıdır (50 km²).

Nüfus büyüklüğü 1.452.458 olan ilde nüfus artış oranı %0,47, km² başına düşen kişi sayısı ise 86'dır. Nüfus yoğunluğu merkez ilçelerde artış göstermekte, kırsal alanlarda ise genç nüfusun azalması dikkat çekmektedir. Bu durum, tarımsal istihdamın sürdürülebilirliği açısından yapısal bir risk oluşturmaktadır.

Ekonomik yapı temel olarak sanayi ve tarım sektörleri üzerine kuruludur. Gelişmiş ulaşım altyapısı sayesinde sanayi faaliyetleri il merkezinde yoğunlaşmış, Türkiye'nin ilk 500 büyük sanayi kuruluşu arasında yer alan işletmeler ilin ekonomik gücünü artırmıştır. Bununla birlikte kırsal alanlarda üretim deseninin geleneksel yapısı, işletme ölçeklerinin sınırlılığı ve göç olgusu tarımsal gelişimin önündeki temel sorun alanları arasında yer almaktadır.

İl genelinde ortalama bitkisel üretim işletme büyüklüğü 133 dekar olup mekanizasyon düzeyi özellikle düz arazilerde yüksektir. 2025 yılı TÜİK verilerine göre Kayseri ilinde toplam tarım alanı 6.287.632 dekadır. Bunun yanında il genelinde 6.198.980 dekar çayır ve mera alanı hayvancılık faaliyetleri için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İl genelinde toplam 2.421.920 dekar sulanabilir alan bulunmakla birlikte; mevcut durumda kamu yatırımlarıyla 1.858.670 dekar ve çiftçi imkanlarıyla 137.140 dekar olmak üzere yaklaşık 1.995.810 dekarlık alan fiilen sulamaya açılmıştır. Söz konusu veriler; sulama altyapısının geliştirilmesinin, modern sulama tekniklerinin yaygınlaştırılmasının ve atıl sulanabilir alanların üretime kazandırılmasının stratejik öncelik alanları arasında yer aldığını göstermektedir. Sulu tarım oranının %31,7 seviyesinde kalması, su yönetimi ve modern sulama yatırımlarının stratejik önemini ortaya koymaktadır. İl genelinde 1.666.440 dekar orman ve fundalık alan bulunurken 2.890.220 dekar alan tarım dışı alan kapsamında yer almaktadır.

2025 yılı TÜİK verilerine göre Kayseri ili tarım alanlarının kullanım deseni incelendiğinde; 161.973 dekar alanda meyve, içecek ve baharat bitkileri üretimi, 371.160 dekar alanda sebze yetiştiriciliği ve 4.935.713 dekar alanda tahıllar ile diğer bitkisel ürünlerin üretimi gerçekleştirildiği, 818.786 dekar alanın ise nadasa ayrıldığı görülmektedir. Bu dağılım, bitkisel üretimde geniş alanlı tarla bitkilerinin (tahıllar ve diğer bitkisel ürünler) belirgin ağırlığını ortaya koyarken; meyve ve

sebze gibi katma değeri yüksek ürün gruplarının payının görece sınırlı kalması, ürün çeşitliliğinin ve katma değer artırılmasına yönelik potansiyeli işaret etmektedir.

Hayvancılık faaliyetleri ağırlıklı olarak küçükbaş ve büyükbaş işletme modeli ile yürütülmekte; büyükbaş işletmelerde ortalama 22 baş, küçükbaş işletmelerde ise 255 baş hayvan bulunmaktadır. 2025 yılı TÜİK verilerine göre il genelinde 460.294 baş büyükbaş ve 1.150.117 baş küçükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. Büyükbaş varlığının yaklaşık %96,5'inin saf kültür ve kültür melezi ırklardan oluşması, son yıllarda verimliliği yüksek ırklara yönelimin belirginleştiğini ve bunun olumlu bir dönüşüm olduğunu göstermektedir. Küçükbaş varlığında koyun (1.061.922 baş), keçiye (88.195 baş) kıyasla baskın konumdadır. Bunların yanı sıra yumurta tavukçuluğu ve arıcılık faaliyetleri de ilin tarımsal üretim çeşitliliğini desteklemektedir.

Kayseri ili proje uygulama alanı; biyolojik çeşitlilik açısından önemli noktaları, yüksek düzeyde arazi bozulmasını ve yaban hayatını içermektedir. Tarım, hayvancılık ve altyapıya yapılan yatırımlar nedeniyle biyolojik çeşitlilik kaybı, tarımsal kimyasal kullanımından kaynaklanan kirlilik, hayvan kaybı, aşırı otlatma, toprak erozyonu ve aşırı su kullanımı ile ilgili sorunların mevcut olduğu bölgede; küçük parçalı ve yer yer düşük verimli arazi yapısı sebebiyle etkin kullanılamayan tarım arazileri belirgin yer kaplamaktadır. Ayrıca proje alanlarında altyapı yatırımları yetersiz kalmış ve sanayi entegrasyonu sağlanamamıştır. Bununla birlikte, altyapı için azami bir eşik belirlenerek koruma tedbirleri ve iyi tarım uygulamaları yoluyla yatırımlar desteklenebilecektir.

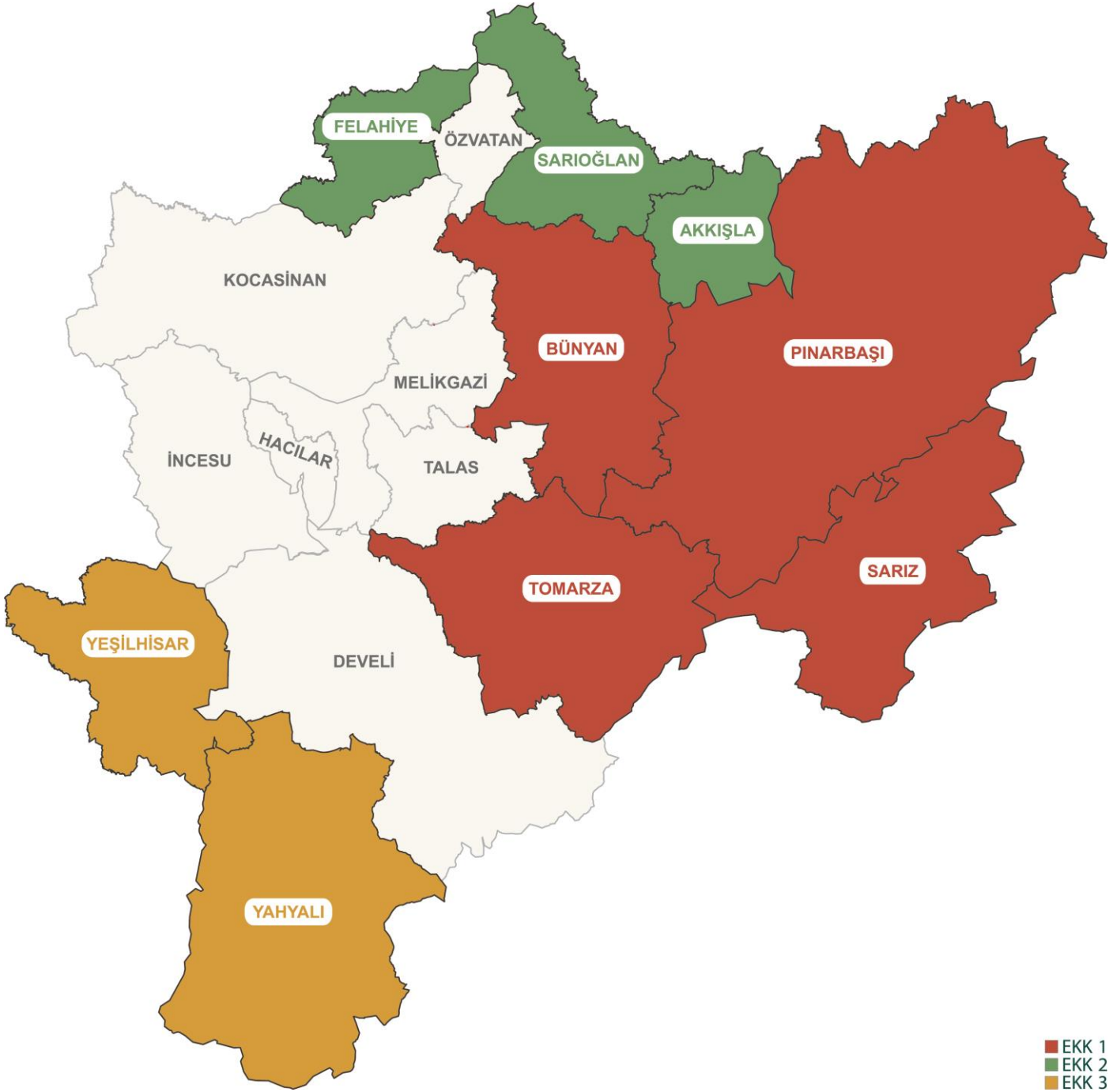
Bölgenin sahip olduğu tarımsal potansiyel yeterince kullanılamamakta, doğal kaynak yönetimi yetersiz kalmakta, genç nüfusun çeşitli sebeplerle şehir merkezine göç etmesi birtakım sosyoekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle proje uygulama sahası, merkez ilçelere göre daha dezavantajlı olan kırsal nitelikli 9 ilçe olarak belirlenmiştir. Kayseri ili KDAKP uygulama alanı, kırsal bölgede yer alan ve toplam nüfusu 65.939 kişi olan bir bölgedir. Bu bölgede Akkışla, Felahiye, Sarıoğlan, Sarız, Tomarza, Bünyan, Yahyalı, Yeşilhisar ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan 303 mahalle yer almaktadır. Proje uygulama alanında Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı 20.750 üretici bulunmaktadır.

Sanayi ve hizmet sektörünün yeterince gelişmemiş olduğu proje uygulama alanında halkın temel geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Ancak bölgede tarım ve hayvancılık sektöründe kurumsallaşmış büyük işletmelerden çok, geçimlik veya yarı-geçimlik aile işletmeleri bulunmaktadır.

Ağırlıklı olarak küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık ile arıcılık yapılan proje alanında bitkisel üretimde tahıl, yem bitkileri, şeker pancarı, patates, meyvecilik, bağcılık ve aile tüketimini karşılamak üzere sebze yetiştiriciliği öne çıkmaktadır. TÜİK verilerine göre Kayseri ili; aspir, çavdar, çerezlik kabak, kimyon ve patates üretiminde 1. sırada; çerezlik ayçiçeği ve şeker pancarı üretiminde 2. sırada; tritikale, macar fiği (yeşil ot) ve sorgum üretiminde 3. sırada; arpa üretiminde 4. sırada ve elma üretiminde 5. sırada yer almaktadır. Bu sıralamada patates ve şeker pancarı en güncel (2025) verilere göre sırasıyla 1. ve 2. sıraya yükselmiş, diğer ürünler ise son tam üretim yılı olan 2024 sıralamasıyla verilmiştir. İlin ülke üretimindeki payı, birinci sırada yer aldığı ürünlerde belirgin biçimde yüksek olup aspride yaklaşık %35, kimyonda %35,

çerezlik kabakta %33, çavdarda %18 ve patatesten %14 düzeyine ulaşmaktadır. İl orman bakımından zengin değildir; il topraklarının %10'u ormanlarla kaplı olup orman genişliği 1.666.440 dekadır. Ormanlardan yılda 27 bin m³ sanayi odunu ve 15.000 ster yakacak odun elde edilmektedir.

KDAKP, önceki bölümlerde sözü edilen iki bileşeni ile proje alanında ekonomik kalkınma kümelerinin teşvik edilmesine yoğunlaşarak kırsalda istenen dönüşümün sağlanmasını hedeflemektedir. Bu amaçla Kayseri ili proje sahasında, idari sınırlardan bağımsız olarak 3 ekonomik kalkınma kümesi oluşturulmuştur.



Şekil 3. İlçe Bazlı Ekonomik Kalkınma Kümeleri

Ekonomik kalkınma kümelerinin oluşturulmasında coğrafi yapı, tarımsal ürün deseni, kültürel yapı ve üretici alışkanlıkları gibi unsurların yanı sıra üretilen tarımsal ürünlerin pazara akış yolları ve toplanma merkezleri de göz önünde bulundurulmuştur. Her bir ekonomik kalkınma kümesinde üretilen tarımsal ürünler, şehir merkezlerine bağlı

olarak konumlanmış aynı toplama merkezine doğru akmaktadır. Kayseri ili proje uygulama alanında oluşturulan her bir ekonomik kalkınma kümesinde yer alan toplam 9 ilçe, 303 mahalle sayısı ve 65.939 nüfus Şekil 4’te verilmiştir.



Şekil 4. Kayseri İlinde Ekonomik Kalkınma Kümelerinin Dağılımı (TÜİK, 2024)

Kayseri ili proje hedef bölgesine yönelik gerçekleştirilen mevcut durum analizleri incelendiğinde, kırsal mahallelerin önemli bir kısmında şehir merkezine yönelik göç eğiliminin sürdüğü görülmektedir. Göçün temel nedenleri arasında eğitim olanaklarının sınırlı olması ve tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir düzeyinin düşük kalması öne çıkmaktadır. Bazı mahallelerde taşınmalı eğitim sisteminin devam etmesi ve yerleşim birimlerinde okul bulunmaması, özellikle ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin ilçe merkezlerine yönelmesine neden olmaktadır. Ailelerin kırsal alanlarla bağları sürmekle birlikte, çalışma çağına ulaşan genç nüfusun kırsal yaşamla ilişkisinin zayıfladığı gözlemlenmektedir.

Altyapı açısından değerlendirildiğinde, mahallelerin ilçe merkezleri ile ulaşım bağlantılarının büyük ölçüde asfalt yollar aracılığıyla sağlandığı, konut dokusunun ise ağırlıklı olarak betonarme, kagir ve yığma yapılardan oluştuğu tespit edilmiştir. Saha çalışmaları sonucunda bölgenin temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu belirlenmiştir. Tarımsal üretim yapan işletmelerde yüksek girdi maliyetleri, yüksek faiz oranlarına bağlı krediye erişim güçlüğü, genç nüfusun tarımsal faaliyetlere yönelimindeki azalma, göç kaynaklı iş gücü yetersizliği, su kaynakları ve sulama imkanlarının sınırlı olması ile engebeli ve parçalı arazi yapısı nedeniyle mekanizasyon kullanımının düşük kalması başlıca sorun alanları olarak öne çıkmaktadır.

Hayvancılık faaliyetleri açısından ise yem maliyetlerinin yüksek olmasına karşın süt fiyatlarının düşük seyretmesi, üreticilerin ekonomik sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında hayvan barınaklarının fiziki koşullarının yetersizliği, meralara erişimi sağlayan yol altyapısının sınırlı olması ve buzağı ölüm oranlarının yüksekliği, sektörün verimlilik ve karlılık düzeyini düşüren temel yapısal sorunlar arasında yer almaktadır.

KDAKP'nin yerelde sahiplenilmesini ve yerel aktörlerin karar alma süreçlerine dahil olmasını güçlendirmek amacıyla, program stratejisine uygun olarak 3 ekonomik kalkınma kümesinin her biri için birer ÇPP oluşturulmuştur. Değer zincirlerinde yer alan üreticiler, tüccarlar, nakliyeciler ve işleyiciler gibi tüm aktörlerin ÇPP'de temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca ÇPP'de kadın ve genç temsilini güçlendirmek amacıyla kadınların ve gençlerin platforma üye olmaları teşvik edilmiştir. ÇPP'lerin yönetim organı olan yönetim kurulu ile kümede gerçekleştirilecek temel yatırım ve müdahalelere ilişkin karşılıklı bilgi akışını sağlamak üzere oluşturulan yönlendirme komiteleri, gönüllülük esasına dayanarak seçim yoluyla belirlenmiştir.

1.3. Planlama Yaklaşımı ve Yöntem

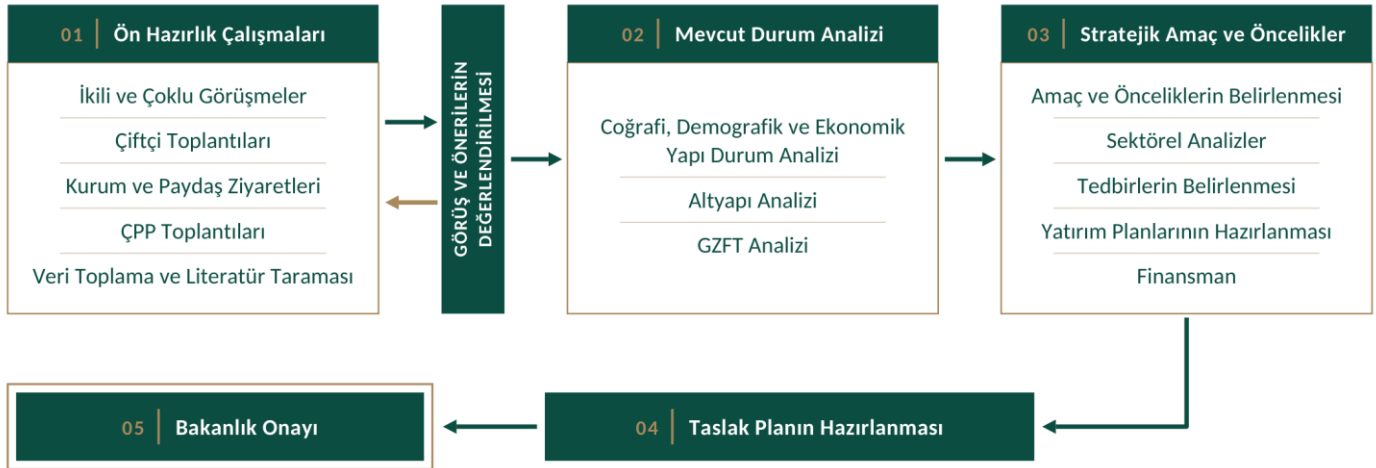
Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi, 2017 yılında tahmini 98 milyon avroluk bir bütçe ile, her biri beşer yıllık ve iki yılı çakışan iki aşamaya yayılmış bir proje olarak tasarlanmıştır. I. faz kapsamında KDAKP proje faaliyetlerine; Doğu Akdeniz'de Adana, Mersin ve Osmaniye, Karadeniz Bölgesi'nde Bartın, Kastamonu ve Sinop olmak üzere iki bölgedeki altı ilde başlanmıştır. II. faz kapsamında Doğu Akdeniz'de Kahramanmaraş ve Karadeniz Bölgesi'nde Çankırı olmak üzere iki il eklenmiş; ancak 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler nedeniyle bu illerde uygulama 2024 yılında başlamıştır. İlk etapta ülkemizin 8 ilinde uygulanan projeye Kayseri, Afyonkarahisar, Karabük ve Kütahya illerinin de dahil edilmesiyle proje toplam 12 ilde uygulanır hale gelmiştir.

Üç faza yayılan ve toplamda 12 yıllık bir uygulama süresini kapsayan KDAKP'de, programın uygulanmasında kümelenme yaklaşımı esas alınmıştır. Faz III kapsamındaki Kayseri ili için hazırlanan bu Stratejik Yatırım Planı ise önümüzdeki 5 yıllık uygulama dönemini esas almaktadır. Proje ile; doğal kaynakların ve uygun teknolojilerin daha fazla ve sürdürülebilir kullanımı yoluyla kırsal alanlara değer katan, istihdam olanakları yaratan ve kırsal alanları dönüştüren, rekabet gücüne sahip çiftliklerin ve tarımsal işletmelerin gelişimini destekleyen bir ekonomik kümelenme yaklaşımı benimsenmektedir. Yaygınlaştırma ve sürdürülebilirlik için, proje uygulama alanlarında oluşturulan her bir ekonomik kalkınma kümesinde amaçlanan ekonomik dönüşümü yaratmak üzere ihtiyaçların belirlenmesi ve bunlara yönelik

müdahalelerin gerçekçi bir planlama çerçevesinde tasarlanması kritik önem taşımaktadır. Birbirini karşılıklı olarak güçlendiren faydalar; proje sahasında yüksek rakımlarda ticari izolasyona ve sınırlı katma değere neden olan parçalı ve tutarsız üretimin iyileştirilmesini amaçlayan yenilikçi ekonomik kümelenme yaklaşımının beklenen sonucu olacaktır. Ekonomik Kalkınma Kümeleri için hazırlanan Stratejik Yatırım Planları, KDAKP'nin uygulanacağı önümüzdeki 5 yılda her bir EKK'ye ilişkin temel hedef ve stratejiler ile müdahaleleri belirlemektedir.

Stratejik Yatırım Planlarının hazırlanması sürecinde, hedef odaklı bir yaklaşımla katılımcılık, eşitlik, özgünlük ve sürdürülebilirlik ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Yaklaşık bir yıl süren Stratejik Yatırım Planı hazırlık süreci sırasıyla;

- (i) yerel düzeyde tüm paydaşların planlama sürecine katılımının sağlanması için düzenlenen toplantılar, görüşme ve ziyaretler ile literatür taraması ve veri toplamayı içeren ön hazırlık çalışmalarını;
- (ii) görüş ve önerilerin değerlendirilmesinin yanı sıra mevcut durumun tespiti ile stratejik amaç ve önceliklerin belirlenmesine yönelik analiz çalışmalarını;
- (iii) taslak Stratejik Yatırım Planlarının hazırlanması ve Bakanlık onayına sunulması adımlarını içermektedir.



Şekil 5. Plan Hazırlık Süreci

Ön hazırlık çalışmalarında anahtar kişi, kuruluş ve uygulama ortaklarının planlama sürecine katılımı amaçlanmıştır. Bu amaçla Kayseri Valiliği, ilgili Kaymakamlıklar, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediye Başkanlıkları, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN), Erciyes Üniversitesi Ziraat ve Veterinerlik Fakülteleri, Meslek Yüksekokulları, Kayseri Orman ve 12. DSİ Bölge Müdürlüğü ve Yatırım İzleme Başkanlığı gibi kamu kurum ve kuruluşları ile hedef odaklı toplantılar ve ikili görüşmeler yapılmıştır. Ziraat Mühendisleri Kayseri Şube Başkanlığı, Veteriner Hekimler Odası Başkanlığı ve Gıda Mühendisleri Odası başta olmak üzere meslek odalarıyla istişarelerde bulunulmuştur. Kayseri ilinde faaliyet gösteren ve ekonomik kalkınma kümelerinde yer alan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği, Arı Yetiştiricileri Birliği, Manda Yetiştiricileri Birliği, Kırmızı Et Üreticileri Birliği, Kayseri İç Su Üreticileri Birliği, Yumurta

Üreticileri Birliği, Yeşilhisar Organize Süt Ürünleri ve Tarımsal Üreticileri Birliği, Akkışla, Sarioğlan, Yahyalı, Bünyan ve Pınarbaşı İlçesi Süt Üreticileri Birliği olmak üzere kooperatif ve sivil toplum kuruluşları ile benzer toplantı ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.



Şekil 6. Ön Hazırlık Çalışma Toplantıları

Bölgede faaliyet gösteren ve projede paydaş rolü üstlenen özel sektör temsilcilerinin planlama sürecine katkı sağlayabilmesi adına toplam 30 özel sektör kuruluşu ile ikili ve çoklu görüşmeler yapılmıştır. Kayseri ili proje sahasında yer alan 303 mahallede, üreticilerin sorun, ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilmesine yönelik 28 çiftçi toplantısı gerçekleştirilmiş; bu toplantılara hedef grupta anılan kişiler katılım sağlamıştır. Toplantılarda interaktif ve katılımcı bir tartışma ortamı oluşturulmuş, genellikle dışarıda bırakılan veya temsil edilmeyen kadın ve gençlerin sürece katılımı özendirilmiştir. Ayrıca değer zincirinde yer alan aktörlerin katılımıyla farklı çıkar ve ihtiyaçların tespitine yönelik gerçekleştirilen toplantı ve çoklu görüşmelerde üreticiler, tüccarlar, nakliyeciler ve işleyiciler gibi aktörlerin görüş ve önerileri alınarak sürece katkı sağlamaları için ortam oluşturulmuştur.

Ön hazırlık sürecinde yapılan bir diğer çalışma, literatür taraması ile veri toplamadır. Literatür taraması aşamasında sektörel bazda ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan araştırma sonuçları, sektör ve pazar analizleri ile ileriye dönük öngörü belgeleri gibi çok çeşitli yayınlar incelenmiştir. Veri toplama sürecinde ise küresel düzeyden başlayarak ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde sektörü yansıtan veriler toplanmıştır. Bu kapsamda On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) ve Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planı (2024-2028) başta olmak üzere ulusal ve bölgesel strateji belgeleri incelenmiştir. SYP’lerde belirlenen stratejik hedef ve önceliklerin söz konusu ulusal ve bölgesel planlarla örtüşür nitelikte olması, KDAKP’nin daha geniş kapsamlı bölgesel ve ulusal politikalara katkıda bulunmasına olanak sağlayacaktır.

Hazırlanan Stratejik Yatırım Planı; başta Türkiye’nin temel kalkınma yol haritası olan On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) olmak üzere Ulusal Kalkınma Stratejisi-IV (2024-2028), Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planı (2024-2028), Orta Anadolu Kalkınma Ajansı Bölge Planı (2024-2028), Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Gündem 2030), Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (CAP), Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi ulusal ve uluslararası stratejilerin ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma hedefleriyle örtüşmektedir.

On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) açısından; kırsal kesimde üretken iş gücü oluşturularak ekonominin canlandırılması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması suretiyle nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaç olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda Plan; kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi, tarımsal verimlilik ve rekabet gücünün artırılması, kırsal altyapının iyileştirilmesi, kırsal nüfusun yerinde kalkınmasının sağlanması, kooperatifçilik ve üretici örgütlerinin güçlendirilmesi, gıda güvenliği ve sürdürülebilir tarım, doğal kaynakların korunması, kırsal sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, yerel kalkınma yaklaşımlarının güçlendirilmesi, tarımda teknoloji ve yenilikçilik ile finansman ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi hedeflerine doğrudan hizmet etmektedir. Özellikle kırsal yerleşimlerin cazibesinin artırılması ve tarımsal katma değerın yükseltilmesi hedefleriyle birebir örtüşmektedir. Kırsal alanlarda teknolojik dönüşüm, dijital tarım ve sürdürülebilir üretim modelleriyle “güçlü tarım, güçlü Türkiye” ilkesine dayanan Türkiye Yüzyılı Vizyonu ile de paralellik göstermektedir.

Ulusal Kalkınma Stratejisi-IV (2024-2028) açısından; kırsalda üretken iş gücü oluşturularak ekonominin canlandırılması, yaşam kalitesinin artırılması, tarım dışı gelir kaynaklarının geliştirilmesi, yerel ekonomilerin çeşitlendirilmesi ile kooperatifçilik ve girişimciliğin desteklenmesi hedefleriyle örtüşmektedir. Stratejide yer alan “kırsal ekonominin geliştirilmesi, beşeri sermayenin güçlendirilmesi ve kırsal altyapının iyileştirilmesi” öncelikleri, KDAKP’nin ana faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı Stratejik Planı (2024-2028) açısından; yeterli, erişilebilir ve sürdürülebilir tarımsal ürün arzını sağlamak, üretimden tüketime kadar gıda ve yem güvenilirliğini temin etmek, kırsal alanlarda yaşam kalitesini, refah seviyesini ve ekonomik çeşitliliği geliştirmek, planlı, dirençli ve gelişime açık bir tarım sektörü oluşturmak, toprak ve su

kaynakları ile biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir yönetimini sağlamak ve iklim değişikliğine uyum kapasitesi ile dirençliliği artırmak amaç ve hedefleriyle doğrudan ilişkilidir.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (2024-2028) Bölge Planında kırsalda yenilikçi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflenmektedir. Bölgesel rekabet gücünü artırmak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla hazırlanan bu Stratejik Yatırım Planının kırsalda yaşayan bireylerin sosyoekonomik gelişimine sunacağı katkı, TR72 bölgesinde kalkınmayı özendirici perspektifle paralellik göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Gündem 2030) açısından; kırsal refahın artırılması (yoksulluğa son), tarımsal verimlilik ve gıda güvenliği (açlığa son), kadın çiftçiler ile gençlerin önceliklendirilmesi (toplumsal cinsiyet eşitliği) ve eşitsizliklerin azaltılması (kır-kent gelişmişlik farkının kapatılması) hedefleri doğrultusunda uygulanacak tedbirlerle uyum göstermektedir.

Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası (CAP) açısından; tarım ve hayvancılık yatırımları, kırsal turizm ve yerel ürünlerin işlenmesi noktasında paralellik bulunmaktadır. KDAKP, Türkiye'nin kırsal alanlarını Avrupa standartlarında tarım ve yaşam seviyesine hazırlayan, OTP'nin çevrecilik, dijitalleşme ve sosyal adalet ilkelerini yerelleştiren bir proje olması nedeniyle; SYP ile OTP (özellikle 2023-2027 dönemi reformları), genç ve kadın vurgusu ile küçük ve orta ölçekli aile işletmelerinin korunması noktasında temel benzerlik göstermektedir.

KDAKP ve Stratejik Yatırım Planı, yalnızca ekonomik bir kalkınma hamlesi değil; aynı zamanda Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması ve Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) kapsamındaki taahhütlerini kırsal düzeyde hayata geçiren operasyonel bir uygulama aracıdır. Bu bağlamda; Paris İklim Anlaşması çerçevesinde doğal kaynakların (özellikle suyun) tükenmesine karşı savunma mekanizmalarının oluşturulması, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın çevreci gıda vizyonu doğrultusunda yerel üreticinin modernize edilmesi ve kırsal alanda karbon salımının azaltılarak Türkiye'nin "2053 Net Sıfır Emisyon" hedefine katkı sağlanması; su yönetimi, enerji, ekonomi ve sosyal boyut eksenleriyle ilişkilidir.

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) politikaları açısından; sürdürülebilir tarım, gıda güvenliği ve kırsal yoksulluğun azaltılması tedbirleriyle doğrudan ilişki bulunmaktadır. Yoksulluk, teknoloji, sürdürülebilirlik ve pazara erişim politika alanlarında FAO ile KDAKP yaklaşımı stratejik olarak benzerlik göstermektedir.

Sosyal Çevresel ve İklimsel Değerlendirme Prosedürleri (SECAP) metodolojisinin özünü oluşturan risk ve kırılganlık analizi yaklaşımı; IPCC tarafından geliştirilen, iklim tehlikeleri ile yerel kırılganlıkların (sosyoekonomik ve fiziksel-çevresel) birlikte değerlendirilmesi yoluyla etki risklerinin belirlenmesi ve tedbirlerin bu risklere göre önceliklendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, KDAKP kapsamında tarım ve ormancılık, iklim değişikliğine karşı en kırılgan sektörler arasında tanımlanmakta; yaşlılar, düşük gelirli haneler ve kadınlar gibi gruplar iklim tehlikeleri karşısında en hassas nüfus kesimleri olarak öncelikli kabul edilmektedir.

Stratejik Yatırım Planı ön hazırlık çalışmalarında, sosyal mobilizasyon faaliyetlerine odaklanan çok paydaşlı platform toplantıları özel bir önem taşımaktadır. Çok Paydaşlı Platformlar; hem bireysel hem de küme düzeyinde, kümelenmeye ve katma değere engel olan bağlayıcı sınırları tespit ederek yatırımların doğru ve sürdürülebilir biçimde kullanılmasını sağlamayı, uygulama ve beceriler hakkında düzenli bilgi alışverişinde bulunmayı ve nihayetinde ekonomik kalkınma kümesi içinde karar süreçlerini etkileyecek ortak bir duruş geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu platformlar, genellikle dışlanan veya temsil edilmeyen aktörler için bir etki ve karar alanı oluşturan, paydaşlar arasındaki bilgi akışını artıran esnek kurumlar olarak işlev görmektedir. Her EKK’de tespit edilen farklı çıkar ve ihtiyaçlar karşısında sorunların ortak bir paydada çözülmesini, hedef ve müdahale alanları üzerinde uzlaşi sağlanmasını ve böylece yerelde sahiplenme duygusunun yaratılmasını teminen, her ekonomik kalkınma kümesinde dörder kez tekrarlanmak üzere toplam 12 ÇPP toplantısı düzenlenmiştir. Değer zincirinde yer alan üreticiler, tüccarlar, nakliyeciler ve işleyiciler gibi aktörlerin yanı sıra kadın ve gençlerin de ÇPP’de temsil edilmesi; kümelenmeye ve katma değere engel olan bağlayıcı unsurların tespitinde ve kümede gerçekleştirilecek temel yatırım ve müdahale alanlarının belirlenmesinde en geniş ve katılımcı tartışma ortamının oluşmasını sağlamıştır.

Ön hazırlık sürecinde elde edilen tüm veri, bilgi, görüş ve öneriler değerlendirilmiş; Stratejik Yatırım Planı genel çerçevesinin oluşturulmasına yardımcı olacak çeşitli analizlerde kullanılmıştır. Bu analizler sonucunda EKK’nin mevcut durumu tespit edilmiş, kümeye ilişkin stratejik amaç ve öncelikler belirlenmiştir. Sektörel analizler ve özellikle değer zinciri analizi, her bir EKK’de hangi ürünlerde kümelenmeye odaklanılması gerektiğini ortaya koymuştur. Tarımsal değer zincirinin ortaya konulması; üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar hangi faaliyetle üründe ne kadar katma değer yaratıldığının belirlenmesinin yanı sıra, sektörün zayıf yönlerini iyileştirmeye ve güçlü yönlerini desteklemeye yönelik tedbirlerin ortaya konulmasında önem arz etmektedir. Tüm bu değerlendirme ve analizler ışığında, her ekonomik kalkınma kümesi (EKK) özelinde taslak Stratejik Yatırım Planları hazırlanmış ve BPYB incelemesini müteakip Bakanlığımız Merkez Proje Yönetim Birimi (MPYB) onayına sunulmuştur.

Stratejik Yatırım Planları bu haliyle; ekonomik kalkınma kümelerinde yer alan tüm kesimlerin görüş ve önerilerinin dikkatle değerlendirildiği bir süreç sonunda ortaya çıkan, kümelenme yoluyla kırsalda sürdürülebilir bir ekonomik dönüşüm yaratma amacına yönelik, sektördeki hemen hemen tüm aktörlerin üzerinde uzlaştığı, tespit edilen zorlukları ele alan, sosyoekonomik, çevresel ve iklimle duyarlı değer zinciri değerlendirmesiyle ortak bir kalkınma vizyonu oluşturulan ve yerel paydaşlarca sahiplenilen bir doküman niteliği taşımaktadır. Projenin temel çıktısı; ÇPP ile ortaklaşa hazırlanan ve altyapı, eğitim, hizmetler ile bireysel hibeler dahil olmak üzere alt bileşenlerdeki koordineli yatırımları şekillendiren mikro strateji belgesi olan Stratejik Yatırım Planı’dır.

1.4. Çok Paydaşlı Platform ve Kayseri ÇPP Toplantısı

Çok Paydaşlı Platformlar; dönüşüme öncülük etmede kilit rol oynayan sosyal aktörlerin varlığını, görünürlüğünü ve arabuluculuğunu güçlendirmek adına, KDAKP’nin proje alanında küçük çiftçi yatırımlarının desteklenmesi için sunduğu eşsiz bir fırsat ve yenilikçi bir araçtır. Çok Paydaşlı Platformların amacı; faaliyetler hakkında düzenli olarak bilgi alışverişinde bulunmak ve nihayetinde ekonomik kalkınma kümesi içinde karar süreçlerini etkileyecek ortak bir duruş

geliştirmektir. Çok Paydaşlı Platformlarla bağlantılı ekonomik kalkınma kümeleri; ana değer zincirlerini geliştirmek üzere bölgenin yerel ekonomik zorluklarına daha iyi hitap etmek için yapılan müdahalenin giriş noktasını oluşturmaktadır. Bu yapı; paydaşların birlikte yönettiği kilit ekonomik altyapıyı, bireysel yatırımları ve küme içindeki tarımsal ürünlerin üretim ve ticaret hacmini artırmayı amaçlamaktadır. Çok Paydaşlı Platformların kurulması, sahadaki uygulayıcılar için özellikle dağlık bölgeler başta olmak üzere kırsaldaki yoksul kesimle birlikte hareket etmenin yeni bir yolu olacaktır.

Projenin stratejisi; tarımsal ürünlerin ticaret akışlarının mekansal olarak iyileştirilmesine dayanan bir piyasa bağlantısı yaklaşımı izlemektedir. Her ekonomik kalkınma kümesi; ana üretim alanlarından (yüksek kesimlerdeki üretim havzası), ilçelere veya şehir merkezlerine bağlı konumlanan toplama merkezlerine/yarı toptancı pazarlara doğru akan üretimi destekleyecek şekilde tasarlanmaktadır. Her kümede kurulacak Çok Paydaşlı Platformlar, üretimi ve yarı toptancı pazarlamayı geliştirmeyi kolaylaştıracak; ana değer zinciri paydaşları olan üreticileri, tüccarları, nakliyecileri ve tarımsal işleyicileri bir araya getirecektir.

Üreticiler, araçlar, tüccarlar, imalatçılar, işleyiciler, girdi tedarikçileri, nakliyatçılar ve perakendeciler dahil olmak üzere seçilen değer zincirinin tüm ana aktörlerinin temsilcileriyle oluşturulan ÇPP'ler; hem bireysel hem de küme düzeyinde, kümelenmeye ve katma değere engel olan bağlayıcı sınırları tespit etmede aktif rol üstlenmektedir. Hassas ve dışlanmış gruplar dahil ilgili tüm aktörlerin temsil edildiği ÇPP'ler; özellikle gençler, kadınlar ve dezavantajlı gruplar için kapsayıcı yatırımların belirlenmesine ve önceliklendirilmesine yardımcı olarak koordinasyon, planlama ve öğrenme için katılımcı bir platform işlevi görmektedir. Ayrıca bu platformlar, yerel otoriteler ve iş ortaklarıyla yürütülecek faaliyetlerde ana mekanizma olacaktır. Çok Paydaşlı Platformlar; KDAKP'nin Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile diğer kalkınma ortakları nezdindeki temel arayüzü konumundadır.

Programda bütün hedef gruplar ÇPP'lerde temsil edilmektedir. Bu gruplar; yarı-geçim seviyesinde üretim yapan ekonomik bakımdan aktif yoksul kesim; yükselme potansiyeli olan, ortalama geliri bulunan ancak pazara erişimi ve teknik kapasitesi sınırlı kesim; ve kümedeki mahalleleri temsil edebilecek dönüşüm sürücüler (tedarikçiler, tüccarlar veya tarımsal girişimciler) olarak sıralanmaktadır. Üreticiler; çiftçileri, göçerleri ve tarımla iştigal eden göçerleri içerir. ÇPP üyeliğinin %60'ı geçimlik tarım yapan çiftçiler ve göçerlerden, %35'i ihtiyaç fazlası üretim yapan çiftçilerden, %5'i ise dönüşüm sürücülerinden oluşur. Bu kategoriler içinde, PİM'de tanımlanan temsil kotasına uygun olarak kadınlar için %30 ve gençler için %10 oranında katılım ve temsil sağlanmaktadır.

Platform vasıtasıyla gençlerin ve kadınların aktif katılımı sağlanacak; bunun sonucunda fikirlerini ortaya koymaları ve motivasyonlarını artırmalarının yanı sıra kendileri için uygun öz istihdam ve istihdam fırsatlarının oluşması desteklenecektir. ÇPP'lerde kadınların karar süreçlerine katılımının güçlendirilmesi ve liderlik eğitimleri aracılığıyla liderlik ile karar alma becerilerinin geliştirilmesi yönünde olumlu adımlar atılacaktır. Çok Paydaşlı Platformlarda gençlerin (%50'si genç kadın) %5-10 oranında aktif temsil edilmesi; bu gençlerin görüş ve isteklerinin kilit planlama süreçlerinde (ortak gelişim vizyonunun belirlenmesi gibi) dikkate alınmasını ve ilgili çıktılarının (yatırım öncelikleri gibi)

genç çiftçilerin ihtiyaç ve yenilikçi fikirlerini yansıtmalarını sağlayacaktır. Platformlar, küme içindeki gençlerin üretim sürecine aktif katılımını sağlayarak küme gelişimine katkı sunacaktır. KDAKP'nin gençlerle ilgili atacağı ilk adım, çok paydaşlı platform aracılığıyla kümelenme gelişimine aktif katılımlarını sağlamak olacaktır.

KDAKP'nin program stratejisine uygun olarak, Kayseri ilinde yerel aktörlerin karar süreçlerine dahil olmasını ve projenin yerelde sahiplenilmesini güçlendirmek amacıyla 3 (üç) Çok Paydaşlı Platform kurulmuştur. Değer zincirinde yer alan üreticiler, tüccarlar, nakliyeciler ve işleyiciler gibi tüm aktörlerin ÇPP'de temsil edilmesine özen gösterilmiştir. ÇPP'lerin idaresi, ÇPP'lerin çalışma usul ve esasları uyarınca gerçekleştirilmektedir. Her ÇPP, beş kişiden oluşan bir yönetim kurulu tarafından idare edilmekte; yönetim kurulu ilerlemeleri izlemekte ve ÇPP'ye strateji ile politika oluşturma konularında yol göstermektedir. Yönetim kurulu yılda dört kez bir araya gelmekte, ÇPP'nin tüm paydaşları ise yılda en az bir kez toplanarak çalışmaları gözden geçirmektedir. Toplantıları organize etmek ve alınan kararların uygulanmasını izlemek amacıyla, paydaş temsilcilerinden (çiftçi örgütleri, tüccarlar, nakliyeciler vb.) oluşan beş kişilik bir yönlendirme komitesi kurulmuştur. ÇPP'nin yönetim organı olan yönetim kurulu ile kümede gerçekleştirilecek yatırım ve müdahalelere ilişkin karşılıklı bilgi akışını sağlayan yönlendirme komiteleri, gönüllülük esasına dayanarak seçim yoluyla belirlenmiştir. ÇPP tavsiyeleri bağlayıcı olmadığından, farklı paydaşların alınan kararlara uyumunu sağlamak için yönlendirme komitesi üyeleri bireysel kapasitelerini kullanacaktır. Komite, çeşitli faaliyetlerin ilerlemesini gözden geçirmek üzere düzenli olarak toplanacak; gerekli durumlarda belirli faaliyetleri izlemek ve değerlendirmek için alt komiteler kuracaktır.

Stratejik Yatırım Planı ön hazırlık çalışmalarında ÇPP toplantıları özel bir önem taşımaktadır. Her EKK'de tespit edilen farklı çıkar ve ihtiyaçlar karşısında sorunların ortak bir paydada çözülmesini amaçlayan hedef ve müdahale alanları üzerinde uzlaşa sağlanması ve böylece yerelde sahiplenme duygusunun yaratılması amacıyla, Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde 4 (dört) ÇPP toplantısı düzenlenmiştir. Değer zincirinde yer alan üreticiler, tüccarlar, nakliyeciler ve işleyiciler gibi aktörlerin yanı sıra kadın ve gençlerin de ÇPP'de temsil edilmesi; kümelenmeye ve katma değere engel olan bağlayıcı unsurların tespitinde ve kümede gerçekleştirilecek temel yatırım ve müdahale alanlarının belirlenmesinde en geniş ve katılımcı tartışma ortamının oluşmasını sağlamıştır.

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Çok Paydaşlı Platformu; %60'ı geçimlik üretim yapan ekonomik açıdan aktif yoksul kırsal hane halkı, %35'i yükselme potansiyeli olan ekonomik bakımdan aktif yoksullar ve %5'i dönüşüm sürücülerinden oluşmaktadır. Küme genelinde gerçekleştirilen Çok Paydaşlı Platform toplantılarında ÇPP'nin Çalışma Usul ve Esasları oylanarak kabul edilmiş; 5 (beş) kişilik yönetim kurulu ile 5 (beş) kişilik yönlendirme komitesi oy çokluğuyla seçilmiştir. Genel Kurul gündeminde, kümenin gelişimi için hangi alanlarda yatırıma gereksinim duyulduğu ele alınarak tartışılmış ve karara bağlanmış; ilerleyen toplantılarda ise hazırlanacak Stratejik Yatırım Planı kapsamında yer alması gereken yatırımlar değerlendirilerek karara bağlanmıştır.



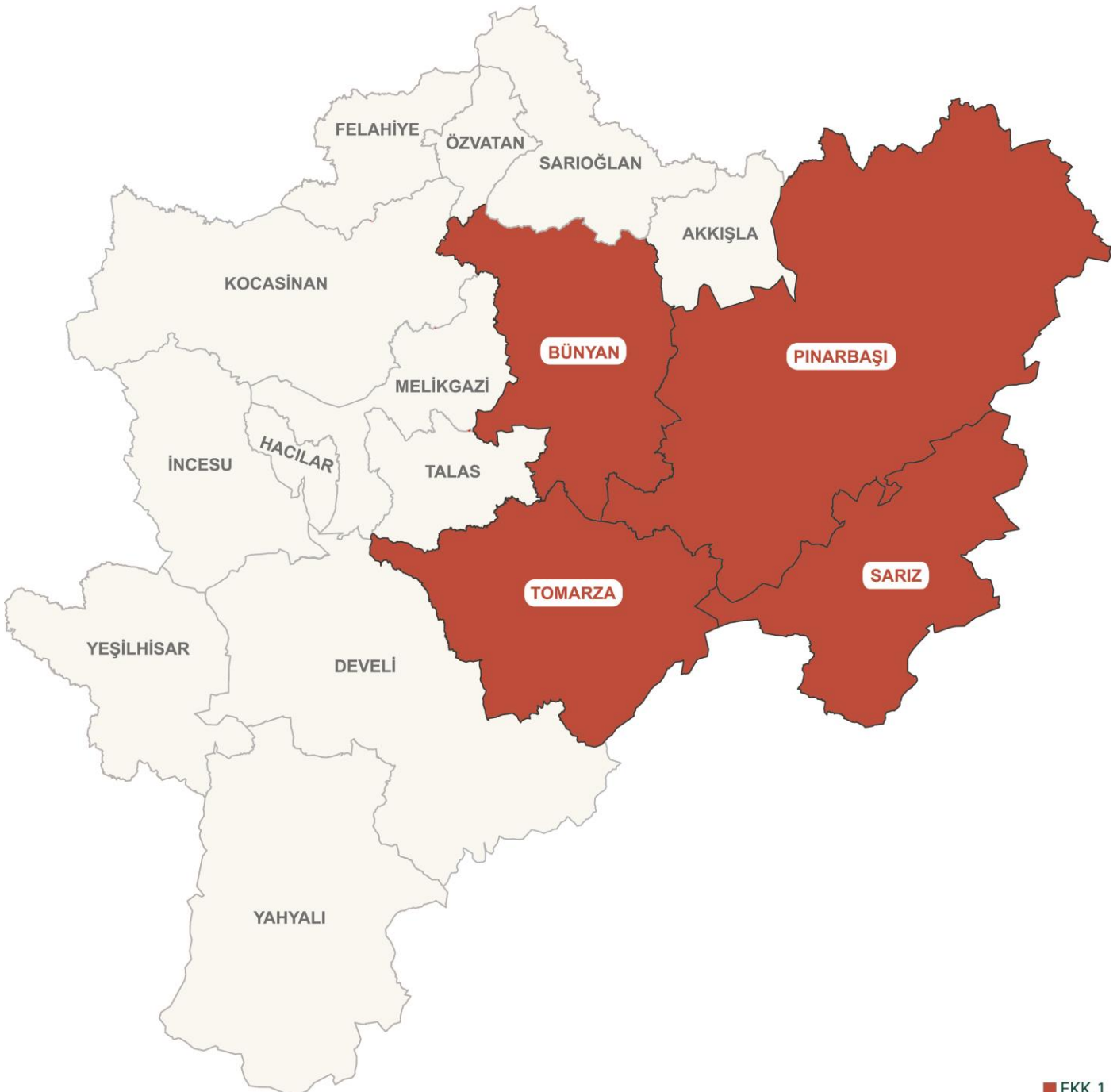
Şekil 7. EKK-1 Çok Paydaşlı Platform Toplantıları

02

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesine Genel Bakış

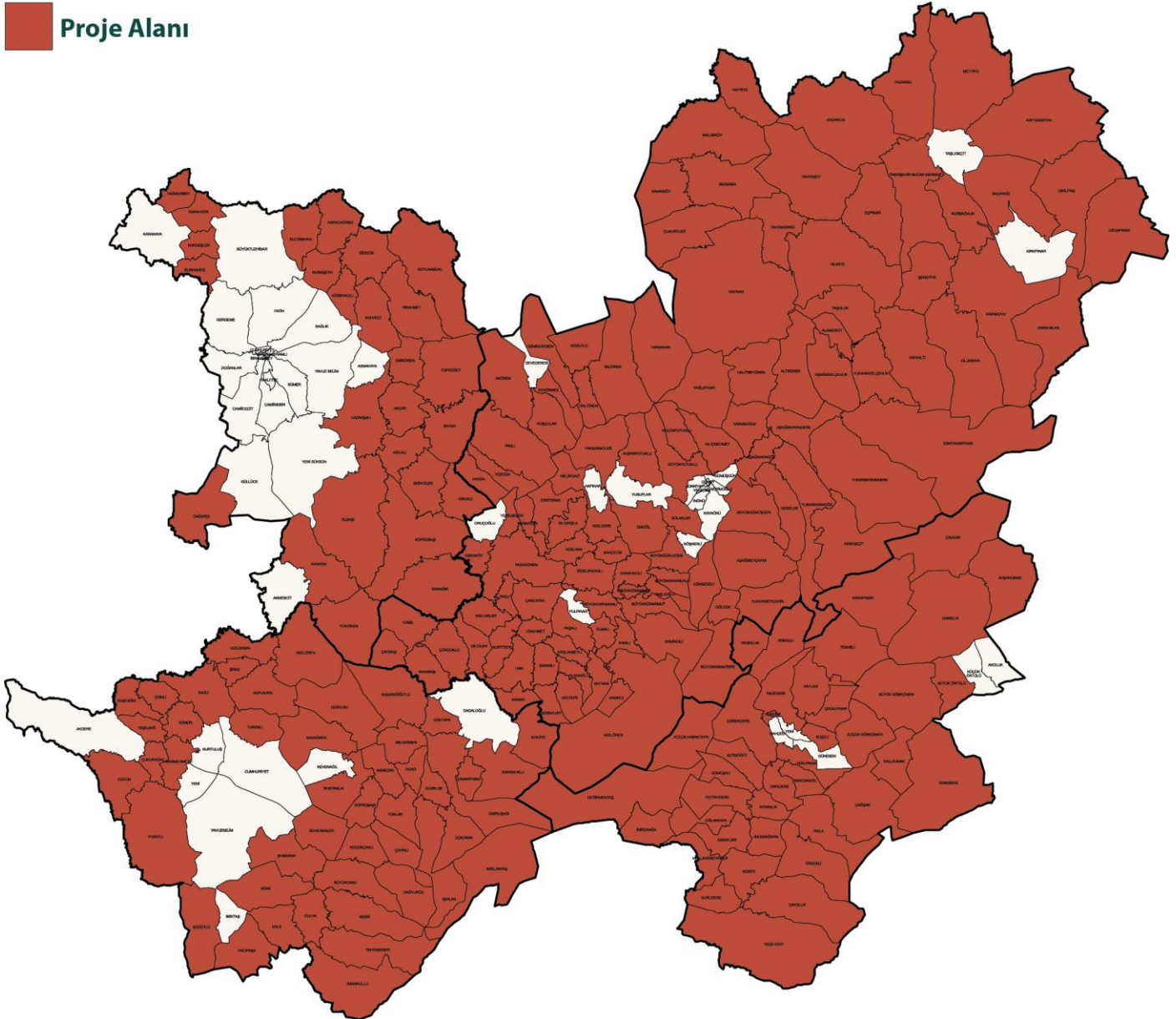
2. BİRİNCİ EKONOMİK KALKINMA KÜMESİNE GENEL BAKIŞ Bölümü

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi; Kayseri ili Tomarza (46 mahalle), Sarız (39 mahalle), Bünyan (26 mahalle) ve Pınarbaşı (105 mahalle) ilçelerinin idari sınırları içerisinde yer alan toplam 216 mahalleden oluşan bir kalkınma bölgesidir. Kayseri'nin doğu ve güneydoğu aksında, yüksek plato ve yayla kuşağında konumlanan bu küme; geniş kırsal yerleşim ağı ile temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayanması sebebiyle stratejik bir kırsal kalkınma alanı niteliğindedir. Kümenin demografik yapısı incelendiğinde; Bünyan ilçesinde Elbaşı (727 kişi), Tomarza ilçesinde Sarımeşmetli (704 kişi), Pınarbaşı ilçesinde Yukarıborandere (645 kişi) ve Sarız ilçesinde Damızlık (611 kişi) mahalleleri en yüksek nüfusa sahip merkezler olarak öne çıkmaktadır.



Şekil 8. Kayseri ilinde Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin Yeri

■ EKK 1



Şekil 9. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Mahalleleri

Kayseri ili, coğrafi ve sosyoekonomik gelişmişlik açısından merkez ilçeler ile çevre ilçeler arasında belirgin bir farklılaşma sergilemektedir. Sanayi ve ticaret kapasitesi yüksek merkez ilçeler ulusal büyümeden azami pay alırken; kümeyi oluşturan dört ilçe sosyoekonomik göstergeler bakımından il ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE); politika, strateji ve kamu uygulamalarına girdi sağlamak amacıyla en son 2022 yılında 8 boyutta 56 değişken kullanılarak 973 ilçe için gerçekleştirilmiş, ilçelerin endeks skorları ve sıraları belirlenerek skordaki doğal kırınlara göre ilçeler 6 gelişmişlik kademesinde gruplandırılmıştır. Bu çalışmada EKK-1 kapsamındaki ilçelerden Bünyan 537. sırada -0,379 endeks skoru ile 4. (dördüncü) gelişmişlik kademesinde; Pınarbaşı 641. sırada -0,512, Sarız 765. sırada -0,670 ve Tomarza 767. sırada -0,674 endeks skoru ile 5. (beşinci) gelişmişlik kademesinde yer almaktadır. SEGE verileri de bölgenin kalkınma desteğine olan ihtiyacını ortaya koymaktadır. Özellikle kırsal mahallelerdeki kısıtlı gelir kaynakları, bölgenin demografik yapısını durağanlaştıran ve genç nüfusu kent merkezine yönelten temel bir itici güç haline gelmiştir.

Küme genelinde tarımsal faaliyetler ve hayvancılık, ekolojik yapıya uygun şekilde temel ekonomik eksenini oluşturmaktadır. Ancak veriler incelendiğinde, 18-40 yaş arası aktif nüfusun küme genelinde 8.250 kişi (toplam nüfusun yaklaşık %21,0'i) düzeyinde kaldığı ve bu nüfusun büyük ölçüde merkez mahallelerde (örneğin Tomarza Sarımehtemli'de 204, Bünyan Elbaşı'nda 202 kişi) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum; üretimde geleneksel yöntemlerin hakimiyetine ve teknoloji kullanımının sınırlı kalmasına neden olan bir iş gücü profiline işaret etmektedir. Dağlık ve engebeli arazi yapısının getirdiği kısıtlara rağmen, hayvancılığa dayalı entegre tesislerin (süt toplama-işleme ve soğuk zincir) eksikliği, bölgenin içsel potansiyelinin katma değere dönüşmesini engellemektedir.

Sonuç olarak Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi; bünyesindeki 216 mahalle, yaklaşık 12.297 hane ve köklü tarım-hayvancılık kültürü ile Kayseri'nin kırsal kalkınma hamlesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bölgedeki küçük ve parçalı işletme yapısının kooperatifleşme yoluyla modernize edilmesi ve üretime dönük altyapı yatırımlarının artırılması, göç olgusunun tersine çevrilmesi açısından elzemdir. Yapılması planlanan yatırımlarla üretim kaynaklarının etkin biçimde planlanması, kümenin hem ekonomik hem de sosyal refah düzeyini yükseltecek temel strateji olarak benimsenmelidir.

03

Mevcut Durum

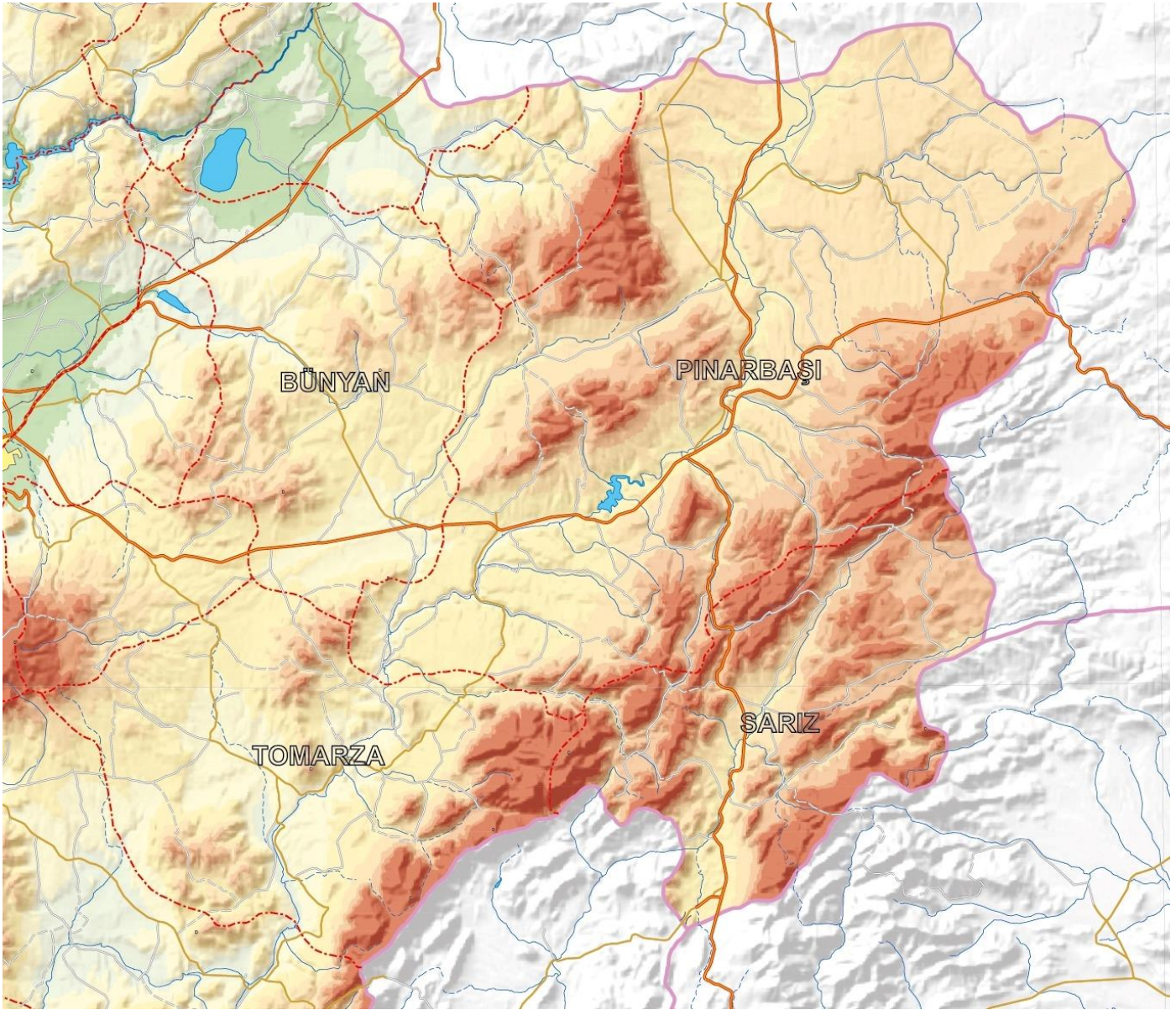


3. MEVCUT DURUM

Bölümü

3.1. Coğrafi Yapı

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi; Kayseri il merkezinin doğu ve güneydoğusunda yer alan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin idari sınırlarını kapsamaktadır. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin kesişim kuşağında konumlanan küme; kuzey ve kuzeydoğuda Sivas (Gürün, Kangal), doğuda Kahramanmaraş (Afşin, Göksun) ve güneyde Adana (Tufanbeyli) illeriyle; batı ve kuzeybatıda ise Kayseri'nin Develi, Talas, Akkışla ve Sarioğlan ilçeleriyle komşudur. Yukarı Kızılırmak bölümü ile Orta Toroslar'ın kuzeye doğru uzanan kütleleri arasında yer alan küme alanı; geniş yüksek plato ve yayla sistemleri, bunları kuşatan dağ sıraları ve derin akarsu vadileriyle şekillenen, rakımı yüksek ve engebeli bir coğrafyaya sahiptir.



Şekil 10. EKK-1 Fiziki Haritası

Kümenin topografik yapısının belirleyici unsuru, doğuda Pınarbaşı ilçe merkezinden başlayarak doğuya doğru genişleyen ve yer yer 2.000 metreyi aşan Uzunyayla platosudur. Platoryu ve çevresini, bölgeyi kuşatan yüksek dağ

kütleleri sınırlandırmaktadır: Pınarbaşı'nda Dumanlı Dağı (3.024 m) ve Beydağı (2.054 m), Sarız'da Binboğa Dağı (2.856 m) ile Tahtalı (2.100 m) ve Soğanlı (2.100 m) dağları, Pınarbaşı-Akkışla kesiminde ise Hınzır Dağı (2.500 m) öne çıkan yükseltilerdir. İlçe merkezleri rakım bakımından Tomarza'da 1.397, Pınarbaşı'nda 1.546 ve Sarız'da 1.560 metre düzeyinde yer almakta; yerleşimler vadi tabanlarından dağlık kesimlere doğru kademeli biçimde yükselmektedir. Kümenin kuzeybatısında kalan Bünyan ilçesi ise Sarımsaklı havzasına açılan, görece daha alçak ve ovaya yakın bir konumda bulunmaktadır. Proje sahasındaki kırsal mahallelerin tamamı 600 metre rakımın üzerinde yer almakta olup küme, KDAKP'nin yüksek kesimlere yönelik coğrafi hedeflemesiyle bütünüyle örtüşen tipik bir yüksek plato ve yayla kümesi niteliği taşımaktadır.

Su kaynakları bakımından kümenin en önemli akarsuyu, kaynağını Pınarbaşı'nın Şerefiye mahallesi yakınlarındaki Uzunyayla'dan alan ve Tomarza sınırından geçerek Seyhan Nehri'ne ulaşan Zamantı Irmağı'dır; ırmak, EKK-1'i güneydeki EKK-3 sahasına (Yahyalı) bağlayan ortak bir hidrolojik koridor oluşturmaktadır. Sarız ilçesinin içinden geçen Sarız Çayı ile kaynağını Bünyan'ın doğusundan alıp Kayseri ovasına inerek Kızılırmak'a karışan Sarımsaklı Suyu, bölgesel su varlığını destekleyen diğer önemli akarsulardır. Bünyan kesimindeki Sarımsaklı Barajı ve havzası, kümenin sulu tarıma elverişli sınırlı düzlüklerinin başında gelmektedir. Bununla birlikte arazinin engebeli ve parçalı yapısı ile suyun büyük ölçüde derin vadilerde akması, sulanabilir alanların görece kısıtlı kalmasına yol açmakta; bu durum, sulama altyapısının geliştirilmesini ve atıl alanların üretime kazandırılmasını kümenin öncelikli müdahale alanlarından biri haline getirmektedir.

Küme genelinde sert karasal ve yayla iklimi hüküm sürmekte; kışlar uzun, soğuk ve kar yağışlı, yazlar ise kısa, kurak ve serin geçmektedir. Özellikle Uzunyayla ve yüksek kesimlerde gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkının belirginliği ve büyük bölümü ilkbaharda düşen sınırlı yağış, tarımsal üretim takvimini doğrudan belirlemektedir. Tomarza başta olmak üzere bölgede yaz ayları dışında görülebilen erken don olayları, açıkta yetiştiricilik ve meyvecilik açısından iklimsel bir kısıt oluşturmaktadır. Bu koşullar kümenin ekonomik kimliğini de şekillendirmiştir: geniş mera ve yayla varlığı küçükbaş hayvancılık ile arıcılığın temel ekolojik dayanağını oluştururken; düşük sıcaklıklara ve kuraklığa dayanıklı tarla bitkileri, bölgenin ülke ölçeğinde öne çıkan ürünü çerezlik kabak çekirdeği (Tomarza) ve yükselen değer zincirleri (çilek, sebze) iklimsel gerçeklerle uyumlu bir üretim deseni ortaya koymaktadır. Don riskine karşı koruyucu sistemlerin ve modern sulama altyapısının yaygınlaştırılması, bu üretim deseninin katma değere dönüştürülmesinde belirleyici rol oynayacaktır.

3.2. Demografik Yapı

3.2.1. Nüfus

Kayseri İli Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında oluşturulan Ekonomik Kalkınma Kümesi-1 proje sahası; Tomarza (46 mahalle), Sarız (39 mahalle), Bünyan (26 mahalle) ve Pınarbaşı (105 mahalle) ilçelerine bağlı toplam 266 mahallenin içinden belirlenen 216 mahalleyi kapsamaktadır. Bölgenin demografik yapısı, projenin sürdürülebilirliği ve hedef kitleye ulaşılması açısından temel belirleyicidir.

İlçe Tarım ve Orman Müdürlükleri ile TÜİK verilerine dayalı olarak hazırlanan güncel nüfus verileri, proje sahasının kırsal karakterini ve iş gücü potansiyelini ortaya koymaktadır. EKK-1 bölgesinin toplam nüfusu ve ilçelere göre dağılımı şu şekildedir.

Tablo 3. İlçe Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2025)

İlçe	Mahalle Sayısı	Hane	Erkek	Kadın	18-40 Yaş	Toplam Nüfus
Bünyan	46	9.499	17.560	12.837	10.056	30.397
Pınarbaşı	122	6.740	10.087	11.480	5.124	21.567
Sarız	44	3.079	4.760	5.093	2.175	9.853
Tomarza	54	6.510	10.274	10.558	5.456	20.832
Toplam	266	25.828	42.681	39.968	22.811	82.649

Tablo 4. EKK-1 Proje Sahası Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2024)

İlçe	Mahalle Sayısı	Hane	Erkek	Kadın	18-40 Yaş	Toplam Nüfus
Bünyan	26	2.316	3.937	3.470	1.603	7.407
Pınarbaşı	105	4.271	6.377	7.270	2.829	13.647
Sarız	39	2.478	3.831	4.091	1.596	7.922
Tomarza	46	3.232	5.094	5.233	2.222	10.327
Toplam	216	12.297	19.239	20.064	8.250	39.303

Genel Nüfus Yapısı; EKK-1 bölgesi kırsal hedef sahasının toplam nüfusu 39.303 kişi olup, 216 mahalledeki toplam hane sayısı 12.297 ve ortalama hane büyüklüğü 3,2'dir. Nüfusun cinsiyet dağılımına bakıldığında, hedef mahallelerdeki kadın nüfusun (%51,0; 20.064 kişi) erkek nüfusa (%49,0; 19.239 kişi) oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, KDAKP hedefleri arasında yer alan kadınların ekonomik hayata katılımının artırılması ve kırsalda kadının güçlendirilmesi stratejilerinin EKK-1 bölgesinde güçlü bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

Genç Nüfus Potansiyeli; Projenin en kritik hedef kitlelerinden biri olan 18-40 yaş aralığındaki genç nüfus, Bünyan ilçesinde %21,6, Pınarbaşı ilçesinde %20,7, Tomarza ilçesinde %21,52 ve Sarız ilçesinde %20,15 olmak üzere EKK-1 hedef nüfusunun toplam %21,0'sini (8.250 kişi) oluşturmaktadır. İç Anadolu Bölgesi genelindeki kırsal göç eğilimine rağmen, bölgede tarımsal üretime entegre edilebilecek dinamik bir genç nüfus mevcuttur. Bu veri, genç girişimcilik desteklerinin sahada karşılık bulacağını teyit etmektedir.

İlçeler Arası Dağılım; Nüfus yoğunluğu bakımından Pınarbaşı ilçesi, 13.647 kişi ile bölge kırsal nüfusunun %34,7'sini barındırarak EKK-1 kümesinin merkez ağırlığını oluşturmaktadır. Bunu %26,3 (10.327 kişi) ile Tomarza, %20,2 (7.922 kişi) ile Sarız ve %18,8 (7.407 kişi) ile Bünyan takip etmektedir. Bu ilçelerin birbirleriyle bağlantılı coğrafyaları ve ortak değer zinciri yapıları, kümelenme stratejisinin verimli bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.

Dört ilçenin merkez ve kırsalını kapsayan ilçe geneli nüfus yapısı, bölgenin demografik dönüşümünü ortaya koyması bakımından önemli bir bağlam sunmaktadır. 2025 yılı TÜİK ilçe nüfus verilerine göre Tomarza, Sarız, Bünyan ve

Pınarbaşı ilçelerinin toplam nüfusu 80.329 kişidir (erkek 43.896; kadın 36.433). Bu nüfusun yaş yapısı incelendiğinde belirgin bir yaşlanma eğilimi göze çarpmaktadır: 65 yaş ve üzeri nüfus %19,77'lik (15.883 kişi) yüksek bir orana ulaşırken, ileri yaş grubundaki yoğun kümelenmelerden biri de 60-64 yaş grubunda (5.765 kişi) gerçekleşmektedir. Buna karşılık 0-19 yaş arası genç nüfusun oranının %20,82'de (16.724 kişi) kalması ve piramidin orta kısmındaki daralma, çalışma çağındaki aktif nüfusun şehir merkezlerine göç ettiğine işaret etmektedir. Bu yapı; tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için insan gücüne dayalı yöntemlerden ziyade mekanizasyon ve teknoloji odaklı yatırımların kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Tablo 5. EKK-1 İlçeleri Yaş Grubu Dağılımı (TÜİK, 2025)

Yaş Grubu	Nüfus	Oran
0-14	11.622	%14,5
15-24	10.075	%12,5
25-44	21.445	%26,7
45-64	21.304	%26,5
65 ve üzeri	15.883	%19,8
Toplam	80.329	%100

Tablo 6. Birinci EKK Proje Sahası Mahallelerin Nüfus Dağılımı ve Demografik Yapı (TÜİK, 2024)

İl	İlçe	Mahalle	Hane Sayısı	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	18-40 Yaş Nüfus	Toplam Nüfus
KAYSERİ	PINARBAŞI	YUKARIBORANDERE	202	302	343	174	645
KAYSERİ	PINARBAŞI	PAZARÖREN	189	282	322	190	604
KAYSERİ	PINARBAŞI	ŞABANLI	132	197	225	84	422
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÇAKILKAYA	107	159	182	68	341
KAYSERİ	PINARBAŞI	ARSLANBEYLİ	99	148	168	63	316
KAYSERİ	PINARBAŞI	ESENKÖY	78	117	134	50	251
KAYSERİ	PINARBAŞI	YUKARIKARAGÖZ	78	116	133	50	249
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAYNAR	75	113	128	48	241
KAYSERİ	PINARBAŞI	TÖZGÜN	74	110	126	47	236
KAYSERİ	PINARBAŞI	DEMİRCİLİ	68	102	117	44	219
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKGÜMÜŞGÜN	68	101	115	28	216
KAYSERİ	PINARBAŞI	GÜLTEPE	66	99	112	42	211
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAMAN	66	98	112	42	210
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAYABAŞI	65	97	110	41	207
KAYSERİ	PINARBAŞI	SOLAKLAR	61	92	104	39	196
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÇÖRDÜKLÜ	60	90	103	39	193
KAYSERİ	PINARBAŞI	PAŞALI	57	86	97	37	183
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKPOTUKLU	52	78	89	33	167
KAYSERİ	PINARBAŞI	KIZILHAN	52	77	88	33	165
KAYSERİ	PINARBAŞI	EMEĞİL	50	75	86	32	161
KAYSERİ	PINARBAŞI	KARAHACILI	50	75	86	32	161
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAYAALTI	50	74	85	32	159
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKKÖMARMUT	49	74	84	32	158
KAYSERİ	PINARBAŞI	ESKİYASSIPINAR	49	74	84	32	158
KAYSERİ	PINARBAŞI	KIZILÖREN	49	74	84	32	158
KAYSERİ	PINARBAŞI	MALAKKÖY	49	74	84	32	158
KAYSERİ	PINARBAŞI	DİLCİLER	49	73	83	31	156
KAYSERİ	PINARBAŞI	BAHÇECİK	48	72	82	31	154
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKKARAMANLI	47	70	79	30	149
KAYSERİ	PINARBAŞI	OLUKKAYA	46	69	79	30	148
KAYSERİ	PINARBAŞI	UZUNPINAR	46	69	79	30	148
KAYSERİ	PINARBAŞI	YARIMTEPE	46	69	78	29	147
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKGÜRLEĞEN	44	66	75	28	141
KAYSERİ	PINARBAŞI	KILIÇKIŞLA	44	66	75	28	141
KAYSERİ	PINARBAŞI	ALAGAZİLİ	43	65	74	28	139
KAYSERİ	PINARBAŞI	KADILI	42	63	71	27	134
KAYSERİ	PINARBAŞI	PANLI	42	62	71	27	133
KAYSERİ	PINARBAŞI	HALİTBEOREN	41	62	70	26	132
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAVAKLAR	41	62	70	26	132
KAYSERİ	PINARBAŞI	KIRKGEÇİT	41	61	69	26	130
KAYSERİ	PINARBAŞI	HASSA	40	60	68	26	128
KAYSERİ	PINARBAŞI	AŞAĞIKARAGÖZ	39	58	66	25	124
KAYSERİ	PINARBAŞI	BESEREK	38	57	64	24	121
KAYSERİ	PINARBAŞI	GÖLCÜK	38	57	64	24	121
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKKABAKTEPE	38	56	64	24	120
KAYSERİ	PINARBAŞI	METHİYE	38	56	64	24	120
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAVAKKÖY	37	56	63	24	119
KAYSERİ	PINARBAŞI	ESKİTEKKE	37	55	63	24	118
KAYSERİ	PINARBAŞI	AŞAĞIBORANDERE	37	55	62	23	117
KAYSERİ	PINARBAŞI	BÜYÜKKARAMUKLU	36	53	61	23	114
KAYSERİ	PINARBAŞI	KURTTEPE	35	52	60	22	112
KAYSERİ	PINARBAŞI	CABE	35	52	59	22	111
KAYSERİ	PINARBAŞI	HASIRCI	34	51	59	22	110
KAYSERİ	PINARBAŞI	YAHYABEY	34	51	59	22	110
KAYSERİ	PINARBAŞI	KIZILDERE	33	50	56	21	106
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÖRENŞEHİR BUCAK MERKEZİ	33	50	56	21	106
KAYSERİ	PINARBAŞI	SERİNYURT	32	48	55	21	103
KAYSERİ	PINARBAŞI	YUKARIBEYÇAYIRI	32	48	54	20	102
KAYSERİ	PINARBAŞI	HAN	32	47	54	20	101
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAZANCIK	30	45	52	19	97
KAYSERİ	PINARBAŞI	GEBELEK	29	43	50	19	93

KAYSERİ	PINARBAŞI	İĞDELİPAYASLI	29	43	50	19	93
KAYSERİ	PINARBAŞI	KARAKUYU	29	43	50	19	93
KAYSERİ	PINARBAŞI	KILIÇMEHMET	29	43	50	19	93
KAYSERİ	PINARBAŞI	SAÇLI	28	42	47	18	89
KAYSERİ	PINARBAŞI	HİLMİYE	28	41	47	18	88
KAYSERİ	PINARBAŞI	KARABOĞAZ	28	41	47	18	88
KAYSERİ	PINARBAŞI	YAĞLIPINAR	28	41	47	18	88
KAYSERİ	PINARBAŞI	ELMALI	27	41	46	17	87
KAYSERİ	PINARBAŞI	KAFTANGİYEN	26	39	45	17	84
KAYSERİ	PINARBAŞI	KURBAĞLIK	26	39	45	17	84
KAYSERİ	PINARBAŞI	AKÖREN	26	39	45	17	84
KAYSERİ	PINARBAŞI	İNLİÖREN	26	38	44	16	82
KAYSERİ	PINARBAŞI	KÜÇÜKPOTUKLU	25	37	42	16	79
KAYSERİ	PINARBAŞI	DEMİRCİÖREN	24	36	40	15	76
KAYSERİ	PINARBAŞI	ARTMAK	23	35	40	15	75
KAYSERİ	PINARBAŞI	DİKİLİTAŞ	23	35	40	15	75
KAYSERİ	PINARBAŞI	MELİKGAZİ	23	35	39	15	74
KAYSERİ	PINARBAŞI	KÜÇÜKKÖMARMUT	23	34	38	14	72
KAYSERİ	PINARBAŞI	TERSAKAN	22	33	38	14	71
KAYSERİ	PINARBAŞI	SAÇAYAĞI	22	32	37	14	69
KAYSERİ	PINARBAŞI	KUŞÇULAR	20	30	34	13	64
KAYSERİ	PINARBAŞI	ŞEREFİYE	20	29	34	13	63
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÜÇPINAR	20	29	34	13	63
KAYSERİ	PINARBAŞI	AŞAĞIBEYÇAYIRI	19	29	33	12	62
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÇAYBAŞI	19	28	32	12	60
KAYSERİ	PINARBAŞI	AYGÖRMEZ	18	27	30	11	57
KAYSERİ	PINARBAŞI	PAZAR SU	18	27	30	11	57
KAYSERİ	PINARBAŞI	EĞRİSÖĞÜT	18	26	30	11	56
KAYSERİ	PINARBAŞI	FAKİEKİNCİLİĞİ	18	26	30	11	56
KAYSERİ	PINARBAŞI	TAŞLIOĞLU	18	26	30	11	56
KAYSERİ	PINARBAŞI	CİNLİÖREN	17	26	29	11	55
KAYSERİ	PINARBAŞI	CİNAHMET	17	25	29	11	54
KAYSERİ	PINARBAŞI	AVŞARPOTUKLU	17	25	28	11	53
KAYSERİ	PINARBAŞI	ALTİKESEK	16	24	28	10	52
KAYSERİ	PINARBAŞI	AŞAĞIKIZILÇEVİK	16	24	28	10	52
KAYSERİ	PINARBAŞI	ÇUKURYURT	16	23	27	10	50
KAYSERİ	PINARBAŞI	TAŞOLUK	16	23	27	10	50
KAYSERİ	PINARBAŞI	SÖĞÜTLÜ	15	23	26	10	49
KAYSERİ	PINARBAŞI	HAYRİYE	15	22	26	10	48
KAYSERİ	PINARBAŞI	TAHTAKÖPRÜ	15	22	25	9	47
KAYSERİ	PINARBAŞI	YEREĞEÇEN	15	22	25	9	47
KAYSERİ	PINARBAŞI	KARAHALKA	14	21	24	9	45
KAYSERİ	PINARBAŞI	YUKARIKIZILÇEVİLİK	14	21	23	9	44
KAYSERİ	PINARBAŞI	ALAMESCİT	13	19	22	8	41
KAYSERİ	SARIZ	DAMIZLIK	191	295	316	190	611
KAYSERİ	SARIZ	YEŞİLKENT	159	245	263	49	508
KAYSERİ	SARIZ	YAYLACI	122	189	202	78	391
KAYSERİ	SARIZ	TEKNELİ	121	187	201	78	388
KAYSERİ	SARIZ	ÇÖREKDERE	121	187	200	77	387
KAYSERİ	SARIZ	KIRKISRAK	119	184	196	76	380
KAYSERİ	SARIZ	KUŞÇU	110	170	181	70	351
KAYSERİ	SARIZ	İNCEDERE	101	156	167	65	323
KAYSERİ	SARIZ	TAVLA	93	144	155	60	299
KAYSERİ	SARIZ	BÜYÜK SÖBEÇİMEN	82	127	135	52	262
KAYSERİ	SARIZ	ÇATALPINAR	81	125	133	52	258
KAYSERİ	SARIZ	ÇAVDAR	71	110	117	45	227
KAYSERİ	SARIZ	KIZILPINAR	71	110	117	45	227
KAYSERİ	SARIZ	KEMER	70	108	116	45	224
KAYSERİ	SARIZ	MOLLAHÜSEYİNLER	70	108	116	45	224
KAYSERİ	SARIZ	AVŞAROBASI	68	105	112	43	217
KAYSERİ	SARIZ	DALLIKAVAK	67	104	111	43	215
KAYSERİ	SARIZ	KARAPINAR	63	98	104	40	202
KAYSERİ	SARIZ	AYRANLIK	60	93	99	38	192
KAYSERİ	SARIZ	KARAYURT	60	93	99	38	192
KAYSERİ	SARIZ	ÇAĞŞAK	60	92	99	38	191

KAYSERİ	SARIZ	FETTAHDERE	45	70	74	29	144
KAYSERİ	SARIZ	DAYOLUK	37	57	61	24	118
KAYSERİ	SARIZ	ALTISOĞÜT	37	57	60	23	117
KAYSERİ	SARIZ	OĞLAKKAYA	35	55	58	23	113
KAYSERİ	SARIZ	KISKAÇLI	35	54	57	22	111
KAYSERİ	SARIZ	YEDİOLUK	35	54	57	22	111
KAYSERİ	SARIZ	GÜMÜŞALİ	33	52	55	21	107
KAYSERİ	SARIZ	SANCAKAĞIL	33	52	55	21	107
KAYSERİ	SARIZ	İNCEMAĞARA	32	49	53	20	102
KAYSERİ	SARIZ	BÜYÜK ÖRÜTÜLÜ	32	49	52	20	101
KAYSERİ	SARIZ	İMİRZAAĞA	30	46	50	19	96
KAYSERİ	SARIZ	DARIDERE	28	43	47	18	90
KAYSERİ	SARIZ	ÖRDEKLİ	23	35	37	14	72
KAYSERİ	SARIZ	KURUDERE	21	33	35	14	68
KAYSERİ	SARIZ	KURDİNİ	17	26	27	11	53
KAYSERİ	SARIZ	DEĞİRMEN TAŞ	16	25	27	10	52
KAYSERİ	SARIZ	KÜÇÜK KABAKTEPE	15	23	24	9	47
KAYSERİ	SARIZ	KÜÇÜK SÖBEÇİMEN	14	21	23	9	44
KAYSERİ	TOMARZA	SARİMEHMETLİ	220	347	357	204	704
KAYSERİ	TOMARZA	EMİRÜŞAĞI	213	335	345	136	680
KAYSERİ	TOMARZA	İMAMKULLU	206	326	334	198	660
KAYSERİ	TOMARZA	ŞİHBARAK	183	289	298	145	587
KAYSERİ	TOMARZA	İNCİLİ	155	244	251	99	495
KAYSERİ	TOMARZA	PUSATLI	134	211	217	86	428
KAYSERİ	TOMARZA	CÜCÜN	127	201	206	81	407
KAYSERİ	TOMARZA	CULHA	101	159	163	64	322
KAYSERİ	TOMARZA	KAPUKAYA	93	146	151	59	297
KAYSERİ	TOMARZA	ÇANAKPINAR	89	140	144	57	284
KAYSERİ	TOMARZA	ÜÇKONAK	87	137	140	55	277
KAYSERİ	TOMARZA	İŞIKLAR	83	132	135	53	267
KAYSERİ	TOMARZA	ŞİRAZ	82	129	132	52	261
KAYSERİ	TOMARZA	AVŞARSÖĞÜTLÜ	77	122	125	49	247
KAYSERİ	TOMARZA	TATAR	73	115	119	47	234
KAYSERİ	TOMARZA	TURANLI	72	113	116	46	229
KAYSERİ	TOMARZA	TOKLAR	67	105	108	43	213
KAYSERİ	TOMARZA	GÜLVEREN	65	103	106	42	209
KAYSERİ	TOMARZA	ARSLANTAŞ	64	101	103	41	204
KAYSERİ	TOMARZA	KALE	63	99	101	40	200
KAYSERİ	TOMARZA	KIZILÖREN	60	95	98	39	193
KAYSERİ	TOMARZA	KESİR	60	94	97	38	191
KAYSERİ	TOMARZA	BÜYÜKCANLI	57	90	92	36	182
KAYSERİ	TOMARZA	ÇAYINLI	54	85	88	35	173
KAYSERİ	TOMARZA	SÜVEGENLER	54	85	87	34	172
KAYSERİ	TOMARZA	TAHTAKEMER	52	82	85	33	167
KAYSERİ	TOMARZA	KÖMÜR	49	78	80	32	158
KAYSERİ	TOMARZA	BÖKE	47	74	76	30	150
KAYSERİ	TOMARZA	DAĞYURDU	47	73	76	30	149
KAYSERİ	TOMARZA	KÖPRÜBAŞI	45	71	72	29	143
KAYSERİ	TOMARZA	BOSTANLIK	43	67	69	27	136
KAYSERİ	TOMARZA	HACIPAŞA	40	63	65	26	128
KAYSERİ	TOMARZA	YEŞİLBAĞ	38	59	61	24	120
KAYSERİ	TOMARZA	GÜZELSU	37	58	59	23	117
KAYSERİ	TOMARZA	EKİNLİ	35	56	57	23	113
KAYSERİ	TOMARZA	KOÇCAĞIZ	35	55	56	22	111
KAYSERİ	TOMARZA	AKMEZAR	33	51	53	21	104
KAYSERİ	TOMARZA	KÜÇÜKCANLI	33	51	53	21	104
KAYSERİ	TOMARZA	KARAÖREN	32	51	52	21	103
KAYSERİ	TOMARZA	KARAMUKLU	23	36	37	15	73
KAYSERİ	TOMARZA	MELİKÖREN	22	35	36	14	71
KAYSERİ	TOMARZA	SÖĞÜTLÜ	18	28	29	11	57
KAYSERİ	TOMARZA	İCADIYE	17	27	28	11	55
KAYSERİ	TOMARZA	GÜZELCE	17	27	27	11	54
KAYSERİ	TOMARZA	ÇUKURAĞAÇ	16	26	26	10	52
KAYSERİ	TOMARZA	GÖKTEPE	14	23	23	9	46
KAYSERİ	BÜNYAN	ELBAŞI	227	407	320	202	727

KAYSERİ	BÜNYAN	KOYUNABDAL	213	342	341	163	683
KAYSERİ	BÜNYAN	KARATAY	189	320	285	176	605
KAYSERİ	BÜNYAN	KÖPRÜBAŞI	184	322	266	118	588
KAYSERİ	BÜNYAN	YÜNÖREN	140	232	217	90	449
KAYSERİ	BÜNYAN	EKİNCİLER	134	216	212	86	428
KAYSERİ	BÜNYAN	PİRAHMET	109	171	177	70	348
KAYSERİ	BÜNYAN	İĞDECİK	108	181	163	69	344
KAYSERİ	BÜNYAN	KAHVECİ	95	161	143	61	304
KAYSERİ	BÜNYAN	SULTANHANI	91	149	143	58	292
KAYSERİ	BÜNYAN	AĞCALI	82	133	130	53	263
KAYSERİ	BÜNYAN	TOPSÖĞÜT	80	135	120	51	255
KAYSERİ	BÜNYAN	SAMAĞIR	72	125	106	46	231
KAYSERİ	BÜNYAN	BURHANİYE	72	117	113	46	230
KAYSERİ	BÜNYAN	HAZARŞAH	71	118	109	45	227
KAYSERİ	BÜNYAN	KARAHIDIR	68	97	121	44	218
KAYSERİ	BÜNYAN	SIVGIN	68	129	88	43	217
KAYSERİ	BÜNYAN	AKÇATI	57	145	37	36	182
KAYSERİ	BÜNYAN	KARACAÖREN	53	81	87	34	168
KAYSERİ	BÜNYAN	KARDEŞLER	51	91	72	16	163
KAYSERİ	BÜNYAN	EMİRÖREN	36	63	51	23	114
KAYSERİ	BÜNYAN	GİRVELİ	33	60	46	21	106
KAYSERİ	BÜNYAN	YAĞMURBEY	25	44	37	16	81
KAYSERİ	BÜNYAN	KÖSEHACILI	23	38	34	14	72
KAYSERİ	BÜNYAN	DAĞARDI	19	35	27	12	62
KAYSERİ	BÜNYAN	MUSAŞEYH	16	25	25	10	50

3.2.2. Eğitim

Uygulanacak kırsal kalkınma projelerinin başarısı, hedef kitlenin eğitim düzeyi ve bölgedeki eğitim altyapısının kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bölge genelinde okuma-yazma oranının yüksekliği ve mesleki eğitim kurumlarının varlığı, proje kapsamında planlanan modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması ve kapasite geliştirme faaliyetleri için güçlü bir zemin oluşturmaktadır.

TÜİK 2024 yılı verilerine göre; EKK-1 bölgesindeki ortalama okuma-yazma oranı Bünyan %96,43, Pınarbaşı %95,63, Tomarza %94,30 ve Sarız %91,93 olmak üzere ortalama %94,84 seviyesindedir. Bu yüksek oran, üreticilerin yeni teknolojilere adaptasyonu ve proje hibe süreçlerine katılımı açısından büyük bir avantajdır. İlçelere göre okuma-yazma oranları aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Bölge genelinde örgün ve yaygın eğitim veren toplam 108 adet eğitim kurumu bulunmaktadır. Özellikle Çok Programlı Anadolu Liseleri (ÇPAL) ve üç ilçedeki Halk Eğitim Merkezleri, KDAKP projesinin "Genç Çiftçi" ve "Mesleki Eğitim" bileşenleri için stratejik paydaş konumundadır.

İlçeler bazında eğitim altyapısının dağılımı şöyledir:

Bünyan: Bölgenin eğitim merkezi konumunda olan ilçede; 3 anaokulu, 19 ilkököl, 14 ortaokul ve 10 Çok Programlı Anadolu Lisesi olmak üzere toplam 46 eğitim kurumu faaliyet göstermektedir.

Pınarbaşı: İlçede 1 anaokulu, 17 ilkököl, 12 ortaokul ve bünyesinde mesleki bölümler barındıran 5 Çok Programlı Anadolu Lisesi olmak üzere toplam 35 eğitim kurumu mevcuttur.

Sarız: İlçede 1 anaokulu, 5 ilkokul, 4 ortaokul ve 3 Çok Programlı Anadolu Lisesi, olmak üzere toplam 13 eğitim kurumu bulunmaktadır.

Tomarza: İlçede 1 anaokulu, 4 ilkokul, 5 ortaokul, 1 Tomarza Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve 3 Çok Programlı Anadolu Lisesi, olmak üzere toplam 14 eğitim kurumu bulunmaktadır.

3.2.3. İstihdam

EKK-1 bölgesindeki Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri; ilin sanayi ve hizmetler ağırlıklı genel istihdam yapısından belirgin biçimde farklılaşarak, iş gücünün ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde yoğunlaştığı kırsal nitelikli bir istihdam profili sergilemektedir. Kümede tarım dışı veya tarıma dayalı gelir imkanı sunan başlıca alanlar; köklü el halıcılığı ve dokumacılık geleneği ile kadın kooperatifleri çevresinde şekillenmektedir. Bu çerçevede Bünyan'da halı ve saya üretimi yürüten Bünyan Hanımeli Kadın Kooperatifi ile gilaburu lokumu ve reçeli üreten Bünyan Çağlayan Kadın Kooperatifi, Sarız'da ise kilim ve halı dokumacılığı geleneğini sürdüren Sarız Hanımeli Kooperatifi öne çıkan örneklerdir. Türkiye'deki çerezlik kabak çekirdeği üretiminin yaklaşık dörtte birini karşılayan Tomarza'da ürünün işlenmesi ve ticareti önemli bir gelir kaynağı niteliği taşımakla birlikte; işleme ve markalaşma altyapısının yetersizliği ile mevcut çerezlik kabak çekirdeği birliğinin operasyonel nedenlerle aktif faaliyet gösterememesi, bu potansiyelin istihdama dönüşmesini sınırlamaktadır. Sarız ve Pınarbaşı'nın yüksek mera ve yayla kuşağında ise büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık ve yarı-göçer (Yörük) hayvancılık faaliyetleri iş gücünün temel uğraş alanını oluşturmaktadır.

Kırsal mahallelerde gözlemlenen sınırlı nüfus hareketliliği, bölgedeki istihdam olanaklarının kısıtlılığına ve mevsimlik iş gücü göçü eğilimine işaret etmektedir. Bölge istihdamının sektörel dağılımı değerlendirildiğinde; Kayseri il genelinde SGK kayıtlarına göre tarım sektörünün payı %0,68 gibi düşük bir seviyede görünse de, bu oran büyük ölçüde merkez ilçelerin sanayi yoğunluğunu yansıtmaktadır. EKK-1 bölgesinin kırsal niteliği göz önüne alındığında, istihdam yapısının Kayseri ortalamasından ziyade, tarım istihdam payının %29,31 olduğu TR72 Bölgesi (Kayseri, Sivas, Yozgat) ortalamasına daha yakınsadığı değerlendirilmektedir. Bu durum, bölgedeki iş gücünün büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde yoğunlaştığını, kayıt dışı veya aile iş gücü biçiminde çalışan nüfusun ağırlığını doğrulamaktadır. Kadın iş gücünün önemli bir bölümünün hane içi üretim ve kooperatif temelli marjinal üretim biçiminde değerlendirildiği kümede; mevcut kadın kooperatiflerinin makine-ekipman ve pazarlama kapasitesinin güçlendirilmesi, kadın istihdamının kayıtlı ve sürdürülebilir bir nitelik kazanması açısından öne çıkan bir fırsat alanı sunmaktadır.

3.3. Ekonomik Yapı

EKK-1 kümesinin ekonomisi; yüksek plato kuşağının kuru tarım hububatçılığı ile güçlü büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa dayanan, bunların yanında bölgeye kimliğini veren çerezlik kabak çekirdeği (Tomarza) ve gelişmekte olan katma değerli değer zincirleriyle (çilek, açıkta sebze) şekillenen bir yapı arz etmektedir. EKK-3'ün elma ve sebze ağırlıklı

ticari bahçe tarımına dayalı deseninden farklı olarak EKK-1; tahıl, yem bitkisi ve hayvancılığın iç içe geçtiği, ölçek bakımından il genelinin en geniş tarımsal varlığına sahip bir üretim havzasıdır.

Kümenin yüksek, engebeli ve parçalı arazi yapısı ile suyun büyük ölçüde derin vadilerde akması, sulanabilir alanları sınırlamakta ve birim alandan elde edilen geliri baskılamaktadır. Sulama altyapısının büyük ölçüde geleneksel toprak kanallara dayanması, çerezlik kabak başta olmak üzere ürünlerin işleme ve markalaşma altyapısının yetersizliği ve hayvansal ürünlerde soğuk zincir ile işleme eksikliği; üretilen katma değerlerin önemli bölümünün bölge dışına akmasına yol açan başlıca yapısal sorunlardır.

Bölge ekonomisinin istikrarlı nakit döngüsünü ise hayvancılık sektörü sağlamaktadır. Geniş mera ve yayla varlığı büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ile arıcılığın temel ekolojik dayanağını oluşturmakta; ancak yüksek hayvan varlığına karşın sütün ve balın hijyenik üretim, soğuk zincir ve işleme altyapısıyla katma değere dönüştürülebilmesi, sektörün potansiyelini sınırlayan temel engeldir. Sonuç olarak EKK-1'in mevcut ekonomik durumu; köklü bir üretim kültürüne sahip ancak altyapı yatırımlarıyla desteklenmesi halinde yüksek bir gelişim potansiyeli taşıyan bir tablo ortaya koymaktadır.

3.3.1. Tarımsal Yapı

EKK-1 kümesindeki dört ilçenin toplam tarım alanı, 2025 yılı TÜİK verilerine göre 2.857.371 dekar olup il genelindeki proje sahaları arasında en geniş tarımsal varlığa sahip kümedir. Bu alanın %82,6'sını (2.359.358 dekar) tahıllar ve diğer bitkisel ürünler oluşturmakta; bunu %11,4 (325.750 dekar) ile nadas alanları izlemektedir. Kümeyi EKK-3'ten kesin biçimde ayıran özellik, meyve alanlarının yalnızca %0,5 (14.921 dekar), sebze alanlarının ise %5,5 (157.342 dekar) düzeyinde kalması; dahası sebze alanının neredeyse tamamının tek bir ürüne, çerezlik kabağa ait olmasıdır. Bu tablo, EKK-1'in bahçe bitkilerine değil, kuru tarım hububatı ile hayvancılığa dayalı bir üretim havzası olduğunu ortaya koymaktadır. Tarım alanı büyüklüğünde Pınarbaşı 1.376.717 dekar ile kümenin %48,2'sini tek başına oluştururken, onu Bünyan (687.635 dekar), Tomarza (612.904 dekar) ve Sarız (180.115 dekar) izlemektedir.

Tablo 7. EKK-1 Bölgesi Tarım Alanı Dağılımı (TÜİK, 2025), Dekar

İlçe	Meyve, İçecek, Baharat	Sebze	Tahıl ve Diğer Bitkisel	Nadas	Toplam
Tomarza	453	145.000	410.451	57.000	612.904
Sarız	706	0	159.659	19.750	180.115
Bünyan	3.168	11.879	614.588	58.000	687.635
Pınarbaşı	10.594	463	1.174.660	191.000	1.376.717
Toplam	14.921	157.342	2.359.358	325.750	2.857.371

Tahıl tarımının baskınlığının doğal bir sonucu olarak nadas, kümenin en kritik arazi kullanım sorunlarından biridir. 2025 yılı itibarıyla 325.750 dekara ulaşan nadas alanının 191.000 dekarı (%58,6) tek başına Pınarbaşı'nda bulunmaktadır. Son üç yıllık seyir incelendiğinde nadas alanlarının kümede 396.436 dekardan (2023) 325.750 dekara (2025) gerilediği, bu azalışın büyük ölçüde Pınarbaşı'ndaki düşüşten (251.000 → 191.000 dekar) kaynaklandığı görülmektedir. Bu olumlu

eğilime karşın hala 325 bin dekarı aşan nadas alanının varlığı; kuru tarım yapılan kesimlerde münavebe sistemine yem bitkileri ve baklagillerin (nohut, fiğ, korunga) entegre edilmesiyle bu alanların hem üretime kazandırılması hem de bölgedeki güçlü hayvancılığın kaba yem ihtiyacının karşılanması bakımından önemli bir potansiyele işaret etmektedir.

Tablo 8. EKK-1 Bölgesi Nadas Alanı Değişimi (TÜİK, 2023-2025), Dekar

İlçe	2023	2024	2025
Tomarza	60.436	59.795	57.000
Sarız	23.000	20.000	19.750
Bünyan	62.000	60.500	58.000
Pınarbaşı	251.000	220.400	191.000
Toplam	396.436	360.695	325.750

Tarım Arazilerinin Sulama Durumu ve Su Kaynakları Potansiyeli

Su kaynakları ve sulama altyapısı, kümenin bitkisel üretimde rekabet gücünü belirleyen en kritik unsurdur. Arazinin yüksek, engebeli ve parçalı yapısı ile suyun büyük ölçüde derin vadilerde akması nedeniyle sulanabilir alanlar sınırlı kalmakta; mevcut sulama altyapısı büyük ölçüde geleneksel toprak kanallara dayanmakta ve iletim hatlarında yüksek oranda su kaybı yaşanmaktadır. Saha görüşmelerinde öne çıkan en önemli bulgu; Sarız ilçesindeki Kırkpınar mevkiinde yer alan atıl sulama sahasının rehabilitasyonu ile yaklaşık 150 bin dekar alanın yeniden sulu tarıma kazandırılma potansiyelidir. Pınarbaşı'nda Karapınar sulama sahasının yönetim ve işletmesinin Pınarbaşı Sulama Birliği bünyesinde yürütüldüğü, buna karşılık ilçede aktif başka bir kooperatif veya birliğin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu tablo; kümede sulama yatırımlarının iletim kayıplarını azaltan kapalı sistemler, bireysel basınçlı sulama sistemleri ve enerji maliyetlerini düşüren güneş enerjisine dayalı (GES) çözümler üzerine kurgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tarla Bitkileri Üretim Deseni ve Baskın Ürün Grupları

Kümenin tarla bitkileri deseni, yüksek plato kuşağının kuru tarım kültürünü yansıtacak biçimde hububat ağırlıklıdır. 2025 yılı TÜİK verilerine göre bölgede en geniş ekiliş alanına sahip ürün buğday olup (durum hariç 736.000 dekar ile birlikte 218.700 dekar durum buğdayı dahil edildiğinde toplam 954.700 dekar), onu 807.950 dekar ile arpa izlemektedir; bu iki ürün kümenin tarla ekilişinin büyük bölümünü oluşturmaktadır. Hububat sonrası deseni belirleyen ürünler ise bölgenin çok yönlü tarımsal kapasitesini göstermektedir: 138.500 dekarlık patates ekilişi (Pınarbaşı 50.000, Tomarza 46.000, Bünyan 34.000 dekar) kümeyi Kayseri'nin önemli patates üretim alanlarından biri yapmakta; 47.653 dekarlık çerezlik ayçiçeğinin 36.073 dekarı Tomarza'da yoğunlaşmaktadır. Şeker pancarı (45.955 dekar) ve nohut (45.682 dekar) bölgenin sözleşmeli ve kuru tarım kültürünü tamamlarken; yonca (50.600 dekar), çayır otu (40.000 dekar), yulaf ve silajlık mısır gibi yem bitkilerinin ulaştığı toplam hacim, kümedeki güçlü hayvancılık varlığının kaba yem ihtiyacının önemli bölümünün yerel üretimle karşılandığını doğrulamaktadır. Saha görüşmelerinde silajın büyük ölçüde eski usullerle yapıldığı ve silaj makinesinin bölgenin öncelikli mekanizasyon ihtiyaçlarından biri olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. EKK-1 Bölgesi İlçe Bazlı Tarla Bitkileri Üretim Deseni (TÜİK, 2025), Dekar

Ürün	Tomarza	Sarız	Bünyan	Pınarbaşı	Toplam
Buğday (Durum Hariç)	138.000	64.000	107.300	426.700	736.000
Arpa	129.000	19.850	203.500	455.600	807.950
Durum Buğdayı	0	0	158.700	60.000	218.700
Patates	46.000	8.500	34.000	50.000	138.500
Yonca (Yeşilot)	7.100	21.000	13.500	9.000	50.600
Çavdar	12.000	7.250	1.100	30.000	50.350
Ayçiçeği (Çerezlik)	36.073	0	7.550	4.030	47.653
Şeker Pancarı	7.940	359	24.463	13.193	45.955
Nohut (Kuru)	7.382	3.500	18.800	16.000	45.682
Çayır Otu (Yeşilot)	0	5.000	0	35.000	40.000
Yulaf (Dane)	680	0	5.150	26.500	32.330
Aspir	3.500	2.000	11.650	14.000	31.150
Fasulye (Kuru)	10.236	800	6.455	1.600	19.091
Mısır (Silajlık)	350	250	7.250	2.000	9.850

Sebze Üretimi

Kümenin sebze üretimi, tek bir ürünün “çerezlik kabağın” neredeyse mutlak hakimiyetindedir. 2025 yılı TÜİK verilerine göre bölgedeki toplam 157.342 dekarlık sebze alanının 155.000 dekarı (%98,5) çerezlik kabağa ait olup bu alanın 145.000 dekarı tek başına Tomarza’da bulunmaktadır. Türkiye’deki çerezlik kabak çekirdeği üretiminin yaklaşık dörtte birini karşılayan Tomarza, bu ölçeğiyle ulusal bir çerezlik kabak havzası niteliği taşımaktadır. Ancak saha görüşmelerinde; ilçede çerezlik kabağın işlenmesi ve markalaşmasına yönelik altyapının yetersiz olduğu, mevcut çerezlik kabak çekirdeği birliğinin operasyonel nedenlerle aktif faaliyet gösteremediği ve bunun katma değer kaybına yol açtığı tespit edilmiştir. Çerezlik kabak dışındaki sebze üretimi Bünyan’da sofralık ve salçalık domates (toplam yaklaşık 1.440 dekar) ile sınırlı kalmakta; Sarız’da ise ticari sebze üretimi bulunmamaktadır. Görüşmelerde, Bünyan’ın Karahıdır bölgesinde örtü altı sebze ve meyve üretiminin geliştirilebilir bir model olduğu da öne çıkmıştır.

Tablo 10. EKK-1 Bölgesi Sebze Üretim Alanları Dağılımı (TÜİK, 2025)

İlçe Adı	Sebze Ekim Alanı (dekar)	Bölge İçindeki Payı	Tarımsal Karakteristik
Tomarza	145.000	%92,2	Ulusal ölçekte çerezlik kabak üretimi
Bünyan	11.879	%7,5	Çerezlik kabak; sofralık ve salçalık domates
Pınarbaşı	463	%0,3	Sınırlı, öz tüketime yönelik üretim
Sarız	0	%0,0	Ticari sebze üretimi bulunmamaktadır
Toplam	157.342	%100	

Meyve Üretimi

Meyvecilik, EKK-1’in en zayıf üretim kollarından biridir ve toplam dikili alan 14.921 dekar ile tarım alanının yalnızca %0,5’ini oluşturmaktadır. Bu alanın önemli bir bölümü dahi klasik anlamda meyvecilik değildir. Pınarbaşı’ndaki 10.000 dekarlık kimyon ekilişi, TÜİK sınıflandırmasında bu başlık altında yer alan bir baharat bitkisi olup ilçenin kuru tarım

kültürünün bir parçasıdır. Gerçek anlamda meyve varlığı; Bünyan'da yoğunlaşan yaklaşık 3.000 dekarlık elma (Amasya, Golden, Starking) bahçeleri, Sarız'daki ceviz (560 dekar) ve sumak ile bölgeye dağılmış armut, kiraz ve frenk üzümünden oluşan küçük ölçekli ve parçalı bir yapıdadır. Özellikle dikkat çekici olan; SA-1 kapsamında geliştirilmesi öncelikli belirlenen çileğin mevcut üretiminin yalnızca 32 dekar (Bünyan ve Pınarbaşı) düzeyinde, son derece düşük bir tabandan başlıyor olmasıdır. Bu tablo, kümede meyveciliğin ve özellikle çilek ile üzüm sü meyve üretiminin sifıra yakın bir noktadan, iklimsel açıdan uygun mikroklima alanlarında planlı biçimde geliştirilmesi gereken bir fırsat alanı olduğunu göstermektedir.

Tablo 11. EKK-1 Bölgesi Meyve Dikili Alanlar Dağılımı (TÜİK, 2025)

İlçe Adı	Dikili Alan (dekar)	Küme İçindeki Payı	Üretim Karakteri
Pınarbaşı	10.594	%71,0	Ağırlıklı kimyon (baharat); sınırlı meyve
Bünyan	3.168	%21,2	Elma (Amasya/Golden/Starking) ve frenk üzümü
Sarız	706	%4,7	Ceviz ve sumak
Tomarza	453	%3,0	Dağınık armut ve diğer meyveler
Toplam	14.921	%100	

Hayvancılık

EKK-1 kümesi, geniş mera ve yayla varlığı ile yem bitkisi üretiminin birbirini tamamladığı, il genelinin en güçlü ve en büyük ölçekli hayvansal üretim merkezidir. 2025 yılı TÜİK verilerine göre kümede 130.519 baş büyükbaş ve 456.190 baş küçükbaş hayvan varlığı bulunmakta; 187 arıcılık işletmesindeki 16.108 arılı kovan ile ağırlıklı olarak hane ölçekli yumurta tavukçuluğu bu varlığı tamamlamaktadır. Bu rakamlar, kümenin il genelindeki diğer proje sahalarına kıyasla hayvancılıkta belirgin biçimde öne çıkan, sektörün bölge ekonomisinin bel kemiğini oluşturduğu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 12. EKK-1 Bölgesi Hayvan Varlığı Dağılımı ve Irk Yapısı (TÜİK, 2025)

İlçe Adı	Toplam Büyükbaş (adet)	Saf Kültür/ Melez Oranı (%)	Toplam Küçükbaş (Koyun/Keçi) (adet)	Arılı Kovan Sayısı (adet)	Kanatlı (Broiler/Yumurta acı Tavuk) (adet)
Tomarza	26.042	%75,0 / %20,5	68.322 (65.780/2.542)	3.268	0/1.700
Sarız	11.769	%26,8 / %73,2	59.098 (56.872/2.226)	8.860	0/4.750
Bünyan	42.799	%22,9 / %77,0	115.418 (109.463/5.955)	1.530	0/2.150
Pınarbaşı	49.909	%45,4 / %53,8	213.352 (210.005/3.347)	2.450	0/450
Toplam	130.519	%42,3 / %56,5	456.190 (442.120/14.070)	16.108	0/9.050

Büyükbaş Hayvancılık

Küme genelindeki 130.519 baş büyükbaş hayvanın genetik yapısı incelendiğinde; sürünün %42,3'ünün (55.146 baş) saf kültür, %56,5'inin (73.767 baş) kültür melezi ırklardan oluştuğu görülmektedir. İlçeler arasında belirgin bir genetik farklılaşma mevcuttur: Tomarza'da saf kültür oranı %75,0'e ulaşmakta ve ilçe aynı zamanda kümedeki en yüksek yerli ırk varlığını da barındırmaktadır; bu yapı, ilçede etçi ve meraya dayalı yetiştiriciliğin sürdüğüne işaret etmektedir. Buna karşılık Bünyan (%77,0 melez) ve Pınarbaşı (%53,8 melez) melez ağırlıklı, süte yönelmiş bir sürü yapısı sergilemektedir.

Küme büyükbaş varlığı 2023'teki 135.074 baştan 2025'te 130.519 başa hafif gerilemiş olup, bu değişim büyük ölçüde Pınarbaşı'ndaki azalıştan kaynaklanmaktadır.

Yüksek büyükbaş varlığına karşın sektördeki temel katma değer kaybı, sütün hijyenik üretim, soğuk zincir ve işleme altyapısıyla mamul ürüne dönüştürülememesinden kaynaklanmaktadır. Saha görüşmelerinde; süt sağımının önemli ölçüde manuel yapıldığı, soğutma tankı kapasitesinin yetersiz kaldığı ve süt üreticileri birliğine ait toplama/işleme tesisinin bulunmaması nedeniyle hayvansal ürünlerin yerinde katma değere dönüştürülemediği tespit edilmiştir. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre 2025 yılında küme genelinde sanayiye arz edilen çiğ süt miktarı, 567 üretici tarafından teslim edilen yaklaşık 17,6 milyon litre düzeyinde olup il toplamının (158,1 milyon litre) %11,1'ine karşılık gelmektedir. Bu üretimin 13,2 milyon litresi tek başına Bünyan'dan karşılanmakta; Pınarbaşı (1,5 milyon litre) ve Sarız (0,3 milyon litre) gibi yüksek hayvan varlığına sahip ilçelerde sanayiye arz edilen sütün düşük kalması, üretilen sütün önemli bölümünün kayıt ve soğuk zincir dışında, yerinde tüketim veya geleneksel yöntemlerle değerlendirildiğini göstermekte ve süt toplama-işleme altyapısına yönelik tedbirlerin gerekçesini nicel olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 13. EKK-1 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığı ve Irk Dağılımı (TÜİK, 2025)

İlçe Adı	Saf Kültür (adet)	Kültür Melezi (adet)	Yerli (adet)	Manda (adet)	Toplam (adet)	Saf Irk Oranı (%)
Tomarza	19.544	5.339	1.154	5	26.042	%75,0
Sarız	3.151	8.618	0	0	11.769	%26,8
Bünyan	9.802	32.950	31	16	42.799	%22,9
Pınarbaşı	22.649	26.860	400	0	49.909	%45,4
Toplam	55.146	73.767	1.585	21	130.519	%42,3

Küçükbaş Hayvancılık

Küme, küçükbaş hayvancılıkta il genelinin en büyük sürü varlığına sahiptir. 2023 yılında 407.086 olan küçükbaş varlığı, 2025 yılında 456.190 başa (442.120 koyun, 14.070 keçi) ulaşarak üç yılda yaklaşık %12,1 oranında büyümüştür. Tür dağılımında koyun %96,9'luk pay ile mutlak hakim konumdadır; EKK-3'ten farklı olarak keçi varlığı kümede sınırlı (%3,1) düzeydedir. Pınarbaşı, 213.352 başlık varlığıyla kümenin sürü lideridir ve yetiştiricilik büyük ölçüde Uzunayla platosunun geniş meralarına ve yarı-göçer (Yörük) hayvancılık kültürüne dayanmaktadır; onu 115.418 baş ile Bünyan izlemektedir. Saha görüşmelerinde; küçükbaş hayvancılığın yaygınlığına karşılık üretilen süt ve süt ürünlerinin hijyen standartlarında işlenip piyasa değerinde satılamadığı, mera alanlarındaki içme suyu ve barınak altyapılarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu yapı, küçükbaş tedbirlerinin mera-yayla altyapısı (hayvan içme suyu, ağıl, taşınabilir yaşam ünitesi) ile hasat (kırkım, sağım) mekanizasyonuna odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 14. EKK-1 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığı Gelişim Trendi (TÜİK, 2023-2025)

İlçe Adı	2023(adet)	2024(adet)	2025(adet)	2025 Koyun(adet)	2025 Keçi(adet)
Tomarza	54.607	67.843	68.322	65.780	2.542
Sarız	47.038	46.001	59.098	56.872	2.226
Bünyan	84.516	91.004	115.418	109.463	5.955

İlçe Adı	2023(adet)	2024(adet)	2025(adet)	2025 Koyun(adet)	2025 Keçi(adet)
Pınarbaşı	220.925	192.191	213.352	210.005	3.347
Toplam	407.086	397.039	456.190	442.120	14.070

Arıcılık ve Kanatlı

Arıcılık; Binboğa ve Tahtalı dağları ile Uzunyayla'nın zengin florasına dayanan, kümenin gelişmeye açık üretim dallarından biridir. 2025 yılı TÜİK verilerine göre kümede 187 arıcılık işletmesi ve 16.108 arılı kovan bulunmakta; yıllık doğal bal üretimi 56,2 ton düzeyinde gerçekleşmektedir. Kovan varlığının en yüksek olduğu ilçe Sarız (8.860 kovan) iken, kovan başına en yüksek verime ve en yüksek bal üretimine (26,5 ton) Tomarza ulaşmaktadır. Bununla birlikte küme genelinde kovan başına ortalama bal veriminin görece düşük kalması; arıcılığın boş kovan, bal sağım makinesi, portatif arıcı barakası ve temel alet-ekipman desteğiyle verimlilik artışına açık bir alan olduğunu göstermekte olup saha görüşmelerinde de bu yöndeki ekipman ihtiyaçları teyit edilmiştir.

Kanatlı sektöründe küme, EKK-3'ten kökten ayrılmaktadır: bölgede ticari ölçekli yumurta veya broiler üretim tesisi bulunmamakta; kanatlı varlığı 9.050 baş düzeyinde ve ağırlıklı olarak hane gıda güvencesine yönelik köy tavukçuluğu niteliğindedir. Sarız (4.750) ve Bünyan (2.150) en yüksek varlığa sahip ilçelerdir. Saha görüşmelerinde tavukçuluğun, özellikle hassas gruplar için alternatif ve sürdürülebilir bir gelir kaynağı olabileceği, ancak yem maliyetlerinin yüksekliğinin sektörün temel kısıtını oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 15. EKK-1 Bölgesi Arıcılık ve Kanatlı Üretim Kapasitesi (TÜİK, 2025)

İlçe Adı	Arıcılık İşletmesi(adet)	Kovan Sayısı(adet)	Bal Üretimi (ton)	Kanatlı (Yumurtacı)
Tomarza	39	3.268	26,5	1.700
Sarız	80	8.860	18,6	4.750
Bünyan	25	1.530	4,6	2.150
Pınarbaşı	43	2.450	6,6	450
Toplam	187	16.108	56,2	9.050

Kayıtlı Tarımsal İşletmelerin Durumu

Çiftçi Kayıt Sistemi 2026 yılı verilerine göre küme genelinde 12.156 kayıtlı çiftçi bulunmakta ve toplam 2.032.709 dekar alan kayıt altındadır. Kayıtlı çiftçilerin 5.344'ü Pınarbaşı'nda, 2.773'ü Bünyan'da yoğunlaşmaktadır. Kadın çiftçi sayısı küme genelinde 1.068 olup toplam çiftçi sayısının %8,8'ine karşılık gelmektedir; bu oran ilçeler arasında Bünyan'da %11,1 ile en yüksek, Pınarbaşı'nda %7,6 ile en düşük düzeydedir. Söz konusu oran, tarımsal varlıkların mülkiyet ve kayıt düzeyinde erkek egemen bir yapıda olduğunu ve KDAKP'nin kadınların ekonomik hayata katılımını hedefleyen yatay stratejisinin bölgedeki karşılığını ortaya koymaktadır. Çiftçi başına ortalama kayıtlı alan küme genelinde yaklaşık 167 dekar olmakla birlikte bu ortalama ilçeler arasında belirgin biçimde farklılaşmaktadır: Bünyan (186 dekar) ve Pınarbaşı (187 dekar) görece geniş işletme ölçeğine işaret ederken, Sarız'da çiftçi başına düşen 73 dekarlık alan, ilçenin dağlık ve parçalı arazi yapısını doğrulamaktadır.

Tablo 16. ÇKS Kayıtlı Çiftçi Sayıları (ÇKS, 2026)

İlçe Adı	Kadın Çiftçi (Kişi)	Erkek Çiftçi (Kişi)	Tüzel Kişi	Toplam Çiftçi	Toplam Kayıtlı Alan (dekar)
Tomarza	217	2.152	7	2.376	397.470
Sarız	140	1.522	1	1.663	121.423
Bünyan	307	2.441	25	2.773	516.755
Pınarbaşı	404	4.921	19	5.344	997.061
Toplam	1.068	11.036	52	12.156	2.032.709

TÜRKVET kayıtlarına göre küme genelinde 6.964 aktif hayvancılık işletmesi bulunmaktadır. Büyükbaş hayvan bulunan 6.209 işletmenin ölçek dağılımı, sektörün küçük aile işletmeciliğine dayalı yapısını net biçimde ortaya koymaktadır: işletmelerin %22,6'sında (1.405 işletme) 1-5 baş, %42,7'sinde (2.652 işletme) 6-20 baş hayvan bulunmakta; 50 baş üzeri işletme sayısı 598'de (%9,6) kalmaktadır. İşletme başına ortalama büyükbaş varlığı 22 baş olup ölçek bakımından en büyük işletmeler Pınarbaşı (ortalama 25,1 baş) ve Bünyan'da (24,3 baş) yoğunlaşmaktadır. Küçükbaş tarafında ise tablo kökten farklıdır. Küçükbaş hayvan bulunan 1.355 işletmede ortalama sürü büyüklüğü 342 baş ile belirgin biçimde ticari ölçektedir ve 300 baş üzeri sürüye sahip 543 işletme (yalnızca Pınarbaşı'nda 247), kümedeki güçlü ve profesyonel koyunculuk tabanını oluşturmaktadır. Bu iki tablo, proje tedbirlerinin tasarımıındaki temel ayrımı doğrulamaktadır: büyükbaşta küçük ölçekli işletmelerin modernizasyon ve verim artışı ihtiyacı, küçükbaşta ise büyük sürülerin merayla altyapısı (içme suyu, ağıl, taşınabilir yaşam ünitesi) ve hasat (kırkım, sağım) mekanizasyonu ihtiyacı önceliklidir.

Tablo 17. EKK-1 Bölgesi TÜRKVET Kayıtlı İşletmeler ve Büyükbaş İşletme Ölçek Büyüklük Dağılımı (TÜRKVET, 2026)

İlçe Adı	Toplam Aktif İşletme	Büyükbaş İşletmesi	1-5 Baş	6-20 Baş	21-50 Baş	50+ Baş	Ortalama (Baş/İşletme)
Tomarza	1.568	1.426	358	672	322	74	17,0
Sarız	789	707	200	348	134	25	16,1
Bünyan	1.976	1.745	426	688	423	208	24,3
Pınarbaşı	2.631	2.331	421	944	675	291	25,1
Toplam	6.964	6.209	1.405	2.652	1.554	598	22,0

Tablo 18. EKK-1 Bölgesi TÜRKVET Kayıtlı Küçükbaş İşletmelerinin Sürü Büyüklüğü Dağılımı (TÜRKVET, 2026)

İlçe Adı	Küçükbaş İşletmesi	1-50 Baş	51-150 Baş	151-300 Baş	300+ Baş	Ortalama (Baş/İşletme)
Tomarza	212	38	43	45	86	327
Sarız	174	39	33	35	67	337
Bünyan	387	94	96	54	143	312
Pınarbaşı	582	106	130	99	247	368
Toplam	1.355	277	302	233	543	342

Arıcılık tarafında iki ayrı kayıt sistemi tabloya yansımaktadır. TÜİK verilerine göre küme genelinde 187 arıcılık işletmesi ve 16.108 kovan görülürken; Arıcılık Kayıt Sistemi (AKS) kayıtlarına göre kümede 136 kayıtlı arıcı ve 12.987 aktif koloni bulunmaktadır. AKS verisinin örgütlülük boyutu, sektörün en kritik yapısal sorununu ortaya koymaktadır: küme

genelinde kayıtlı arıcıların yalnızca %52,9'u (72 arıcı) bir yetiştirici birliğine üyedir. Bu oran ilçeler arasında belirgin biçimde farklılaşmakta; Sarız (%62,3) ve Bünyan (%61,9) görece yüksek örgütlülük gösterirken, kümenin kovan başına en yüksek bal verimine sahip ilçesi olan Tomarza'da birlik üyeliği %31,2 ile en düşük düzeyde kalmaktadır. Kovan başına ortalama bal veriminin görece düşüklüğü ile bu sınırlı örgütlülük düzeyi birlikte değerlendirildiğinde; arıcılık tedbirlerinin hem verimlilik (modern kovan, bal sağım ekipmanı, portatif arıcı barakası) hem de yetiştirici birlikleri etrafında örgütlenmenin güçlendirilmesi ekseninde kurgulanması gerektiği görülmektedir.

Tablo 19. EKK-1 Bölgesi AKS Kayıtlı İşletme Dağılımı (AKS, 2025)

İlçe Adı	Kayıtlı Arıcı(adet)	Birlik Üyesi(adet)	Üyelik Oranı	Aktif Koloni Sayısı
Tomarza	32	10	%31,2	2.857
Sarız	53	33	%62,3	5.500
Bünyan	21	13	%61,9	1.488
Pınarbaşı	30	16	%53,3	3.142
Toplam	136	72	%52,9	12.987

3.3.2. Sanayi

EKK-1 bölgesinde sanayi altyapısı; ağırlıklı olarak yöresel tarım ürünlerini işlemeye ve muhafaza etmeye yönelik tesisler (tarıma dayalı sanayi) ile geleneksel el sanatlarından oluşan sınırlı bir yapıdadır. Kümenin en simgesel ürünü olan ve Türkiye üretiminin yaklaşık dörtte birini karşılayan Tomarza çerezlik kabak çekirdeğinde; ürünün işlenmesi, paketlenmesi ve markalaşmasına yönelik altyapının yetersizliği ile mevcut çerezlik kabak çekirdeği birliğinin operasyonel olarak aktif faaliyet gösterememesi, üretilen değer önemli bölümünün ham ürün olarak bölge dışına çıkmasına yol açmaktadır. Hayvansal üretim tarafında, kümede 17,6 milyon litreye ulaşan çiğ süt arzına karşılık üreticiye ait toplu süt toplama ve işleme tesisinin bulunmaması, sütün katma değere dönüştürülmesinin önündeki temel altyapı eksikliğidir. El sanatları alanında ise Bünyan ilçesi, köklü ve ulusal ölçekte tanınan el dokuma halıcılık geleneğiyle (Bünyan halısı) öne çıkmakta; bu gelenek, Bünyan Hanımeli (halı ve saya) ve Bünyan Çağlayan (gilaburu lokumu ve reçeli) kadın kooperatifleri ile Sarız Hanımeli Kooperatifi gibi yapılar üzerinden kadın emeği temelli küçük ölçekli bir üretim ekosistemine dönüşmüştür. Bu kooperatiflerin makine-ekipman ve pazarlama kapasitesinin güçlendirilmesi, kümenin tarıma dayalı sanayi ve el sanatları alanındaki en somut gelişim fırsatlarından birini oluşturmaktadır.

3.3.3. Turizm

EKK-1 kümesinin kırsal turizm potansiyelinin merkezinde, Pınarbaşı ilçesinin büyük bölümünü kaplayan Uzunayla platosu ve bu platonun taşıdığı özgün kültürel miras yer almaktadır. 1860'lı yıllarda Kafkasya'dan gelen Çerkez ve Abaza topluluklarının iskan edildiği Uzunayla; köklü at yetiştiriciliği geleneği, Çerkez peyniri gibi yöresel ürünleri ve her yıl düzenlenen Uluslararası Uzunayla Çerkes Kültür Festivali ile ulusal ve uluslararası ölçekte tanınan bir kültür turizmi varlığıdır. Yukarı Borandere köyündeki Hanyeri Yayla Şenliği gibi etkinlikler de bu kültürel canlılığı tamamlamaktadır.

Doğal varlıklar bakımından küme; Sarız'da Binboğa (2.856 m) ve Tahtalı dağları, Pınarbaşı'nda Dumanlı (3.024 m) ve Hınzır dağları ile bunların eteklerindeki geniş yaylaları ve Zamantı Irmağı'nın kaynak havzasını barındırmaktadır. Bu coğrafya; yayla turizmi, doğa yürüyüşü, dağcılık ve alabalık yetiştiriciliğine dayalı agro-turizm faaliyetleri için elverişli bir potansiyel sunmaktadır. Sarız çevresindeki Avşar (Yörük) kültürü ile yarı-göçer hayvancılık geleneği, bölgenin kültürel turizm dokusunu zenginleştiren bir diğer unsurdur.

Kümenin kültür turizmi potansiyelini güçlendiren bir diğer önemli varlık, ilçelere yayılmış zengin tescilli kültür mirasıdır. Kayseri Kültür Envanteri kayıtlarına göre; Pınarbaşı'nda İ.Ö. 1250-1220 yıllarına tarihlenen ve Anadolu'nun ilk Hitit barajlarından biri olan Karakuyu (Hitit) Barajı, Zamantı (Kuş) Kalesi, Roma Yolu Köprüsü ve Mil Taşı ile Melikgazi, Seyit Halil ve Süleyman Şah türbeleri; Tomarza'da Hitit dönemine ait İmamkulu Kaya Kabartması, Emiruşağı Kalesi ve yeraltı şehri ile tarihi kilise ve manastır kalıntıları; Bünyan'da 1333 tarihli Ulu Camii (Camii Kebir), Karatay Kervansarayı ve Sultanhanı gibi Selçuklu eserleri; Sarız'da ise Tavla, Develi, Gala Tepe ve Sarız Merkez höyükleri başta olmak üzere çok sayıda arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Hitit, Roma, Selçuklu ve Osmanlı katmanlarını bir arada barındıran bu miras, kümenin doğa ve yayla turizmini kültür turizmiyle bütünleştirme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Bünyan'ın köklü el dokuma halıcılık geleneği ise hem kültürel miras hem de kadın istihdamına dönük agro-turizm açısından değerlendirilebilir bir varlıktır. Bununla birlikte, EKK-3 sahasında olduğu gibi EKK-1'de de turizm gelirinin kırsal haneye inmesinin önündeki temel engel; turizm güzergahlarında dezavantajlı kesimlerce üretilen yöresel ürünlerin (bal, çerezlik kabak, halı, süt ürünleri) pazarlanmasına imkan verecek satış noktalarının ve kırsal konaklama ile tanıtım altyapısının yetersizliğidir. Yöresel ürün satış yerleri ile kırsal turizm ve işletmecilik eğitimleriyle desteklendiğinde, turizmin küme ekonomisinde tarım ve hayvancılığı tamamlayan üçüncü bir gelir eksenine haline gelmesi mümkündür.

04

Birinci EKK Mevcut Altyapı Analizi

4. BİRİNCİ EKK MEVCUT ALTYAPI ANALİZİ

Bölümü

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi'nin mevcut altyapısı; ulaşım, enerji, su ve haberleşme gibi temel hizmet altyapıları ile tarımsal üretimi doğrudan belirleyen mera-yayla ve mekanizasyon altyapıları açısından bu bölümde değerlendirilmektedir. Genel hizmet altyapısının ilçe merkezlerinde büyük ölçüde tamamlanmış olmasına karşın, kümenin yüksek plato ve dağlık coğrafyası ile kırsal yerleşimlerin dağınıklığı; üretime dönük altyapıda (sulama, mera-yayla tesisleri, soğuk zincir) belirgin eksikliklere yol açmaktadır.

Ulaşım ve Lojistik Ağları

Kümedeki dört ilçe, Kayseri il merkezine ve birbirlerine devlet ve il yolları ağıyla bağlanmakta; Sarız ve Pınarbaşı üzerinden Sivas, Kahramanmaraş ve Adana illerine uzanan bağlantılar bölgeye iller arası bir geçiş niteliği kazandırmaktadır. Bununla birlikte ilçelerin il merkezine olan görece uzaklığı (Pınarbaşı yaklaşık 89 km), yüksek ve engebeli topoğrafya ile uzun süren sert kış koşulları; özellikle yüksek kesimlerdeki kırsal mahallelere erişimi ve ürünlerin pazara ulaştırılmasını güçleştirmektedir. Kırsal mahalle içi yollar ile hayvancılığın yoğun olduğu kesimlerdeki mera ve yayla yollarının iyileştirilmesi, hem ürün tahliyesi hem de sürü sevki açısından kümenin öncelikli lojistik ihtiyaçları arasında yer almaktadır.

Enerji Altyapısı

Bölgenin elektrik arzı Kayseri ve Civarı Elektrik Türk A.Ş. (KCETAŞ) tarafından sağlanmaktadır. Kümede enerjinin kritik önem taşıdığı alan, tarımsal sulamanın işletme maliyetidir: derin kuyu pompaları ve basınçlı sulama sistemlerinde elektrik, üreticinin en büyük gider kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle yeni sulama sahalarının devreye alınmasıyla birlikte; enerji maliyetlerini düşürecek güneş enerjisine dayalı (GES) çözümlerin ve bireysel basınçlı sulama sistemlerini besleyecek güneş enerji donanımlarının yaygınlaştırılması öne çıkmaktadır. Ayrıca yılın 6-8 ayını yaylalarda geçiren hayvancılık işletmeleri için yayla koşullarında enerji ihtiyacını karşılayacak taşınabilir güneş paneli sistemleri, üretici ve hayvan refahını doğrudan etkileyen bir altyapı gereksinimidir.

Su, Kanalizasyon ve Çevresel Altyapı

İlçe merkezlerinde içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri Kayseri Büyükşehir Belediyesi (KASKİ) tarafından yürütülmektedir. Kümenin tarımsal sulama altyapısı ise temel kısıtların yoğunlaştığı alandır: mevcut sulama büyük ölçüde geleneksel toprak kanallarla yapılmakta ve iletim hatlarında yüksek oranda su kaybı yaşanmaktadır. Saha çalışmalarında; Sarız ilçesindeki Kırkpınar mevkiinde yer alan atıl sulama sahasının rehabilitasyonu ile yaklaşık 150 bin dekar alanın yeniden sulu tarıma kazandırılabilmesi, Pınarbaşı'nda Karapınar sulama sahasının yönetim ve işletmesinin Pınarbaşı Sulama Birliği bünyesinde yürütüldüğü tespit edilmiştir. İletim hatlarının kapalı sisteme alınması ve yeni devreye girecek sahalarda üreticilerin bireysel modern basınçlı sulama sistemlerine yönlendirilmesi, kümenin su verimliliği gündeminin ilk sırasında yer almaktadır.

Haberleşme ve Dijital Altyapı

İlçe merkezlerinde haberleşme ve internet altyapısı büyük ölçüde mevcut olmakla birlikte, yüksek plato ve dağlık kesimlerdeki dağınık kırsal yerleşimlerde ve yayla alanlarında erişim kalitesi düşmektedir. Tarımsal yayım hizmetlerinin, pazara erişimin ve dijital tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması açısından kırsaldaki dijital altyapının güçlendirilmesi, kümenin orta vadeli ihtiyaçları arasındadır.

Mera ve Yayla Altyapısı

456.190 başlık küçükbaş varlığı ve büyük bölümü yaz döneminde meraya ve yaylaya çıkan büyükbaş hayvanlarıyla EKK-1, mera-yayla destek altyapısının kümenin en kritik yatırım alanlarından biri olduğu bir hayvancılık merkezidir. Özellikle keçi ve koyun yetiştiriciliğiyle uğraşan üreticilerin yılın 6-8 ayını yaylalarda geçirdiği bölgede; mera alanlarında hayvan içme suyu (HİS) tesisleri, su depoları ve sıvıların yetersizliği, mera yollarının bozukluğu ve mevcut ahır-ağıl kapasitesinin artan hayvan varlığını karşılayamaması başlıca sorunlardır. Bu çerçevede mera ıslahı ve içme suyu tesisleriyle birlikte; yaylacılık yapan ailelerin barınma koşullarını iyileştirecek taşınabilir (römork üstü) yaşam üniteleri ile sürü yönetimini güvenli kılacak portatif padok sistemleri, hem üretici hem de hayvan refahı açısından öne çıkan ihtiyaçlardır. Küçükbaşta hasat (kırkım) ve sağım faaliyetlerinin mekanizasyonu da bu altyapı gündeminin tamamlayıcı bir unsurudur.

Tarımsal Mekanizasyon Altyapısı

Kümenin tarımsal mekanizasyon varlığı, yaygın kuru tarım hububatçılığının gereklerini yansıtacak biçimde temel toprak işleme ve ekim makineleri bakımından güçlüdür. 2025 yılı TÜİK verilerine göre bölgede yaklaşık 5.349 traktör bulunmakta olup bunların büyük çoğunluğu orta ve yüksek güçteki iki akslı traktörlerden (51-70 Bg ve üzeri) oluşmaktadır; traktör varlığı Pınarbaşı (2.036) ve Tomarza'da (1.593) yoğunlaşırken, dağlık ve parçalı arazi yapısına sahip Sarız'da 274 traktörle sınırlı kalmaktadır. Tarım makineleri açısından da römork, kulaklı pulluk, kültivatör ve kombine hububat ekim makinesi gibi temel ekipmanlar bölgede yaygın biçimde bulunmaktadır.

Tablo 20. EKK-1 Bölgesi Traktör Varlığı Dağılımı (TÜİK, 2025)

Traktör Türü	Tomarza	Sarız	Bünyan	Pınarbaşı	Toplam
Tek Akslı (Çapa Traktörü vb.)	22	3	20	6	51
İki Akslı (11-34 Bg)	0	1	6	10	17
İki Akslı (35-50 Bg)	121	20	40	250	431
İki Akslı (51-70 Bg)	890	175	960	650	2.675
İki Akslı (70 Bg Üzeri)	560	75	420	1.120	2.175
Toplam	1.593	274	1.446	2.036	5.349

Bununla birlikte mekanizasyondaki asıl ihtiyaç, modernizasyon ve katma değerli üretim ekipmanlarında yoğunlaşmaktadır. Saha görüşmelerinde; ortak makine parklarında makine kullanım olanaklarının yetersizliği ve silaj üretiminin büyük ölçüde eski usullerle yapılması nedeniyle silaj makinesinin öncelikli bir ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Verilere göre kümede silajlık mısır makinesi (128 adet) ve balya makinesi (167 adet) gibi modern yem ekipmanları, güçlü hayvancılık varlığına kıyasla sınırlı düzeydedir. Sütte seyyar sağım makinelerinin (özellikle Bünyan'da 1.600 adet) yaygınlığına karşılık modern süt sağım tesislerinin azlığı, hijyenik süt üretimi açısından kritik bir açıktır. Tomarza'da 210

adede ulaşan kabak çekirdeği hasat makinesi ise çerezlik kabak üretiminde mekanizasyonun kısmen uzmanlaştığını göstermektedir. Bu tablo, mekanizasyon tedbirlerinin yeni traktör temininden çok; silaj, yem hazırlama, sağım, hasat ve çerezlik kabak işleme gibi katma değerli ekipmanların ve ortak makine parklarının desteklenmesine odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 21. EKK-1 Bölgesi Tarım Makinesi ve Ekipman Dağılımı (TÜİK, 2025)

Makine / Ekipman	Tomarza	Sarız	Bünyan	Pınarbaşı	Toplam
Römork (Tarım Arabası)	1.478	285	1.500	2.200	5.463
Kulaklı Traktör Pulluğu	1.260	230	1.500	1.850	4.840
Kültivatör	791	115	1.580	1.850	4.336
Kimyevi Gübre Dağıtma Makinesi	714	145	1.310	1.600	3.769
Kombine Hububat Ekim Makinesi	495	40	1.310	1.850	3.695
Süt Sağım Makinesi (Seyyar)	176	70	1.600	810	2.656
Pülverizatör (Kuyruk Milinden)	392	150	780	1.300	2.622
Yağmurlama Tesisi	482	17	920	500	1.919
Çayır Biçme Makinesi (Traktörle)	110	195	250	650	1.205
Kabak Çekirdeği Hasat Makinesi	210	0	16	5	231
Damla Sulama Tesisi	21	10	195	0	226
Balya Makinesi	52	5	60	50	167
Mısır Silaj Makinesi	7	6	90	25	128

05

Birinci EKK GZFT Analizi

5. BİRİNCİ EKK GZFT ANALİZİ

Bölümü

Tablo 22. Birinci EKK Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	• Tomarza ilçesinin Türkiye genelindeki çerezlik kabak çekirdeği üretiminin yaklaşık dörtte birini tek başına karşılıyor olması • Sarız ilçesinin yaklaşık 60 bin küçükbaş ve 20 bin büyükbaş hayvan varlığı ile meraya dayalı yetiştiricilikte güçlü bir altyapıya sahip olması • Tomarza ilçesinde yaklaşık 26 bin büyükbaş hayvan varlığı ile yüksek bir üretim kapasitesinin bulunması • Bünyan ilçesinde faaliyet gösteren Hanımeli ve Çağlayan kadın kooperatiflerinin gilaburu, saya ve halı gibi geleneksel ürünlerde üretime istekli bir yapı sergilemesi • Bünyan ilçesine bağlı Karahıdır bölgesinin örtü altı sebzeçilik ve meyvecilik faaliyetlerine yapısal ve bölgesel olarak oldukça uygun olması • Sarız ilçesinde kilim ve halı dokumacılığı geleneğinin yerel üreticiler arasında tarihsel olarak güçlü bir temele dayanması • İlçe genelinde yörükler ve genç kırsal girişimciler gibi doğrudan kırsal faaliyetlerde yer alma potansiyeline sahip dinamik üretici gruplarının varlığı • Sarız ve Pınarbaşı ilçelerinde küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin temel üretim kollarından biri olarak yaygın şekilde yürütülmesi
Z	• Bölgedeki toprak sulama kanallarının geleneksel yapısı sebebiyle iletim hatlarında çok yüksek oranda su kaybı yaşanması • Küçük aile işletmelerinde yem karma, yem kırma, şaftlı kırkım ve gübre sıyırıcı gibi üretim maliyetlerini düşürecek temel mekanizasyon düzeyinin yetersiz olması • Küçük aile işletmelerinde büyükbaş hayvanın süt sağımını ağırlıklı olarak manuel yapılması ve süt soğutma tankı eksikliği nedeniyle hijyenik standartların yakalanamaması • Tomarza'daki yüksek üretime rağmen, çerezlik kabak çekirdeğinde işleme ve markalaşma altyapısının kurulamamış olması ve mevcut birliğin operasyonel yetersizliği • Yaylalara ulaşım ve sevk süreçlerini aksatan bozulmuş mera yollarının varlığı ve mera alanlarında hayvan içme suyu (HİS) tesisleri ile sıvat altyapısının yetersizliği • Kırsal alandaki küçük işletmelerde alternatif tarımsal ürünlere (çilek, açıkta sebze) geçişte somut demonstrasyon ve yayım uygulamalarının noksanlığı • Hassas grupların yer aldığı arıcılık işletmelerinde donanım (portatif baraka, bal sağım makinesi vb.) ve teknik kapasite eksikliğinin üretimi sınırlandırması • İlçelerde kurumsal bir sanayi yapısının bulunmaması ve kiraç arazi varlığı nedeniyle alternatif gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilememesi

Tablo 23. Birinci EKK Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Sarız Kırkpınar mevkiindeki atıl sulama sahasının rehabilitasyonu ile yaklaşık 150 bin dekar arazinin yeniden sulu tarıma kazandırılma potansiyeli - Bünyan Köprübaşı Mahallesiinde eskiden faaliyet gösteren Ekrek Hayvan Pazarı'nın yeniden inşa edilerek kırsal katma değerin yerinde değerlendirilmesi planı - Bölgenin doğal florasında kendiliğinden yetişen sumağın kültüre alınarak ekonomik ve katma değerli bir tarım ürününe dönüştürülme şansı - Yatırım planı kapsamına alınan süt işleme tesisleri ve soğutma tankları ile sütün yerinde mamul maddeye dönüştürülerek ekonomik getirisinin artırılabilmesi - Yatırım programında bütçelendirilen Genç Girişimci Başlangıç Paketleri sayesinde kırsaldaki genç nüfusun modern üretime entegre edilmesi olanağı - Mera alanlarında planlanan çok lokasyonlu aşı yolu ve parazit ilaçlama havuzu (mera sağlık kompleksleri) kurulumları ile toplu sürü sağlığının garanti altına alınabilmesi - Taşıyabilir Güneş Enerjisi Sistemleri (GES) yatırımları sayesinde, yayla ve mera şartlarında üreticilerin temel enerji ile soğuk zincir ihtiyacının karşılanabilecek olması - Doğal ve kültürel zenginliğe dayalı kırsal turizm, eko-turizm ve yöresel ürün satış merkezleri planlamalarıyla turizm kaynaklı alternatif bir gelir kapısı yaratılması - Kadın kooperatiflerinin dikiş makinesi ve gıda işleme kapasitelerinin artırılmasına yönelik planlanan desteklerle kadın istihdamının kalıcı hale getirilme ihtimali
T	- EKK-1 bölgesi, özellikle Tomarza ve Pınarbaşı'nın iklimsel yapısı gereği ilkbahar geç donlarına maruz kalması ve ani tarımsal rekolte kayıpları yaşanması riski - Tomarza ilçesindeki yaklaşık 70 bin küçükbaş hayvanın meraya dayalı yetiştirilmesi nedeniyle doğal flora üzerinde oluşan yüksek otlatma ve tükenme baskısı - Tavukçuluk gibi sürdürülebilir alternatif gelir faaliyetlerinde, kontrol edilemeyen yüksek dış yem maliyetlerinin işletmeler üzerinde ekonomik baskı yaratması - Sosyal yardımlar için uygulanan katı resmi "gelir şartı"nın, geçimini gayri resmi hayvancılıkla sağlayan en dezavantajlı yoksul grupları destekleme kapsamının dışında bırakma riski - Modern basınçlı sulama sistemlerine geçişte ilk yatırım maliyetlerinin üreticinin karşılayamayacağı ölçüde yüksek seyretmesi - Süt sağımında gerekli hijyen koşullarının sağlanamaması sebebiyle hassas grupların sütünün piyasa değerinin altında fiyatlanarak gelir kaybı oluşturması - Arı kolonilerinin kışlatma dönemlerinde karşılaştığı soğuk hava stresi ve stok (besleme şekeri) yetersizliklerinden kaynaklı koloni sönme riskleri

06

Vizyon ve Stratejik Amaç

“Geniş mera ve yayla varlığı ile köklü hayvancılık kültürünü modern barınak, süt işleme ve pazarlama altyapısıyla katma değere dönüştüren; balı, çerezlik kabağı, çileği ve yüksek yayla ürünleriyle ulusal ölçekte tanınan, üreticisinin emeğini değerinde karşılığa dönüştüren, iklim değişikliğine dirençli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma kümesi olmak.”

6. VİZYON VE STRATEJİK AMAÇ

Bölümü

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi Faz III stratejisi, yüksek rakımlı alanlarda küçük aile çiftçiliğinin ticarileşmesini, iklim şoklarına karşı dayanıklılığının artırılmasını ve sürdürülebilir kırsal kalkınmanın tesis edilmesini temel almaktadır. Bu kapsamda proje; doğal kaynakların ve uygun teknolojilerin sürdürülebilir kullanımı yoluyla kırsal alanlara değer katan, istihdam olanakları yaratan ve yerel ekonomiyi dönüştüren rekabet gücüne sahip tarımsal işletmelerin gelişimini desteklemek amacıyla “ekonomik kümelenme” yaklaşımını benimsemektedir. Faz III stratejisi doğrultusunda yatırımlar; yüksek kesimlerde yaşayan küçük ölçekli çiftçilerin, yarı yerleşik/göçer yörük çobanların, dezavantajlı kadınların ve genç kırsal girişimcilerin ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilerek değer zincirlerine entegrasyonlarının sağlanmasına ve iklim şoklarına karşı dayanıklılıklarının artırılmasına odaklanmaktadır. KDAKP’nin ana amacı küçük ölçekli tarımın ticarileşmesini ve dönüşümünü bu yolla desteklemek iken; özellikle gençler, mikro girişimciler, desteğe ihtiyaç duyan kadınlar ve tarımla iştigal eden göçerler olmak üzere, bu dönüşümün geride kimseyi bırakmamasını sağlamak üzere tedbirler alınması hedeflenmektedir.

KDAKP; dağlık yüksek kesimlerin gizli potansiyelini, kümelenme, markalaşma, finans, danışmanlık hizmetleri ve doğru hedef belirleme aracılığıyla güçlendirecek katalitik çıktıları gün ışığına çıkaracak çeşitli girdileri ve kalkınma girişimlerini devreye sokacaktır. Ana varsayım, KDAKP’nin yüksek kesimlerdeki küçük çiftçilerin geride kalmasına neden olan temel zorluklara, yani ticari izolasyona ve sınırlı katma değere yol açan parçalanmış ve istikrarsız üretim sorunlarına hitap etmesidir. Bu doğrultuda KDAKP söz konusu zorlukların üstesinden gelmenin yollarını arayacak; kümelenme yöntemi üretimi, verimliliği ve katma değeri artırmaya yardımcı olacaktır.

Katma değer; hikayeleştirme bakımından güçlü bir potansiyeli olan, şehirdeki istekli tüketiciler tarafından artan talep gören, genellikle özgün ve soyut kaliteye sahip kırsal ürünlerin daha iyi konumlandırılması yoluyla sağlanacaktır. Bu süreç; daha iyi danışmanlık hizmetleri, iş geliştirme, bireysel ve kolektif yatırımlar (ekonomik altyapıdakiler de dahil olmak üzere) aracılığıyla ve aynı zamanda genellikle kırılgan olan çevrenin korunması ile gelişmiş iklim direncinin sağlanması gereklilikleri dikkate alınarak desteklenecektir.

Bu çerçevede, Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin (Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı) vizyonu;

“Geniş mera ve yayla varlığı ile köklü hayvancılık kültürünü modern barınak, süt işleme ve pazarlama altyapısıyla katma değere dönüştüren; balı, çerezlik kabağı, çileği ve yüksek yayla ürünleriyle ulusal ölçekte tanınan, üreticisinin emeğini değerinde karşılığa dönüştüren, iklim değişikliğine dirençli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma kümesi olmak.”

şeklinde belirlenmiştir. Bu vizyona ulaşmak için Stratejik Yatırım Planının ana unsurlarını oluşturan stratejik amaçlar aşağıda ifade edilmektedir. Belirtilen stratejik amaçlara ulaşmak üzere tespit edilen öncelik alanları ve tedbirler, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır. Stratejik Yatırım Planı 5 yıllık bir dönemi kapsadığından; belirtilen

amaçlara ulaşmak için KDAKP Tasarım Raporu ile uyumlu olma koşulu yanında, ÇPP ve program yönetim organlarının değerlendirmesi ve onayı ile gereksinim duyulması halinde yeni öncelik alanları ve tedbirler ele alınabilecektir.

Tablo 24. Vizyon ve Stratejik Amaçlar

VİZYON		
“Geniş mera ve yayla varlığı ile köklü hayvancılık kültürünü modern barınak, süt işleme ve pazarlama altyapısıyla katma değere dönüştüren; balı, çerezlik kabağı, çileği ve yüksek yayla ürünleriyle ulusal ölçekte tanınan, üreticisinin emeğini değerinde karşılığa dönüştüren, iklim değişikliğine dirençli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma kümesi olmak.”		
STRATEJİK AMAÇLAR		
STRATEJİK AMAÇ 1	STRATEJİK AMAÇ 2	STRATEJİK AMAÇ 3
İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması	Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

07

Stratejik Amaç, Öncelik ve Tedbirler

7. STRATEJİK AMAÇ, ÖNCELİK VE TEDBİRLER

Bölümü

Stratejik Yatırım Planı'nın altıncı bölümünde ortaya konulan vizyon; EKK-1'in üretim potansiyelini katma değere, kırsal nüfusun emeğini değerinde gelire ve bölgenin doğal ile kültürel varlıklarını sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğüne dönüştürme iradesini yansıtmaktadır. Bu bölüm, söz konusu vizyonu somut bir uygulama çerçevesine kavuşturmak üzere stratejik amaçları, bu amaçlara bağlı öncelik alanlarını ve her bir öncelik kapsamında hayata geçirilecek tedbirleri bütüncül bir hiyerarşi içinde ortaya koymaktadır.

Stratejik amaçlar, öncelik alanları ve tedbirler; masa başında değil, sahanın gerçekliğinden hareketle belirlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen saha ziyaretleri, çok paydaşlı platform toplantıları, değer zinciri analizleri ve paydaş görüşmeleri, planın temel veri tabanını oluşturmuştur. Belirlenen amaç ve tedbirler KDAKP dokümanları ile uyumlu olacak biçimde kurgulanmış; üreticinin dile getirdiği sorunlar ile bölgenin ölçülebilir üretim verileri ile birlikte değerlendirilerek önceliklendirme yapılmıştır.

Planlamanın temelinde, kümenin üretebileceği her ürüne aynı anda yatırım yapmak yerine; belirli bir potansiyele sahip, hikayeleştirilebilen ve değer zincirinde rekabet üstünlüğü yaratabilecek ümitvar alanlara odaklanma yaklaşımı yer almaktadır. İklim değişikliğine direnç ile geride kimseyi bırakmama ilkesi, tüm stratejik amaçlar boyunca gözetilen iki yatay eksen olarak benimsenmiş; küçük ölçekli aile işletmelerinin, dezavantajlı kadınların, genç kırsal girişimcilerin ve göçer yetiştiricilerin değer zincirlerine entegrasyonu esas alınmıştır.

Bu çerçevede Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi için üç stratejik amaç belirlenmiştir. Stratejik Amaç-1, iklim değişikliğine dirençli ve katma değerli bitkisel üretimde rekabet gücünün artırılmasını hedeflemekte; çilek üretiminin geliştirilmesi, sebze üretiminin geliştirilmesi ve yumuşak çekirdekli meyve üretiminin geliştirilmesi öncelikleriyle dar ve parçalı arazilerde birim alandan en yüksek geliri sağlayan ürün desenlerini önceliklendirmektedir. Stratejik Amaç-2, kümenin köklü hayvancılık kültürünü modern ve verimlilik odaklı bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamakta; büyükbaş, küçükbaş, arıcılık ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği öncelikleriyle küçük aile işletmelerinin yerinde kalkınmasını esas almaktadır.

Stratejik Amaç-3, kümenin bakir doğal alanları, tarihi derinliği ve kültürel çeşitliliğine dayalı olarak kırsal turizmin geliştirilmesini; eko-turizm, agro-turizm ve gastronomi eksenlerinde alternatif bir gelir kapısının oluşturulmasını hedeflemektedir.

İlerleyen alt bölümlerde her bir stratejik amaç; ilgili sektörün mevcut durumu, küme özelindeki üretim göstergeleri, belirlenen öncelik alanları ve bu öncelikler kapsamında uygulanacak tedbirlerle birlikte detaylandırılmaktadır. Tedbirlere ilişkin faaliyet, miktar ve yıllara yaygın bütçe bilgileri ise sekizinci bölümde yer alan Birinci EKK Yatırım Planı Tablolarında bütünlük olarak sunulmaktadır.

07.1

STRATEJİK AMAÇ-1

İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel
Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması

7.1. STRATEJİK AMAÇ-1

İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet

Gücünün Artırılması

Bölümü

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi'nde tarım, hayvancılıkla birlikte ekonominin temel direğini oluşturmaktadır. 2025 yılı TÜİK verilerine göre küme genelindeki 2.857.371 dekarlık tarım alanının %82,6'sı tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere ayrılmış olup; kümeyi karakterize eden temel özellik, bahçe bitkilerinin (meyve %0,5, sebze %5,5) sınırlı bir paya sahip olması ve sebze üretiminin neredeyse tamamının tek bir ürüne Tomarza'da yoğunlaşan çerezlik kabağa bağlı olmasıdır. Çilek üretimi yalnızca 32 dekarla son derece düşük bir düzeyde kalmakta; meyve varlığının önemli bölümü ise Pınarbaşı'ndaki kimyon (baharat) ekilişi ile Bünyan'da yoğunlaşan yaklaşık 3.000 dekarlık elma bahçelerinden oluşmaktadır. Geleneksel toprak sulama kanallarındaki yüksek su kayıpları, çerezlik kabakta işleme ve markalaşma altyapısının yetersizliği ile özellikle Tomarza'da görülen erken don olayları; mevcut üretim varlığının katma değere dönüşmesini engelleyen yapısal sorunlar olarak saha çalışmalarında ortaya konmuştur.

Ekonomik kalkınma kümesinde, üretimi yapılan veya yapılabilecek tüm tarımsal ürünlere yönelik yatırımlar yapmaktan ziyade; belirli bir potansiyele sahip ümitvar ürünlere odaklanılarak kümenin tarımsal değer zincirinde rekabet üstünlüğü sağlaması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, halihazırda üretimi yapılan ürünlerde değer yaratan faaliyetlere odaklanılacak; ekolojik koşullar uygun olmasına rağmen üretimi yapılmayan veya çok düşük düzeyde kalan ürünler için ise çiftçi bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile demonstrasyon temelli yaygınlaştırma önceliklendirilecektir. Kümedeki tarımsal işletmelerin büyük bölümünün küçük ve orta ölçekli aile işletmelerinden oluştuğu dikkate alındığında; bu işletmelerin dar ve parçalı arazilerde birim alandan en yüksek geliri sağlayan, iş gücü yoğun ve katma değeri yüksek ürün desenlerine yönlendirilmesi, stratejik amacın temel yaklaşımını oluşturmaktadır.

İklim değişikliği boyutu, bu stratejik amacın tüm öncelik ve tedbirlerinde yatay bir eksen olarak gözetilmektedir. Saha çalışmalarında dile getirilen kuraklık, sulama iletim hatlarındaki kayıplar, enerji maliyetlerinin yüksekliği ve özellikle ilkbahar geç donları gibi riskler karşısında; basınçlı ve damla sulama sistemleri, su depolama yapıları, don koruyucu sistemler ve iklime uygun tür-çeşit seçimi gibi uygulamalar, üretimin iklim şoklarına karşı dirençli hale getirilmesinin araçları olarak kurgulanmıştır.

Birinci öncelik olan çilek üretiminin geliştirilmesi; birim alandan sağladığı yüksek gelir, kısa sürede verime yatması ve aile iş gücünü etkin biçimde değerlendirmesi nedeniyle, dar ve parçalı arazili küçük işletmeler için stratejik bir gelir modeli olarak kurgulanmıştır. Kümede çilek üretiminin halihazırda yalnızca 32 dekar düzeyinde kalması, bu önceliğin yerleşik bir üretimi büyütmekten çok, iklimsel açıdan uygun mikroklima alanlarında üretimi sıfıra yakın bir tabandan planlı biçimde geliştirmeyi gerektirdiğini göstermektedir. Bu nedenle öncelik kapsamında; üretimin çiftçi eğitimleri, inceleme gezileri ve çilek bahçesi demonstrasyonlarıyla tabandan yaygınlaştırılması esas alınmış; bahçe kurulumları, sulama altyapısının iyileştirilmesi, malç makinesi ve pülverizatör destekleriyle üretim koşullarının modernize edilmesi,

çilek soğuk hava odasıyla hasat sonrası kayıpların azaltılması ve genç girişimci başlangıç paketiyle genç nüfusun bu üretim modeline kazandırılması hedeflenmektedir.

İkinci öncelik olan sebze üretiminin geliştirilmesi; kümenin sebze üretiminin %98,5'inin tek bir ürüne (çerezlik kabak) bağlı olmasının yarattığı tek ürün riskini azaltmayı ve hane gelirlerini çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır. Bünyan'da sınırlı ölçeğe sürdürülen sofralık ve salçalık domates üretimi ile saha çalışmalarında Karahıdır bölgesinde öne çıkan örtü altı ve açık alan sebzeçiliği potansiyeli, bu yaygınlaştırmanın uygun zeminini oluşturmaktadır. Öncelik kapsamında; sebze bahçesi kurulumları ve demonstrasyonlar, çiftçi eğitimleri ve inceleme gezileri, sulama altyapısının iyileştirilmesi ile çapa makinesi ve pülverizatör destekleri yoluyla üretimin ticari ölçeğe taşınması; ayrıca genç girişimci başlangıç paketiyle yeni üreticilerin sektöre kazandırılması hedeflenmektedir.

Üçüncü öncelik olan yumuşak çekirdekli meyve üretiminin geliştirilmesi; kümede ağırlıklı olarak Bünyan'da yoğunlaşan yaklaşık 3.000 dekarlık elma varlığının modern, verimli ve iklim risklerine dayanıklı bir yapıya dönüştürülmesini esas almaktadır. Saha çalışmalarında; yaşlı ve klasik çeşitlerden oluşan bahçelerin yenileme maliyetleri nedeniyle dönüştürülemediği, dönüşüm sürecinde üreticiye gelir sağlayacak ara ziraat uygulamalarının eksik olduğu ve özellikle erken donların meyve üretiminde risk oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda öncelik kapsamında; modern çeşitlerle bahçe kurulumları ve demonstrasyonlar, dönüşüm dönemini köprüleyen ara ziraat kurulumları, don koruyucu sistemler, budama ve çapa makineleri ile pülverizatörler, gübre dağıtım ve taş kırma makineleri, sulama altyapısının iyileştirilmesi ve genç girişimci başlangıç paketi bütünlüklü bir paket olarak kurgulanmıştır. Bünyan elması başta olmak üzere bölge meyveciliğinin niteliğinin yükseltilmesi, hem verimi hem de pazar değerini artıracaktır.

Bu stratejik amacın tüm önceliklerindeki Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar alt bileşeni kapsamında yer alacak Hassas Grupların Desteklenmesi Programı, sosyal içermeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan HGD çerçevesinde uygulanacaktır. Proje sahasında en düşük gelir grubunda yer alan ve diğer finansman kaynaklarına erişimi bulunmayan hassas hanelere yönelik yatırımlar ise %100 hibe oranıyla hayata geçirilecektir.

Tablo 25. STRATEJİK AMAÇ-1 İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması

STRATEJİK AMAÇ-1 İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması		
ÖNCELİK ALANLARI	Öncelik 1:	Çilek Üretiminin Geliştirilmesi
	Öncelik 2:	Sebze Üretiminin Geliştirilmesi
	Öncelik 3:	Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretiminin Geliştirilmesi

07.1.1

Öncelik 1: Çilek Üretiminin Geliştirilmesi

7.1.1. Öncelik 1: Çilek Üretimine Geliştirilmesi

Üzümsü meyveler grubunda yer alan çilek (*Fragaria* sp.), biyolojik adaptasyon kabiliyeti yüksek bir bitki türü olarak deniz seviyesinden yüksek rakımlı bölgelere kadar geniş bir coğrafyada sürdürülebilir biçimde yetiştirilebilmektedir. Çok yıllık ve otsu bir yapıya sahip olan bu stratejik ürün; özgün lezzeti ve zengin besin değerinin yanı sıra reçel, meyve suyu, dondurulmuş gıda, şekerleme ve konserve sanayisinde temel ham madde olarak değerlendirilmesiyle yüksek endüstriyel değere sahiptir. İlkbaharda diğer meyvelerin henüz pazara sunulmadığı erken dönemde olgunlaşması, yüksek albenisi ve zengin C vitamini içeriği, ürünün yüksek fiyatlarla alıcı bulmasını sağlamaktadır. Her yıl düzenli verim sunması ve üretim süreçlerinin görece kolaylığı, çileği küçük aile işletmeleri için ideal bir üretim modeli, büyük ölçekli tarımsal işletmeler için ise güçlü bir tamamlayıcı unsur haline getirerek üreticisine yüksek birim alanda kritik bir gelir kaynağı sunmaktadır.

Dünya çilek üretimi son altmış yılı aşkın sürede önemli ölçüde artmıştır. FAOSTAT, 2024 yılı verilerine göre; 1961’de yaklaşık 754 bin ton olan ve yaklaşık 94 bin hektar alanda gerçekleşen Dünya üretimi, 2024 yılı itibarıyla 10,7 milyon ton seviyesine, hasat alanı ise yaklaşık 436 bin hektara ulaşmıştır. Aynı dönemde hektar başına ortalama verim 8 tondan 24,6 ton düzeyine yükselmiş olup bu artış, üretim tekniklerinin gelişmesi ve modern tarım uygulamalarının yaygınlaşmasıyla açıklanmaktadır. Küresel çilek üretiminde Çin, yaklaşık 4,1 milyon tonluk hacmiyle liderliği elinde bulundururken, onu ABD takip etmektedir. Dünya genelindeki önde gelen diğer üreticilerden Mısır 880 bin ton, Türkiye ise 606 bin tonluk üretim miktarlarıyla öne çıkmaktadır.

Türkiye, TÜİK 2024 yılı verilerine göre; 606.254 ton çilek üretimiyle Dünyanın önde gelen üretici ülkeleri arasında yer almaktadır. Üretim ağırlıklı olarak Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmakta; Mersin (Anamur, Silifke) ve Antalya başta olmak üzere Aydın ve Manisa öne çıkan üretim merkezleridir. Üretim hem açık alanda hem de örtü altı sistemlerde yapılmakta, sezon genellikle Nisan-Temmuz döneminde gerçekleşmektedir. Albion, Monterey, Camarosa, Portola, Rubygem, Festival, Florida Fortuna ve Sweet Charlie ülkemizde yetiştirilen başlıca çeşitlerdendir. Türkiye İstatistik Kurumu Bitkisel Ürün Denge Tabloları 2024 yılı verilerine göre; Türkiye’de çileğin kişi başına yıllık yurtiçi tüketimi ilgili üretim dönemi itibarıyla 6,3 kg seviyesindedir.

Türkiye çilek dış ticaretinde net ihracatçı konumdadır. 2023 yılı Türkiye çilek ihracatı ülkeler bazında incelendiğinde, en önemli ihraç pazarımızın “Rusya Federasyonu” olduğu görülmektedir. Rusya’nın ardından sırasıyla Romanya, Kazakistan, Irak ve Polonya gelmektedir (UN Comtrade, 2024). Başta Rusya Federasyonu olmak üzere Romanya, Kazakistan, Irak ve Polonya öne çıkan ihraç pazarlarıdır. Taze tüketimin yanı sıra dondurulmuş çilek, reçel ve marmelat gibi işlenmiş ürünler de ekonomik değer oluşturmaktadır. Bununla birlikte artan girdi ve işçilik maliyetleri, iklim değişikliğine bağlı riskler ve pazarlama sorunları sektörün başlıca problemleri arasındadır. Ülkemizin kayda değer bir çilek ithalatı bulunmamakta olup sınırlı düzeydeki ithalat ve ihracat verileri tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 26. Türkiye Çilek İthalat Verileri (1.000 \$) (UN Comtrade, 2019-2023)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	393	99	15	35	65
Rusya Federasyonu	340	96	0	17	60
Mısır	0	0	0	0	5
Beyaz Rusya	52	0	0	0	0
Kıbrıs	2	0	0	0	0
Irak	0	3	0	0	0
Romanya	0	0	15	18	0

Tablo 27. Türkiye Çilek İhracat Verileri (1.000 \$) (UN Comtrade, 2019-2023)

Ülkeler	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	24.867	24.477	46.148	31.560	37.130
Rusya Federasyonu	18.759	14.292	27.681	22.937	21.778
Romanya	2.363	6.719	8.868	4.243	7.937
Kazakistan	64	106	475	811	1.675
Irak	2.178	2.151	5.611	785	1.090
Polonya	0	22	507	95	812
Diğer	1.503	1.187	3.006	2.689	3.838

Tablo 28. Türkiye Çilek Fidesi Üretim Miktarı (Milyon Adet), (BÜGEM, 2020-2025)

Yıl	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Üretim Miktarı	69,6	140,7	91,1	75,1	78,6	102,4

Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 2025 yılı kayıtlarında yer alan çilek fidesi üretim miktarı 2020 yılında 69,6 milyon adet iken bu değer 2024 yılında 78,6 milyon adede yükseldiği görülmektedir. Sertifikalı çilek fidesi üretimi 2024 yılında 78.608.925 adet iken 2025 yılında %30,3 artışla 102.387.030 adede yükselmiştir. Görüldüğü üzere çilek üretiminin temel girdisi olan fide üretiminde Türkiye önemli bir kapasiteye ulaşmıştır.

Ekonomik Kalkınma Kümesinin çilek üretiminde zaman yönetimi, kalite ve aroma bakımından niteliksel üstünlük ve kurumsal operasyonel güç olmak üzere 3 temel rekabet rotası ön plana çıkmaktadır. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin sahip olduğu yüksek rakım ve keskin gece-gündüz sıcaklık farkları, çilekte antosiyanin pigmentasyonunu, zengin aroma sentezini ve şeker oranını artırarak meyve kalitesini optimize etmektedir. Bu iklimsel dinamikler sayesinde yöre çileği, sahil şeridindeki muadillerine kıyasla daha yüksek et sertliğine, uzun raf ömrüne ve güçlü bir aroma profiline sahip olmaktadır. Rakım avantajının vejetasyon süresini esnetmesi, ulusal piyasada çilek arzının düştüğü geç dönemde hasat yapılmasına imkan tanıyarak ürünlerin pazarda yüksek fiyat endeksiyle ticarileşmesini sağlayacaktır. Bunun yanı sıra küme kapsamındaki Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin Kayseri il merkezine, Doğu ve İç Anadolu lojistik koridorlarına yakınlığı; açık alanda üretilen bu yüksek kaliteli ve taze ürünlerin tedarik zincirine kesintisiz ve hızlı entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır.

7.1.1.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Çilek Üretimi

Çilek bitkisinin fizyolojik süreçlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu optimum hava sıcaklığı 15,5°C ile 26,5°C arasında değişmektedir. Ortam sıcaklığının 10°C'nin altına gerilemesi, bitkinin vejetatif gelişimini baskılayarak büyüme oranını yavaşlatmakta ve morfolojik evrelerin normal süresinden daha geç tamamlanmasına yol açmaktadır. Öte yandan, termometrelerin 26,5°C barajını aşması ise meyve kalitesini doğrudan riske atmakta; doku sertliğinin azalmasına ve meyvedeki refraktometrik şeker oranının düşmesine neden olmaktadır. Agroekolojik açıdan incelendiğinde, üretim havzasını oluşturan ilçeler tipik karasal iklim kuşağında yer almaktadır. Yaz mevsiminin kurak, kış döneminin ise sert geçtiği bu coğrafyada, ilkbahar ve yaz aylarındaki sıcaklık eğrileri çileğin biyolojik istekleriyle yüksek düzeyde uyum göstermektedir. Özellikle yüksek rakımın beraberinde getirdiği belirgin gece-gündüz sıcaklık dalgalanmaları ve hasat periyodunun Temmuz ayından Kasım ayı sonuna kadar esnemesi, bölgeye ulusal pazarda yüksek katma değer yaratan stratejik bir "geççi ürün" rekabet avantajı sağlamaktadır.

TÜİK 2025 yılı bitkisel üretim istatistiklerine göre; Kayseri ilinde çilek için ayrılan toplu meyvelik alanı 1.082 dekar, toplam üretim ise yaklaşık 3.349 ton düzeyindedir; bu değerler ortalama 3.100 kg/dekar dolayında bir verime karşılık gelmektedir. İl üretiminin büyük bölümü Develi'de (780 dekar, 2.422 ton) gerçekleşmekte, çilek üretimi Melikgazi, Yahyalı ve İncesu gibi ilçelerde de görülmektedir. Küme genelinde çilek yetiştiriciliği, halihazırda öz tüketim odaklı ve mikro düzeyde ticari bir karakter sergilemektedir. TÜİK 2025 yılı verileri incelendiğinde; Pınarbaşı ilçesinde 25 dekar alandan 75 ton, Bünyan ilçesinde ise 7 dekar alandan 20 ton ürün elde edildiği kayıt altına alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda, kümenin toplamda 32 dekar üretim alanı ve 95 tonluk rekolte kapasitesiyle henüz yolun başında olduğu; mevcut yapının büyük ölçüde küçük aile işletmeciliği ölçeğinde şekillenerek, öz tüketim ile ticari üretim sınırında yer alan bir sektörel dinamik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu kısıtlı üretim hacmi, bölgede planlanan kümelenebilir yatırım ortaklığı, modern altyapı destekleri ve uygulamalı eğitim faaliyetlerinin ne denli stratejik bir müdahale alanı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kümenin 1.300-1.600 metre ortalama rakımı, İç Anadolu'nun sert karasal iklimini baskın kılmaktadır. Kışların uzun ve kar yağışlı geçmesi, çilek bitkisinin ihtiyaç duyduğu vernalizasyon süresini doğal olarak karşılamaktadır. Kayseri'nin doğu koridorundaki Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı lokasyonları; mikroklima özellikleri, gece-gündüz sıcaklık farkları ve uygun toprak yapısıyla açıkta çilek ziraatı için yüksek potansiyelli stratejik bir havzadır. Yüksek rakıma bağlı olarak hasat takviminin Temmuz'dan Kasım sonuna uzaması, piyasada arzın düştüğü dönemde kümeye karlı bir "geççi ürün" avantajı sunmaktadır. Doğru üretim metotları, adapte edilmiş çeşit seçimi ve rasyonel sulama yönetimiyle çilek yetiştiriciliği, bölge için sürdürülebilir ve yüksek getirili kalkınma alternatifidir. Mevcut durumda öz tüketim ve mikro-ticari sınırdaki yer alan bu yapı; havzanın iklim/rakım avantajları, pazar erişilebilirliği, doğru çeşit seçimi ve basınçlı sulama altyapısıyla desteklendiğinde Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri için kırsal ekonomiyi çeşitlendiren, yüksek getiri potansiyeline sahip, son derece karlı ve sürdürülebilir bir yatırım alternatifi olduğu sonucuna varılmaktadır.

7.1.1.2. Değer Zinciri Analizi

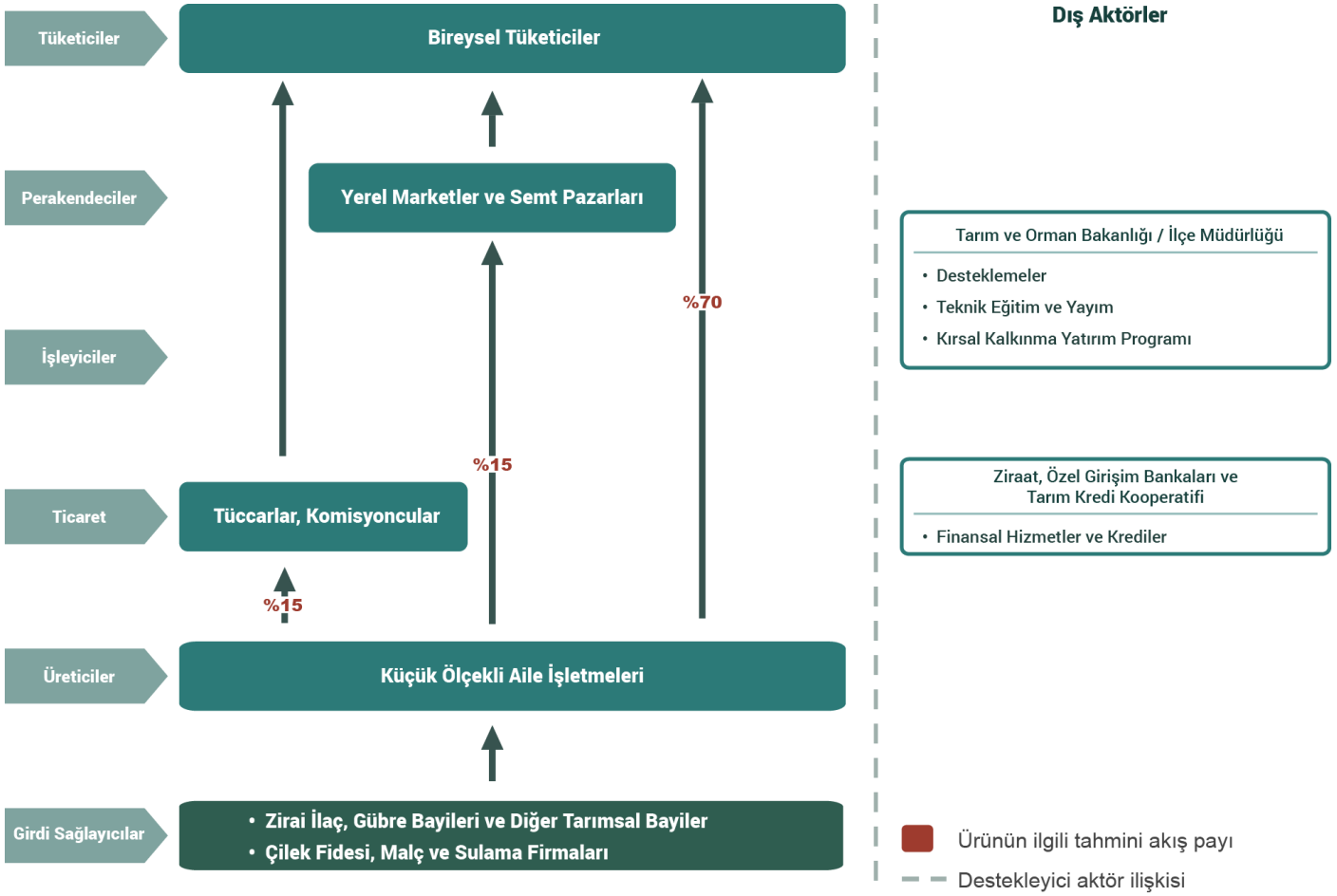
Tarımsal değer zincirinin ortaya konulması, ürünün üreticiden tüketiciye ulaşana kadar her aşamada ne kadar katma değer kazandığının görülmesi ve sektörün zayıf yönlerinin iyileştirilip güçlü yönlerinin desteklenmesi bakımından önem taşımaktadır. Sürdürülebilir gıda değer zinciri; tarımsal ham maddenin üretiminden son tüketiciye ulaşmasına kadar geçen tüm aşamalarda paydaşların ortak refah ve çevresel denge ilkesiyle hareket ettiği bütüncül bir yapı olup, ekonomik karlılık, toplumsal fayda ve ekolojik koruma üzerine inşa edilmektedir.

Birinci Ekonomik Kalkınma Havzası, Kayseri'nin 13,9 milyon adetlik sertifikalı çilek fidesi gücünü (BÜGEM 2025) avantaja çevirecek en bakir ve stratejik yatırım alanıdır. Bu dört ilçe, İç Anadolu'nun sert kış şartlarında bitkinin ihtiyaç duyduğu vernalizasyon dönemini doğal olarak eksiksiz karşılamakta; yüksek rakımın getirdiği gece-gündüz termal farkları sayesinde ise şeker oranı yüksek, sert ve kaliteli meyveler sunmaktadır. TÜİK 2025 yılı verilerine göre; mevcut durumda 32 dekar alanda 95 ton gibi mikro ölçekte kalan bu üretim yapısının desteklenmesi, geleneksel tarla tarımından yüksek katma değerli ziraata geçişi hızlandıracak ve böylece kırsal yoksulluğun azaltılmasında belirgin bir etki yaratacaktır.

En önemlisi, bu yüksek coğrafi konum sayesinde hasat takviminin Temmuz'dan Kasım sonuna kadar uzaması, ulusal piyasada arzın durduğu en kritik dönemde bölgeye yüksek kar marjlı geççi ürün rekabet avantajı kazandırmaktadır.

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde yetiştirilen çileklerin pazara ulaştırılacağı en doğru kanalları belirlemek adına sektör paydaşları, tarım kuruluşları, yaş meyve-sebze ticareti yapan aktörler ve yerel üreticilerle kapsamlı saha görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar neticesinde bölge için en uygun tedarik zincirinin; Girdi Sağlayıcı, Üretici, Tüccar, Toptancı (Komisyoncu), Perakendeci, Tüketici basamaklarından oluşması öngörülmektedir. Üretilen çilekler küme coğrafyasında yerinde tüketildiği gibi, yerel pazarlarda ve Kayseri il genelinde de tüketiminin yükselme trendinde olduğu görülmektedir.

Ürünün pazarlanmasında Kayseri'nin doğu ve kuzeydoğu aksında yer alan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı kümesi; İç Anadolu'yu Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerine bağlayan stratejik bir lojistik ticaret koridoru üzerindedir. Kayseri-Malatya karayolu üzerindeki Pınarbaşı ve Sarız, yüksek katma değerli "geççi ürün" çileğin doğu pazarlarına soğuk zincirle hızla ulaşmasını sağlarken; il merkezine yakın Bünyan ve Tomarza, ürünlerin aynı gün Kayseri iç pazarı ile Ankara, Sivas ve Yozgat gibi metropollere sevkiyatını kolaylaştırmaktadır. Özetle bu kuzey-doğu aksı; taze meyve taşımacılığına uygun yapısıyla, doğu pazarlarına geçiş sağlayan yüksek rekabet gücüne sahip alternatif bir dağıtım üssüdür. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi çerçevesinde Şekil 11'de sunulan değer zinciri analizi; süreç dinamiklerine birincil veya ikincil derecede etki eden tüm paydaşların sisteme entegrasyonunu ve işlevlerini gözler önüne sermektedir.



Şekil 11. EKK-1 Çilek Değer Zinciri

Çilek Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Tarımsal üretimden tüketiciye uzanan çok katmanlı bir ekosistem olan tarım ve gıda değer zincirinde; fide, gübre, sulama, zirai ilaç ve işçilik gibi başlangıç girdileri verimliliği ve kaliteyi doğrudan belirler. Sürecin devamındaki işleme, depolama, taşımacılık ve perakende aşamalarının her birinde ürüne katma değer eklenirken, biyolojik ömür korunur ve pazar değeri yükselir. Çilek değer zinciri de bu bütünsel mantıkla, tüm paydaşların dinamik etkileşimi üzerinden şekillenmektedir.

Girdi Sağlayıcılar

Değer zincirinin ana üretim gücünü oluşturan çiftçiler ve aile işletmeleri; bahçe kurulumundan hasada, boylama ve ambalajlamadan mahsulün pazara arz edilmesine kadar tüm süreçlerin sevk ve idaresinden sorumludur. Çilek yetiştiriciliğinde gereksinim duyulan temel girdileri; malç uygulamaları, örtü materyalleri, modern sulama sistemleri, bitki besleme ve koruma ürünleri ile yoğun iş gücü oluşturmaktadır. Kümelenme faaliyetleri ekseninde en stratejik girdi yükünü üstlenen taze veya frigo fidelerin tedariki ise Develi’de bu alanda operasyon yürüten büyük ölçekli ticari firmalar sayesinde kolaylıkla sağlanmaktadır.

Kayseri’nin Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ve ilçelerini kapsayan çilek üretim kümelenmesi; girdi, lojistik ve finansman ihtiyaçlarını coğrafi konum avantajına göre üç ana kademedan kombine bir şekilde karşılamaktadır. Temel

gübre ile üretim malzemeleri, ilaç, standart fide ve üretim finansmanı Kayseri merkezindeki yerel bayiler, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankası kanalıyla il içinden sağlanırken; alçak tünel örtü plastikleri, arazi hazırlama ve damla sulama altyapı elemanları, ilçelerin transit ulaşım hatları üzerinde yer alması sayesinde Adana, Kahramanmaraş, Malatya ve Sivas gibi havza komşusu çevre illerden doğrudan nakliye avantajıyla tedarik edilmektedir. Alçak tünel kurulumu, malçlama ve sulama montajı gibi teknik hizmetlerde Kayseri Organize Sanayi Bölgesi'ndeki güçlü sanayi ağının yanı sıra Sivas ve Malatya gibi bölgesel merkezlere entegre olduğu gibi, özellikle tarla tarımının yaygın olduğu Bünyan ve Tomarza aksının damla sulama altyapısına olan yerel aşinalığı da saha kurulum süreçlerini hızlandırmaktadır. Son olarak, havzanın yüksek rakımlı ve sert karasal yapısına uyumlu, geç donlara dayanıklı nitelikli çilek fideleri ile ileri derece teknik danışmanlık, koruyucu tarım malzemeleri ve sera otomasyon hizmetleri, Türkiye'de bu alanın endüstriyel merkezi konumundaki Antalya ve Mersin aksındaki profesyonel firmalardan anahtar teslim veya parça parça temin edilmektedir; bu lojistik çeşitlilik ise kümedeki üreticilerin dikim öncesi kurulumdan dikim sonrasına kadar tüm süreçleri maliyet avantajlı ve yüksek pazar entegrasyonu ile yönetmesini mümkün kılmaktadır. Tarımsal üretim ağında ihtiyaç duyulan bitki besleme elementleri, zirai ilaçlar ve teknik donanımlar bölgesel acentelerin yanı sıra girdi piyasasının öncü yapıları olan Tarım Kredi Kooperatifleri ve özel sektör temsilcileri kanalıyla karşılanmakta; Ziraat Bankası ve özel ticari bankalar ise sağladıkları indirimli krediler ve finansman alternatifleriyle üreticilerin nakit akışını güçlendirmektedir.

Üreticiler

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi kapsamındaki Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerindeki potansiyel üreticiler, halihazırda geleneksel küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Zincirin asıl üretim gücünü temsil eden bu çiftçiler; bahçe tesisinden hasada, sınıflandırma ve paketlemeden ürünün pazara hazır hale getirilmesine kadar tüm süreçlerin yönetiminden sorumludur. Küme halkının köklü tarım kültürüne ve başlangıç düzeyindeki çilek üretimi deneyimine rağmen, bu faaliyetin ticari bir ölçeğe taşınarak genişletilmesi; hassas sulama yönetimi, modern bitki besleme protokolleri ve malç altı hastalık mücadelesi gibi konularda üreticilerin teknik uzmanlıklarının geliştirilmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Diğer yandan, çilek üretiminin geleneksel tarla modellerine kıyasla daha yüksek bir ilk yatırım sermayesi gerektirmesi, üreticilerin hibe, teşvik ve finansman mekanizmalarına erişimini de projenin sürdürülebilirliği ve kalıcı başarısı açısından belirleyici kılmaktadır.

Kümede çilek hasadının Temmuz-Kasım sonu aralığında ve elle gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Tamamen el işçiliğine dayalı bu süreçte, meyvenin hassas dokusunun korunması ve fire oranlarının minimize edilmesi, istihdam edilen iş gücünün niteliğine doğrudan bağlıdır. Başlangıç aşamasında ürünün tamamı taze meyve olarak iç pazara sunulacağından, hasat sonrası lojistik ve paketleme disiplininin üreticiler tarafından içselleştirilmesi kritik önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, kısa vadede hayata geçirilmesi planlanan küçük ölçekli çilek soğuk oda altyapı yatırımları, özellikle Akdeniz hasadının bittiği dönemde "geççi ürün" avantajıyla piyasaya giren taze çileğin hasat sonrası kayıplarını azaltarak ürün kalitesinde sürdürülebilir bir iyileşme sağlayacaktır. Orta ve uzun vadede ise, artan üretim hacmi ve genişleyen kümelenme kapasitesine paralel olarak, bu lokal ön soğutma tesislerinin entegre ve büyük ölçekli soğuk

hava depolarına dönüştürülmesi, bölgenin ulusal pazar ile ihracat zincirlerindeki rekabetçiliği açısından stratejik bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

Ticaret

Üreticiler hasat ettikleri ürünü küme içindeki tüketicilere doğrudan sunarak kısa tedarik zinciri avantajından yararlanabileceği gibi, komisyoncu ve tüccarlar aracılığıyla daha geniş pazar ağlarına da ulaşabilecektir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı hattında şekillenecek çilek ticaretinin temel paydaşları üreticiler, yerel aracılar ve profesyonel tüccarlar olacaktır; ancak bu kuzey-doğu kümesi, Akdeniz lojistiğine odaklanan güney aksının aksine, İç Anadolu ile Doğu pazarlarına yönelmektedir. Kayseri-Malatya karayolu üzerindeki transit konumlarıyla Pınarbaşı ve Sarız, üretilen yüksek katma değerli ürünlerin komisyoncu ve tüccarlar aracılığıyla Doğu ve Güneydoğu'daki büyük tüketim merkezlerine soğuk zincirle hızla ulaştırılmasını sağlayacaktır. Kent merkezine coğrafi olarak çok daha yakın olan Bünyan ve Tomarza ise kısa tedarik zinciri avantajını kullanarak, sabah hasat edilen taze çileklerin aynı gün içinde Kayseri iç pazarına ve Ankara, Sivas, Yozgat gibi İç Anadolu metropollerine sevkiyatını kolaylaştıracaktır. Uzun vadede ise artacak çilek üretim hacmine paralel olarak, gıda işleme sanayisinin de bu süreçte entegre edilmesi; böylece üretimin dondurulmuş ürün ve benzeri katma değerli endüstriyel çıktılara evrilmesi öngörülmektedir.

Perakendeciler

Değer zincirinin son halkası olan perakendeciler, küme çileğinin nihai tüketiciyle buluştuğu stratejik pazarlama noktalarıdır. Kayseri merkezli ve çevre illerde faaliyet gösteren yerel ve ulusal zincir marketler, süpermarketler ile geleneksel ve butik manavlar, ürünün pazar değerinin korunmasında ve marka algısının güçlendirilmesinde birincil rolü oynamaktadır. Kümenin sahip olduğu "geççi ürün" üretim avantajı, mevsim dışında taze ürün arayan perakendecilerin tedarikte bölgeye öncelik vermesini sağlayacaktır. Meyvenin hassas yapısı nedeniyle perakende aşamasında soğutmalı reyonların ve doğru paketlenme formlarının kullanımı raf ömrünü doğrudan etkilemektedir. Ürünü hijyenik ve estetik standartlarda tüketiciye ulaştırarak ticari döngüyü tamamlayan perakende sektörü, bölgenin marka değerinin oluşmasında kilit bir basamaktır. Bu kanallar aynı zamanda tüketiciden gelen geri bildirimleri üretim safhasına aktararak, kalite standartlarının sürdürülebilir kılınmasına katkı sunmaktadır.

Tüketiciler

Çilek değer zincirinin nihai hedefi olan tüketici tercihleri incelendiğinde, ürünün öncelikli olarak taze meyve formunda yoğun bir talep gördüğü saptanmaktadır. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi coğrafyasında yetiştirilecek çileklerin sahip olduğu yüksek aroma, ideal şeker oranı ve canlı renk profili, taze tüketim alışkanlığına sahip bilinçli tüketiciler için ayırt edici bir tercih sebebi olacaktır. Doğrudan tüketimin yanı sıra çilek, evsel kullanımda geleneksel reçel ve marmelat yapımının temel girdisini oluşturmakta; modern mutfak kültüründe ise pasta, tatlı ve unlu mamul üretiminde hem görsel hem de aromatik bir zenginlik unsuru olarak sıklıkla talep edilmektedir. Öte yandan, çevre illerde kurulu olan tarıma dayalı gıda sanayisinde çilek işleme altyapısının henüz ön plana çıkmamış olması, küme pazarının kısa vadede ağırlıklı olarak taze tüketim ve butik işleme odaklı şekilleneceğini göstermektedir.

7.1.1.3. Üretim Maliyetleri ve Üretici Fiyatları

Tablo 29. Açık Alan Çilek Yetiştiriciliği Yatırım Maliyetleri (1 dekar) (TAMSİS, 2025)

Maliyet Unsurları/Girdiler	Maliyetler (TL/da)	1 Dekara Maliyet Oranı (%)
Fide	22.500,00	20,51
Kimyasal Gübreler (Taban, üst, sıvı ve diğer gübreler)	9.043,00	8,24
Malç	6.250,00	5,70
Zirai Mücadele İlacı	1.600,00	1,46
Su ve Enerji Giderleri	2.890,00	2,63
Bakım ve İşçilik Giderleri (Sürüm, dikim, budama-kol alma, gübre, sulama, ilaçlama) işçiliği	11.920,00	10,87
Hasat ve Pazarlama (Hasat, paketleme işçiliği, plastik kasa)	33.000,00	30,09
Diğer Masraflar	22.478,00	20,49
Tesis Maliyetleri Toplamı	109.681,10	
*Diğer masraflar; işletme bakım gideri, genel idare giderleri, arazi kirası, ürün sigortası gibi öngörülemeyen maliyetleri de içermektedir.		
Kimyasal Gübreler (Üst, Sıvı ve Diğer Gübreler)	8.075,00	12,00
Zirai Mücadele İlacı	1.600,00	2,38
Su ve Enerji Giderleri	2.890,00	4,30
Bakım ve İşçilik Giderleri	9.370,00	13,93
Hasat ve Pazarlama	31.250,00	46,44
Diğer Masraflar	14.099,47	20,95
İşletme (Üretim) Maliyetleri Toplamı	67.284,47	
*Diğer masraflar; genel idare giderleri, arazi kirası, ambalaj gibi öngörülemeyen maliyetleri de içermektedir.		

Tablo 30. Çilek Üretiminden Elde Edilen Dekar Başına Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025)

Yıllar	Verim (kg/da)	Fiyat (TL/kg)	Toplam Üretim Değeri (TL/da)	Tesis Maliyeti (TL/da)	Üretim (İşletme) Dönemi Maliyeti (TL/da)	Tesis Dönemi Maliyeti/Ekonomik Ömür (TL/da)	Net Gelir (TL/da)
1.yıl	3.000	200,00	600.000,00	109.681,10	67.284,47	27.420,28	505.295,26
2.yıl	3.500	200,00	700.000,00	109.681,10	67.284,47	27.420,28	605.295,26
3.yıl	3.500	200,00	700.000,00	109.681,10	67.284,47	27.420,28	605.295,26
4.yıl	3.000	200,00	600.000,00	109.681,10	67.284,47	27.420,00	505.295,26

7.1.1.4. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde hayata geçirilecek olan çilek üretimi modeline ilişkin GZFT analizi, teknolojik dönüşüm ve pazar dinamikleri dikkate alınarak güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler ayrı ayrı aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 31. Çilek Yetiştiriciliği Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- Kümenin coğrafi yükseltisinin bitki gelişimine sunduğu katkılar sayesinde; meyve eti sıkı, koku ve tat profili kuvvetli, şeker endeksi rakiplerine göre açık ara önde olan ticari değeri yüksek ürün elde etme gücü - Yüksek irtifanın bitki morfolojisinde sağladığı gelişim geciktirmesi vesilesiyle; sahil şeritlerinde geleneksel hasat döngüsü kapandıktan sonra dahi, piyasaya Temmuz başından Kasım evresine kadar düzenli ve üst segment taze ürün sunma potansiyeli - Kıyı hatlarına nazaran havadaki nem oranının azlığı neticesinde; külleme ve gri küf gibi tahripkar fungal etmen risklerinin kendiliğinden engellenmesi ve bu sayede zirai ilaçlama giderlerinin asgari seviyede tutulması - Arzın en düşük olduğu dönemde yakalanan yüksek verimlilik ve ürün kalitesi sayesinde, geleneksel dönem üretimine kıyasla çok daha yüksek birim fiyat ve net kar marjı elde etme gücü - Kümenin Kayseri il merkezinin yanı sıra, tüketim potansiyeli yüksek olan Sivas ve Malatya aksındaki bölgesel büyük pazarlara olan stratejik yakınlık ve hızlı dağıtım ağı koridoruna yer alması - Gece-gündüz arasındaki belirgin sıcaklık farkının meyve dokusunu dayanıklı kılmasıyla ürünlerin doğal raf ömrünün uzaması ve nakliye süreçlerindeki lojistik fire oranlarının azalması - Ana üretim girdisi olan nitelikli fideye kümenin yerelde, aracısız ve düşük lojistik maliyetle doğrudan erişim şansına sahip olması - Üreticilerin ortak eğitim, kurumsal bilgi paylaşımı ve toplu girdi tedariki süreçlerinde ve pazarda ortak hareket etme kabiliyeti sayesinde kümelenme modeline uyumlu olması
Z	- Kümenin tarımsal alışkanlıkların ağırlıklı olarak hububat yetiştiriciliğine dayalı olması sebebiyle, yüksek hassasiyet ve yoğun iş gücü gerektiren çilek üretimine geçiş aşamasında üreticilerin yaşayabileceği operasyonel uyum ve adaptasyon zorlukları - Çilek bahçesi kurulumunun başlangıç finansman yükünün fazla olması - Üreticilerin açık alanda dijital ve/veya manuel gübreleme protokolleri, malç altı nem yönetimi, iklimsel risklere karşı bitki besleme stratejileri konularındaki teknik bilgi ve tecrübe eksikliği - Bölgedeki küçük ölçekli aile işletmelerinin dağınık yapısı nedeniyle, hasat edilen ürünlerin pazar değerini koruyacak, fiyat istikrarı sağlayacak ve büyük zincir marketlerle masaya oturabilecek profesyonel bir pazarlama kooperatifi veya üretici birliği yapısının henüz kurulmamış olması - Kümede ön soğutma, soğuk hava vb. depolama tesislerinin eksikliği

Tablo 32. Çilek Yetiştiriciliği Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Kümenin Akdeniz ve Ege kuşağında geleneksel üretimin kesintiye uğradığı Temmuz-Kasım periyodunda piyasaya taze ürün arz ederek, arz-talep dengesizliği kaynaklı 2-3 kat daha yüksek birim fiyatlarla satış yapma fırsatına sahip olması - Büyükşehirlerdeki ulusal/uluslararası zincir marketlerin bu spesifik dönemde ortaya çıkan taze çilek ihtiyacına doğrudan cevap verebilme imkanının bulunması - Yüksek aromalı ve dayanıklı ürün yapısını "Yayla Çileği" temasıyla markalaştırarak; lüks pastane zincirleri, gurme şarküteriler ve butik tüketiciler gibi yüksek katma değerli pazarlara giriş kapısının aralanması - Dondurulmuş, kurutulmuş ve işlenmiş gıda sanayisinin, taze ham maddeye yerinde ve doğrudan erişim amacıyla bölgede yeni üretim tesisleri kurma yatırımları yapma eğilimi - Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi ve Tarım ve Orman Bakanlığı hibeleriyle finansman yükünün hafifletilmesi, fide üretim kapasitesinin doğrudan yerel çilek tarlalarına yönlendirilerek yerinde katma değer yaratılması
T	- Projenin temel girdileri olan fide, gübre ve ekipmanlarındaki ithalat bağımlılığının, döviz artışları kanalıyla operasyonel karlılığı baskılama tehdidi - Ani don, dolu ve şiddetli rüzgar gibi hava olaylarının; malç naylonu ile sulama altyapısına fiziksel zarar verme ve bitki gelişimini durdurma riski - Bölgesel su kaynaklarının çekilmesi ve kuraklık tehdidinin; kesintisiz besleme isteyen dijital ve/veya manuel fertigasyon altyapısını olumsuz etkileme ve hasat rekoltesini olası düşürme tehlikesi - Develi başta olmak üzere yerel üreticilerin yüksek hacmi ve benzer rakımlı bölgelerin yatırımlarıyla oluşabilecek arz fazlasının, kıyı bölgelerinin fiyat politikalarıyla birleşerek piyasa baskısı yaratması - Emek-yoğun nitelikteki hasat döneminde, çilek gibi hassas bir meyvenin doğru teknikle toplanması ve tasnif edilmesi için kritik önem taşıyan kalifiye mevsimlik işçi bulma zorluğu ile iş gücü maliyetlerindeki ani yükseliş trendi

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde açık alanda çilek üretiminin GZFT analizinde öne çıkan güçlü yönler, bölgenin pasif bir üretim alanı olmaktan çıkıp aktif bir pozisyona geçişine yönelik fırsatların olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle yüksek rakımın sağladığı gece-gündüz sıcaklık farkı, pazarın en çok aradığı "yüksek aromalı ve sert dokulu" çilek profilini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, bölgeyi sadece yerel bir tedarikçi değil, büyükşehirlerdeki üst segment marketlerin ana partneri konumuna yükseltmektedir.

Kümede hububat tarımından hassas meyve yetiştiriciliğine geçişteki üretici tecrübesizliği; dijital tekniklerle birlikte gübreleme, malç altı nem yönetimi ve iklimsel risklere karşı bitki besleme gibi kritik konularda ciddi bir teknik uzmanlık ihtiyacı doğurmaktadır. Teknik yetersizliklerin yanı sıra; nitelikli frigo fidan, UV katkılı malç ve hassas damla sulama altyapısının gerektirdiği yüksek ilk yatırım maliyetleri finansal bir bariyer oluşturmaktadır. Operasyonel boyutta ise

hasat sonrası ön soğutma ve paketleme tesislerinin yetersizliği ile üreticiler arasındaki örgütlenme ve pazarlama kooperatifi eksikliği, ürünün pazar değerini ve sürdürülebilir ticari döngüsünü risk altına sokmaktadır.

Kümenin, Akdeniz havzasında üretimin durduğu Temmuz-Kasım döneminde piyasaya ürün sürerek elde edeceği "geççi ürün" avantajı, 2-3 kat daha yüksek fiyatla satış ve yüksek kar marjı sunmaktadır. Bu dönemde zincir marketler ile ihracat pazarlarında taze çileğe olan pazar talebinin artması, bölge için güçlü bir ticari alan yaratmaktadır. "Yayla Çileği" konseptiyle şekillenecek markalaşma potansiyeli; pastaneler ve gurme marketler gibi niş pazarlara giriş kolaylaştırırken, dondurulmuş gıda sanayisinin ham maddeye yakınlık sebebiyle bölgede yatırım yapma isteği de endüstriyel büyüme fırsatı barındırmaktadır. Ayrıca, Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi ve Tarım ve Orman Bakanlığı desteklerinin mevcudiyeti ile Kayseri'nin fide üretim kapasitesinin bu üretime yönlendirilebilecek olması, projenin finansal ve operasyonel açıdan ivmelenmesini destekleyen en önemli dışsal mekanizmalardır.

Çilek yetiştiriciliği gerek örtü altı gerekse açık alandaki üreticiler açısından oldukça karlı bir üretim modelidir. Döviz bazlı fide, gübre ve ekipman fiyatlarındaki artışlar yüksek girdi maliyeti riski yaratırken; don, dolu ve ani sıcaklık değişimleri gibi ekstrem iklim olayları açık alan üretimini, malç bütünlüğünü ve sulama hatlarını doğrudan tehdit etmektedir. Bölgedeki yer altı su seviyelerindeki düşüşler ve kuraklık riskleri hassas fertigasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır. Pazar kanadında, il içindeki güçlü rakip Develi ve kıyı üreticilerinin fiyat baskısının yanı sıra diğer yüksek rakımlı bölgelerin benzer yatırımlara yönelmesi rekabeti artırmaktadır. Son olarak, çileğin bu emek-yoğun ve hassas yapısı gereği, Temmuz-Kasım dönemindeki uzun hasat sezonunda nitelikli mevsimlik iş gücü temininde yaşanabilecek zorluklar operasyonel sürdürülebilirliği kısıtlamaktadır.

7.1.1.5. Tedbirler

Yapılan analizler doğrultusunda, çileğin küme genelinde yüksek katma değerli ve öncelikli bir tarımsal faaliyet olarak yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla; KDAKP çerçevesinde çilek yetiştiriciliğinde sektörel odaklanmayı artırmak ve üreticiler arasında sürdürülebilir bir kümelenme modeli oluşturmak adına hayata geçirilmesi planlanan müdahale eylemleri aşağıda sunulmaktadır:

Kümelenmeyi Kolaylaştırıcı Faaliyetler

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde yürütülmesi öngörülen Çok Paydaşlı Platform toplantıları, çiftçi değişim programları, kurumsal görünürlük faaliyetleri ve yurt içi teknik inceleme ziyaretleri; bölgenin yüksek rakım ve mikroklimatik avantajlarına uygun çilek yetiştiriciliğinin geliştirilmesi, münferit ve küçük ölçekli aile işletmelerinin modern agronomik standartlara geçişi ve pazar entegrasyonu yüksek bir çilek kümelenme modeli tesis edilmesi adına stratejik birer müdahale aracıdır. Bu doğrultuda hayata geçirilecek lider çiftçi buluşmaları ve markalaşma faaliyetleri, söz konusu havzada üretilen çileğin yüksek aromatik değerini, pazar payını ve ticari hacmini artırırken; akran öğrenmesine dayalı deneyim paylaşımları da yararlanıcılar arasında kolektif hareket etme kapasitesini, ortak girdi tedarik mekanizmalarını (fide, malç, damla sulama altyapısı) ve sürdürülebilir değer zinciri altyapısını güçlendirecektir. İklim avantajlarını ticari kazanca dönüştürmüş ileri düzey çilek üretim havzalarına ve modern soğuk zincir/pazarlama tesislerine düzenlenecek

hedef odaklı teknik ziyaretler ile eş zamanlı yürütülecek kurumsal promosyon faaliyetleri ve sektörel fuar katılımları ise küme kapsamındaki üreticilerin yerel sosyoekonomik kırılganlıklarını azaltacak yenilikçi ve dona karşı mukavemetli üretim yöntemleriyle buluşmasını sağlayacaktır.

Kümelenmeyi Destekleyen Ekonomik Altyapı Çalışmaları

Üretilen çileklerin, küme genelinde mevcut taze meyve-sebze pazarlama kanalları üzerinden satışa sunulması ve bu dağıtım ağına dahil edilmesi öngörülmektedir. Üretim hacminin artmasına bağlı olarak pazarlama ağını genişletmek, ürünün raf ömrünü korumak ve hasat sonrası fireyi en aza indirmek amacıyla, lojistik açıdan avantajlı bir noktada konumlandırılacak bir çilek soğuk hava odasının kurulması hedeflenmektedir. Söz konusu tesis, artan çilek üretiminin yanı sıra kümede üretilen diğer yaş meyve ve sebzelerin muhafazasına da hizmet edecek şekilde planlanmaktadır. Kümede sulama altyapısının iyileştirilmesi kapsamında; geomembran sulama havuzları (uygulama aşamasındaki fizibilite çalışmasına göre en uygun yöntem belirlenecektir), kapalı sulama sistemi, sulama kanalı modernizasyonu, sulama ana hatlarının tesisi öngörülmektedir. Bu kapsamda ayrıca, sed yapma, damla sulama borusu serme ve malç örtme işlemlerini tek seferde gerçekleştiren malç serme makinesinin tedariki öngörülmektedir; söz konusu makinenin küme genelinde ortak kullanıma açık biçimde işletilmesi planlanmaktadır.

Çiftçilerin Becerilerinin Artırılması ve Organizasyonu

Çilek üretimi küme için yeni bir tarımsal faaliyet olduğundan, bu öncelik alanında eğitim ve demonstrasyon çalışmalarına özel önem verilecektir. İlk aşamada, çilek yetiştiriciliğinin diğer üretim modellerine kıyasla daha karlı olduğunu ortaya koyan bir tanıtım ve bilinçlendirme çalışmasıyla hedef grupta ilgi ve isteklilik oluşturulacaktır. Bunu izleyen eğitim programı; kurulum, adaptasyon, bitki besleme ve koruma ile hasat-lojistik aşamaları vb. kapsayacak biçimde düzenlenecek, teorik eğitimlerin yanı sıra demonstrasyon çalışmaları, çiftçi gezileri ve üretim-pazarlama aktörlerini bir araya getiren odak toplantılarıyla zenginleştirilecektir. Eğitimler, yetiştiriciliğe yönelik teknik donanımın yanı sıra üreticilerin pazarlama, finansal yönetim ve kümelenme becerilerini de geliştirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim ve yayım süreci boyunca üreticilerin organizasyon becerilerinin geliştirilmesine ayrıca önem verilecek; orta vadede kooperatif veya üretici birliği şeklinde örgütlenmeleri yoluyla üretim ve pazarlamada daha güçlü bir üretici profili oluşturulması hedeflenmektedir. Bu tedbir kapsamında alçak tünel örtü altı çilek tesisi demonstrasyonu ile çilek bahçesi (açık alan) demonstrasyonu kurulması planlanmaktadır. Çilek üretiminin geliştirilmesi kapsamında desteklenecek demonstrasyonlarda, ilk kurulum giderlerinin tamamı KDAKP tarafından karşılanacaktır. Demonstrasyon sahibi; fidelerin dikimini gerçekleştirecek, kar yağışı, don, sel ve şiddetli rüzgar gibi olaylara karşı gerekli tedbirleri alıp zarar halinde onarımları yapacak, ürünün sulama, gübreleme, bakım, zirai mücadele ve hasat gereksinimlerini tekniğine uygun olarak yürütecek ve düzenlenecek eğitimlere katılım sağlayacaktır.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Bu tedbir paketi kapsamında; yetiştiricilik yöntemleri, üretim teknikleri, girişimcilik ve kurumsal yapılanma becerilerine yönelik eğitim alan gençler desteklenecektir. Eğitim programının ardından iş planları değerlendirilen genç girişimcilerin çilek üretimi konusundaki projesine hibe sağlanacaktır. Adayların eğitim süreçleri, iş

planlarının hazırlanması ve nihai değerlendirme aşamaları KDAKP Dokümanlarında yer alan kural ve kriterlere uygun olarak yürütülecektir.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar

Kümelenmeye katkıda bulunacak bireysel yatırımların desteklenmesi amacıyla, çiftçilerin yeni çilek bahçeleri kurma ve mevcut bahçelerini modernize etme yönündeki girişimleri proje çerçevesinde desteklenecektir. KDAKP programı kapsamında, kümelenme bölgesi sınırları içerisinde ikamet etme şartıyla, açık alanda ve/veya örtü altı sistemlerle modern çilek bahçesi tesis etmek isteyen yerel üreticilerin girişimleri desteklenecektir. Bu doğrultuda, tarımsal işletmelerin sürdürülebilir üretim kapasitesini ve iklim direncini artırmak amacıyla; bireysel kullanıma yönelik geomembran havuzların tesisi ile su tasarrufu sağlayan basınçlı sulama sistemlerine erişim de ilgili mekanizmanın öncelikli fon bileşenleri arasında yer alacaktır. Bireysel kullanıma yönelik betonarme veya geomembran havuzların tesisi ile çilek üretimine ve değer zincirinin oluşturulmasına yönelik sera kurulumu, sulama sistemlerinde GES kurulumu (taşınabilir ve sabit) vb. alet-ekipmanların tedariki de bu mekanizma içerisinde yer alacaktır. Bireysel yatırımların desteklenmesi eş-finance odaklı bir destekleme modeli olup, programdan yararlanmak isteyen çiftçilerin belirlenen oranda eş-finance sağlama koşulu aranacaktır.

7.1.1.6. Beklenen Çıktılar

KDAKP müdahaleleri; Kayseri'nin doğu ve güneydoğu hattında yer alan ve İç Anadolu'yu Doğu/Güneydoğu Anadolu ticaret koridorlarına bağlayan yüksek rakımlı ulaşım aksındaki Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı kümesini hedeflemektedir. Program, iklimsel kısıtlara açık, düşük getirili kuru tarım ve hayvancılık yapısına sahip bu bölgeyi; yeni bir vizyonla yüksek karlılığa sahip, endüstriyel bir üretim üssüne dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Kümenin 1.300-1.600 metreyi bulan yüksek rakımı ve çok belirgin gece-gündüz sıcaklık farkı, çilekte meyve eti sertliği, yoğun aroma ve maksimum raf ömrü sağlayarak KDAKP'nin "birim alan verimliliği ve ürün niteliği" vizyonunu en üst seviyede desteklemektedir. Bu coğrafi yapı, Akdeniz'de üretimin bittiği ve diğer yaylalarda hasadın yavaşladığı Temmuz-Kasım döneminde, piyasaya yayla çileğini sunma avantajı sağlamaktadır. Ayrıca bölgenin stratejik transit yolların merkezinde yer alması, burayı iç pazar metropoller ve çevre illerdeki büyük zincir marketler için kaçınılmaz bir lojistik merkez haline getirmesi öngörülmektedir. Sonuç olarak, bireysel teşviklerin getireceği üretim ivmesi ve kurulacak soğuk zincir altyapısı, bu dört ilçeyi özgün bir çilek havzası markası altında birleştirerek; bölgedeki dağınık küçük aile işletmelerini geleneksel alışkanlıkların dışına çıkarıp teknoloji odaklı, sosyoekonomik açıdan dirençli, rekabetçi ve pazar entegrasyonu tam modern bir ekonomik yapıya kavuşturacaktır.

07.1.2

Öncelik 2: Sebze Üretiminin Geliştirilmesi

7.1.2. Öncelik 2: Sebze Üretimine Geliştirilmesi

Günümüzde meyve sebze üretimi tarımsal üretimde önemli bir yere sahiptir. İnsanların beslenmesi için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılamının yanı sıra, gerek sanayi gerekse ihracatta önemli bir yeri olan yaş meyve sebze, tarım sektörünün önemli alt kollarından biridir (Dal ve Kızılaslan, 2019). Bahçe bitkileri yetiştiriciliği insan beslenmesinde Dünya da önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple üretimi sürekli artan bir ivmeyle yükseliş göstermektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2024 yılı verilerine göre; Dünyada 68 milyon hektar alanda 1,2 milyar ton yaş sebze üretimi yapılmıştır.

Tablo 33. 2024 Yılı Dünya Yaş Sebze Üretim Verileri (FAO, 2024)

Yaş Sebze	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
	68.000.000	1.200.000.000

FAO verilerine göre Dünyada son beş yılda yaş sebze üretiminde %4,7 oranında bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 34. 2020-2024 Yılları Arasında Dünya Yaş Sebze Üretiminde Meydana Gelen Değişim (FAO, 2024)

Yıllar	2020	2021	2022	2023	2024
Yaş Sebze Üretim Miktarı	1.146,1	1.160,6	1.171,3	1.186,7	1.200

Yine, FAO 2024 yılı verilerine göre, domates yaklaşık 197 milyon tonluk üretimi ile Dünyada en çok yetiştirilen yaş sebzedir. Domatesi sırasıyla; kuru soğan (112 milyon ton), karpuz (109 milyon ton), hıyar ve kornişon (88 milyon ton), lahana (78 milyon ton) ve patlıcan (62 milyon ton) izlemektedir.

Tablo 35. Dünya Yaş Sebze Üretim Verileri (İlk 20 Ürün) (FAO, 2024)

Ürün	2020 (milyon ton)	2021 (milyon ton)	2022 (milyon ton)	2023 (milyon ton)	2024 (milyon ton)
Domates	186	189	191	194	197
Kuru Soğan	104	106	108	110	112
Karpuz	101	103	105	107	109
Hıyar ve Kornişon	84	85	86	87	88
Lahana	73	74	75	77	78
Patlıcan	57	58	59	60	62
Havuç ve Şalgam	41	42	43	43,5	44
Yeşil Biber	38	39	40	41	42
Ispanak	32	33	34	34,5	35
Sarımsak	29	29,5	30	30,5	31
Kabak	28	29	30	30,5	31
Karnabahar ve Brokoli	28	29	30	30,5	31
Marul ve Hindiba	28	28,5	29	29,5	30
Taze Fasulye	24	24,5	25	25,5	26
Taze Bezelye	21	21,3	21,5	21,8	22
Bamya	11	11,5	12	12,5	13
Kuşkonmaz	9	9,3	9,5	9,8	10
Yeşil Soğan ve Arpacık	6	6,1	6,3	6,4	6,6
Pırasa	2,8	2,9	3	3	3,1
Enginar	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8

2024 yılı itibarıyla Çin 603,6 milyon tonluk üretimi ile Dünyada en fazla yaş sebze üreten ülke konumundadır. Çin, Dünya yaş sebze üretiminde önemli bir paya sahiptir. Bu ülkeyi sırasıyla Hindistan (146 milyon ton), Türkiye (28,9 milyon ton) ve ABD (28,3 milyon ton) izlemektedir. Türkiye 2024 yılı verilerine göre 28,9 milyon tonluk üretimi ile Dünya sıralamasında 3. sırada yer almaktadır. Önceki yıllar ise üretim miktarı olarak 4. sırada yer almaktadır. Türkiye 2024 yılı verilerine göre 3. sırada yer almakta ve Dünya yaş sebze üretiminde %2,41 oranında bir paya sahip olmaktadır.

Tablo 36. 2020-2024 Yılları Arasında Dünya Yaş Sebze Üreticisi Ülkeler (İlk 20 Ülke) (FAO, 2024)

Ülkeler	2020	2021	2022	2023	2024
	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton
Çin	588.030.580	601.375.607	599.968.069	603.056.608	603.553.404
Hindistan	135.883.056	139.713.590	148.922.653	148.520.895	146.001.633
ABD	29.223.746	29.255.461	29.415.319	31.253.511	28.382.076
Türkiye	25.960.711	26.646.111	26.607.296	27.236.793	28.895.553
Mısır	15.583.594	15.887.720	17.318.140	18.410.090	19.056.460
Vietnam	17.028.832	17.338.410	18.200.454	18.198.052	18.252.898
Nijerya	15.725.053	15.901.407	16.185.646	16.445.297	16.330.611
Meksika	14.959.258	14.613.524	15.332.281	16.491.892	15.446.980
Rusya F.	13.950.681	13.029.131	13.230.895	13.912.604	13.760.555
Endonezya	12.733.369	12.849.399	13.209.594	13.055.526	13.194.581
İspanya	12.668.794	13.535.730	11.833.890	11.526.900	12.712.370
Özbekistan	10.073.536	10.372.910	11.433.440	11.225.702	11.537.204
İtalya	10.849.359	11.181.390	10.344.600	10.309.190	10.638.400
Japonya	10.291.426	10.103.771	10.130.120	9.950.807	9.825.852
İran	10.527.633	10.100.288	9.280.085	9.331.804	9.465.981
Brezilya	8.418.910	8.528.099	8.692.153	9.031.182	9.310.280
Kore C.	9.486.396	9.657.073	9.254.227	9.068.058	9.087.945
Cezayir	7.986.584	7.651.415	7.940.483	8.483.302	8.693.183
Bangladeş	6.848.239	7.327.163	7.784.215	8.063.403	8.565.895
Ukrayna	9.675.496	9.959.216	7.528.881	8.301.764	7.918.096

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2025 yılında, Türkiye’de 850 bin hektar alanda 33,3 milyon ton yaş sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Yaş sebze üretiminde Türkiye bir önceki yıl üretimine göre %0,9 oranında gerilemiştir. Yaşanan bu sınırlı düzeyde gerilemenin en önemli sebebi üretiminde meydana gelen azalmadan değil iklim dalgalanmalarından meydana gelmiştir. Bu sınırlı düşüş özellikle hıyar ve biber gibi türlerde görülen verim kayıplarından ortaya çıkmaktadır (TÜİK, 2025).

Tablo 37. Türkiye Yaş Sebze Üretim Verileri (TÜİK, 2025)

Yaş Sebze	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
	850.000	33.300.000

TÜİK 2025 yılı verilerine göre, domates son beş yılda Türkiye’de en fazla üretilen sebzelerden biridir. Bunu karpuz, biber, soğan ve hıyar takip etmektedir. Yıllar içerisinde meydana gelen dalgalanmaların en önemli sebebi iklimsel dalgalanmalardır. Bu duruma ek olarak meyve ve sebze üretimindeki kayıpların yaklaşık 9,48 milyon tonunun tarımsal üretim aşamasında meydana geldiği belirtilmektedir (Salihoğlu ve ark. 2018). 2025 yılı içerisinde domates 13.500.000 ton, karpuz 3.411.915 ton, biber 3.384.500 ton, soğan 3.022.361 ton üretim miktarına sahip olmuştur.

Tablo 38. Türkiye Yaş Sebze Üretim Verileri (İlk 10 Ürün) (TÜİK, 2025)

Ürün Grubu	2021	2022	2023	2024	2025
	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton
Domates	3.095.258	13.000.000	13.300.000	14.617.000	13.500.000
Karpuz	3.468.717	3.394.783	3.147.921	3.198.000	3.411.915
Biber	3.091.295	3.018.775	3.081.010	3.428.038	3.384.500
Soğan	2.626.185	2.474.631	2.715.702	2.740.184	3.022.361
Hıyar	1.890.160	1.938.545	1.871.712	1.742.900	1.708.700
Kavun	1.638.638	1.587.230	1.403.214	1.479.000	1.428.252
Patlıcan	832.398	781.242	817.591	827.004	878.830
Lahana	860.123	964.296	988.111	912.839	898.514
Fasulye	510.366	519.793	505.203	507.061	464.850
Havuç	590.483	788.578	777.908	892.155	897.838
İlk 10 Ürün Toplamı	28.603.623	28.467.873	28.608.372	30.344.181	29.595.760

Dünya sebze üreticileri içerisinde Dünyada dördüncü sırada yer alan Türkiye açısından yaş sebze ihracatında 16. sırada yer alması, sektörün temel sıkıntısı olan standardizasyon ve pazarlama eksikliği ile birlikte açıklanabilmektedir. Türkiye yaş meyve sebze ihracatı 1,4 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye geneli yaş sebze ihracatında ilk sırada biber yer almaktadır. Domates ihracatı 2025 yılında bir önceki yıla göre değer bazında %69 oranında bir azalış göstermiş ve 12.883.837 dolar olarak gerçekleşmiştir. Domates grubunu sırasıyla; hıyar, kornişon, patates, soğan, kabak ve patlıcan izlemektedir.

Tablo 39. Türkiye Geneli Yaş Sebze İhracatı Yapılan İlk (10 Ürün) (AKİB, 2025)

Ürünler	Miktar (kg)	İhracat Değeri (\$)
Biber	8.107.534	13.549.694
Havuç, Turp	15.626.712	13.396.775
Domates	16.998.705	12.883.837
Hıyar, Kornişon	5.555.449	7.105.720
Patates	14.407.900	3.859.967
Soğan	6.382.128	2.008.512
Kabak	1.023.869	1.355.240
Patlıcan	560.458	807.193
Lahana	597.380	463.295
Diğer Sebzeler	155.464	577.200
Toplam	69.415.599	56.007.433

Türkiye'nin 2025 yılında en çok yaş sebze ihracatı yaptığı ülke Irak'tır. Irak'ı sırasıyla Rusya federasyonu ve Suudi Arabistan takip etmektedir. Türkiye'nin 2025 yılı Eylül ayı içerisindeki toplam ihracat miktarı değer olarak 240.303.107 dolar olmuştur.

Tablo 40. Türkiye Geneli Yaş Sebze İhracatı Yapılan İlk 20 Ülke (AKİB, 2025)

Ülke	2025	
	Miktar (kg)	İhracat Değeri (\$)
Irak	24.626.526	91.292.872
Rusya Federasyonu	23.588.873	30.611.167
Almanya	14.036.235	30.457.409
Birleşik Krallık	2.927.632	9.576.896
Ukrayna	6.980.032	7.710.826
Hollanda	3.393.156	6.918.724
Avusturya	2.472.369	6.094.360
Romanya	7.823.205	6.094.280
Bulgaristan	8.835.703	4.917.178
Polonya	3.306.015	3.986.433
Suudi Arabistan	7.206.909	3.360.749
İsviçre	982.586	3.100.748
Yunanistan	3.683.877	2.744.713
Birleşik Devletler	580.495	2.507.506
Dubai	5.083.386	2.376.280
KKTC	2.705.191	2.090.458
Gürcistan	3.307.630	1.921.247
Fransa	582.115	1.856.477
Hong Kong	330.619	1.661.808
İtalya	934.491	1.543.465
Toplam	149.110.102	240.303.107

Kayseri ili toplam sebze üretim miktarı 140.697 tondur. En fazla ekim alanına sahip olan ürün çerezlik kabak 18.069 ton üretime sahip olmuştur. Kayseri İli çerezlik kabak üretiminde Türkiye genelinde 1. sıraya sahiptir. Ticari seviyede bir çerezlik kabak üretimi söz konusu olmaktadır. Bu ürünü salçalık ve sofralık domates takip etmekte 13.644 da alanda 99.340 ton üretim olmaktadır. Bu ürünleri karpuz, kavun, soğan (kuru), patlıcan takip etmektedir. Kayseri ili, nüfus büyüklüğü ile otel, sanayi tesisi ve benzeri tüketim işletmelerinin yoğunluğu nedeniyle sebze tüketiminin yüksek olduğu iller arasında yer almaktadır. Bu ihtiyacı genel olarak önemli üretim merkezi olan çevre illerden sağlamaktadır. Ancak böyle önemli tüketim merkezinin arz güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple üretimin desteklenmesi gerekli revizelerin yapılarak altyapı çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir.

Tablo 41. Kayseri İli Sebze Üretim Alanı ve Miktarı (İlk 10 Ürün) (TÜİK, 2025)

Ürün Grubu	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Kabak (Çerezlik)	346.314	18.069
Domates (Salçalık)	7.055	73.665
Domates (Sofralık)	6.589	25.675
Karpuz	3.540	9.134
Kavun	1.462	2.504
Soğan (Kuru)	1.245	4.483
Patlıcan	1.077	3.561
Biber (Sivri)	1.006	973
Hıyar (Sofralık, Turşuluk)	718	1.768
Fasulye (Taze)	692	865

Ürün Grubu	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Toplam	369.698	140.697

Kayseri geneli örtü altı sebze yetiştiriciliğinde birinci sırada sofralık domates bulunmaktadır. Toplam 76 da ekim alanına sahip olan sofralık domates 2.102 ton üretim miktarına sahiptir. Toplam örtü altı sebze yetiştiriciliği 117 da alanda 2.325 ton olarak yapılmaktadır.

Tablo 42. Kayseri İli Örtü Altı Sebze Yetiştiricilik Verileri (TÜİK, 2025)

Ürün Grubu	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Domates (sofralık)	76	2.102
Soğan (taze)	17	55
Hıyar	16	151
Biber (Sivri)	4	6
Patlıcan	2	6
Toplam	117	2.325

7.1.2.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Sebze Üretimi

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinin coğrafi yapısı ve karasal iklim özellikleri nedeniyle yoğun sebzeçilik merkezleriyle rekabet edebilecek durumda değildir. Ancak sulama altyapısının yeterli hale getirilmesi durumunda özellikle çerezlik kabak, domates, biber, patlıcan, fasulye, lahana ve soğan gibi sebzeler için önemli bir üretim potansiyeline sahiptirler. Bu üretim potansiyeli için gerekli olan sulama altyapısı bu ekonomik kalkınma kümesinde özellikle Bünyan ilçesinde ileri seviyede gelişmişlik göstermektedir. Özellikle Bünyan ilçesinin sulanan arazileri sebze yetiştiriciliği için son derece uygundur.

TÜİK 2025 yılı verilerine göre, Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde 157.342 dekar alanda 17.733 ton yaş sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Sebze üretiminin büyük çoğunluğu yazlık sebzelerden oluşmaktadır.

Sebze üretiminde en önemli paya domates, çerezlik kabak ve fasulye ürünleri sahiptir. Bu üç ürün toplam sebze ekiliş alanının %99'unu oluşturmaktadır. Kümede sebze ekiliş alanı açısından en önemli yere çerezlik kabak sahiptir. Çerezlik kabak ekiliş alanı Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde tüm sebze ekiliş alanının %98,5'ini oluşturmaktadır. Özellikle Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi içerisinde yer alan Tomarza ilçesi çerezlik kabak üretiminde Türkiye'nin yaklaşık dörtte birini karşılamaktadır. Ayrıca 2014 yılında Tomarza Kabak Çekirdeği olarak coğrafi işaret alınmıştır. Bu anlamda ilçede markalaşma adına önemli bir adım atılmıştır. Çerezlik kabak üretimi, kümede hem üretici ailelerin öz tüketimine yönelik olarak yapılmakta hem de ticari değere sahip bir ürün olarak pazara sunulmaktadır. Fasulye üretimi kümede özellikle Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde önemli bir yere sahiptir. Kayseri ili fasulye üretiminin %26'sı Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinden sağlanmaktadır. Bünyan ilçesinde yerel kimlik kazanmış Karahıdır Domatesi'nin üretimi yaygın olarak gerçekleştirilmekte olup ilçenin sebze üretim desende önemli bir paya sahiptir. Sulama altyapısının geliştirilmesi, üretim tekniklerinin iyileştirilmesi ve üreticilerin desteklenmesiyle birlikte, mevcut üretim potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, öncelikli olarak çerezlik kabak üretim alanlarının

genişletilmesi, bununla birlikte diğer sebze türlerinde de ekiliş alanı ve üretim miktarının artırılarak ticari üretim kapasitesinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Çerezlik kabak yetiştiriciliği hem tarımsal ekonomideki payı hem de sağlıklı atıştırmalık sektörüne olan uyumu nedeniyle Dünya genelinde stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle bitkisel protein ve sağlıklı yağlara olan ilginin artması, kabak çekirdeğini basit bir atıştırmalık olmaktan çıkarıp endüstriyel bir ham maddeye dönüştürmüştür. Dünya genelindeki durumuna bakıldığında; Çin Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı konumunda yer almaktadır. Türkiye çerezlik kabak üretiminde Dünyada söz sahibi ülkelerden biridir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi (Kayseri, Nevşehir) ve son yıllarda artış gösteren Ege/Marmara bölgeleriyle kalite açısından üst sıralardadır. Kabak çekirdeğinin granola ve enerji barları, soğuk sıkım yağları salata sosu olarak ve çerezlik olarak gıda sanayisinde, yağı ise prostat sağlığı ve cilt bakımında takviye edici gıdalarda kozmetik ve sağlık alanlarında kullanımları mevcuttur.

Kayseri ili çerezlik kabak üretiminin büyük çoğunluğu bu kümeden karşılanmaktadır. Kayseri ili çerezlik kabak üretiminde Türkiye genelinde 2. sırada yer almaktadır. Çerezlik kabak üretimi kümede genel olarak kurak alanlarda yapılmaktadır. Kayseri ilinde yapılan araştırmada 500 kg/ha dan daha az verim alan üreticilerin kuru şartlarda kabak yetiştiriciliği yaptığı belirtilmiştir (Sunulu ve Yağcıoğlu, 2014). Kabak bitkisinin ihtiyaç duyduğu su miktarının karşılanmaması ya da bu miktarın aşılması halinde önemli verim kayıpları oluşabileceği belirtilmiştir (Amer, 2011). Bitkiye uygulanan su miktarı azaldıkça verim ve verim bileşenleri düşmektedir (Kuslu vd, 2013). Araştırmalar çerezlik kabak üretiminde yapılacak olan sulamaların verimde artış meydana getireceğini vurgulamaktadır. Depolama, kurutma ve sulama altyapısında yapılacak revizeler neticesinde çerezlik kabak üretimindeki verimliliğin sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Tarım ve Orman Bakanlığı ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin sebze yetiştiricilerine yönelik destekleme çalışmaları yeni sebzeçilik yapacak üreticiler için önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

Tablo 43. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Sebze Üretimi (TÜİK, 2025)

Ürün	Ekilen Alan (dekar)	Üretim Miktarı (ton)
Kabak (Çerezlik)	155.000	7.319
Domates (Sofralık)	1.024	5.124
Domates (Salçalık)	435	2.617
Fasulye (Taze)	225	304
Biber (Sivri, Dolmalık)	164	154
Hıyar (Sofralık)	119	550
Karpuz	135	405
Kavun	135	338
Patlıcan	66	708
Barbunya Fasulye (Taze)	40	132
Soğan	3	9
Mantar (Kültür)	3	150
Toplam	157.349	17.810

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde toplamda 14 da alanda 56 ton örtü altı sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Örtü altı yetiştiriciliğin modern sera kurulumunun getireceği maliyet yükü nedeniyle istenilen seviyede üretim söz konusu

değildir. Özellikle bölgede uygun sebzelerde örtü altı yetiştiriciliğinde öz tüketim talebinin karşılanmasına yönelik revizyonlar yapılacaktır.

Tablo 44. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde Örtü Altı Sebze Üretimi (TÜİK, 2025)

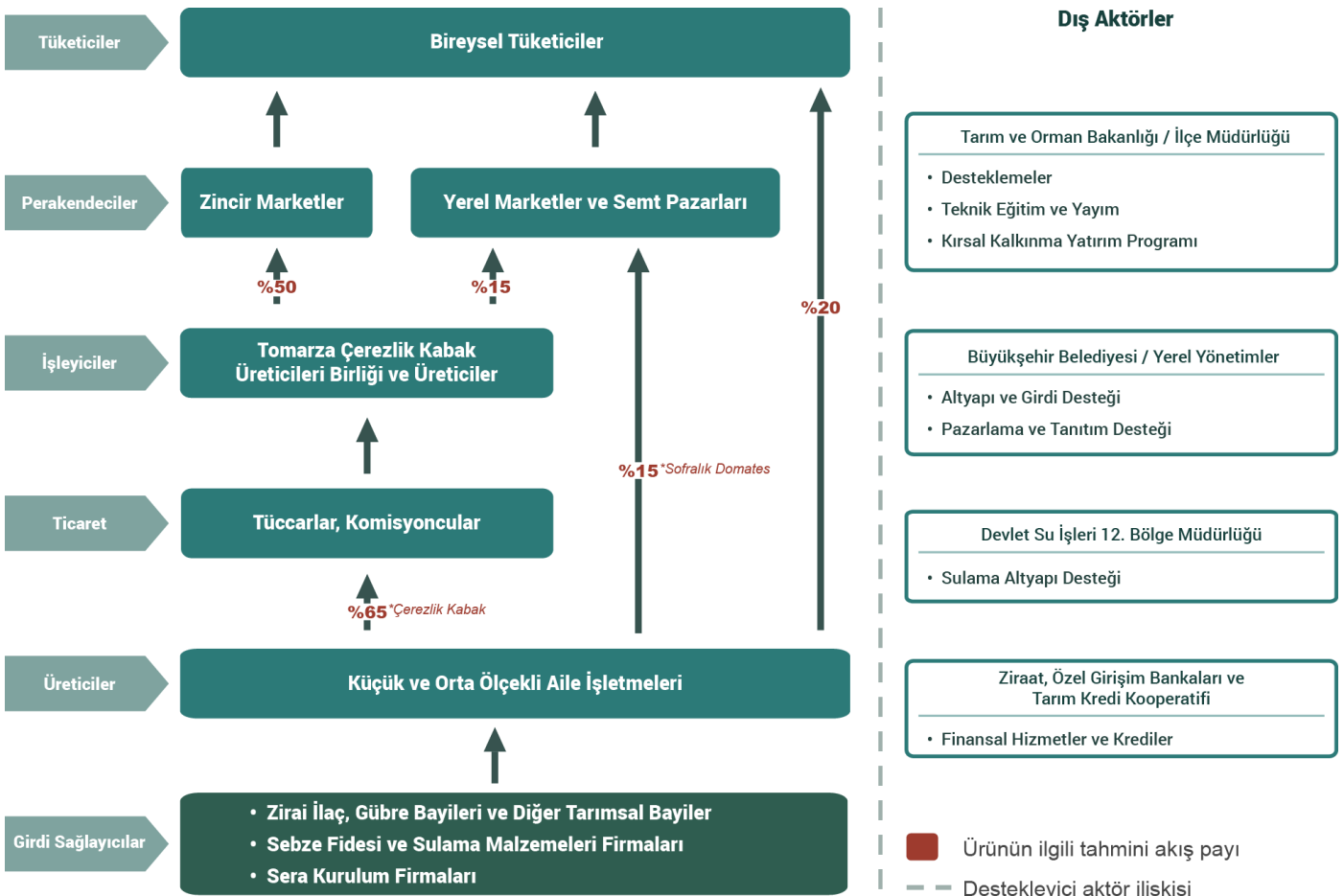
Ürün Grubu	Ekim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Domates (sofralık)	4	20
Hıyar (Sofralık)	4	24
Biber (Sivri)	4	6
Patlıcan	2	6
Toplam	14	56

7.1.2.2. Değer Zinciri Analizi

Tarımsal değer zincirinin ortaya konulması ve üreticiden tüketiciye ulaşıncaya kadar hangi faaliyetle ne kadar katma değer yaratıldığı, sektörün zayıf yönlerini iyileştirme, güçlü yönlerini ise desteklemek için de önem arz etmektedir.

Şekilde verilen değer zinciri haritası zincire doğrudan veya dolaylı olarak etki eden çeşitli aktörlerin katılımını vurgulamaktadır. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi sebzeçilik için değer zincirindeki başlıca aktörler fide, tohum, gübre, zirai ilaç, sulama ve diğer girdi tedarikçileri, çiftçiler, komisyoncular, pazarcılar, manav ve marketler ile tüketicilerdir.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve bazı ilçe belediyeleri ise sebze üretim aşamasında belirli dönemlerde temel girdi olan fide desteği sağlayarak değer zincirine dolaylı olarak etki eden aktörlerdir.



Şekil 12. EKK-1 Sebze Değer Zinciri**Sebzecilik Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller****Girdi Sağlayıcılar**

Sebze üretimi girdileri; fide, ilaç, gübre ve sulama altyapısı için gerekli ekipmanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Değer zincirinin bu kısmında, tarımsal girdi arzında doğrudan veya dolaylı olarak yer alan çeşitli aktörler bulunmaktadır. Bu aktörler temel girdilerin tedarikçileri olan fide üreticileri, zirai ilaç ve gübre bayileri, sulama sistemi satan şirketler ve Tarım Kredi Kooperatifleri girdi arzının ana kaynağını oluşturmaktadır. Fide ve tohum sebze üretiminde en önemli girdiyi oluşturmakta, domates fidesi Bünyan ilçesi içerisinde üreticiler tarafından üretilmekte ve hemen hemen tüm kümenin ihtiyacını karşılayarak il geneli ihtiyaca cevap olacak düzeyde potansiyele sahiptir. Bunun dışında Kayseri ili ve çevre illerde bulunan üreticiler de fide için önemli bir kaynak rolündedirler. Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve yerel belediyeler tarımı destekleyici faaliyetler kapsamında küme içerisinde ve il genelinde zaman zaman fide dağıtımı yapmaktadır. Fide, sulama ekipmanı, zirai ilaç, gübre, gölge tülü ve diğer tarımsal girdilerin büyük çoğunluğu küme içerisinde bulunan firmalardan tedarik edilmekte ancak il geneli ile çevre illerde faaliyet gösteren firmalar potansiyel tedarikçi rolündedir. Bununla birlikte ilde faaliyet gösteren bazı ilaç ve gübre bayilerine ilave olarak Tarım Kredi Kooperatifi gübre ve zirai ilaç girdisi sağlayan önemli bir aktördür.

Üreticiler

Sebze üreticileri, Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Sebzecilik Değer Zincirinde üretim için gerekli olan girdilerin satın alınması veya çiftlikte hazırlanmasından hasat sonrası işlemler ve pazarlama sürecine kadar çeşitli aşamalarda önemli roller üstlenmektedir.

Üreticiler yarı geçim seviyesinde üretim yapan bahçe büyüklüğü 5 dekara kadar olan küçük ve 5 da olan orta ölçekli çiftçilerden oluşmaktadır. Değer zincirinin bu aşamasında, çiftçiler toprak işleme, fidelerin dikilmesi, gübreleme, sulama, yabancı ot, hastalık ve zararlı kontrolü, hasat ve hasat sonrası işlemler olmak üzere üretim aşamasındaki süreçleri yönetmektedirler. İklim koşulları, üreticinin bilgi ve becerisi ile finansa erişim durumu üretim süreçlerini etkileyen en önemli unsurlardır.

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde toplam 157.342 da alanda sebze yetiştiriciliği yapılmakta ve bunun %98,5' ini çerezlik kabak üretimi kapsamaktadır. Yörede halihazırda yetiştiriciliği yapılan ürünler bölgenin ekolojik koşullarına uygun, pazarda talep gören yüksek verimli çeşitlerin seçimi ile bitki gelişimi ve üretim aşamasında gerçekleştirilecek bakım ve bitki besleme gibi kültürel işlemlere olanak sağlayan tekniğine uygun bir yetiştiriciliğin yapılması ürün kalitesi ve miktarı açısından oldukça önemlidir. Fide dikiminden itibaren gübreleme, sulama, yabancı ot kontrolü, hastalık ve zararlılarla ilaçlı mücadele gibi bakım işlerinin uygun zamanda ve tekniğine uygun olarak yapılması sebze üretiminde verim ve kaliteyi etkilemektedir. Hasat edilen sebzeler Kayseri Sebze Meyve Halindeki Komisyonculara ya da doğrudan tüketicilere satılmaktadır.

Üreticiler ürettikleri ürünlerden sofralık domatesin büyük bir kısmını küme içerisindeki bireysel tüketiciye doğrudan satmaktadırlar. Küme içerisinde çerezlik kabak üretimi ticari boyutta gerçekleştirilmekte ve düşük bir oranı bireysel tüketiciye doğrudan ulaştırılmaktadır. Değer zincirinde %20 olarak belirtilen doğrudan bireysel tüketiciye ulaştırılan üründe sofralık domates en büyük paya sahiptir. Diğer sebzelerin üretimi ise mikro boyutta öz tüketim seviyesinde seyretmektedir.

Değer zinciri haritasında destekleyici faaliyetler olarak tanımlanan araçların tamamı üreticiye ve üretim sürecine katkıda bulunmaya yönelik enstrümanlardır. Bunlardan Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından %50 hibeli olarak yapılan fide dağıtımı, üreticinin sebze yetiştiriciliği maliyetlerini azaltmanın yanı sıra yörede sebze üretiminin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır.

Küme içerisinde üretilen domatesin büyük çoğunluğu Bünyan ilçesi'nde Karahıdır Domatesi olarak hem tarlada hem de serada yaygın şekilde üretilmektedir. Ticari boyuta ulaşan domates üretiminde önemli kümenin ihtiyacını karşılamakta doğrudan tüketiciye ulaşmaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın eğitim ve demonstrasyon faaliyetleri de sebze üretiminin yaygınlaşmasının yanında üreticinin bilgi ve becerisini geliştirerek verim ve kalitenin artırılmasına yönelik çalışmaları içermektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen diğer destekleyici faaliyetler ise üretimin teşvik edilmesi ve üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik olarak İyi Tarım ve Organik Tarım Uygulamaları, gübre ve mazot desteklemeleridir. Özellikle çerezlik kabak üretiminde yoğun olarak iyi tarım uygulamaları yürütülmekte ve bunun haricinde mantar, domates gibi ürünlerde de destekleme faaliyetleri yürütülerek üretim teşvik edilmektedir.

Üreticiler arasında basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması ve su tasarrufu sağlanmasının teşvik edilmesi amacıyla Ziraat Bankası tarafından çiftçilere faizsiz kredi kullandırma olanağı da mevcuttur. Üreticilerin finansa ulaşımı ile ilgili olarak Ziraat Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına yönelik olarak uzun vadeli ve düşük faizli kredi olanağı sunmakta ayrıca gübre ve zirai ilaç gibi girdileri piyasadaki bir miktar daha düşük fiyatlara sunabilmektedir. Bu duruma ek olarak özellikle Devlet Su İşleri tarafından yürütülen Bünyan-Sarıoğlu sulama projesi kapsamında basınçlı sulama sistemleri ile altyapı yatırımları devam etmektedir.

Ticaret

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde üretilen sebzelerin ticaretinde rol alan ana aktörler üreticiler, işleyiciler, toptancılar ve dağıtıcılar, perakendeciler, bireysel tüketiciler ve tüccarlardır.

Küme içerisinde üretilen sebzelerin öz tüketim fazlası olan kısmı küme içerisindeki bireysel tüketiciye ve küçük çaplı yöresel pazarlarda satılmaktadır. Küme içerisinde üretilen çerezlik kabağın yaklaşık %90'ı tüccarlara ve %10'u bireysel tüketicilere satılmaktadır. Daha sonraki aşamada ise tüccarlar tarafından ürün bakkal, market ve pazarlara ulaştırılmaktadır. Kümede üretilen domatesin %85'i doğrudan tüketiciye ulaşmakta ve geriye kalan %15'i yerel pazarlarda satılmaktadır. Bu oran değer zinciri şemasında kümede üretilen tüm ürünlerin doğrudan üreticiye

ulaştırılması olarak %20 ile gösterilmiş ve bu %20 içerisinde %15 'lik kısmı sofralık domates, %5'lik kısmı ise çerezlik kabak oluşturmaktadır. Üretici açısından bakıldığında, eldeki ürünün depolama sorunlarını aşması, hızlı ve toptan finansal kazanç getirmesi nedeniyle toptancılara satılması tercih edilmektedir.

Tüccarlar

Tüccarlar, hasat edilen tarımsal ürünleri doğrudan üreticilerden satın alarak pazarlama zincirine dahil eden ve ürünlerin işleyicilere, perakendecilere veya nihai pazarlara ulaştırılmasını sağlayan araçlardır. Üreticiler ile diğer piyasa aktörleri arasında köprü görevi gören tüccarlar, ürünlerin toplanması, sınıflandırılması, depolanması, nakliyesi ve pazarlanması süreçlerinde önemli rol üstlenirler. Bu yönleriyle tarımsal ticaret zincirinde üreticilerden sonraki ikinci basamağı oluşturmakta ve ürünlerin pazara düzenli şekilde arz edilmesine katkı sağlamaktadırlar.

İşleyiciler

Kümede üretilen domates taze olarak tüketimi için kümede bireysel tüketici sınıfında ve ticari olarak ihracat vasıtasıyla tüketilmektedir. Kümede üretilen çerezlik kabak bireysel olarak ya da tüccarlar tarafından Tomarza Çerezlik Kabak Üreticileri Birliğine gönderilerek işlenmektedir. Ürün işleyiciler çerezlik, granola ve enerji barı mamullerinin üretiminde çerezlik kabağı girdi olarak kullanılmaktadırlar. İşlenmiş ürünler dağıtıcılar aracılığı ile yerel ve zincir marketler, semt pazarlarına ulaştırılmaktadır.

Perakendeciler

Perakendeciler üreticiler ve tüketiciler arasındaki son aşamada bağlantıyı kurmaktadır. Genellikle ürün tüccarlardan aldıkları ürünleri uygun ambalajlarla tüketiciye sunmaktadırlar. Özellikle birinci ekonomik kalkınma kümesi içerisinde yer alan pazarcılar ve manavlar ürünün tüketiciye sunulmasında rol alan perakendecilerdir.

Tüketiciler

Tüketiciler sebze doğrudan üreticiden, marketlerden, manavlardan veya tüccarlardan satın almaktadır. İşlenmiş sebze ürünlerinin bazılarını marketlerden, bazılarını ise doğrudan üreticilerden satın almaktadırlar.

7.1.2.3. Üretim Maliyetleri ve Üretici Fiyatları

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde en fazla talep gören sebzelerden kabak (çerezlik), domates, fasulye, biber (sivri) ve hıyardır. Bu ürünlerden kabak (çerezlik) ve sofralık ve salçalık domates ile ilgili üretim maliyetleri ve üretici fiyatları aşağıda verilmiştir.

Kabak Üretim Maliyetleri

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi suluda kabak (çerezlik) yetiştiriciliği için 2025 yılı üretim maliyetleri; kümede 1 dekar için kabak üretim maliyeti 10.788,47 TL olacaktır. Çerezlik kabak dekara verimi 100 kg/da olarak belirtilmiştir. Üreticinin 2025 yılındaki satış fiyatı 180 TL ve toplamda 1 dekardan elde edilen gelir 18.000 TL olarak ifade edilmiştir. 1 dekar üretimden elde edilen kar 7.211,53 TL olduğu belirlenmiştir.

Tablo 45. Suluda Kabak (Çerezlik) Üretim Masrafları (TAMSİS, 2025)

Masraf Unsurları	Masraflar (TL/da)
Tohum	450
Gübre	1.354,50
İlaç	405
Su ve Enerji	1.820
Ekim ve Arazi Sürüm	730
İşçilik	1.625
Hasat, Harman ve Kurutma	1.320
Nakliye	310
Diğer	2.773,97
Masraf Toplamı	10.788,47

Tablo 46. Suluda Kabak (Çerezlik) Üretiminden Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025)

Verim (kg/da)	Fiyat (TL/kg)	Toplam Üretim Değeri (TL/da)	Toplam Üretim Masrafları (TL/da)	Net Gelir (TL/da)
100	180	18.000	10.788,47	7.211,53

Domates Üretim Maliyetleri

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde 2025 yılı için domates üretim maliyeti; Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü TAMSİS verilerine göre 2025 yılı verilerine göre Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde 1 kg sofralık domatesin satış fiyatı 20 TL, 1 kg salçalık domatesin satış fiyatı 10 TL'dir. Sofralık domatestek dekara 3.897 kg, salçalık domatestek 10.442 kg olup bir dekar için toplam üretim maliyetleri sofralık domates 34.521,73 TL, salçalık domates 33.015,31 TL olarak belirlenmiştir. Sofralık domates toplam üretim değeri 77.940 TL, salçalık domates toplam üretim değeri 104.420 TL olarak belirlenmiştir. Kümede 1 dekar sofralık domates alanından elde edilen toplam net gelirin 43.418,27 TL, salçalık domatesin ise 71.404,79 TL olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 47. Sofralık ve Salçalık Domates Üretim Masrafları (TAMSİS, 2025)

Sofralık Domates		Salçalık Domates	
Masraf Unsurları	Masraflar (TL/da)	Masraf Unsurları	Masraflar (TL/da)
Fide	4.500	Fide	8.500
Gübre	2.905	Gübre	2.905
İlaç	3.000	İlaç	2.000
Su ve Enerji	2.180	Su ve Enerji	2.430
Dikim ve Arazi Sürüm	1.450	Dikim ve Arazi Sürüm	1.450
İşgücü	4.070	İşgücü	3.620
Hasat	7.000	Hasat	4.000
Nakliye-Taşıma	1.792	Nakliye-Taşıma	1.024
Diğer	7.624,73	Diğer	7.086,31
Masraf Toplamı	34.521,73	Masraf Toplamı	33.015,31

Tablo 48. Sofralık ve Salçalık Domates Üretiminden Elde Edilen Net Gelir (TAMSİS, 2025)

Sofralık Domates				
Verim (kg/da)	Fiyat (TL/kg)	Toplam Üretim Değeri (TL/da)	Toplam Üretim Masrafları (TL/da)	Net Gelir (TL/da)
3.897	20	77.940	34.521,73	43.418,27
Salçalık Domates				
Verim (kg/da)	Fiyat (TL/kg)	Toplam Üretim Değeri (TL/da)	Toplam Üretim Masrafları (TL/da)	Net Gelir (TL/da)
10.442	10	104.420	33.015,31	71.404,79

7.1.2.4. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde sebzeçilik GZFT analizi Şekil 49-50’de verilmiştir. Kümede sebze üretimi ve pazarlama ile ilgili olarak güçlü yönler, zayıf yönler fırsatlar ve tehditler ayrı ayrı aşağıda değerlendirilmiştir.

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde iklim ve toprak koşullarının sebze yetiştiriciliğine uygun olması, iç ve dış pazarda talep gören çeşitlerin kümede yetiştiriliyor olması üretim potansiyeli açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Zaman zaman virüslü, kalitesiz tohum/fide kullanımı yetiştiricilikle ilgili en önemli zayıflıklardan birisidir. Üreticilerin sebze yetiştiriciliği konusunda bilgi ve tecrübe eksikliği de sebze üretimini olumsuz etkileyen bir diğer unsurdur. Küme içerisinde bazı bölgelerdeki arazilerde yaşanan drenaj problemi de sebze üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Üreticilerin alet ekipman eksikliği sebze üretimini ve ürün kalitesini olumsuz etkileyen bir başka zayıf yöndür. Yeterli alet ekipmana sahip olmayan üreticiler üretim sürecinde birçok işi insan gücü ile yapmak zorunda kaldıklarından bu durum hem maliyetleri yükseltmekte hem de yeterli iş gücünü bulmakta sıkıntı yaşayan üreticiyi üretim konusunda isteksiz hale getirmektedir.

Sulama suyu kısıntısı veya altyapı eksikliğinden dolayı sulama suyuna erişimin sınırlı olması veya hiç olmaması sebze üretim alanlarının genişlemesini engelleyen en önemli altyapı sorununu oluşturmaktadır. Kümede bazı bölgelerde sebze yetiştiriciliğine çok uygun alanlar olmasına rağmen sulama suyu eksikliği nedeniyle üretim yapılamamaktadır.

İklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkabilecek sıcaklık dalgalanmaları ya da yağış rejimindeki değişiklikler yazlık sebze üretimini olumsuz etkileyebilecek tehditler olarak değerlendirilmiştir. Gerçekten de iklim değişikliği konusunda yapılan çeşitli araştırmalar ve projeksiyonlarda ortak görüş olarak, farklı derecelerde olsa da ortalama sıcaklıklarda bir artış, yıllık yağış miktarlarında azalma ve yağış rejiminde farklılaşmalar olacağı öngörülmektedir.

Kümede Tomarza verileri her ne kadar parlak görünse de üreticiler için bazı kritik eşikler bulunmaktadır: Tomarza’da lisanslı depolama ve büyük ölçekli siloların eksikliği nedeniyle, ürünün büyük bir kısmı hasat döneminde doğrudan Nevşehir’deki tüccarlara veya borsaya gönderilmektedir. Bu da katma değer bir kısmının dışarıda kalmasına neden olur. Üretimin %60’ını tek başına yapan bir bölge olarak Tomarza, ulusal fiyatların belirlenmesinde kilit rol oynar; ancak plansız ekim dönemlerinde fiyat düşüşleri yaşanabilmektedir.

Tablo 49. Sebze Üretimi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- Yüksek rakım nedeniyle yaz aylarında serin iklim koşullarının bulunması ve kaliteli yazlık sebze üretimine uygunluk - Zamantı Havzası ve yer altı su kaynaklarının olması sebebi ile sulama potansiyelinin yüksek olması - Büyük üretim merkezlerine (Kayseri, Nevşehir, Adana, Kahramanmaraş) ulaşım imkanları - Üretici açısından karlı bir tarımsal üretim faaliyeti oluşu - Üretime ilgili genç nüfusun bulunması - Boş ya da düşük yoğunluklu kullanılan tarım arazilerinin olması - Patates, kabak çekirdeği ve tarla bitkileri üretiminden gelen deneyim
Z	- Sebze üretim alanlarının yetersiz olması - Kalitesiz fide/tohum kullanımı - Üreticilerin alet ekipman eksikliği - Sulama altyapı eksiklikleri - Üretimin tüm yıla yayılamaması - İlkbahar ve sonbahar geç donlarının sık görülmesi - Parçalı ve küçük işletme yapısının yetersiz olması - Kabak çekirdeği üretiminde lisanslı depolama ve büyük ölçekli siloların eksikliği nedeniyle katma değerinin düşük olmasına neden olmaktadır - Üretim azlığı sebebi ile tüccarların yeterince ilgi göstermemesi - Bölgede sebze ile ilgili üretici birlik ve kooperatif olmaması

Tablo 50. Sebze Üretimi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Sebze yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasına yönelik çeşitli destek mekanizmaları - İç ve dış pazarda popüler beslenme kültürünün etkisi ile yıldan yıla sebze tüketimine olan talebin artması - Örtü altı üretime gençler tarafından gösterilen ilgi - Sulama altyapısına yönelik kamu yatırımlarının artmasıyla sebze üretimine uygun sulanabilir sahalarının genişlemesi - Büyük tüketim merkezlerine olan yakınlığı sebebi ile pazarlama avantajına sahip olması - Örtü altı yetiştiricilik ile üretim sezonunun uzatılabilmesi - Genç çiftçi ve kadın girişimcilere yönelik teşvikler ile üretime yeni iş gücü kazandırma potansiyelinin olması
T	- İklim değişikliği nedeniyle sıcaklık ve yağış rejimindeki farklılaşmalar - Genç nüfusun göçe eğilimli olması - Üretici alışkanlıklarını değiştirmede yaşanan güçlükler - Yaşanan iklim değişikliğinin üretim üzerinde oluşabilecek olumsuz etkileri (sel, kuraklık, dolu gibi)

Kayseri ili sebze arz ve talep dengesi incelendiğinde, yaklaşık 1,5 milyonluk nüfusu ile önemli bir tüketim merkezi olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra gelişmiş gıda sanayisi, oteller, restoranlar ve toplu tüketim işletmeleri sebzeye yönelik talebi daha da artırmaktadır. Mevcut durumda bu talebin önemli bir bölümü Antalya, Mersin, Adana, Konya ve Niğde gibi üretici illerden karşılanmakta olup, il içerisindeki üretim miktarı tüketimi karşılayabilecek düzeyde değildir. İç ve dış pazarlarda sebzeye olan talebin artış eğilimini sürdürmesi, bölge açısından önemli bir üretim ve yatırım fırsatı oluşturmaktadır. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi, il merkezine göre nispeten uzak bir konumda bulunmasına rağmen, güçlü karayolu ulaşım altyapısı sayesinde önemli pazarlara erişim avantajına sahiptir. Kümenin Kayseri merkezine ve çevre illere ulaşım bağlantılarının gelişmiş olması, üretilen ürünlerin pazara hızlı ve etkin şekilde ulaştırılmasına olanak sağlamaktadır.

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde sebze üretimi mevcut durumda sınırlı düzeyde olmakla birlikte, halihazırda işleyen ve geliştirilmeye açık pazarlama kanalları ile iç ve dış pazar bağlantıları bulunmaktadır. Ayrıca bölgede, piyasanın talep ettiği çeşitlerde ve istenen kalite standartlarında üretim yapılabilmektedir. Depolama, mekanizasyon ve ürün işleme altyapısındaki eksikliklerin giderilmesiyle birlikte üretim kapasitesinin artırılması, ürün kayıplarının azaltılması ve daha geniş pazarlara erişimin sağlanması mümkün olacaktır. Bu durum, sebze üretiminin ticari ölçekte geliştirilmesine ve küme ekonomisine daha yüksek katma değer kazandırılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

7.1.2.5. Tedbirler

Yukarıda yapılan analizler ışığında Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde genel olarak sebze pazarı ulaşım altyapısı ve pazarlama mekanizmaları ile ilgili çok büyük problemlerin olmadığı ancak pazar mekanizmalarında geliştirmeye ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu gelişimin, kümedeki uygun çeşit ve kalitede ürün arzına paralel olarak, pazarın kendi iç dinamikleri ile sağlanabileceği öngörülmektedir. Bununla birlikte özellikle sebze üretim süreçlerinde altyapı eksiklikleri, sulama problemleri, üretim miktarının yetersizliği veya çiftçi bilgi becerilerindeki eksiklikler gibi iyileştirmeye muhtaç hususlar bulunmaktadır.

Proje kapsamında kümede yazlık sebze üretiminde bir yoğunlaşma ve kümelenme yaratmak amacıyla üretim ve pazarlama kanallarının iyileştirilmesine yönelik alınması gereken tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

Kümelenmeyi Kolaylaştırıcı Faaliyetler

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında Pınarbaşı, Bünyan, Sarız ve Tomarza ilçelerini kapsayan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde yürütülmesi planlanan Çok Paydaşlı Platform toplantıları, çiftçi değişim programları, kurumsal görünürlük faaliyetleri ve promosyon faaliyetleri; küme aktörleri arasında iş birliği, bilgi paylaşımı ve ortak hareket etme kültürünün geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Söz konusu faaliyetler, üreticiler, kamu kurumları, özel sektör temsilcileri ve diğer paydaşlar arasında güçlü bağların kurulmasını destekleyerek kümelenme yapısının güçlenmesine hizmet edecektir. Bu kapsamda, bölgenin agroekolojik yapısına uygun ve yöresel değer taşıyan Bünyan Karahıdır domatesinin küme içerisinde yaygınlaştırılması, üretim ve pazarlama ağlarının geliştirilmesi ile ürünün sürdürülebilir bir pazar yapısına kavuşması hedeflenmektedir. Ayrıca, kümenin öne çıkan ürünlerinden olan çerezlik

kabağın üretim, işleme ve pazarlama süreçlerinde paydaşlar arasında koordinasyonun artırılması yoluyla ticari üretim kapasitesinin ve katma değerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Böylece yürütülecek faaliyetler, küme üyeleri arasında ortak vizyonun oluşturulmasına, rekabet gücünün artırılmasına ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesine katkı sağlayacaktır.

Kümelenmeyi Destekleyen Altyapı Yatırımları

Kayseri ilinde genel olarak ulaşım imkanları gelişmiştir. Merkezde bulunan meyve sebze hali için ulaşım sıkıntısı bulunmamaktadır. Ancak mevcut sebze üretiminin sınırlı olması sebebi ile yerelde kendi içinde tüketim söz konusu olmaktadır. Ancak üretim kapasitesinin artması ile ana yol üzerinde kurulacak olan yöresel ürün satış noktalarının sayısının artırılmasına ve il genelinde mevcut taze sebze pazarlama kanalları üzerinden satışa sunulması ve bu dağıtım ağına dahil edilmesi planlanmaktadır. Bu duruma ilaveten kümede en yüksek üretim potansiyeline sahip olan çerezlik kabak için bir depolama istasyonunun kurulması mevcut potansiyelin muhafazası ve pazarlama altyapısının geliştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ekonomik Kalkınma Kümesinin Kayseri'nin Güneydoğusunda yer alması hem Nevşehir-Adana hem de Kayseri'deki pazarlara ulaşım bağlantılarının olması sayesinde önemli bir avantajı elinde tutmaktadır. Kümenin Kayseri, Nevşehir ve Adana pazarları ile bağlantı sağlayan gelişmiş bir karayolu ağına sahiptir. Ancak pazara erişim avantajı, ürün depolamaya yönelik yeterli silo ve depolama altyapısının bulunmaması nedeniyle dezavantaja dönüşebilmekte, katma değer küme dışına çıkmasına neden olmaktadır. Çerezlik kabak üretiminin önemli bir kısmını gerçekleştiren Tomarza'nın fiyat oluşumunda belirleyici bir konumda olması gerekirken, depolama yetersizliği nedeniyle ürün hasat sonrası kısa sürede elden çıkarılmakta ve istenilen fiyat standardizasyonu sağlanamamaktadır.

Altyapıya yönelik tedbirler arasında, sebze üretim alanlarında sulama altyapısının geliştirilmesi ikinci sırada yer almaktadır. Belirli planlamalar çerçevesinde, mevcut sulama iletim kanallarından kırık ve hasarlı olanların tamir edilmesi veya yenilenmesi üretim alanlarında su kısıtının ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan küme içerisinde sebze yetiştiriciliğine çok uygun olmasına ve kısa mesafelerde su kaynağı bulmasına rağmen sulama altyapısı eksikliği nedeniyle yetiştiricilik yapılamayan alanlarda yeni su iletim hatlarının tesisi yeni üretim sahalarının açılmasına katkıda bulunacaktır. Uygun olan bölgelerde, sulama suyu sağlanması amacıyla birden fazla üreticiye hizmet edecek nitelikte küçük ve orta ölçekli betonarme havuzların (uygulama aşamasında yapılacak olan fizibilite çalışması ile uygun olan yöntem kararlaştırılacaktır) tesis edilmesi sulama sezonunda yaşanan su sıkıntısını giderecek ve üretim alanlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kümede bulunan Pınarbaşı ilçesinde şerefiye mahallesinden doğan Zamantı Irmağı ve Bahçecik Barajı yüksek sulama potansiyeline sahiptir ancak sulama altyapısının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda sulama altyapısının iyileştirilerek yapılacak olan kapalı sulama sistemleri sulama kısıtı olan alanların verimliliği artırılarak sebze üretimi için aktif hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu duruma ilaveten Bünyan ilçesi sulamaya açık alanlarda sulama kanallarının deformasyonu sonucunda sulanabilir alanlar zarar görmüştür. Bu kanalların rehabilitasyonu amaçlanmaktadır. Sarız ve Tomarza ilçelerinde ise sulama kanallarının rehabilitasyonu ve kapalı sulama sistemleri

oluşturulması üretim altyapısı yatırımları olarak tasarlanmıştır. Kümede yetiştirilen kabak çekirdeği üretimi kurak şartlarda sürdürülmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda veriminin artırılması için sulu şartlarda çerezlik kabak yetiştiriciliğinin fayda sağlayacağı vurgulanmıştır. Bu amaçla sulu üretim sistemine geçilmesi hedeflenmekte ve sulama imkanı yüksek alanlara sulama altyapısı takviyesi yapılması amaçlanmaktadır. Ayrıca çerezlik kabakta harman sonrası kurutma işlemini mevsimsel risklerden arındırmak ve aflatoksin riskini minimize etmek için mobil veya sabit kurutma makineleri ile bir kurutma istasyonu oluşturmak, hijyenik ve Pazar standartlarına uygun şekilde paketlenmesi için mevcut paketleme tesisinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

Çiftçilere yönelik eğitim çalışmaları ile sebze yetiştiriciliğinin tekniğine uygun şekilde yapılması konusunda üreticilerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi pazar değeri yüksek üretimin geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Çiftçilere yönelik eğitim çalışmaları teorik eğitimlerin yanı sıra demonstrasyon çalışmaları, çiftçi gezileri, üretim ve pazarlama süreçlerinde yer alan aktörlerin bir araya getirildiği odak toplantıları ile zenginleştirilecektir. Eğitim çalışmaları yetiştiriciliğe yönelik teknik bilgilerin yanı sıra üreticilerin işletme ve finansal yönetim ile kümelenme becerilerini artırmayı da amaçlayacaktır. Ayrıca pazar mekanizmaları, pazarlama stratejileri ve ürün geliştirme gibi konuları da içermeli ve üreticilerin bu yönde gelişimlerine katkıda bulunacaktır. Eğitim faaliyetlerinin demonstrasyon uygulamaları ile desteklenmesi sayesinde üreticilerin yeni teknikleri uygulamalı olarak görmeleri ve kendi işletmelerinde kullanmaları teşvik edilecek, böylece bilgi transferinin etkinliği artırılarak sürdürülebilir üretim modellerinin yaygınlaştırılmasına katkı sağlanacaktır. Bu faaliyetler aynı zamanda üreticiler arasındaki bilgi paylaşımını güçlendirerek küme içerisinde iş birliği kültürünün gelişmesine destek olacaktır.

Eğitim yayım çalışmaları süresince sebze üreticilerinin organizasyon becerilerinin geliştirilmesine ayrıca önem verilecektir. Bu sayede üreticilerin orta vadede kooperatif veya üretici birliği şeklinde örgütlenmesi, gerek üretim gerekse pazarlama süreçlerinde daha güçlü bir üretici profili oluşturulması sağlanacaktır.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Sebze yetiştiriciliği konusunda faaliyet gösteren ya da göstermeyi planlayan gençlerin modern sebze üretim teknikleri ile üretim yapabilmeleri amacıyla temel teknik yetiştiricilik hususunda eğitim almaları amaçlanmıştır. Ayrıca gençlerin demonstrasyonlarla desteklenmesi sebze yetiştiriciliğinin benimsetilmesi açısından önemli bir adım teşkil etmektedir. Bu bağlamda gençlere demonstrasyonlar yapılması sera ya da sebze bahçesi kurulumlarının yapılması planlanmaktadır. Yine üretimin desteklenebilmesi amacıyla sulama sistemleri, üretim ekipmanları fide, tohum desteklemeleri, gerekli bakım alet, makine ve ekipmanları (çapa, gölge tülü, çit uygulaması vb.) uygulamalar öngörülmektedir. Belirtilen bu desteklemeler kapsamında hibe uygulama kılavuzunda belirtilen oranın altında kalmayacak sayıda genç hazırladıkları iş planına göre desteklenecektir. Aldıkları eğitim neticesinde hazırladıkları projeler kapsamında örtü altı ya da tarla sebze üreticiliği hususlarında desteklenecektir.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Küme içerisinde yerleşik bireysel yatırımcıların üretim altyapılarının geliştirilmesini amaçlayan bu tedbir çerçevesinde yeni sebze alanlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Fide-tohum desteği, tel çit uygulaması, gölge tülü, bahçe içi damla sulama sistemi, malç naylonu, çapa makinesi, pülverizatör, çerezlik kabak sıralama makinesi ve çerezlik kabak hasat harman makinesi vb. alet ve makineler ile 250-500 m² büyüklüğünde seralar içeren sebze bahçesi kurmak isteyen çiftçiler, projede yer alan bu destekleme mekanizması çerçevesinde destekleneceklerdir.

Bireysel kullanıma yönelik olarak betonarme veya geomembran havuzların (proje uygulama sırasında yapılacak fizibilite çalışmasına istinaden en uygun yöntem tavsiye edilecektir) Bireysel yatırımların desteklenmesi eş finansman odaklı bir destekleme modeli olup, kümelenme yatırım ortaklığı programdan faydalanmak isteyen çiftçilerin belirtilen oranda nakdi eş finansman sağlamaları koşulu söz konusu olacaktır.

Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı

Kümede yetiştiriciliği yoğun olarak yapılan Bünyan ilçesi'nin yöresel ürünlerinden olan Karahıdır domatesi için bir coğrafi işaret faaliyeti yürütülecektir. Kümede üretimi gerçekleştirilen coğrafi işaretli kabak çekirdeğinin yöresel üretim özelliklerini ön plana çıkararak özgün bir marka kimliği oluşturacak modern paketleme ve ambalajlama teknikleri ile katma değerin artırılması, güçlü bir marka altında pazarlanması yoluyla üretici gelirinin yükseltilmesi, ürünün ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır.

7.1.2.6. Beklenen Çıktılar

Kümede mevcut durumda sınırlı düzeyde gerçekleştirilen sebze üretiminin artırılması, sulama altyapısında yapılacak rehabilitasyon çalışmaları ile sulanabilir alanların genişletilmesi ve birim alandan elde edilen verimin yükseltilmesi projenin temel sonuçları arasında yer almaktadır. Sebze üretiminde modern yetiştiricilik tekniklerinin, uygun mekanizasyon uygulamalarının, etkin sulama sistemlerinin ve kaliteli üretim girdilerinin kullanımının yaygınlaştırılmasıyla üretim maliyetlerinin azaltılması ve sürdürülebilir bir üretim yapısının oluşturulması hedeflenmektedir.

Üreticilerin sebze yetiştiriciliği konusundaki bilgi ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesi sayesinde üretim kayıplarının azaltılması, ürün kalitesinin yükseltilmesi ve ürünlerin pazarın talep ettiği kalite standartlarına ulaştırılması beklenmektedir. Böylece üreticilerin pazarlama olanakları güçlenecek, ürünlerin katma değeri artacak ve tarımsal faaliyetlerin ekonomik cazibesi yükselecektir.

Proje sonucunda kümede sebze üretiminin geliştirilmesi, tarımsal gelirlerin artırılması ve başta gençler ile kadınlar olmak üzere kırsal nüfus için yeni istihdam olanaklarının oluşturulması öngörülmektedir. Ayrıca yerel pazarların ihtiyaç duyduğu sebze talebinin daha yüksek oranda bölge içerisinden karşılanması sağlanarak arz güvenliğine katkıda bulunulacak ve kümenin mevcut üretim potansiyeli daha etkin şekilde değerlendirilecektir.

Tomarza, Bünyan, Pınarbaşı ve Sarız ilçelerinde sebze üretim altyapısının geliştirilmesi, modern üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması, sulama imkanlarının iyileştirilmesi ve pazarlama kapasitesinin güçlendirilmesi sonucunda verimli, rekabetçi ve sürdürülebilir bir sebze üretim yapısının oluşturulması hedeflenmektedir.

Bununla birlikte, kümede sınırlı ölçekte yetiştiriciliği yapılan Bünyan Karahıdır domatesine yönelik yürütülecek coğrafi işaret, tanıtım ve farkındalık faaliyetleri sayesinde ürünün bilinirliğinin artırılması, üretiminin yaygınlaştırılması ve yöresel bir değer olarak pazarda daha güçlü bir konuma ulaşması amaçlanmaktadır. Böylece hem küme içerisinde alternatif gelir kaynakları oluşturulacak hem de tüketicilere yerel kimliği güçlü bir ürün sunulacaktır.

Öte yandan, kümenin önemli tarımsal ürünlerinden biri olan çerezlik kabağın üretim, depolama, işleme ve pazarlama süreçlerinde karşılaşılan kısıtların giderilmesiyle birlikte ürünün ticari potansiyelinin daha etkin şekilde değerlendirilmesi planlanmaktadır. Bu sayede çerezlik kabağın katma değerinin artırılması, üreticilerin pazarlık gücünün yükseltilmesi ve küme ekonomisine daha fazla gelir kazandırılması hedeflenmektedir.

Örtü altı yetiştiriciliğinin geliştirilmesine yönelik gerçekleştirilecek yatırımlar ve kapasite geliştirme faaliyetleri sonucunda, üretim sezonunun uzatılması ve yılın daha uzun bir döneminde pazara ürün arz edilmesi beklenmektedir. Modern sera ve örtü altı üretim tekniklerinin yaygınlaştırılmasıyla birlikte birim alandan elde edilen verim ve ürün kalitesinde artış sağlanacak, iklim koşullarından kaynaklanan üretim riskleri azaltılacaktır. Uzun vadede ise örtü altı yetiştiriciliğinin bölgede alternatif ve sürdürülebilir bir üretim modeli haline gelmesi, üreticilerin iklim değişikliğine karşı dayanıklılığının artırılması ve kümenin rekabet gücünün yükseltilmesi hedeflenmektedir.

07.1.3

Öncelik 3: Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretiminin Geliştirilmesi

7.1.3. Öncelik 3: Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretiminin Geliştirilmesi

Yumuşak çekirdekli meyveler, *Rosaceae* familyasının *Malinae* alt oymağına ait çiçekli bitkiler tarafından üretilen bir meyve türüdür. Yumuşak çekirdekli meyveler, içinde birden fazla küçük tohum bulunan merkezi bir çekirdekten oluşur. Bu çekirdek, sert bir zarla çevrelenmiş olup, dış kısmı yenilebilir etli bir tabakayla kaplıdır. Yumuşak çekirdekli meyve ağaçları yaprak döken olup, kış aylarında soğuk sıcaklıkların etkisiyle uyku dönemine girer ve ilkbaharda bu uyku dönemi kırılır.

En çok bilinen yumuşak çekirdekli meyveler arasında elma, armut ve ayva yer alır. Türkiye'deki meyve sektörünün bir alt bileşeni olan yumuşak çekirdekli meyveler sektörü uluslararası ticarete karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğumuz sektörlerden birisidir. Yumuşak çekirdekli meyvelerin üretim ve ticaretinde avantajlı olmamızın en önemli nedenleri arasında, ülkemizin uygun iklim ve coğrafik koşullara sahip olmasıdır.

Türkiye yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği için çok uygun ekolojik koşullara sahip olması, bu grup içerisinde önemli bir üretici ülke konumuna getirmektedir. 2024 yılı verilerine göre elma yetiştiriciliğinde 4.685.316 dekar alanda, 9.788.076,32 ton elma üretimi yapıldığı, armut yetiştiriciliğinde 1.359.356 dekar alanda, 27.638.954,63 ton armut üretimi yapıldığı, ayva yetiştiriciliğinde 74.317 dekar alanda, 695.474,15 ton ayva üretimi yapıldığı görülmektedir (FAOSTAT, 2024).

Tablo 51. Dünya Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi (FAOSTAT, 2021-2024)

Ürün	2021 Yılı Dünya Üretim Miktarı (ton)	2021 Yılı Dünya Üretim Alanı (da)	2022 Yılı Dünya Üretim Miktarı (ton)	2022 Yılı Dünya Üretim Alanı (da)	2023 Yılı Dünya Üretim Miktarı (ton)	2023 Yılı Dünya Üretim Alanı (da)	2024 Yılı Dünya Üretim Miktarı (ton)	2024 Yılı Dünya Üretim Alanı (da)
Elma	93.718.173,69	4.695.846	95.594.342,32	4.652.263	97.431.609,58	4.599.548	97.880.076,32	4.685.316
Armut	25.647.258,31	1.335.125	26.347.744,4	1.331.522	26.530.374,02	1.327.723	27.638.954,63	1.359.356
Ayva	703.713,43	76.096	702.380,93	74.432	697.986,91	74.404	69.5474,15	74.317

Yumuşak çekirdekli ürünlerin üretimi gerek ülkemizde gerekse uluslararası alanda önemli bir artış eğiliminde bulunmaktadır. Elma, armut, ayva ve benzeri ürünlerin üretimin artışının nedenleri arasında insan sağlığı açısından faydalı bir gıda türüdür. Yumuşak çekirdekli meyvelerin üretim miktarlarındaki artış eğilimi dış ticaret de yansıtmaktadır. Dünyada ve ülkemizde önemli bir tarımsal ürün olan yumuşak çekirdekli meyvelerin üretimin desteklenmesi gerekmektedir.

Elma

Elma, Dünya genelinde en yaygın yetiştirilen meyve türlerinden biri olup, hem taze tüketim hem de işleme sanayi açısından stratejik öneme sahip bir üründür. Küresel ölçekte geniş bir coğrafyada yetiştirilen elma, yüksek ekonomik değeri ve ticaret hacmi nedeniyle meyvecilik sektörünün en önemli ürünleri arasında yer almaktadır. Dünyada yaklaşık 97,8 milyon ton elma üretimi gerçekleştirilmiştir. Dünya elma üretiminde Çin açık ara lider konumda olup 51,3 milyon tonluk üretim miktarı ile küresel üretimin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Çin'i sırasıyla 4,9 milyon ton üretim ile Amerika Birleşik Devletleri ve 2.286.700 ton üretim ile Türkiye takip etmektedir (TÜİK, 2025). Böylece Türkiye, Dünya

elma üretiminde üçüncü sırada yer alarak küresel ölçekte önemli üretici ülkeler arasında konumunu korumaktadır. Çin, ABD ve Türkiye'nin ardından Polonya, Hindistan, İtalya, İran, Rusya Federasyonu, Fransa ve Özbekistan Dünya elma üretiminde öne çıkan diğer ülkeler arasında yer almaktadır.

2024 yılı itibarıyla Dünya elma üretiminin önemli bir bölümü Asya kıtasında gerçekleştirilmekte olup, toplam üretimin yaklaşık üçte ikisi bu bölgede yoğunlaşmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ise toplam 11,5 milyon tonun üzerindeki üretimleriyle Dünya elma sektöründe önemli bir üretim merkezi olmayı sürdürmektedir. Ülkemiz elma ihracat ve ithalat bakımından önemli bir yere sahip olup, 2024 yılı verilerine göre 10.247.081 dolar ihracat ve 143.287 dolar ithalat rakamları ile ekonomiye önemli ölçüde gelir sağlamaktadır (TÜİK, 2024).

Elma, Dünya meyve ticaretinde en fazla işlem gören ürünlerden biri olup uluslararası ticarete önemli bir paya sahiptir. Çin, yüksek üretim kapasitesi sayesinde Dünya elma ihracatında da önemli bir konuma sahipken, Avrupa Birliği ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Şili, İtalya ve Fransa küresel elma ticaretinin başlıca aktörleri arasında yer almaktadır. Özellikle Almanya, Birleşik Krallık ve Rusya Federasyonu gibi ülkeler yüksek tüketim düzeyleri nedeniyle önemli ithalat pazarları olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 52. Türkiye Elma İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024)

Yıl	Elma	
	İhracat	İthalat
2020	9.406.209	68.946
2021	10.275.205	23.253
2022	8.971.248	40.165
2023	9.346.136	293.900
2024	10.247.081	143.287

Türkiye, sahip olduğu ekolojik avantajlar, geniş üretim alanları ve artan modern meyvecilik yatırımları sayesinde Dünya elma sektöründeki konumunu güçlendirmektedir. Son yıllarda modern bahçe tesislerinin yaygınlaşması, bodur ve yarı bodur anaç kullanımının artması, soğuk hava depolama kapasitesinin gelişmesi ve ihracata yönelik çeşitlerin yaygınlaştırılması ile birlikte sektörün rekabet gücü yükselmektedir. Bu durum, yumuşak çekirdekli meyve üretiminin geliştirilmesini amaçlayan projeler açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

EKK-1 Kümesi açısından değerlendirildiğinde, Dünya ve Türkiye elma sektöründeki büyüme eğilimi, bölgenin yumuşak çekirdekli meyve üretim potansiyelinin artırılması için önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Bölgenin uygun iklim ve toprak koşulları, ulaşım avantajları ve mevcut pazarlama kanalları dikkate alındığında, modern üretim teknikleri ve altyapı yatırımları ile desteklenen elma yetiştiriciliğinin kırsal gelirlerin artırılmasına, istihdamın geliştirilmesine ve bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tablo 53. Türkiye Elma Üretim Alanı ve Üretim Miktarları (TÜİK, 2022-2025)

Ürün	2022 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2022 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2023 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2023 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2024 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2024 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2025 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2025 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)
Elma	4.817.500	1.709.408	4.602.517	1.674.374	4.420.185	1.653.191	2.286.700*	1.629.608

*2025 yılında ülkemizde ve bölgede yaşanan zirai don olayı nedeni ile 2025 yılı üretim verileri ortalama verilerin altındadır.

Armut

Armudun anavatanı elma gibi Avrasya'dır. Armut elmadan sonra Dünya çapında en fazla yetiştirilen ve tüketilen yumuşak çekirdekli meyvelerendir. *Pyrus communis* L. türü meyve yetiştirme teknikleri açısından en önemli armut türlerinden biridir. Bugüne kadar birçok tür tanımlanmış olmasına rağmen 13 tür meyve gelişiminde hem çeşit oluşumunda hem de anaç olarak kullanımlarında giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu tür Orta ve Doğu Avrupa'dan Anadolu, Kafkaslar ve Türkistan'a kadar geniş bir alana yayılmış ve kültüre alınan armut çeşitlerimizin gelişmesinde önemli rol oynamıştır Türün orijinlerinden olduğu bilinen ve önemli genetik kaynaklarından biri olarak kabul edilen Anadolu'da, yerel olarak, yazlık ve kışlık standart veya yerel olmak üzere çeşitli ekolojilere uygun 600'den fazla armut çeşidi yetiştirilmektedir.

Tablo 54. Türkiye Armut İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024)

Yıl	Armut	
	İhracat	İthalat
2020	9.554.504	15.799
2021	14.308.662	7.286
2022	11.429.974	216.651
2023	12.494.541	58.478
2024	15.823.959	107.028

Armut, Dünya genelinde yaygın olarak yetiştirilen ve hem taze tüketim hem de işleme sanayisinde değerlendirilen önemli yumuşak çekirdekli meyve türlerinden biridir. Son yıllarda artan tüketici talebi, depolama ve pazarlama olanaklarının gelişmesiyle birlikte Dünya armut üretimi istikrarlı bir büyüme göstermektedir.

FAOSTAT'ın güncel verilerine göre Dünyada armut üretimi 2024 yılında yaklaşık 27,6 milyon ton seviyesine ulaşmıştır. Dünya armut üretiminde Çin açık ara lider konumda olup yaklaşık 19 milyon tonluk üretim ile küresel üretimin yaklaşık %70'ini gerçekleştirmektedir. Çin'i sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin ve Türkiye takip etmektedir. Türkiye 2025 yılında yaklaşık 424.900 tonluk armut üretimi ile Dünyanın önde gelen armut üreticileri arasında yer almakta ve küresel üretimin yaklaşık %2,3'ünü karşılamaktadır (TÜİK, 2025).

Dünya armut üretim alanları incelendiğinde, üretimin büyük ölçüde Çin'de yoğunlaştığı görülmektedir. Çin yaklaşık 986 bin hektarlık üretim alanı ile Dünya armut üretim alanlarının önemli bir bölümünü oluştururken, Hindistan, Türkiye, Arjantin ve İtalya diğer önemli üretici ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye yaklaşık 25 bin hektarlık armut üretim alanına sahip olup Dünya armut üretim alanlarının yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır. Ülkemiz armut ihracat ve ithalat

bakımından önemli bir yere sahip olup, 2024 yılı verilerine göre 15.823.959 dolar ihracat ve 107.028 dolar ithalat rakamları ile ekonomiye önemli ölçüde gelir sağlamaktadır (TÜİK, 2024).

EKK-1 Kümesi açısından değerlendirildiğinde, bölgenin ekolojik koşulları armut yetiştiriciliği için uygun özellikler göstermektedir. Modern bahçe tesislerinin kurulması, kaliteli çeşitlerin yaygınlaştırılması, sulama altyapısının geliştirilmesi ve üreticilerin teknik kapasitelerinin artırılması yoluyla armut üretiminin geliştirilmesi mümkündür. Bu durum, bölgedeki yumuşak çekirdekli meyve üretiminin çeşitlendirilmesine, üretici gelirlerinin artırılmasına ve kırsal kalkınma hedeflerine katkı sağlayacaktır.

Tablo 55. Türkiye Armut Üretim Alanı ve Üretim Miktarları (TÜİK, 2022-2025)

Ürün	2022 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2022 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2023 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2023 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2024 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2024 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)	2025 Yılı Türkiye Üretim Miktarı (ton)	2025 Yılı Türkiye Üretim Alanı (da)
Armut	551.086	237.063	534.513	227.259	630.500	222.584	424.900	220.802

Ülkemizin 2010 yılında 202.524 da olan armut üretim alanı, 2025 yılında 220.802 da'a yükselmiştir. Üretim miktarı da benzer şekilde bir seyir izlemiştir. 2010 yılında 380.003 ton olan armut üretim miktarı 2025 yılında 424.900 tona ulaşmıştır (TÜİK, 2025).

Birim alana verimin yaklaşık 1.79 ton/da olduğu Dünya armut üretiminde birim alana daha yüksek verim alan Avusturya, Hollanda, Belçika, ABD, Şili, Yeni Zelanda, Arjantin gibi ülkeler yetiştiricilikte modern meyvecilik tekniklerini kullanmaktadır. Ülkemizin birim alana armut üretimi (2.09 ton/da) Dünya ortalamasının üzerinde olmasına rağmen üretim alanı az olan ülkelerin halen gerisinde kalmaktadır. Yetiştiricilikte ileri olan ülkeler özellikle birim alana verimin daha yüksek olduğu bodur ya da yarı bodur anaç kullanımına önem vermişlerdir. Özellikle bu amaçla farklı ayva ve armut klon anaçlarının kullanımı her geçen gün yaygınlaşmaktadır.

Ayva

Ayva (*Cydonia oblonga* Mill.), yumuşak çekirdekli meyve türleri içerisinde ekonomik değeri yüksek, taze tüketim ve sanayi kullanımına uygun önemli bir meyve türüdür. Meyve suyu, reçel, marmelat, tatlı ve çeşitli işlenmiş ürünlerin üretiminde değerlendirilmesi nedeniyle Dünya genelinde talep gören ürünler arasında yer almaktadır. Ayrıca uzun depolama süresi, yüksek besin değeri ve işleme sanayine uygunluğu ayva yetiştiriciliğinin önemini artırmaktadır. Türkiye, Dünya ayva üretiminde uzun yıllardır ilk sıralarda yer almakta olup, üretim miktarı bakımından lider ülkelere biridir. Batı Asya'nın (Kafkasya, Türkiye ve İran) doğal bitkisi. Türkiye ayva yetiştiriciliği bakımından oldukça uygun ekolojik koşullara sahiptir. Dünya ayva üretimi 2024 yılı verilerine göre 74.317 hektar alanda üretim yapıldığı, Dünya ortalama verimi 9.358,2 kg olduğu görülmektedir. FAOSTAT verilerine göre Dünya ayva üretiminde Türkiye ilk sırada yer almaktadır. Türkiye yaklaşık 203.186 tonluk üretim miktarı ile Dünya ayva üretiminin lider ülkesi konumundadır. Türkiye'yi 116.514,3 ton üretim ile Çin, 90.108,9 ton üretim ile İran ve 85.074,2 ton üretim ile Özbekistan takip

etmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin Dünya ayva üretimindeki güçlü konumunu ve sektörün gelişme potansiyelini açıkça ortaya koymaktadır (FAOSTAT, 2024).

Tablo 56. Dünya Ayva Üretiminde Önde Gelen Ülkeler (TÜİK, 2024)

Sıra	Ülke	Üretim Miktarı (ton)
1	Türkiye	203.186
2	Çin	116.514,3
3	İran	90.108,9
4	Özbekistan	85.074,2

Türkiye'nin Dünya üretimindeki liderliği; uygun iklim koşulları, geniş üretim alanları, yetiştiricilik deneyimi ve iç pazar talebinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte ayva üretiminin önemli bir bölümü iç piyasada değerlendirilmekte olup, işleme sanayinde yoğun olarak kullanılmaktadır.

EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve üretiminin geliştirilmesi kapsamında ayva yetiştiriciliği önemli bir alternatif üretim kolu olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin iklim ve toprak koşulları ayva yetiştiriciliği açısından uygun özellikler taşımakta olup, üretimin yaygınlaştırılması ile çiftçi gelirlerinin artırılması, üretim deseninin çeşitlendirilmesi ve pazara sunulan ürün portföyünün genişletilmesi mümkün olacaktır. Özellikle modern bahçe tesislerinin kurulması, sertifikalı fidan kullanımının artırılması ve üreticilere yönelik teknik eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ile ayva üretiminde verim ve kalite artışı sağlanabileceği öngörülmektedir.

Bu nedenle proje kapsamında ayva yetiştiriciliğinin demonstrasyon çalışmaları, yeni bahçe kurulumları ve genç çiftçi destekleri aracılığıyla teşvik edilmesi, bölgedeki yumuşak çekirdekli meyve sektörünün gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 57. Türkiye Ayva İhracat ve İthalat Verileri (ABD Doları) (TÜİK, 2024)

Yıl	Ayva	
	İhracat	İthalat
2020	8.322.403	19.138
2021	8.860.322	6.891
2022	7.015.117	28.093
2023	9.313.873	16388
2024	9.927.712	56.824

Ayva üretiminde gerek iklim gerekse uygun doğal yapıya sahip Türkiye ayva üretiminde Dünyanın önde gelen ülkelerinin başında gelmektedir. Türkiye'deki ayva verimliliği Dünya ortalamasının yaklaşık 3,6 katıdır. Bu verimlilik oranıyla Türkiye Dünya sıralamasında İsviçre'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Dünyadaki ayva ihracatının %89'u Türkiye Hollanda, İspanya, Yunanistan ve Avusturya tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye Dünyanın en büyük ayva ihracatçısı konumundadır. Dünyadaki ayva ihracatının yaklaşık %41,4'ü Türkiye tarafından yapılmıştır. Günümüzde meyve bahçelerinden başarılı bir üretim ve yüksek ekonomik getiri elde etmek için bahçelerde modern yetiştirme

teknolojilerinin tesislerde uyumu önemlilik arz etmektedir. Bahçelerde birim alandan elde edilen ürünün miktar ve kalitesini artırmak, aynı zamanda birim ürün maliyetlerini düşürmek rekabet açısında önem arz etmektedir.

7.1.3.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi

EKK-1 Kalkınma Kümesi; Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsamaktadır. Bünyan ilçesinde proje kapsamında bulunan mahalle sayısı 26, mahallelerde yaşayan nüfus 7.407 kişi, ilçe ortalama 1.500 metre rakımdadır. Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtlarına göre toplam üretici sayısı 2.773, kadın üretici sayısı 307, genç üretici sayısı 485, 1.hedef grubumuz olan 5 dekara kadar üretim yapan üretici sayısı 27, 2.hedef grubumuz olan 5 ile 10 dekar arasında üretim yapan üretici sayısı 69 kişi olduğu görülmektedir. Pınarbaşı İlçesinde proje kapsamında bulunan mahalle sayısı 105, mahallelerde yaşayan nüfus 13.647, ilçemiz ortalama 1.700 metre rakımdadır. Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtlarına göre toplam üretici sayısı 5.344, kadın üretici sayısı 404, genç üretici sayısı 568, 1.hedef grubumuz olan 5 dekara kadar üretim yapan üretici sayısı 39, 2.hedef grubumuz olan 5 ile 10 dekar arasında üretim yapan üretici sayısı 57 kişi olduğu görülmektedir.

Sarız İlçesinde proje kapsamında bulunan mahalle sayısı 39, mahallelerde yaşayan nüfus 7.922, ilçemiz ortalama 1.700 metre rakımdadır. Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtlarına göre toplam üretici sayısı 1.663, kadın üretici sayısı 140, genç üretici sayısı 115, 1. hedef grubumuz olan 5 dekara kadar üretim yapan üretici sayısı 19, 2. hedef grubumuz olan 5 ile 10 dekar arasında üretim yapan üretici sayısı 33 kişi olduğu görülmektedir. Tomarza İlçesinde proje kapsamında bulunan mahalle sayısı 46, mahallelerde yaşayan nüfus 10.327, ilçemiz ortalama 1.550 metre rakımdadır. Çiftçi Kayıt Sistemi kayıtlarına göre toplam üretici sayısı 2.376, kadın üretici sayısı 217, genç üretici sayısı 304, 1. hedef grubumuz olan 5 dekara kadar üretim yapan üretici sayısı 14, 2. hedef grubumuz olan 5 ile 10 dekar arasında üretim yapan üretici sayısı 29 kişi olduğu görülmektedir (ÇKS, 2024).

EKK-1 kümesi genelinde yumuşak çekirdekli meyve üretiminin mevcut durumda oldukça sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Buna karşın yapılan arazi incelemeleri, mevcut doğal kaynaklar ve üretim potansiyeli değerlendirmeleri, kümenin yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin geliştirilmesi açısından önemli avantajlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Küme içerisinde yer alan ilçelerin yüksek rakımlı alanlara sahip olması, gece-gündüz sıcaklık farklarının belirgin şekilde yaşanması ve birçok bölgede meyveciliğe uygun toprak yapısının bulunması, elma, armut ve ayva gibi yumuşak çekirdekli meyve türlerinin yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Ayrıca bölgede yer alan ve eğimi %6'nın üzerinde olan tarım alanlarının önemli bir kısmı, tarla bitkileri üretimine kıyasla meyvecilik faaliyetleri için daha uygun kullanım imkanı sunmaktadır. Bu durum, erozyon riskinin azaltılması ve arazilerin daha etkin değerlendirilmesi açısından da önemli fırsatlar sağlamaktadır. Son yıllarda yürütülen arazi toplulaştırma ve sulama yatırımları sayesinde küme içerisindeki birçok üretim alanı modern sulama imkanlarına kavuşmuştur. Sulama altyapısındaki bu gelişmeler, yüksek katma değerli meyvecilik yatırımlarının hayata geçirilmesi için önemli bir altyapı avantajı oluşturmaktadır. Ancak mevcut durumda üreticilerin geleneksel üretim alışkanlıklarını sürdürmeleri nedeniyle bahçe tarımı yeterince yaygınlaşmamış ve mevcut potansiyel tam olarak değerlendirilememiştir.

Yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği, birim alandan elde edilen gelir bakımından birçok tarla bitkisine göre daha yüksek ekonomik getiri sağlayabilmektedir. Bu nedenle bölgede modern meyve bahçelerinin kurulması, üretim deseninin çeşitlendirilmesi ve çiftçilerin gelir kaynaklarının artırılması açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sertifikalı fidan kullanılarak kurulacak modern bahçeler, uygun sulama sistemleri ve güncel yetiştiricilik teknikleri ile desteklendiğinde bölgenin üretim kapasitesi ve ekonomik değeri önemli ölçüde artırılabilir. Bu kapsamda proje ile demonstrasyon bahçelerinin kurulması, yeni bahçe tesislerinin desteklenmesi, genç çiftçilerin meyvecilik yatırımlarına yönlendirilmesi, modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması ve üreticilere yönelik teknik eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Böylece EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, kırsal hanelerin gelir düzeylerinin artırılması, tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmaktadır. Sonuç olarak, sahip olduğu iklim, arazi ve sulama altyapısı avantajları dikkate alındığında EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin geliştirilmesi hem ekonomik hem de çevresel açıdan yüksek potansiyele sahip bir yatırım alanı olarak değerlendirilmekte olup, bölgenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 58. EKK-1 Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretim Alanları ve Miktarları (TÜİK, 2022-2025)

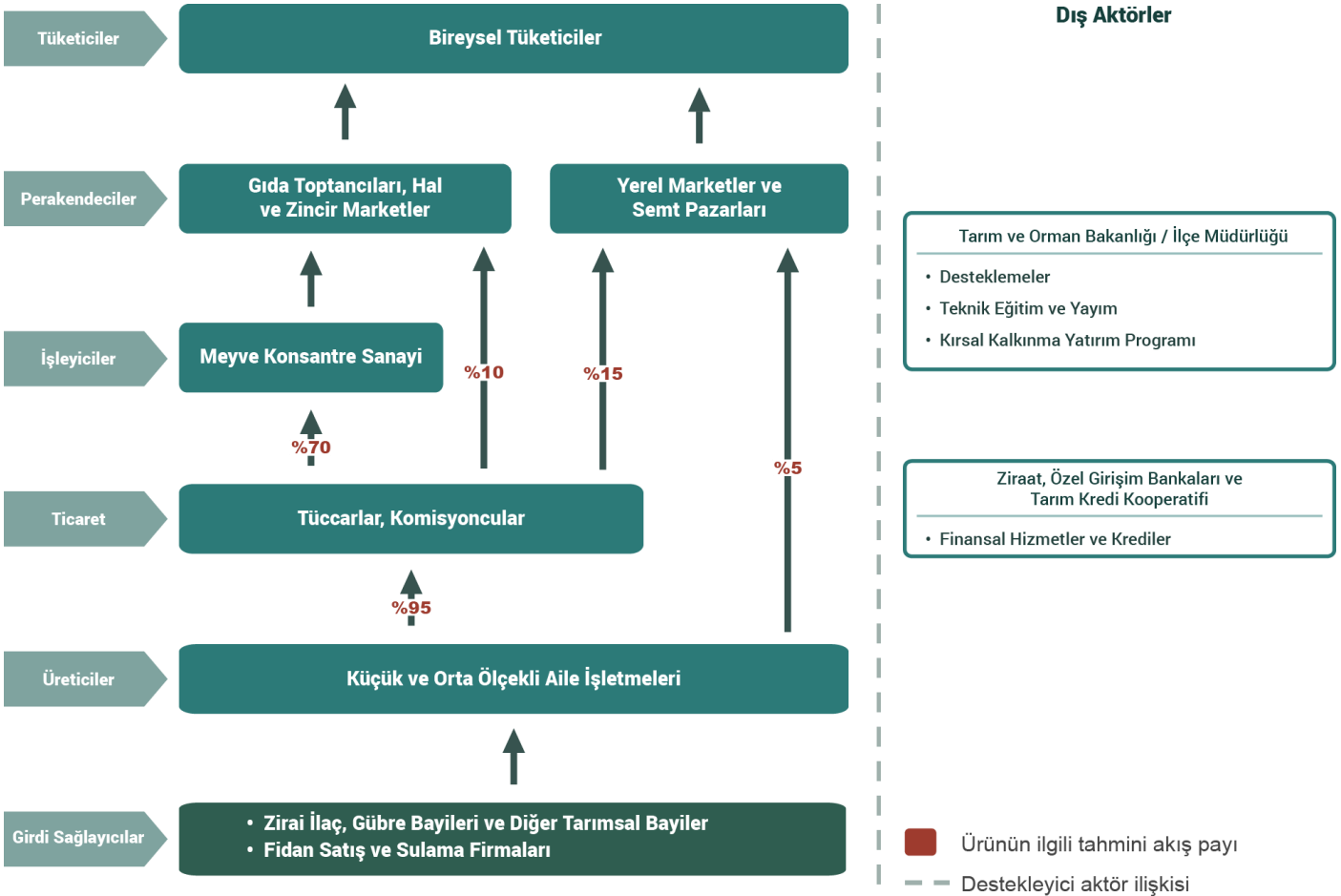
İlçe Adı	Ürün	2022 Yılı Üretim Miktarı (ton)	2022 Yılı Üretim Alanı (da)	2023 Yılı Üretim Miktarı (ton)	2023 Yılı Üretim Alanı (da)	2024 Yılı Üretim Miktarı (ton)	2024 Yılı Üretim Alanı (da)	2025 Yılı Üretim Miktarı (ton)	2025 Yılı Üretim Alanı (da)
Bünyan	Elma	4935	2361	5830	2360	6920	2360	703	2360
	Armut	40	30	40	30	40	30	4	30
	Ayva	0	0	0	0	0	0	0	0
Pınarbaşı	Elma	868	288	1233	348	1233	348	0	363
	Armut	21	5	64	5	64	5	0	5
	Ayva	0	0	0	0	0	0	0	0
Sarız	Elma	100	150	96	145	96	145	29	145
	Armut	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ayva	0	0	0	0	0	0	0	0
Tomarza	Elma	17	130	19	130	19	130	0	130
	Armut	8	323	10	323	10	323	0	323
	Ayva	0	0	0	0	0	0	0	0

EKK-1 Kalkınma kümesi yumuşak çekirdekli meyve üretimleri incelendiğinde, Bünyan ilçesinde 2.360 Dekar alanda yumuşak çekirdekli meyve üretimi yapıldığı 707 ton toplam üretilen meyve olduğu görülmektedir. Pınarbaşı ilçesinde 368 dekar, Sarız ilçesinde 145 dekar, Tomarza ilçesinde 453 dekar alanda yumuşak çekirdekli meyve üretimi yapıldığı görülmektedir (TÜİK, 2025).

Yapılan bu üretimin verim olarak bakıldığında dekara ortalama verimin elde edildiği bu verimin Türkiye ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. Mevcut elma bahçeleri oldukça yaşlı bahçelerdir. Bu bahçeler kapama bahçe değil çeşitli meyve türlerinin bir arada yetiştirildiği karışık bahçelerdir. Yeni modern elma bahçesi tesisi çok düşük düzeydedir.

7.1.3.2. Değer Zinciri Analizi

EKK-1’de kalkınma kümemiz için yumuşak çekirdekli meyve üretimi değer zinciri haritası Şekil 13’de verilmiştir. Kümede 2024 yılında toplam 8.382 ton Yumuşak çekirdekli meyve üretilmiştir. Genel olarak kümede üretilen yumuşak çekirdekli meyve kalitesi düşük olduğundan, üretimin yaklaşık %70’i meyve suyu fabrikasına ham madde olarak satılırken, sadece %30’luk bölümü sofralık elma olarak pazara sunulabilmektedir.



Şekil 13. EKK-1 Yumuşak Çekirdekli Meyve Değer Zinciri

Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretiminin Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Girdi Sağlayıcılar

EKK-1 Kalkınma kümesinin zincirinin bu aşamasında, tarımsal girdi arzında doğrudan veya dolaylı olarak yer alan çeşitli aktörler bulunmaktadır. En önemli ve en yüksek girdi sağlayıcıları, sulamacılar, fidancılar, ilaç ve gübre bayileri oluşturmaktadır. EKK-1 kalkınma kümesi içerisinde fidan üreticisi olmayıp, fidan teminini dışarıdan sağlamaktadırlar. En yoğun girdi olan fidan sulama ekipmanı girdisi bahçe kurulum maliyetlerini oldukça yükseltmektedir. Sulama ekipmanı, zirai ilaç, gübre ve diğer tarımsal girdiler daha çok küme içerisinde faaliyet gösteren tarımsal bayilerden sağlanmaktadır. Kümede bulunan Tarım Kredi Kooperatifi üreticilere gübre, zirai ilaç ve diğer tarımsal girdileri sağlayan önemli bir aktördür.

Üreticiler

EKK-1 kümesi içerisinde bulunan yumuşak çekirdekli meyve üreticileri girdilerin satın alınması, bahçe kurulumu, bakım, sulama, hasat ve pazar sürecine kadar çeşitli aşamalarda önemli roller üstlenmektedir. Bu kümede bulunan üreticilerin yumuşak çekirdekli meyve üretim alanları küçüktür. Bu küçük ölçekli işletmelerde üretim maliyetleri daha yüksek olduğundan karlılık oranı da orta ve büyük işletmelere göre daha düşük olmaktadır. Diğer taraftan mevcut elma bahçelerinin oldukça yaşlı, karışık bahçeler olması verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Kümedeki üretici profili incelendiğinde genellikle küçük ölçekli ve orta ölçekli üreticilerden oluşmaktadır.

Üreticiler bahçenin tesis edilmesinden, budama, gübreleme, sulama yabancı ot, hastalık ve zararlı kontrolü, hasat ve hasat sonrası işlemler olmak üzere üretim aşamasındaki süreçleri yönetmektedirler. Yörenin ekolojik koşullarına uygun, pazarda talep gören yüksek verimli çeşitlerin seçimi ile bitki gelişimi ve bahçe içerisinde gerçekleştirilecek bakım besleme gibi kültürel işlemlere olanak sağlayan düzgün bir bahçe tesisinin yapılması ürün kalitesi ve miktarı açısından oldukça önemlidir. Fidan dikiminden itibaren dikim budaması, şekil budaması, ürün budaması ve seyreltme ile sulama ve yabancı ot kontrolü gibi budama ve bakım işleri ağaçlarda verim ve kaliteyi etkilemektedir. Bitki besleme ve gübre uygulamaları ile bitkinin hastalık ve zararlılardan korunmasına yönelik iş ve işlemlerin zamanında ve uygun yöntemlerle yapılması gerekmektedir.

EKK-1 kümesi içerisinde bulunan yumuşak çekirdekli meyve üreticileri pazarın talep ettiği yeni yumuşak çekirdekli çeşitlerine yönelik ilgi artmakla birlikte, modern ve yüksek verimli bahçe tesislerinin kurulumu istenilen düzeyde değildir. Üreticilerin anaç ve çeşit seçimi, budama ve terbiye sistemleri, bitki besleme uygulamaları ile hastalık ve zararlılarla mücadele konularındaki teknik bilgi ve uygulama kapasiteleri sınırlı düzeydedir. Bilgiye erişimde çoğunlukla denetimsiz ve bilimsel temele dayanmayan kaynakların kullanılması, üreticilerin doğru ve güncel teknik bilgilere ulaşmasını güçleştirmekte, bu durum ise verim ve kalite kayıplarına yol açabilmektedir.

Hasat ve hasat sonrası süreçlerde de önemli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Hasadın uygun zamanda gerçekleştirilememesi, uygun olmayan ekipman ve yöntemlerin kullanılması ile işleme, paketleme, soğuk depolama ve lojistik altyapısındaki eksiklikler ürün kalitesinin düşmesine ve hasat sonrası kayıpların artmasına neden olmaktadır. Bu durum, üreticilerin gelirlerini olumsuz etkilerken sektörün rekabet gücünü de sınırlandırmaktadır.

Üreticiler yalnızca üretim aşamasında değil, pazarlama sürecinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Küçük ölçekli üreticiler ürettikleri yumuşak çekirdekli meyvelerin yaklaşık %95'ini tüccar ve aracılar aracılığıyla pazarlamakta, yalnızca %5'lik kısmını yerel pazarlarda doğrudan tüketicilere ulaştırabilmektedir. Orta ölçekli işletmelerde sofralık elma üretiminin oranı nispeten daha yüksek olmakla birlikte, ürünlerin büyük bölümü yine tüccar ve aracılar üzerinden pazarlanmaktadır. Bu gruptaki bazı üreticiler ise aynı zamanda aracılık faaliyetlerinde bulunarak değer zincirinin farklı halkalarında yer almaktadır.

Değer zincirinin etkinliğinin artırılması amacıyla kamu kurumları ve finansal kuruluşlar tarafından çeşitli destek mekanizmaları uygulanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen eğitim ve yayım faaliyetleri,

üreticilerin bilgi ve beceri düzeylerini artırarak verimlilik ve ürün kalitesinin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bunun yanında sertifikalı fidan, gübre ve mazot destekleri ile üretim maliyetlerinin azaltılması ve üretimin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Damla sulama sistemlerine yönelik hibe programları ise su kaynaklarının daha etkin kullanılmasına katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda, üreticilerin teknik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, modern bahçe tesislerinin yaygınlaştırılması, hasat sonrası altyapının güçlendirilmesi ve finansmana erişimin kolaylaştırılması, kümenin rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir üretim yapısının oluşturulması açısından öncelikli ihtiyaç alanları olarak öne çıkmaktadır.

Ticaret

EKK-1 Kümesi içerisinde üretilen yumuşak çekirdekli meyvelerin tamamı iç piyasada değerlendirilmekte olup, mevcut durumda ihracata yönelik bir pazarlama faaliyeti bulunmamaktadır. Üretimin önemli bir kısmı kalite standartlarının altında kaldığından, üretilen yumuşak çekirdekli meyvelerin yaklaşık %70'i meyve suyu sanayisin de ham madde olarak kullanılmaktadır. Üretimin yaklaşık %30'unu oluşturan ve ağırlıklı olarak orta ölçekli işletmeler tarafından üretilen daha yüksek kaliteli ürünler ise sofralık olarak pazara sunulmaktadır. Sofralık Üretimin yaklaşık %5'lik kısmı üreticiler tarafından yerel pazarlar aracılığı ile doğrudan tüketiciye satılmaktadır. Sofralık olarak üretilen yumuşak çekirdekli meyvelerin ticareti genel olarak tüccarlar ve komisyoncular tarafından yapılmaktadır. Tüccarlar ve komisyoncular sofralık üretimin %15 lik kısmı marketlere ve semt pazarına satılmakta, geri kalan sofralık üretimin %10'luk kısmı gıda toptancıları hal ve zincir marketlere satılarak tüketime sunulmaktadır.

Düşük kaliteli ve işlenmeye uygun yumuşak çekirdekli meyveler ise araçlar ve tüccarlar tarafından temin edilerek meyve suyu sanayine yönlendirilmektedir. İşlenen ürünler daha sonra gıda toptancıları aracılığıyla dağıtılmakta ve marketler ile perakende satış noktaları üzerinden tüketiciye ulaştırılmaktadır. Bu yapı, kümede üretilen ürünlerin önemli bir bölümünün katma değeri düşük ürünler olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Komisyoncular ise özellikle meyve suyu üretiminde kullanılacak ürünlerin pazarlanmasında üreticiler ile sanayi işletmeleri arasında bağlantı kuran aktörler olarak faaliyet göstermektedir. Küme içerisinde bazı üreticiler aynı zamanda aracılık faaliyetlerinde bulunmakta, kendi üretimlerini diğer üreticilerden temin ettikleri ürünlerle birleştirerek daha büyük partiler halinde işleyicilere ve kısmen de toptancı hallere satış gerçekleştirmektedirler. Bu durum, değer zincirinde ölçek ekonomisi oluşturulmasına katkı sağlamakla birlikte, üreticilerin doğrudan pazarlara erişiminin sınırlı olduğunu da göstermektedir.

İşleyiciler

EKK-3 bölgemiz olan Yahyalı ve Yeşilhisar ilçelerinde meyve sebze paketleme tesisi ve soğuk hava depolarının EKK-1 kümesinde üretim yapan üreticilere büyük fayda sağlamaktadır. Bu paketleme tesisleri kaliteli olan ürünleri alarak değerinde pazara sürmektedir. Sofralık yumuşak çekirdekli meyve olarak satışı yapılamayan düşük kaliteli meyvelerin

tamamı MEYSU firmasına ait Kayseri Organize sanayi bölgesinde bulunan fabrikada meyve suyu, püre, meyve aroması gibi çeşitli ürünlere işlenmekte yurt içinde veya yurt dışında pazara sunulmaktadır.

Perakendeciler

Perakendeciler üreticiler ile tüketiciler arasındaki son bağlantı noktasını oluşturmaktadırlar. İki türlü perakendeci bulunmaktadır. Biri kendi ürettiği ürünü yerel pazarda satışını yapmakta olan üreticiler, diğeri ise toptancılardan aldıkları ürünü ihtiyaçlarına ve alım gücüne göre tüketiciye sunarlar.

Tüketiciler

Tüketiciler yumuşak çekirdekli meyveler veya işlenmiş ürünlerini marketler, bakkallar, semt pazarcıları veya manavlar gibi perakendecilerden satın almaktadır. Türkiye’de sofralık yumuşak çekirdekli meyveleri tüketimi oldukça yaygındır. Tüketiciler ise yumuşak çekirdekli meyveyi çoğunlukla manav, yerel pazar ve marketlerden almaktadırlar.

7.1.3.3. Üretim Maliyetleri ve Üretici Fiyatları

Küme içerisinde yumuşak çekirdekli meyve 2025 yılı için yarı bodur elma bahçesi kurulum maliyeti ve kümede elma üretim maliyetleri Tabloda verilmiştir. 2025 yılı için yarı bodur elma bahçesi kurulum bedeli 152.890,57 TL olduğu görülmektedir. Verilen bu maliyet içerisinde bahçe filesi maliyeti hesaplanmamış olup, 2025 yılı dekara ortalama file maliyeti 120.000 TL’dir. Çiftçiler tür ve çeşit özelliklerine göre file kullanmaktadırlar, file kullanımı meyve kalitesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Mevcut durumda meyve bahçelerinin karışık olması, yaşlı ağaçlar olması ve yeterince bakımı yapılmaması nedeni ile düşük kaliteli ürün almaktadırlar. Aldıkları ürünün büyük bölümü meyve suyu sanayine gitmekte ve yeterince gelir kazandırmaktadır. Üretim maliyet tablosundan anlaşılağı üzere üretim zarar etmektedir. Bunun en büyük sebebi modern bahçecilik tesisi olmaması verimlerin ve ürün kalitelerinin çok düşük olmasıdır. EKK-1 kümemizde yeni çeşitlerinden oluşan modern elma bahçelerinin tesis edilmesi elma üretiminde yaşanan sorunun çözülmesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 59. Ürün Maliyet Cetveli (TAMSİS, 2025)

Elma Yarı Bodur		
Sıra	Yapılan İşlemler	Dekar Tutarı (₺/da)
1	Girdiler (Fidan, damlama, gübre vb.)	22.553,09
2	Bakım ve İşçilik Giderleri (İlk Sürüm, ikileme, çapalama vb.)	10.145,00
3	Sabit Masraflar Toplamı (1.yıl) (Genel idari giderler, çıplak arazi faiz vb.)	28.847,54
4	Tesis Masrafları Toplamı (2.yıl) (Fidan yenileme bakım vb.)	48.384,64
5	Tesis Masrafları Toplamı (3.yıl) (Fidan yenileme bakım vb.)	42.960,30
Toplam		152.890,57

Tablo 60. Yarı Bodur Elma Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu (TAMSİS, 2025)

Yarı Bodur Elma Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu				
Verim (kg/da)	Satış Fiyatı (TL/kg)	Brüt Gelir (da)	Toplam Masraflar (da)	Net Kar (da)
338	40	13.520	54.939	-41.419

Kümede yarı bodur Armut bahçesi kurulum maliyeti ve kümede Armut üretim maliyetleri Tabloda verilmiştir. 2025 yılı için yarı bodur Armut bahçesi kurulum bedeli 160.000,89 TL olduğu görülmektedir. Yarı bodur armut bahçesi tarımında fileli sistem kullanımı tercih edilmemektedir. Halihazırda kümedeki armut üreticisi zarar etmektedir. Yukarıdaki bölümlerde belirtildiği gibi mevcut meyve bahçelerinin çok yaşlı olması, kümede yüksek verimli pazarda talep gören çeşitlerinden oluşan modern armut bahçelerinin yoktur, üreticilerin uygun üretim tekniklerini uygulamaması gibi nedenlerle mevcut koşullarda kümedeki armut üreticisi zarar etmektedir. Bu veriler ışığında kümede yeni çeşitlerinden oluşan modern armut bahçelerinin tesis edilmesi armut üretiminde yaşanan sorunun çözülmesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 61. Ürün Maliyet Cetveli (TAMSİS, 2025)

Armut Yarı Bodur		
Sıra	Yapılan İşlemler	Dekar Tutarı (₺/da)
1	Girdiler (Fidan, damlama, gübre vb.)	12.232,00
2	Bakım ve İşçilik Giderleri (İlk Sürüm, ikileme, çapalama vb.)	7.696,00
3	Sabit Masraflar Toplamı (1.yıl) (Genel idari giderler, çıplak arazi faiz vb.)	25.782,72
4	Tesis Masrafları Toplamı (2.yıl) (Fidan yenileme bakım vb.)	41.739,41
5	Tesis Masrafları Toplamı (3.yıl) (Fidan yenileme bakım vb.)	36.615,04
6	Girdiler (Fidan, damlama, gübre vb.)	35.935,72
Toplam		160.000,89

Tablo 62. Yarı Bodur Armut Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu (TAMSİS, 2025)

Yarı Bodur Armut Bahçesi Üretim Maliyet Tablosu				
Verim (kg/da)	Satış Fiyatı (TL/kg)	Brüt Gelir (da)	Toplam Masraflar (da)	Net Kar (da)
310	50	15.500	52.819	-37.319

EKK-1 kümesi içerisinde yumuşak çekirdekli meyveler arasında yer alan Ayva tarımı neredeyse hiç yapılmamaktadır. Karışık meyve bahçeleri içerisinde üreticinin kendi tüketimi için bulunan çok az sayıda ayva ağacı bulunmaktadır. Ayva tarımı elma ve armut tarımına çok yakın bir maliyete sahiptir, fakat bölgemizde yeterince üretim olmaması sebebi ile TAMSİS verileri bulunmamaktadır. Bölgede oluşturulacak modern ayva bahçesi tesisi ile bölgeye alternatif gelir getirici ürün elde etmeyi hedefliyoruz.

EKK-1 kalkınma kümesinde yer alan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin yüksek rakımlı ekolojik koşullara sahip olması nedeniyle geç çiçeklenen meyve türlerinin desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda ayva yetiştiriciliğinin, ilkbahar geç donları başta olmak üzere tarımsal risklerden daha az etkilenebileceği ve üreticilere daha yüksek ve sürdürülebilir gelir sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle proje kapsamında ayva yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve modern bahçe tesislerinin kurulması hedeflenmektedir.

Yapılan analizler doğrultusunda yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin ekonomik açıdan zarar ettiği görülmektedir. Ancak bu durumun temel nedeni, verilerin alındığı 2025 yılında ülkemiz genelinde ve proje bölgesinde etkili olan şiddetli zirai don afeti nedeniyle üretimde meydana gelen ciddi verim kayıplarıdır. Bölgede doğal afetlerin yaşanmadığı normal üretim sezonlarında yumuşak çekirdekli meyvelerde dekara ortalama 1,5-2 ton ürün alınabilmektedir. Bununla

birlikte ülkemizde modern yarı bodur anaçlar ile kurulan yumuşak çekirdekli meyve bahçelerinde ortalama verim 7 ton seviyelerine ulaşmakta olup, üreticilere önemli düzeyde gelir sağlamaktadır.

Proje kapsamında tesis edilmesi planlanan modern yumuşak çekirdekli meyve bahçelerinde, uygun yetiştiricilik teknikleri ve modern üretim sistemlerinin uygulanmasıyla dekara 10-12 ton verim potansiyeline ulaşılabilir. Ancak ekonomik analizlerde ihtiyatlı bir yaklaşım benimsenerek, üreticilerin modern bahçelerden dekara ortalama 7 ton ürün elde edeceği varsayılmıştır. Bölgede üretilen kaliteli meyvelerin ortalama satış fiyatının kilogram başına 50 TL olduğu dikkate alındığında, dekardan elde edilen 7 ton ürün karşılığında üreticilerin yaklaşık 350.000 TL brüt gelir elde etmesi öngörülmektedir. Üretim sürecinde gübreleme, sulama, budama, bitki koruma, işçilik, hasat ve diğer bakım giderleri dahil olmak üzere dekara ortalama 55.000 TL üretim maliyeti oluşacağı hesaplanmıştır. Bu doğrultuda üreticilerin dekardan yaklaşık 295.000 TL net gelir elde edebileceği öngörülmektedir. Proje hedef kitlesi içerisinde yer alan küçük ölçekli üreticilerin ortalama 5 dekar büyüklüğünde modern meyve bahçesi tesis etmeleri durumunda, yıllık yaklaşık 1.475.000 TL net gelir elde etmeleri mümkün olacaktır. Bu gelir düzeyi, kırsal alanda yaşayan bir ailenin ekonomik sürdürülebilirliğini önemli ölçüde güçlendirecek, tarımsal faaliyetlerin karlılığını artıracak ve kırsal nüfusun gelir seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca proje ile oluşturulacak modern bahçelerin uzun yıllar boyunca düzenli gelir üretmesi sayesinde bölgesel kalkınmaya, istihdama ve kırsal refahın artırılmasına önemli katkılar sunması beklenmektedir. Ekonomik analiz sonuçları, modern meyvecilik yatırımlarının bölge koşullarında yüksek gelir potansiyeline sahip olduğunu ve küçük ölçekli aile işletmeleri açısından sürdürülebilir bir geçim kaynağı oluşturabileceğini göstermektedir. Ayrıca yumuşak çekirdekli meyve bahçelerinin tesis edilmesinde üreticilerin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri, bahçenin ekonomik verime ulaşmasına kadar geçen sürede gelir elde edilememesidir. Bu dönemde üreticiler bakım, sulama, gübreleme ve diğer kültürel işlemler nedeniyle çeşitli maliyetlere katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle bahçelerin verime yatıncaya kadar geçen süreçte üreticilere ek gelir sağlamak amacıyla ara ziraat uygulamalarının desteklenmesi planlanmaktadır. Ara ziraat kapsamında, genç meyve fidanlarının gelişimine zarar vermeyecek ve bölge üreticilerinin yetiştiricilik alışkanlıklarına uygun olan çerezlik kabak ve domates benzeri sebze türlerinin üretimi öngörülmektedir. Bu faaliyetlerin etkin şekilde yürütülebilmesi amacıyla üreticilere tohum, fide ve damla sulama sistemi desteği sağlanması planlanmaktadır. Böylece hem bahçe tesis döneminde gelir kaybının azaltılması hem de mevcut tarım alanlarının daha verimli kullanılması hedeflenmektedir.

7.1.3.4. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve üretimine ilişkin gerçekleştirilen GZFT analizi sonuçları aşağıda sunulmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, bölgenin sahip olduğu agroekolojik koşullar kümenin en önemli güçlü yönlerini oluşturmaktadır. İklim ve toprak yapısının yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğine uygun olması, verimli ve kaliteli üretim açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca iç ve dış pazarlarda talep gören çeşitlerin bölgede başarıyla yetiştirilebilmesi, kümenin üretim potansiyelini ve gelecekteki rekabet gücünü destekleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Kümenin bir diğer güçlü yönü, mevcut pazarlama altyapısı ve ticari bağlantılarıdır. Halihazırda faaliyet gösteren ve geliştirilme potansiyeline sahip pazar mekanizmaları, üreticilerin ürünlerini pazara ulaştırmalarını kolaylaştırmakta ve ürünlerin ticari değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanında kümenin stratejik bir

ulaşım aksı üzerinde yer alması önemli lojistik avantajlar sunmaktadır. Bölgenin Türkiye'nin güney illerini iç ve kuzey bölgelere bağlayan ana ulaşım güzergahı üzerinde bulunması, ürünlerin kısa sürede pazarlara ulaştırılmasına ve nakliye maliyetlerinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

Değer zinciri açısından değerlendirildiğinde, meyve işleme sanayisinin varlığı kümenin önemli güçlü yönlerinden biridir. Kayseri il merkezinde faaliyet gösteren meyve suyu ve gıda işleme tesisleri, bölgede üretilen yumuşak çekirdekli meyvelerin önemli bir bölümünü ham madde olarak değerlendirmekte ve üreticiler için sürdürülebilir bir pazar oluşturmaktadır. Bu durum özellikle ikinci kalite ürünlerin ekonomik değere dönüştürülmesini sağlayarak üreticilerin pazarlama risklerini azaltmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin meyve suyu ve konsantre ürünler sektöründeki güçlü konumu, küme için önemli bir fırsat alanı oluşturmaktadır. Meyve suyu sanayisinin artan ham madde ihtiyacı ve işlenmiş meyve ürünlerine yönelik ulusal ve uluslararası talebin devam etmesi, kümede üretilen ürünlerin değerlendirilmesi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu çerçevede, mevcut üretim altyapısının güçlendirilmesi, ürün kalitesinin artırılması ve değer zinciri aktörleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi durumunda kümenin üretim ve pazarlama kapasitesinin daha da artırılabilceği değerlendirilmektedir.

Tablo 63. Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- EKK-1 kümesinin yüksek rakımı, düşük nem oranı ve belirgin gece-gündüz sıcaklık farkları kaliteli ve aromalı meyve üretimi için uygun ekolojik koşullar sağlamaktadır - Birçok ilçede yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğine uygun toprak yapısı bulunmaktadır - Yeni açılan sulanabilir tarım alanlarının varlığı modern meyvecilik yatırımlarının gelişmesine olanak sağlamaktadır - Bölgede meyvecilik konusunda bilgi ve deneyime sahip üretici kitlesi bulunmaktadır - İç pazarda talep gören elma, armut ve ayva çeşitlerinin yetiştirilebilmesi önemli bir üretim avantajıdır - Kayseri'nin Türkiye'nin önemli ulaşım koridorları üzerinde yer alması ürünlerin büyük tüketim merkezlerine ulaştırılmasını kolaylaştırmaktadır - İlde faaliyet gösteren meyve işleme ve meyve suyu sanayi tesisleri ikinci kalite ürünler için alternatif pazar oluşturmaktadır - Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından sağlanan sertifikalı fidan, basınçlı sulama ve kırsal kalkınma desteklerinden yararlanma imkanı bulunmaktadır - Tarımsal mekanizasyon düzeyi birçok bölgede Türkiye ortalamasının üzerindedir
Z	- Modern, yüksek yoğunluklu ve tam bodur anaçlı bahçe tesislerinin sayısı yetersizdir - Bahçelerin önemli bir kısmı yaşlı olup verim ve kalite potansiyeli düşüktür - Sertifikalı fidan kullanım oranı istenilen seviyede değildir - İşletmelerin büyük bölümünün küçük aile işletmesi yapısında olması ölçek ekonomilerinden yararlanmayı zorlaştırmaktadır - Üretici örgütlenmesi ve ortak pazarlama faaliyetleri yeterince gelişmemiştir - Hassas grupların finansmana erişimde teminat yetersizliği nedeniyle sorunlar yaşanabilmektedir - Tarımsal iş gücü maliyetleri giderek artmaktadır

Tablo 64. Yumuşak Çekirdekli Meyve Üretimi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Sağlıklı beslenme eğilimlerinin artması meyve tüketimini desteklemektedir - İç pazarda kaliteli sofralık meyve talebi sürekli artış göstermektedir - Meyve suyu, kurutulmuş meyve ve diğer işlenmiş ürün sektörlerinde büyüme potansiyeli bulunmaktadır - Modern bahçe tesislerinin kurulmasıyla birim alandan elde edilen verim ve gelir önemli ölçüde artırılabilir - Kırsal kalkınma programları, IPARD, IFAD ve Bakanlık destekleri yatırım finansmanı açısından fırsat sunmaktadır - Su tasarrufu sağlayan modern sulama teknolojilerinin yaygınlaşması üretim verimliliğini artırabilir - Coğrafi işaret, iyi tarım uygulamaları ve organik üretim gibi sertifikasyon sistemleri ile katma değer oluşturulabilir - Dijital tarım uygulamaları ve hassas tarım teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması üretim maliyetlerini azaltabilir - Yakın Ortadoğu ve Türk Cumhuriyetleri pazarlarında kaliteli meyve talebinin artması ihracat fırsatları yaratabilir - Meyve depolama ve işleme yatırımlarının artması ürün kayıplarını azaltabilir
T	- İklim değişikliğine bağlı olarak artan kuraklık riski ve su kaynaklarındaki azalma üretimi tehdit etmektedir - İlkbahar geç donları çiçeklenme döneminde ciddi verim kayıplarına neden olabilmektedir - Dolu, fırtına ve aşırı sıcaklık gibi ekstrem iklim olaylarının sıklığı artmaktadır - Tarımsal girdi maliyetlerindeki (gübre, ilaç, enerji ve işçilik) artış karlılığı azaltmaktadır - Zararlı ve hastalıkların yayılım riskinin artması üretim maliyetlerini yükseltmektedir - Meyve fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar üretici gelirlerini olumsuz etkileyebilmektedir - Küçük ölçekli işletmelerin pazarlık gücünün düşük olması gelir kaybına yol açmaktadır - Kırsal nüfusun yaşlanması ve genç nüfusun tarımdan uzaklaşması sektörde iş gücü sorunlarını artırmaktadır - Su kaynakları üzerindeki baskının artması sürdürülebilir üretimi zorlaştırmaktadır - Diğer üretici bölgeler ve ithal ürünlerle oluşan rekabet baskısı pazarlama risklerini artırabilmektedir

EKK-1 Kümesi; sahip olduğu iklim, toprak ve topografik özellikler bakımından yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle elma, armut ve ayva gibi türlerin yetiştiriciliği için uygun agroekolojik koşulların bulunması kümenin güçlü yönleri arasında yer almaktadır. Yüksek rakım, düşük nem oranı ve gece-gündüz sıcaklık farklarının belirgin olması, meyvelerde renk, aroma ve kalite oluşumunu olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanında sulanabilir tarım alanlarının varlığı ve meyvecilik konusunda deneyim sahibi üretici kitlesinin bulunması üretim kapasitesini destekleyen diğer önemli unsurlardır. Kayseri'nin ülkenin önemli ulaşım güzergahları üzerinde yer alması, ürünlerin iç pazarlara hızlı ve ekonomik şekilde ulaştırılmasına olanak sağlamakta, ilde faaliyet gösteren meyve işleme sanayi tesisleri ise özellikle ikinci kalite ürünlerin değerlendirilmesi açısından üreticilere alternatif pazarlama imkanları sunmaktadır.

Bununla birlikte sektörde bazı yapısal sorunlar da bulunmaktadır. Modern meyvecilik tekniklerinin kullanım düzeyinin istenilen seviyede olmaması, yüksek yoğunluklu bahçe tesislerinin sınırlı sayıda bulunması ve mevcut bahçelerin bir kısmının yaşlanmış olması verim ve kalite üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Üreticilerin budama, bitki besleme, sulama yönetimi ve entegre mücadele gibi teknik konulardaki bilgi düzeylerinin yetersiz olması üretim kayıplarına neden olabilmektedir. Ayrıca işletmelerin büyük bölümünün küçük ölçekli aile işletmelerinden oluşması, üreticilerin pazarlık gücünü azaltmakta ve ortak pazarlama faaliyetlerinin gelişmesini engellemektedir. Soğuk hava depoları, ürün sınıflandırma ve paketleme tesisleri gibi hasat sonrası altyapının yetersiz olması da ürün kayıplarını artıran önemli faktörlerden biridir.

Diğer taraftan sektörün sürdürülebilirliğini tehdit eden çeşitli riskler de mevcuttur. İklim değişikliğine bağlı olarak artan kuraklık, su kaynaklarının azalması ve aşırı hava olaylarının sıklığındaki artış üretim üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Özellikle ilkbahar geç donları, dolu ve aşırı sıcaklıklar bazı yıllarda önemli verim kayıplarına neden olabilmektedir. Gübre, zirai ilaç, enerji ve işçilik maliyetlerinde yaşanan artışlar üretim maliyetlerini yükselterek işletmelerin karlılığını azaltmaktadır. Ayrıca kırsal nüfusun yaşlanması ve genç nüfusun tarımsal faaliyetlerden uzaklaşması sektörde iş gücü teminini zorlaştırmaktadır. Piyasa fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar ve üreticilerin pazarlama zincirinde yeterince güçlü konumda olmamaları da gelir istikrarını olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almaktadır.

EKK-1 kümemiz değerlendirildiğinde, Genel olarak yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği güçlü bir üretim potansiyeline sahip olmakla birlikte, modern üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması, üretici örgütlenmesinin güçlendirilmesi, hasat sonrası altyapının geliştirilmesi ve iklim değişikliğine uyum sağlayacak uygulamaların artırılması sektörün rekabet gücü ve sürdürülebilirliği açısından öncelikli müdahale alanları olarak öne çıkmaktadır.

7.1.3.5. Tedbirler

EKK-1 Kümesinde gerçekleştirilen mevcut durum, değer zinciri ve GZFT analizleri, yumuşak çekirdekli meyve sektörünün pazarlama ve ulaşım altyapısı bakımından önemli avantajlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kümenin stratejik ulaşım ağları üzerinde yer alması, mevcut pazarlama kanallarının işlevsel olması ve ürünlerin iç pazarlara erişiminde belirgin bir engelin bulunmaması sektörün başlıca güçlü yönleri arasında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mevcut pazarlama mekanizmalarının daha etkin ve verimli işleyebilmesi için ürün kalitesinin artırılması, arz sürekliliğinin sağlanması ve üretici-pazar entegrasyonunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu gelişimin, uygun çeşit ve kalitede üretimin artırılmasıyla birlikte pazarın kendi dinamikleri içerisinde sürdürülebilir biçimde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Diğer taraftan kümede yumuşak çekirdekli meyve üretiminde verimlilik ve kaliteyi sınırlandıran çeşitli yapısal sorunlar bulunmaktadır. Modern bahçe tesislerinin yetersizliği, kaliteli ve sertifikalı fidan kullanımının düşük düzeyde kalması, sulama ve üretim altyapısındaki eksiklikler ile üreticilerin teknik bilgi ve uygulama kapasitelerindeki yetersizlikler

sektörün gelişimini kısıtlayan temel etkenler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca mevcut üretim hacminin pazar taleplerini karşılayacak düzeye ulaşamaması, kümenin ekonomik potansiyelinin tam olarak değerlendirilmesini engellemektedir.

Bölgede yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin geliştirilmesi, üretim deseninin çeşitlendirilmesi ve kırsal nüfus için sürdürülebilir gelir kaynaklarının oluşturulması bakımından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu kapsamda üreticilerin modern yetiştiricilik teknikleri konusunda bilgi ve becerilerinin artırılması, demonstrasyon bahçeleri aracılığıyla iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması ve yeni bahçe tesislerinin desteklenmesi öncelikli görülmektedir. Yüksek verim ve kalite potansiyeline sahip çeşitlerle kurulacak modern bahçeler, hem üretim miktarının hem de pazarlanabilir ürün oranının yükseltilmesine katkı sağlayacaktır. Genç nüfusun tarımsal faaliyetlere katılımını teşvik etmek ve kırsal alanda istihdam olanaklarını artırmak amacıyla genç çiftçilere yönelik destek mekanizmalarında yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğine öncelik verilecek; Genç Girişimci Paketi kapsamında sağlanacak bahçe kurulumu, sertifikalı fidan temini ve sulama sistemleri desteğiyle sektörde sürdürülebilir büyümenin sağlanması hedeflenmektedir.

Kümelenmeyi Destekleyen Altyapı Yatırımları

Sulama Altyapısının iyileştirilmesi, EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve üretiminin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesinin önündeki temel kısıtlardan biri, mevcut sulama altyapısındaki yetersizlikler ve su kaynaklarının etkin kullanılamamasıdır. Küme içerisinde yer alan üreticilerin önemli bir bölümü geleneksel yüzey (vahşi) sulama yöntemlerini kullanmakta olup, bu durum su kayıplarının artmasına, sulama etkinliğinin düşmesine ve üretim maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır. İklim değişikliğinin etkileriyle birlikte su kaynakları üzerindeki baskının artması, modern ve tasarruflu sulama sistemlerine geçişi zorunlu kılmaktadır.

Bu doğrultuda mevcut sulama sistemlerinin rehabilitasyonu, su iletim ve dağıtım altyapısının iyileştirilmesi ile sulama kanallarının tamir ve tadilatı gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Açık sulama kanalları revize edilerek basınçlı kapalı sisteme dönüştürülecek, damla sulama sistemleri yaygınlaştırılarak üreticilerin enerji, işçilik ve su maliyetlerinde tasarruf sağlanacaktır. Yapılacak yatırımlarla sulama suyunun daha kontrollü ve verimli kullanılması sağlanarak birim alandan elde edilen verim ve ürün kalitesi yükselmesi öngörülmektedir.

Bu tedbir kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlar; su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına, iklim değişikliğine uyum kapasitesinin artırılmasına, üretim maliyetlerinin azaltılmasına ve yumuşak çekirdekli meyve üretiminde verim ile kalite düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve üretiminin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi ve üreticilerin rekabet gücünün artırılması, üreticilerin teknik bilgi ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Mevcut durum analizleri, üreticilerin önemli bir bölümünün modern meyvecilik uygulamaları, bahçe yönetimi, bitki besleme, sulama, budama, hastalık ve zararlılarla mücadele ile hasat ve hasat sonrası işlemler konularında bilgi ve beceri eksikliği

bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle eğitim, demonstrasyon ve inceleme gezisi faaliyetleri öncelikli müdahale alanları olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğine yönelik çiftçi eğitim programları düzenlenecektir. Eğitimlerde modern bahçe tesisi kurulumu, uygun anaç ve çeşit seçimi, sertifikalı fidan kullanımı, budama ve terbiye sistemleri, bitki besleme, basınçlı sulama sistemleri, entegre mücadele yöntemleri ile hasat ve hasat sonrası uygulamalar ele alınacaktır.

Üreticilerin başarılı uygulamaları yerinde görmeleri ve farklı üretim modelleri hakkında bilgi edinmeleri amacıyla; modern meyvecilik uygulamalarının yaygın olarak kullanıldığı işletmelere, üretici örgütlerine ve örnek bahçelere yönelik çiftçi inceleme gezileri düzenlenecektir. Ayrıca üreticilere uygulamalı eğitim verilmesi ve yeni teknolojilerin tanıtılması amacıyla, bölge koşullarına uygun çeşitler ve modern yetiştiricilik teknikleri kullanılarak yumuşak çekirdekli meyve demonstrasyon bahçeleri kurulacaktır.

Söz konusu faaliyetlerle üreticilerin teknik bilgi düzeylerinin artırılması, modern üretim tekniklerinin benimsenmesi, verim ve ürün kalitesinin yükseltilmesi, üretim maliyetlerinin azaltılması ve pazarlanabilir ürün miktarının artırılması hedeflenmektedir. Üreticiler arasında bilgi paylaşımı ve iş birliğinin geliştirilmesiyle küme içerisinde daha güçlü bir üretici organizasyon yapısının oluşturulması ve kırsal hanelerin gelir seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

EKK-1 Kümesinde yumuşak çekirdekli meyve üretiminin verimlilik, kalite ve sürdürülebilirlik bakımından geliştirilmesi, üreticilerin modern tarımsal ekipman ve teknolojilere erişiminin artırılmasını gerektirmektedir. Mevcut durum analizleri, üretim süreçlerinde mekanizasyon düzeyinin yetersiz kaldığını, birçok işlemin yüksek iş gücü gerektiren geleneksel yöntemlerle yürütüldüğünü ve bu durumun üretim maliyetlerini artırırken verimliliği olumsuz etkilediğini göstermektedir. İklim kaynaklı risklerin artması ve kaliteli üretim taleplerinin yükselmesi de modern ekipman kullanımını zorunlu hale getirmektedir.

Bu kapsamda üreticilerin bireysel yatırımlar yoluyla modern ekipman ve teknolojilere erişiminin desteklenmesi planlanmaktadır. Desteklenecek yatırımlar arasında budama makineleri, çapa makineleri, pülverizatörler, gölgelendirme file sistemi, tel-çit sistemi, ara ziraat ekipmanları, gübre dağıtım makineleri, taş kırma makineleri ve don koruma sistemleri yer almaktadır.

Budama makineleri bahçe bakım faaliyetlerinin daha hızlı ve etkin yürütülmesini sağlayarak işçilik maliyetlerini azaltacak ve budama işlemlerinin zamanında yapılmasına katkı sunacaktır. Çapa makineleri toprak işleme ve yabancı ot kontrolünün daha etkin gerçekleştirilmesini sağlayarak iş gücü ihtiyacını azaltacak; modern pülverizatörler ise zirai mücadele uygulamalarının daha kontrollü yapılmasına, ilaç kullanım etkinliğinin artırılmasına ve çevresel etkilerin

azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Gübre dağıtım makineleri sayesinde gübreleme uygulamaları daha homojen ve doğru dozlarda gerçekleştirilerek bitki besleme etkinliği, verim ve kalite yükseltilecektir.

Küme içerisinde bazı üretim alanlarında bulunan taşlı ve engebeli araziler, modern bahçe tesislerinin kurulmasını ve tarımsal faaliyetlerin yürütülmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle desteklenecek taş kırma makineleri, yeni bahçe tesisi kurulabilecek alanların artırılmasına, toprak hazırlığının iyileştirilmesine ve tarımsal mekanizasyonun daha etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır. Son yıllarda iklim değişikliğinin etkileri ile artan ilkbahar geç donları, yumuşak çekirdekli meyve üretiminde önemli verim ve kalite kayıplarına yol açmaktadır. Bu riskin azaltılması amacıyla don fanları, yağmurlama sistemleri ve benzeri koruma teknolojilerini kapsayan don koruyucu sistemlerin kurulumu desteklenecektir. Üretimin ilk yıllarında birim alandan gelir elde edilebilmesi amacıyla ara ziraat ekipmanları kapsamında damla sulama sistemi ekipmanları ile tohum ve fide desteği sağlanacaktır.

Söz konusu bireysel yatırımların desteklenmesi ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi, iş gücü verimliliğinin artırılması, ürün kalitesi ve verim düzeylerinin yükseltilmesi, doğal kaynakların daha etkin kullanılması ve iklim risklerine karşı üretim dayanıklılığının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece kümede yumuşak çekirdekli meyve değer zincirinin tüm aşamalarında rekabet gücü artırılarak üreticilerin gelir seviyelerinin yükseltilmesine katkı sağlanacaktır.

Genç Girişimci Paketi: Yumuşak çekirdekli meyve üretiminde faaliyet gösteren ya da bu alanda faaliyet göstermeyi planlayan gençlerin modern üretim teknikleriyle üretim yapabilmeleri amacıyla, temel teknik yetiştiricilik konularında eğitim almaları öngörülmektedir. Gençlerin demonstrasyon faaliyetleriyle desteklenmesi, yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin benimsetilmesi açısından önem taşımakta olup, bu kapsamda gençlere demonstrasyon bahçeleri kurulması planlanmaktadır.

Üretimin desteklenmesi amacıyla sulama sistemleri, budama makineleri, çapa makineleri, pülverizatörler, ara ziraat ekipmanları, gübre dağıtım makineleri, gölgelendirme file sistemi, çit uygulaması ve don koruma sistemlerine ilişkin ekipmanlar sağlanacaktır. Ara ziraat ekipmanı kapsamında üreticilere tohum, fide ve damla sulama sistemi temin edilecektir. Bu destekler kapsamında, hibe uygulama kılavuzunda belirtilen oranın altında kalmayacak sayıda genç, aldıkları eğitim sonucunda hazırladıkları iş planı doğrultusunda yumuşak çekirdekli meyve bahçesi kurulumu konusunda desteklenecektir.

7.1.3.6. Beklenen Çıktılar

EKK-1 kalkınma kümesinde uygulanacak yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliğinin geliştirilmesi önceliği ile bölge üreticileri için yeni ve sürdürülebilir bir gelir kaynağı oluşturulması hedeflenmektedir. Projemizin üretim maliyetleri kısmında hesaplamış olduğumuz ve küme içerisinde yer alan küçük ölçekli üreticilerin ortalama 5 dekar büyüklüğünde modern meyve bahçesi tesis etmeleri durumunda, yıllık yaklaşık 1.475.000 TL net gelir elde etmeleri mümkün olacaktır.

Bu gelir düzeyi, kırsal alanda yaşayan bir ailenin ekonomik sürdürülebilirliğini önemli ölçüde güçlendirecek, tarımsal faaliyetlerin karlılığını artıracak ve kırsal nüfusun gelir seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Tesis edilecek meyve bahçelerinin ekonomik verime ulaşmaya kadar geçen ilk üç yıllık dönemde üreticilerin gelir kaybı yaşamalarının önüne geçilmesi amacıyla ara ziraat uygulamaları desteklenecektir. Bu kapsamda üreticilere ara ziraat faaliyetlerinde kullanılmak üzere gerekli ekipman, tohum, fide ve damla sulama sistemleri temin edilerek, bahçelerin verime yatmaya kadar geçen sürecin ekonomik açıdan daha avantajlı geçirilmesi sağlanacaktır.

07.2

STRATEJİK AMAÇ-2

Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi

7.2. STRATEJİK AMAÇ-2

Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi

Bölümü

Hayvancılık sektörü, dünya genelinde ve Türkiye’de olduğu gibi Kayseri ilinde de kırsal ekonomik yapının güçlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında lokomotif rol üstlenmektedir. EKK-1, geniş mera ve yayla varlığıyla il genelinin en büyük ölçekli hayvansal üretim merkezi olup; kırsal alanlarda sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için sektördeki bu güçlü potansiyelin planlı ve akılcı müdahaleler yoluyla etkin biçimde harekete geçirilmesi gerekmektedir.

2025 yılı TÜİK verilerine göre kümede 130.519 baş büyükbaş ve 456.190 baş küçükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. Büyükbaş sürüsünün %42,3’ü saf kültür, %56,5’i kültür melezi ırklardan oluşmakta; Tomarza’da saf kültür oranının %75,0’e ulaşması meraya dayalı etçi yetiştiriciliğe, Bünyan ve Pınarbaşı’ndaki melez ağırlıklı yapı ise süte yönelmiş bir sürü kompozisyonuna işaret etmektedir. Küçükbaş varlığı 2023-2025 döneminde yaklaşık %12,1 oranında artarak sektördeki canlılığı ortaya koymuş olup; koyunun %96,9’luk payla baskın olduğu bu varlığın 213.352 başı, Uzunyayla platosunun geniş meralarına ve yarı-göçer (Yörük) kültüre dayanan Pınarbaşı’nda bulunmaktadır. Bunların yanında küme; Arıcılık Kayıt Sistemi’ne göre 136 kayıtlı arıcı ve 12.987 aktif koloniyle Binboğa, Tahtalı ve Uzunyayla florasına dayanan bir arıcılık tabanına sahiptir. Kanatlı üretiminde ise ticari ölçekli bir tesis bulunmamakta; 9.050 başlık varlık ağırlıklı olarak hane gıda güvencesine yönelik köy tavukçuluğu niteliğindedir.

Bu güçlü üretim varlığına karşın, mevcut kapasitenin katma değere dönüşümünü engelleyen yapısal sorunlar saha çalışmalarında bütün boyutlarıyla ortaya konmuştur. Süt değer zincirinde; sağımın önemli ölçüde manuel yapılması ve hijyenik süt üretiminde yetersiz kalınması, soğutma tankı kapasitesinin ihtiyacı karşılamaması ve üreticiye ait toplu süt toplama-işleme tesisinin bulunmaması nedeniyle 17,6 milyon litreye ulaşan çiğ süt arzının (önemli bölümü kayıt ve soğuk zincir dışında) değerinin altında değerlendirilmesi sektörün karlılığını baskılamaktadır. Üretim altyapısında; mevcut ahır ve ağıl kapasitesinin artan hayvan varlığını karşılayamaması ile silajın büyük ölçüde eski usullerle yapılması verim düzeyini düşürmektedir. Mera ve yayla altyapısında; hayvan içme suyu (HİS) tesisleri, depo ve sıvatların yetersizliği, mera yollarının bozukluğu ve yılın 6-8 ayını yaylada geçiren ailelerin barınma koşullarının yetersizliği üretimi zorlaştırmaktadır. Yan ürün ve hasat boyutunda ise; kırkım makinelerinin eksikliği küçükbaş yan ürün verimliliğini sınırlamakta, arıcılıkta kovan başına verimin düşüklüğü ve üreticilerin birlik çatısı altında örgütlenme düzeyinin sınırlılığı (kayıtlı arıcıların yalnızca %52,9’u birlik üyesi) yüksek kapasitenin katma değere dönüşmesini engellemekte, kanatlarda ise yem maliyetlerinin yüksekliği temel kısıtı oluşturmaktadır.

Bu stratejik amaç; kümenin hayvansal üretim varlığını, üretimden işlemeye ve pazarlamaya uzanan değer zincirinin her halkasında modern altyapı yatırımları ve kapasite geliştirme faaliyetleriyle bütünleştirerek rekabet gücü yüksek, iklim ve piyasa şoklarına dirençli bir sektör yapısına dönüştürmeyi hedeflemektedir. Yatırımların kurgusunda; bireysel işletme modernizasyonu ile ortak kullanıma yönelik kamu ve paylaşılan altyapıların eşgüdümü, göçer yetiştiriciler ve hassas gruplar için pozitif ayrımcılık içeren destek modelleri ile kadın ve genç üreticilerin sektöre kazandırılması yatay

ilkeler olarak gözetilmektedir. Saha ziyaretleri, çok paydaşlı platform toplantıları, değer zinciri analizleri ve paydaş görüşmeleri sonucunda; bu stratejik amaca yönelik öncelik alanları büyükbaş hayvancılığın geliştirilmesi, küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi, arıcılığın geliştirilmesi ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Birinci öncelik olan büyükbaş hayvancılığın geliştirilmesi; kümenin genetik kapasitesi yüksek süt ve besi sığırları varlığını hijyenik ve verimli bir değer zincirine kavuşturmayı esas almaktadır. Büyükbaş ahır modernizasyonu demonstrasyonları ve uygulamalarıyla barınak koşullarının iyileştirilmesi; süt sağım makineleri ve süt soğutma tanklarıyla süt kalitesinin yükseltilerek üreticinin pazarlık gücünün artırılması; yem karma ve kırma makineleri ile silaj paketleme makinesi destekleriyle en büyük maliyet kalemi olan yem giderlerinin düşürülmesi, yem bitkisi demonstrasyonlarıyla kaba yem üretiminin yaygınlaştırılması ve katı gübre dağıtma makineleriyle hayvansal gübrenin bitkisel üretime kazandırılması öngörülmektedir. Sürü verimliliğini artırmak üzere kızgınlık takip sistemi demonstrasyonları planlanmakta; değer zincirinin üst halkasında ise hayvan pazarı ve süt işleme tesisi yatırımlarıyla, halen çiğ olarak veya hijyen standartlarından uzak koşullarda değerinin altında satılan sütün kayıtlı ve katma değerli mamul ürünlere dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Meraya dayalı yetiştiricilik yapan işletmeler için taşınabilir güneş enerji sistemleri, üretimin yayla koşullarında da sürdürülebilmesinin araçları olarak kurgulanmıştır.

İkinci öncelik olan küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi; kümenin en güçlü ve en büyük ölçekli üretim kolunu — 456.190 başlık varlık ve 300 baş üzeri sürüye sahip 543 profesyonel işletmeyle — hem işletme hem de mera-yayla altyapısı boyutuyla bütüncül biçimde desteklemeyi amaçlamaktadır. Mera ulaşım ağının ıslahı, hayvan içme suyu (HİS) tesisleri ve mera sağlık kompleksleri gibi ortak altyapılarla otlatma ve sürü sağlığı koşullarının iyileştirilmesi; taşınabilir yaşam konteynerleri, taşınabilir çadır ağlar, taşınabilir GES ve buzdolabı temin edilmesi ile yılın büyük bölümünü yaylada geçiren göçer yetiştiricilerin üretim ve yaşam koşullarının insanca bir düzeye taşınması; küçükbaş ağıl modernizasyonu demonstrasyonları, modern kırkım makineleri, kuzu/oğlak bölme padok sistemleri ile yem karma, kırma ve akıllı besleme donanımlarıyla işletme verimliliğinin artırılması öngörülmektedir. Bu bütünlüştürme yaklaşımı, kümenin koyun ve keçi yetiştiriciliğine dayalı üretim potansiyelinin hem refah hem de verimlilik bakımından yükseltilmesini sağlayacaktır.

Üçüncü öncelik olan arıcılığın geliştirilmesi; kümenin yüksek dağ ve yayla florasına dayanan arıcılık varlığında kovan başına verimi yükselterek ve üreticileri örgütlü bir yapıya kavuşturarak arıcılığı etkin bir gelir faaliyeti haline getirmeyi hedeflemektedir. Boş kovan destekleriyle koloni kapasitelerinin artırılması; bal sağım makineleri ve arıcılık alet-ekipman paketleriyle hasadın teknik şartlara uygun ve hijyenik biçimde yürütülmesi; portatif arıcı barakaları ve taşınabilir GES donanımlarıyla gezginci arıcılık koşullarının iyileştirilmesi öngörülmektedir. Kayıtlı arıcıların yalnızca yarısının (özellikle yüksek bal verimine sahip Tomarza'da yalnızca %31,2'sinin) yetiştirici birliğine üye olması dikkate alındığında; verimlilik yatırımlarının, üreticilerin birlik çatısı altında örgütlenmesini güçlendiren bir yaklaşımla bütünlüştürülmesi, üretim kapasitesindeki artışın gelire dönüşmesinin temel koşuludur.

Dördüncü öncelik olan kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin geliştirilmesi; kümede ağırlıklı olarak hane ölçeğinde sürdürülen köy tavukçuluğunu, özellikle kadınlar ve dar gelirli haneler için düşük yatırım maliyetli bir alternatif gelir modeline

dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Saha çalışmalarında tavukçuluğun sürdürülebilir bir gelir faaliyeti olabileceği teyit edilmiş; ancak yem maliyetlerinin yüksekliği sektörün temel kısıtı olarak tespit edilmiştir. Öncelik kapsamında; demonstrasyonlar ve çadır kümes ekipmanlarıyla köy tavukçuluğunun tabana yayılması ile kesimhane gibi özelde paylaşılan altyapılarla hijyen standartlarının sağlanması ve ürünün pazara kayıtlı biçimde sunulması hedeflenmektedir.

Tüm önceliklerde çiftçi eğitimleri, inceleme gezileri ve 18-40 yaş grubuna yönelik genç girişimci başlangıç paketleri ortak tedbirler olarak yer almakta; böylece sektörün insan kaynağının yenilenmesi ve genç nüfusun hayvancılığa kazandırılması yatay bir hedef olarak gözetilmektedir.

Ayrıca; bu stratejik amacın tüm önceliklerindeki Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar alt bileşeni kapsamında yer alacak Hassas Grupların Desteklenmesi Programı, sosyal içermeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan HGD çerçevesinde uygulanacaktır. Proje sahasında en düşük gelir grubunda yer alan ve diğer finansman kaynaklarına erişimi bulunmayan hassas hanelere yönelik yatırımlar ise %100 hibe oranıyla hayata geçirilecektir.

Bu öncelikler kapsamında uygulanacak tedbirler, gerekçeleri ve uygulama esasları ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Tablo 65. STRATEJİK AMAÇ-2 Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi

STRATEJİK AMAÇ-2 Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi		
ÖNCELİK ALANLARI	Öncelik 1:	Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
	Öncelik 2:	Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
	Öncelik 3:	Arıcılığın Geliştirilmesi
	Öncelik 4:	Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi

07.2.1

Öncelik 1: Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

7.2.1. Öncelik 1: Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

Kayseri ili, tarım ve hayvancılık sektöründe İç Anadolu Bölgesi'nin en önemli merkezlerinden biri konumundadır. Bu potansiyelin en dinamik şekilde hayat bulduğu Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri, geniş meraları, yem bitkisi üretimine elverişli tarım arazileri ve köklü hayvancılık kültürüyle büyükbaş hayvancılık faaliyetleri için stratejik bir havza oluşturmaktadır. Ancak günümüz sosyoekonomik dinamikleri, bölgedeki geleneksel üretim yapısını tehdit etmekte ve sürdürülebilir gıda arzını riske atmaktadır.

Bölgedeki temel sorun, kırsal nüfusun omurgasını oluşturan küçük aile işletmelerinin yüksek girdi maliyetleri, ölçek yetersizliği ve pazara erişim kısıtları nedeniyle üretimden çekilmesidir. Küçük ölçekli işletmelerin tasfiyesi, sadece ekonomik bir kayıp değil, aynı zamanda kentlere doğru düzensiz göçü tetikleyen ciddi bir sosyal problemdir. Kırsal nüfusun toprağını ve işletmesini terk etmesi, üretimin azalmasına, yerel istihdamın kaybına ve nihayetinde tüketicinin sağlıklı ve güvenilir gıdaya erişiminin zorlaşmasına neden olmaktadır.

Bu stratejik yatırım planı; kümedeki küçük aile işletmelerinin rekabet güçlerini artırarak yerinde kalkınmayı sağlamak amacıyla kurgulanmıştır. Proje kapsamında, küçük işletmelerin modernize edilmesi, sürü büyüklüklerinin optimize edilerek ölçek ekonomisine geçişlerinin sağlanması ve verimlilik odaklı bir dönüşümün gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Büyükbaş hayvancılık, kırsal kalkınma ve gıda güvenliği açısından stratejik öneme sahip bir sektördür. Özellikle süt ve et üretiminin temel kaynağını oluşturan sığır yetiştiriciliği, hem üretici gelirlerinin artırılmasında hem de toplumun hayvansal protein ihtiyacının karşılanmasında kritik rol oynamaktadır. Bu nedenle Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde faaliyet gösteren küçük aile işletmelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması, yalnızca bölgesel kalkınma açısından değil, ulusal hayvancılık politikaları ve gıda arz güvenliği açısından da önem taşımaktadır. Dünya genelinde ise et, süt ve deri üretimi amacıyla en geniş coğrafyada yürütülen yaygın hayvancılık faaliyeti büyükbaş sığır yetiştiriciliğidir. Küresel sığır varlığı 1 milyar 573 milyon başa ulaşmış olup; Brezilya 238 milyon baş ile ilk sırada yer almaktadır. Brezilya, Hindistan, ABD, Çin ve Etiyopya küresel ölçekte öne çıkan diğer önemli sığır üreticileri iken, Türkiye bu sıralamada 20. sırada konumlanmaktadır (FAOSTAT, 2024).

Tablo 66. Canlı Büyükbaş Hayvan Sayıları Bakımından İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (bin baş) (FAOSTAT, 2024)

Ülke	2023 Yılı Sığır Varlığı	2024 Yılı Sığır Varlığı
Brezilya	238.620	238.180
Hindistan	194.539	194.753
ABD	88.841	87.157
Çin	73.559	70.325
Etiyopya	69.318	71.916
Türkiye	16.421	16.824
Toplam	1.574.101	1.573.069

Türkiye'nin 2025 yılı toplam sığır varlığı 17.544.200 baş olup, bu varlığın %22,5'i sırasıyla Konya, İzmir, Erzurum, Ankara ve Balıkesir illerinde yoğunlaşmıştır. Kayseri ili, 460.294 baş sığır popülasyonu ile ulusal sıralamada 9. sırada yer almakta ve bölgedeki büyükbaş hayvancılık odaklı yatırımların sektörel gerekçesini güçlü bir şekilde desteklemektedir. (TÜİK, 2025)

Tablo 67. Büyükbaş Hayvan Sayısı Bakımından Türkiye’de İlk Beş Şehir (TÜİK, 2025)

Sıra	Şehirler	Büyükbaş Hayvan Sayıları (Baş)
1	Konya	966.037
2	İzmir	929.791
3	Erzurum	780.675
4	Ankara	666.348
5	Balıkesir	616.907
9	Kayseri	460.294

Küresel büyükbaş hayvancılık sektörü, canlı hayvan ve katma değerli hayvansal ürün dış ticareti ekseninde şekillenmektedir. Dünya genelindeki sığır ihracat hacmi 40,2 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu küresel ticaret akışında Brezilya ve ABD, pazar payları ve arz güçleriyle öne çıkan en stratejik aktörlerdir (FAOSTAT, 2024). Türkiye, küresel sığır ticaretinde iç piyasa arz güvenliğini sağlamak ve besilik/damızlık materyal ihtiyacını karşılamak amacıyla net ithalatçı bir pozisyonundadır. Bu dış ticaret yapısında, canlı hayvan ithalatı ağırlık kazanırken yüksek girdi maliyetleri ve yoğun iç talep nedeniyle katma değerli hayvansal ürünlerin ihracatı sınırlı düzeyde kalmaktadır.

Sığır Eti Üretimi ve Ticareti

Küresel kırmızı et endüstrisinin en stratejik bacağına oluşturan sığır eti üretimi dünya genelinde yıllık ortalama 76 milyon ton seviyesinde gerçekleşmektedir. Dünya sığır eti üretiminde ABD yıllık yaklaşık 12,3 milyon ton ile liderliği elinde tutarken; onu sırasıyla Brezilya (11,2 milyon ton) ve Çin (7,5 milyon ton) takip etmektedir. ABD'nin canlı hayvan varlığı bakımından dünyada 3. sırada yer almasına rağmen et üretiminde ilk sırada konumlanması; doğru ırk seçimi, genetik ıslah ve modern üretim sistemleri sayesinde birim hayvandan elde edilen yüksek karkas veriminin bir sonucudur.

Dünyada sığır eti üretimi uygulanan besi metodolojileri ve tercih edilen sığır ırklarına bağlı olarak ciddi verim farklılıkları göstermekte olup, küresel ölçekte öne çıkan diğer önemli üreticiler ise Avrupa Birliği ve Hindistan'dır. Türkiye, yıllık yaklaşık 1,2 milyon tonluk sığır eti üretim kapasitesiyle küresel ligde 10. sırada, %1,6'lık bir pazar payı ile yer almaktadır. Bu durum, yerel düzeyde yürütülecek ırk ıslahı ile modernizasyon projelerinin ulusal üretim payını ve birim verimliliğini daha üst seviyelere çıkarma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Tablo 68. Dünya Sığır Eti Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülkeler	2023 Yılı Sığır Eti Üretimi*	2024 Yılı Sığır Eti Üretimi*
1	ABD	12,1	12,3
2	Brezilya	10,9	11,2

Sıra	Ülkeler	2023 Yılı Sığır Eti Üretimi*	2024 Yılı Sığır Eti Üretimi*
3	Çin	7,2	7,5
4	AB	6,4	6,6
5	Hindistan	4,4	4,5
10	Türkiye	1,1	1,2
Dünya Toplamı		75,3	76,1

*Kemikli sığır eti esas alınmıştır.

Türkiye gıda pazarında yüksek üretim maliyetleri, kırmızı et sektörünün uluslararası rekabet şansını olumsuz etkilemektedir. İç piyasadaki et arzını dengelemek adına Et ve Süt Kurumu vasıtasıyla besilik ve kasaplık canlı hayvan ithalatına başvurulmaktadır. Küresel ölçekte hayvan sayısındaki düşüşe rağmen birim hayvandan elde edilen karkas veriminin artmasıyla toplam et üretimi yükselirken Türkiye’de canlı hayvan varlığındaki artışın et üretimine aynı oranda yansımaması dikkate değer bir yapısal sorundur. Bu durum, ithal hayvana olan bağımlılığın getirdiği adaptasyon sorunları ve yüksek girdi maliyetleri sebebiyle optimize edilemeyen rasyon yönetiminden kaynaklanmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak kümede doğru besleme teknikleri, kaliteli kaba yem üretimi ve rasyon optimizasyonu sağlanarak karkas veriminin artırılması hedeflenmektedir.

Süt ve Süt Ürünleri Üretimi Ticareti

Küresel süt endüstrisi 985 milyon tonluk bir büyüklüğe ulaşmış ve inek sütü 797 milyon tonluk hacmiyle (%81 pay) sektörün lokomotifidir. Hindistan, ABD, Çin, Brezilya ve Almanya’nın başı çektiği küresel pazarda; gelişmiş ülkelerdeki doyum noktasına karşın, gelişmekte olan coğrafyalarda talep ve üretim grafiği hızla yükselmektedir. Türkiye, yıllık 21,40 milyon ton çiğ süt üretimiyle küresel ölçekte %2,6’lık bir pazar payına sahip olup, dünya inek sütü üretiminde 13. sırada yer almaktadır (TÜİK). Ulusal pazardaki bu büyüme potansiyeli, yerel düzeyde çiğ süt toplama, soğuk zincir ve işleme altyapılarını güçlendirmeye yönelik projelerin sektörel gerekçesini oluşturmaktadır. Türkiye süt sektörünün ulusal çaptaki büyüme potansiyeline ve sütün stratejik önemine karşın, küme bünyesinde üretilen çiğ sütün yerinde işlenmeden çevre illere sevk edilmesi, bölgenin bu büyüme trendinden hak ettiği katma değeri almasını engellemektedir.

Tablo 69. Dünya İnek Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye’nin Konumu (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	İnek Sütü Üretim Miktarı (milyon ton)
1	Hindistan	135,0
2	ABD	102,5
3	Çin	40,8
4	Brezilya	36,8
5	Almanya	33,8
13	Türkiye	21,4

Süt ve süt ürünleri sektörü, küresel tarım pazarları içerisinde korumacı politikaların ve stratejik müdahalelerin en yoğun uygulandığı alanlardan biridir. AB, Ortak Tarım Politikası (OTP) reformlarıyla küresel pazardaki liderliğini pekiştirirken; gelişmekte olan ülkeler yerli üretimi teşvik, kırsal kalkınma ve ithalat harcamalarını azaltma odaklı politikalar yürütmektedir. Buna rağmen, gelişmekte olan birçok pazarda gelecekte kendi kendine yeterlilik oranının düşeceği ve dışa bağımlılığın artacağı tahmin edilmektedir. Sütün ikame edilemez ve stratejik yapısı, ülkeleri yüksek gümrük vergileri ve kotalar gibi korumacı enstrümanlar kullanmaya sevk etmekte, bu durum küresel fiyat mekanizmalarını doğrudan etkilemektedir. Ulusal pazarda da fiyat istikrarı ve üretici refahını korumaya yönelik müdahaleler öne çıkmakta olup; 2024 yılı verilerine göre Türkiye’de çiğ süt çiftçi referans fiyatları, maliyet artışları ve piyasa regülasyonları doğrultusunda yıl içinde 11,5 TL/L’den başlayarak sırasıyla 13,5 TL/L ve 14,65 TL/L seviyelerine revize edilmiştir. Küresel ve ulusal düzeydeki bu fiyat kırılganlıkları ve yüksek girdi maliyetleri kümedeki üreticilerin kar marjlarını daraltmaktadır. Bu nedenle, yerel düzeyde süt toplama verimliliğinin artırılması ve çiğ sütün kayıtlı soğuk zincir ağına dahil edilmesi, üreticinin ulusal fiyat politikaları karşısında korunması açısından kritik bir önem arz etmektedir.

Tablo 70. Çiğ Sütün Çiftçi Satış Fiyatları (FAOSTAT, 2024)

Ülke/Bölge	2024 Yılı Çiğ Süt Üretici Fiyatı Yaklaşık (USD/Ton)
AB Ortalaması	~500-550
ABD	~450-500
Türkiye	~400-450
Hindistan	~350-450

Ulusal çiğ süt fiyatlarının AB ve ABD paritelerine yakın olmasına rağmen; yüksek yem ve nakliye girdi maliyetleri, birim hayvan verimliliğindeki yapısal farklar ve teknik saklama koşullarının yetersizliği Türkiye’deki üreticilerin karlılık rasyolarını baskılamaktadır. Endüstriyel boyutta inek sütü; içme sütü, taze ürünler, peynir, tereyağı ve süt tozu üretiminin ana girdisidir. Dünya genelinde üretilen 25 milyon ton peynirin %48’ini karşılayan AB ve %28’ini üreten ABD sektörel hakimiyeti elinde bulundurmaktadır. Tereyağı, süt tozu ve küresel inek peyniri ihracatında AB bölgesi (Almanya, Hollanda, Fransa, İtalya) lokomotif rol oynarken, Türkiye süt endüstrisinde küresel ve bölgesel ticarete stratejik bir paya sahiptir. Bu durum, yerli süt sektöründe sürdürülebilirliğin ve karlılığın sağlanması adına saklama koşullarının iyileştirilmesini ve lojistik maliyetlerin düşürülmesini hedefleyen yatırımların gerekçesini oluşturmaktadır.

Süt sanayisinde endüstriyel çiğ inek sütü; içme sütü ve taze süt ürünleri üretiminin yanı sıra peynir, tereyağı ve yoğurt gibi katma değeri yüksek geleneksel ve endüstriyel gıdaların temel girdisini oluşturmaktadır. Küresel ölçekte yıllık yaklaşık 25 milyon ton peynir, 4,9 milyon ton yoğurt ve 5,9 milyon ton tereyağı üretimi gerçekleştirilmektedir (FAOSTAT, 2023). Ulusal üretim verileri incelendiğinde; Türkiye’nin yıllık inek sütü bazlı tereyağı üretimi 126 bin ton, peynir üretimi 796 bin ton ve endüstriyel yoğurt üretimi ise 1,2 milyon ton seviyesindedir. Bu üretim hacimleriyle Türkiye; küresel peynir arzının %3,18’ini, tereyağı arzının %2,14’ünü ve dünya yoğurt üretiminin ise önemli bir payını tek başına karşılamaktadır. Ulusal süt işleme sanayisinin bu üretim gücü ve küresel pazar payları; yerel düzeyde çiğ süt

kalitesini, standardizasyonunu ve soğuk zincir güvenliğini artıracak yatırımların, endüstriyel katma değeri ve ihracat potansiyelini optimize etmedeki stratejik önemini ortaya koymaktadır.

Ulusal hayvancılık politikaları ve sanayi altyapısı ekseninde Türkiye, süt ve süt ürünleri dış ticaretinde net ihracatçı pozisyonunu güçlü bir şekilde sürdürmektedir. TÜİK verilerine göre, 2025 yılı genel ticaret dengesinde Türkiye; 523 milyon 328 bin dolarlık süt ve süt ürünleri ihracatına imza atarken, buna karşılık yaklaşık 108 milyon 373 bin dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Gerçekleşen bu dış ticaret hacmi, ülkenin süt işleme endüstrisindeki yapısal rekabet gücünü ortaya koymaktadır.

İthalat kanadı incelendiğinde ise, toplam süt ürünleri ithalat faturasının %65,0 gibi baskın bir oranını lüks tüketim ve endüstriyel ham madde odaklı peynir çeşitleri oluşturmaktadır. İthalatta parasal değer bazında ikinci en büyük paya sahip olan ürün %11,7 ile dondurmadır. Sektörel ithalatın gerçekleştirildiği ana tedarikçi ülkeler ise sırasıyla KKTC, İtalya, İrlanda ve Avusturya'dır (TÜİK, 2025).

Tablo 71. Türkiye Süt Ürünleri İthalat Verileri (TÜİK, 2025)

Ürün Grubu	Pay (%)
Peynirler	65,2
Süt ve Krema	11,2
Dondurma	11,7
Sütte Elde Edilen Yağlar	4,6
Krema, Yayıkalı Süt, Yoğurt, Kefir vb. Diğer Süt ve Krema	3,8
Peynir Altı Suyu ve Diğer Süt Bileşen Ürünleri	3,5

Türkiye, süt ürünlerinde net ihracatçı bir ülke olmasına rağmen, uluslararası pazardaki rekabet gücü yapısal üretim engelleri nedeniyle kısıtlanmaktadır. Ulusal hayvancılık ağında son dönemde büyük ölçekli yatırımlar ivme kazansa da, süt sığırcılığı işletmelerinin çoğunluğu halen 10 baş altı kapasiteye sahip küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. İşletme yapılarının mikroskobik ve dağınık olması, operasyonel üretim maliyetlerini doğrudan yükseltirken; çiğ sütün fabrikalara ulaştırılmasında da ciddi lojistik ve taşıma maliyetleri doğurmaktadır. Sonuç olarak süt işleme tesisleri, ham madde tedarikinde devamlılık ve kapasite kullanım oranı sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Yerel düzeyde kurgulanacak modern süt toplama, soğutma ve lojistik ağları, bu verimsizliği ortadan kaldırarak hem üretici refahını hem de sanayinin ham madde güvenliğini sağlama noktasında kritik bir kaldıraç görevi görecektir.

Tablo 72. Türkiye Süt Ürünleri İhracat Verileri (TÜİK, 2025)

Ürün Grubu	Pay (%)
Peynirler	41,1
Süt ve Krema	20,2
Peynir Altı Suyu ve Diğer Süt Bileşen Ürünleri	14,9
Dondurma	13,9
Krema, Yayıkalı Süt, Yoğurt, Kefir vb. Diğer Süt ve Krema	7,4

Ürün Grubu	Pay (%)
Sütte Elde Edilen Yağlar	2,5

2025 yılı TÜİK süt ürünleri ihracat verilerine göre, süt ve süt ürünleri sektöründe ihracatın büyük ölçüde peynir ürününde yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam payın %41,1'ini oluşturan peynir ürünleri, ihracatın lider lokomotif ürün grubu konumundadır. Peynir ürünlerini %20,2 pay ile süt ve krema ürünleri takip etmekte ve peynir altı suyu ve diğer süt bileşenlerinden elde edilen ürünler ise %14,9'luk ihracat payı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bu durum yan ürünlerin değerlendirilmesine yönelik işleme ve ihracat kapasitesinin gelişmekte olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde %13,9 paya sahip dondurma ürünleri de ihracat içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Diğer süt ve krema ürünleri grubunun ihracat payı %7,4 seviyesinde kalırken, sütte elde edilen yağların payı ise %2,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2025).

Tablo 73. Türkiye'nin Süt Ürünleri İthalatı Yaptığı Ülkeler (TÜİK, 2025)

Sıra	Ülke	İthalat miktarı (Mil. / Dolar)
1	KKTC	27,7
2	İtalya	16,3
3	İrlanda	6,6
4	Avusturya	6,4
5	Hollanda	6,2

2025 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'nin en yoğun ithalat faaliyetleri gerçekleştirdiği pazarlar sırasıyla KKTC, İtalya, İrlanda, Avusturya ve Hollanda'dır.

Tablo 74. Türkiye'nin Süt Ürünleri İhracatı Yaptığı Ülkeler (TÜİK, 2025)

Sıra	Ülke	İhracat miktarı (Mil. / Dolar)
1	Irak	89
2	Cezayir	42
3	Suudi Arabistan	27
4	KKTC	27
5	BAE	27

Söz konusu dönemde Türkiye'nin en yoğun ihracat faaliyetleri gerçekleştirdiği pazarlar sırasıyla Irak, Cezayir, Suudi Arabistan, KKTC ve BAE olarak kayıtlara geçmiştir.

7.2.1.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Büyükbaş Hayvancılık

Tomarza-Sarız-Bünyan-Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesi kapsamında, büyükbaş hayvancılık faaliyeti bölgesel kırsal kalkınmanın ve ekonomik sürdürülebilirliğin en stratejik lokomotif unsurlarından birini teşkil etmektedir. Söz konusu ekonomik faaliyet küme genelindeki tüm yerleşim alanlarında yaygın olarak icra edilmekle birlikte, hayvansal üretim ve popülasyon yoğunluğunun en yüksek olduğu odak noktaları Tomarza ilçesinde Emiruşağı, Köprübaşı; Sarız ilçesinde Çağşak, Tekneli, Karayurt; Bünyan ilçesinde Elbaşı, Koyunabdal ve Pınarbaşı ilçesinde Pazarören, Aşağıborandere

mahalleleridir. Küme genelinde gerçekleştirilen saha analizlerinde, bölgenin geniş otlatma alanlarına sahip olmasına karşın mevsimsel kuraklığa bağlı mera ve vejetasyon yetersizliği yaşanması, engebeli topografya kaynaklı fiziki ulaşım kısıtları ve kış şartlarının uzun sürmesi gibi yapısal zorluklar tespit edilmiştir. Bu gerekçelerle, küme içerisindeki hayvancılık işletmelerinde besleme stratejisi olarak meraya dayalı geleneksel yöntemler yerine, ağırlıklı olarak entansif ve yarı entansif üretimi destekleyen kesif ve kaba yem kullanımına dayalı modern besicilik modelleri tercih edilmektedir.

2025 yılı verilerine göre büyük çoğunluğu kültür melezi olmak üzere 130.519 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. TÜİK verilerinde yıllara göre bölgedeki kültür ırkı, kültür melezi, yerli ırk ve manda sayıları tabloda verilmiştir.

Tablo 75. EKK-1 Kültür İrki, Kültür Melezi, Yerli İrk ve Manda Sayıları (adet) (TÜİK, 2025)

İrk	2023	2024	2025
Saf Kültür	53.812	51.327	55.146
Kültür Melezi	79.142	71.809	73.767
Yerli İrk	1.316	1.843	1.585
Manda	25	16	21
Toplam	134.295	124.995	130.519

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesi'nde büyükbaş hayvancılık faaliyetleri ağırlıklı olarak aile işletmeleri tarafından yürütülmektedir. Ortalama 20 baş hayvan varlığına sahip olan bu işletmelerde üretim, öncelikle aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olmakla birlikte, bitkisel üretim faaliyetleriyle birlikte hane gelirine katkı sağlayan önemli bir ekonomik faaliyet olarak sürdürülmektedir. Bu tip işletmelerde üretim, girdi temini, pazarlama ve işletme finansmanında etkinlik yakalamak oldukça zordur. Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık İstatistik Bilgi Sistemi verilerine göre, 2026 yılında Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma kümesinde üretim tipi ve büyüklüklerine göre büyükbaş işletme sayıları Tabloda verilmiştir.

Tablo 76. EKK-1 Üretim Tipi ve Büyüklüklerine Göre Büyükbaş İşletme Sayıları (adet) (HİBS,2026)

Büyükbaş	01-05	06-10	11-20	21-50	51-500	Toplam
İşletme Sayısı	1.160	1.002	1.252	1.311	482	5.207
Hayvan Sayısı	3.623	7.903	18.788	41.492	40.085	111.891

Büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin ağırlıklı olarak ticari canlı hayvan sirkülasyonuna (besi ve damızlık materyal ticaretine) dayandığı kümede, entegre kırmızı et üretimi ve işleme faaliyetleri büyük ölçüde yerel/bölgesel tüketim hacmini karşılayacak sınırlar içinde kalmaktadır. Küme sınırları içerisinde yer alan Tomarza ve Sarız ilçelerinde küçük ölçekli, modern ve ruhsatlı mezbaha altyapısı bulunmasına rağmen, Tomarza ve Sarız ilçesindeki bazı yetiştiriciler ile Pınarbaşı ve Bünyan ilçesindeki üreticilerin büyük bir kısmı büyükbaş hayvanlarının kesimi için Kayseri il merkezindeki ve Develi ilçesindeki özel kesimhaneleri tercih etmektedir.

Küme genelinde üretilen toplam çiğ süt hacminin yaklaşık %90'ını inek sütü oluşturmaktadır; bu veri kümenin süt üretim karakteristiğinin baskın olarak büyükbaş hayvancılığa dayandığını göstermektedir. Tomarza, Bünyan ve

Pınarbaşı ilçesinde süt toplama ağı mevcut olup küme içerisindeki Sarız ilçesinde küçük kapasiteli ve sezonluk çalışan süt işleme tesisi bulunmakla birlikte ilçede aktif bir süt toplama merkezi bulunmamaktadır. Aracı aktörler tarafından küme genelinden toplanan süt, Bünyan ve Pınarbaşı'nda yer alan tesislerin haricinde küme dışındaki büyük ölçekli entegre sanayi tesislerine ham madde olarak gönderilmektedir.

Endüstriyel süt işleme merkezi bakımından Tomarza ilçesinde tesis bulunmazken, Bünyan ilçesinde günlük 5 ton kapasiteli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine ait Hunat Süt İşleme tesisi mevcuttur. Pınarbaşı ilçesinde ise günlük 1 ton süt işleme kapasitesine sahip, coğrafi işaret tescilli "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri" üretimi gerçekleştiren bir tesis faaliyet göstermektedir. Sarız ilçesindeki küçük kapasiteli yerel işletme ise yöresel üretim modeliyle sezonluk çalışarak civar mahallelerin süt arzını işleyerek kendi pazar ağında değerlendirmektedir.

Diğer taraftan küme sınırları içerisinde üretilen çiğ süt ve türevlerinin bir kısmı geleneksel ve kayıt dışı tedarik kanalları üzerinden pazarlanmaktadır. Üreticiler tarafından ilkel/geleneksel yöntemlerle işlenen süt; peynir, yoğurt ve tereyağı gibi geleneksel ürünlere dönüştürülerek yerel semt pazarlarında doğrudan satışa sunulmaktadır.

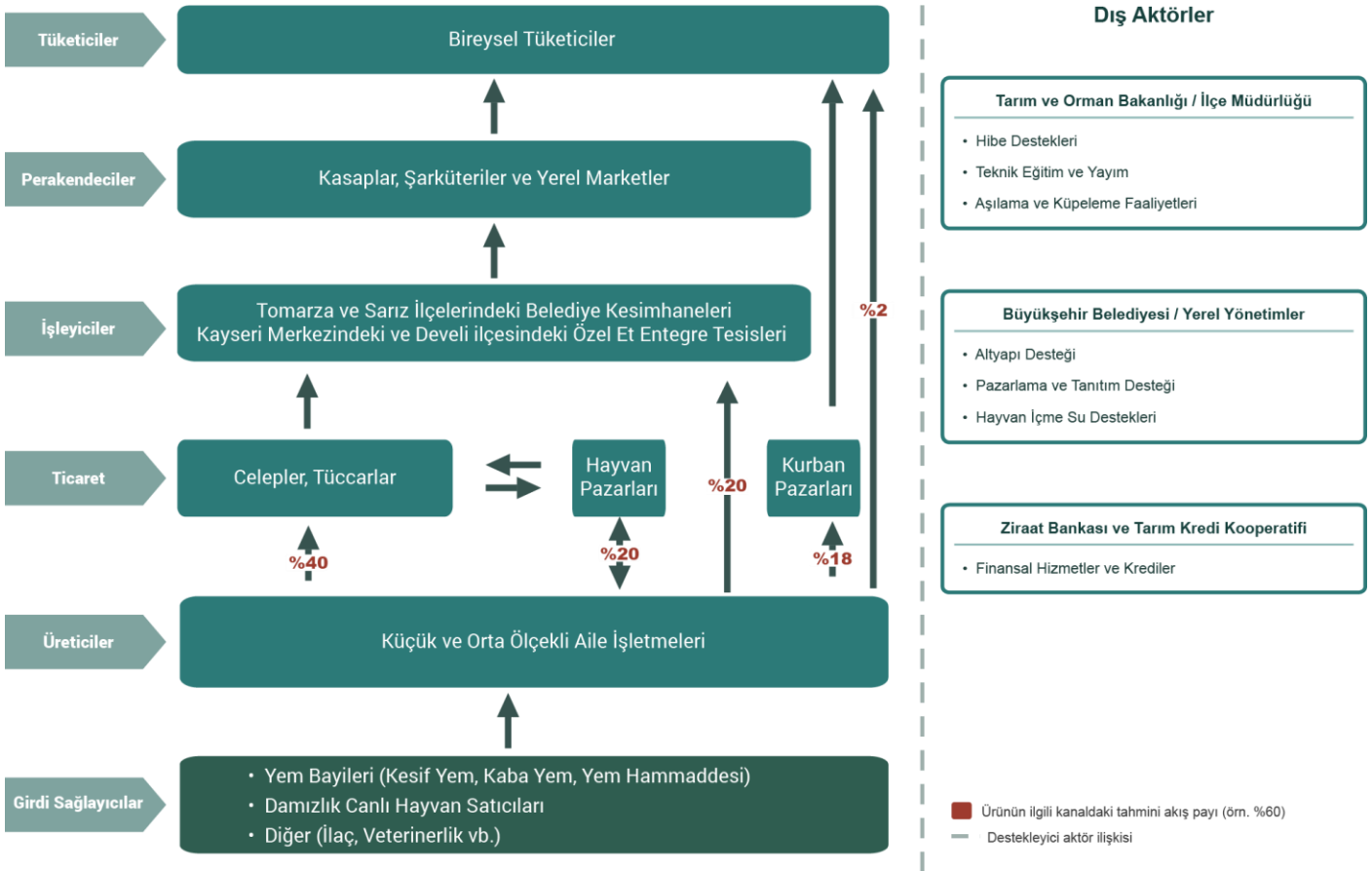
Söz konusu geleneksel ürünler, endüstriyel işleme, standardizasyon, ambalajlama ve marka tescili süreçlerinden doğan ilave operasyonel maliyetlerin son ürüne yansımadağı durumlarda, görece daha ekonomik bir alternatif oluşturmaktadır. Bu nedenle bu ürünler, bölgede yerleşik, fiyat esnekliği yüksek ve nispeten düşük gelir düzeyine sahip tüketici grupları tarafından öncelikli olarak tercih edilmektedir. Ancak bu durum, hem bölgede soğuk zincir yetersizliğinden kaynaklı gıda güvenliği riskleri yaratmakta hem de üretilen sütün ekonomik katma değer potansiyelini sınırlandırmaktadır.

7.2.1.2. Değer Zinciri Analizi

Tomarza, Sarız, Pınarbaşı, Bünyan ilçelerinden oluşan hayvancılık kümesinde kırmızı et ve çiğ süt endüstrilerinin tüm operasyonel aşamaları, katma değer süreçleri ve ekosistemde yer alan birincil/ikincil aktörlerin birbirleriyle olan fonksiyonel bağlantılarını içeren "Et ve Süt Değer Zinciri Haritaları" görselleştirilmiş ve her iki sektör için ayrı ayrı analitik olarak değerlendirilmiştir. Yürütülen bu haritalandırma ve modelleme çalışması sayesinde; hayvansal ürünlerin birincil üreticiden nihai tüketiciye ulaşmasına kadar geçen tüm lojistik, işleme ve pazarlama kanalları şeffaf bir şekilde ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, hem çiğ süt hem de sığır eti sektörlerinin bölgesel ölçekteki güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmiş, değer zincirinin hangi kritik aşamalarında yapısal iyileştirmelere, modernizasyona ve stratejik müdahalelere gereksinim duyulduğu somut bir analize dayandırılmıştır.

Sığır Eti Değer Zinciri

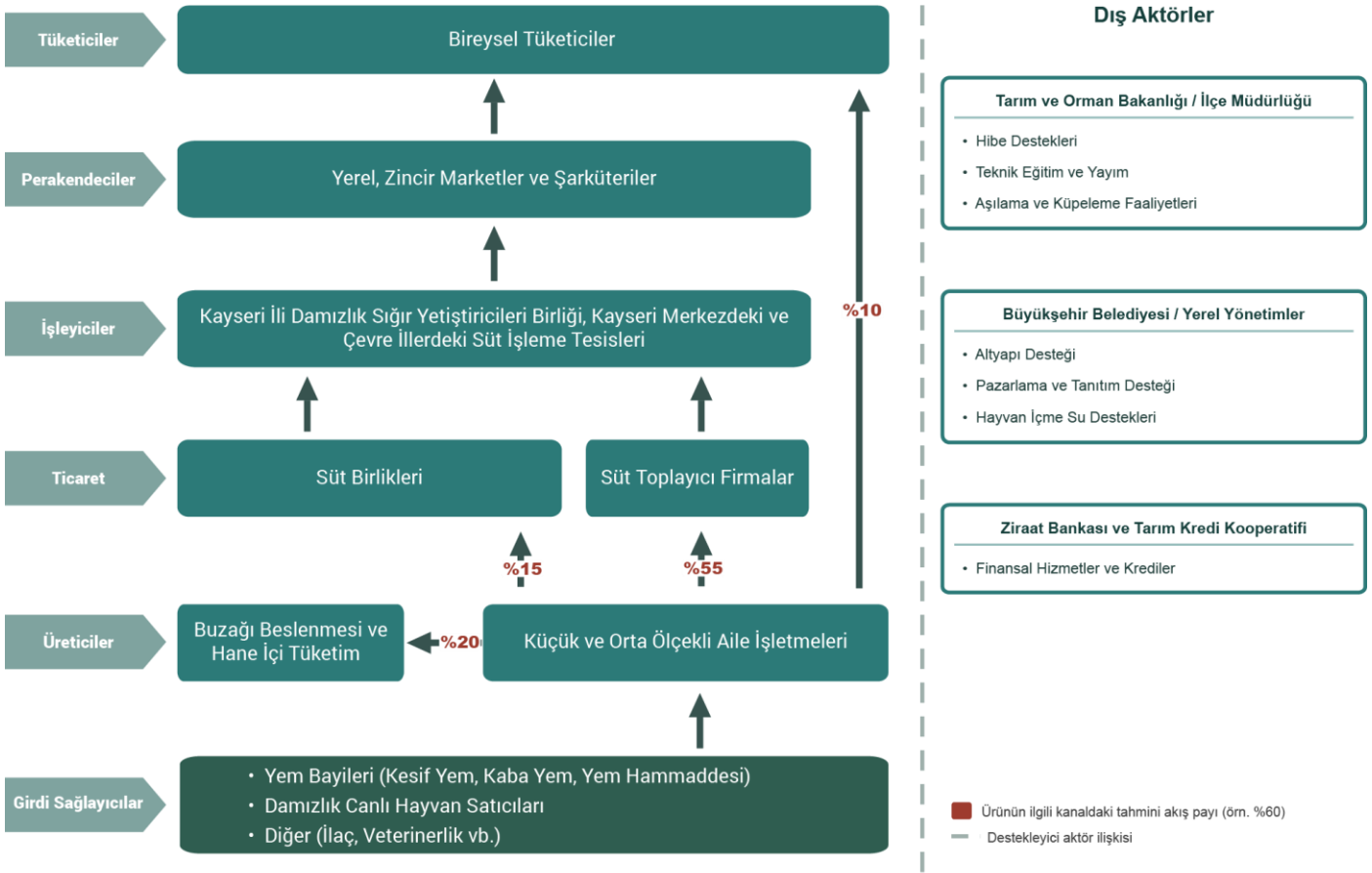
Tomarza, Sarız, Pınarbaşı, Bünyan ekonomik kalkınma kümesi için kırmızı et sektörü değer zinciri haritası şekilde verilmiştir. Kırmızı et sektörü ile ilgili kümede gerçekleştirilen ticari faaliyetler canlı hayvan ticaretinden oluşmaktadır. Bununla birlikte küme dışında canlı hayvan olarak satılan ürünler ulusal kırmızı et piyasasına dahil olmaktadır. Değer zincirinde yer alan aktörler ve rolleri aşağıda sıralanmıştır.



Şekil 14. EKK-1 Sığır Eti Değer Zinciri

İnek Sütü Değer Zinciri

Tomarza, Sarız, Pınarbaşı, Bünyan kırsal kalkınma kümesi için yapılandırılan "Çiğ İnek Sütü Değer Zinciri Haritası" ilgili şemada modellenmiştir. Sektörel değer zincirinin birincil ve ikinci kademelerinde dikey ve yatay entegrasyonu sağlayan temel işlevsel aktörler; girdi sağlayıcılar, birincil üreticiler, süt toplayıcıları/kooperatif ağları, küme dışı süt işleme tesisleri, perakendeciler (yerel/ulusal marketler, şarküteriler) ve nihai tüketicilerdir.



Şekil 15. EKK-1 İnek Sütü Değer Zinciri

Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Girdi Sağlayıcılar

Büyükbaş hayvancılıkta temel girdiler canlı hayvan materyali, yem, tarım alet makineleri, suni tohumlama, veteriner ilaçları ve veterinerlik hizmetleridir. Büyükbaş hayvancılık yapacak üreticiler ihtiyaçları olan canlı hayvan materyalini %90 oranında küme içerisinde veya komşu ilçelerdeki diğer üreticilerden satın alırken %10 oranında komşu illerdeki hayvan pazarından satın almaktadır.

Hayvancılıkta canlı hayvan materyalinden başka en önemli girdi hayvan yemidir. Üreticiler kaba yem ihtiyaçlarını karşılamak üzere sap-saman, mısır silajı, yonca ve fiği küçük ölçekli de olsa kendileri üretirken, balya mısır silajını ise dışarıdan satın almaktadırlar. Gerekseim duydukları kesif yemi ise kümede faaliyet gösteren yem bayilerinden, Tarım Kredi Kooperatifinden veya Kayseri'deki yem fabrikalarından doğrudan ya da tüccarlar aracılığı ile temin etmektedirler. Yem maliyetleri toplam üretim maliyetlerinin yaklaşık %70'ini oluşturmakta ve özellikle son zamanlarda yem fiyatlarının yükselmesi üreticileri olumsuz etkilemektedir.

Üretim için gerekli olan tarım alet ekipmanları küme içindeki bayilerden sağlanmaktadır. Suni tohumlama, koruyucu veteriner ilaçları ve veterinerlik hizmetleri ise Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından veya kümede faaliyet gösteren serbest veterinerlerce sağlanmaktadır. İşletmelerin küçük olması yılın yarı döneminde meraya dayalı hayvancılıktan

dolayı hayvan bakımı ve veteriner kontrollerini zorlaştırsa da kümede veterinerlik hizmetlerinin yeterli düzeyde ve sağlıklı bir şekilde sunulduğu söylenebilir.

Bölgedeki işletmelerin orta ölçekli olması ve meraya dayalı beslenme şekline dolaylı sürü yönetimini, senkronize takipleri ve rutin veteriner kontrollerini fiziki açıdan zorlaştırmaktadır. Buna karşın, kümede yerleşik veteriner hekim ağının yaygınlığı ve kurumsal erişilebilirlik sayesinde, veterinerlik ve suni tohumlama hizmetlerinin arz güvenliği, operasyonel yeterliliği ve sağlığı koruyucu düzeyi nitelikli bir seviyede seyretmektedir.

Üreticiler

Kümede büyükbaş hayvancılık faaliyetinde bulunan üreticilerin %60'lık bölümünü mikro ölçekli aile işletmeleri oluşturmaktadır. Bu işletmelerin temel üretim motivasyonu süt hayvancılığı ve besiciliktir. Bununla birlikte, küme içerisinde dönemsel olarak canlı hayvan ticareti de gerçekleştirilmektedir. Söz konusu ticari faaliyetler, yılın belirli dönemlerinde üreticilerin nakit ihtiyaçlarından veya kurbanlık talebinden ötürü erkek/dişi sığır satışının yoğunlaştığı dönemlerde artış göstermektedir.

İşletmelerin operasyonel maliyet kalemleri; başta yem olmak üzere hayvancılık girdileri ve diğer genel işletme giderlerinden meydana gelmektedir. Besilik veya damızlık materyalini kendi öz kaynaklarıyla karşılayabilen işletmeler için en kritik maliyet unsuru yemdir. Büyükbaş hayvanı buzağı/yavru döneminde satın alarak besilik veya damızlık olarak yetiştiren üreticiler ise hem canlı hayvan tedarik maliyetine hem de yüksek yem fiyatlarına katlanmak durumundadır. Bu bağlamda, üreticilerin ihtiyaç duydukları yemi kendi imkanlarıyla üretmesi, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve kümedeki büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından stratejik önem taşımaktadır. Bu hedefe yönelik olarak, üreticilerin yem bitkileri üretimi konusundaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bölgedeki işletmelerin büyük bir kısmında mevcut ahır altyapısının, hayvan refahı ve sağlığı standartları açısından oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Üretim koşullarındaki bu strüktürel ve fiziki olumsuzluklar, hayvan sağlığının yanı sıra süt verimi ve kalitesini de doğrudan ve negatif yönde etkilemektedir. Geleneksel yöntemlerle hayvancılık yapıldığından, meralar bu üretim modelinin en temel sütunlarından birini oluşturmaktadır. Üreticiler, hayvanlarını meralarda ve sıklıkla kaba yemle beslemekte olup rasyon bazlı özel bir besi programı uygulamamaktadırlar.

Küme sınırları dahilindeki mera alanlarında ıslah ve altyapı iyileştirme çalışmalarının yapılması mutlak bir gerekliliktir. Mevcut meralarda hayvan içme suyu hatları, sıvat ve havuz gibi temel hidrolik yapılar bulunmamaktadır. Diğer taraftan, meralara erişim sağlayan bağlantı yollarının da fiziki koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Kesime hazır hale gelen besi hayvanlarının büyük kısmı üreticiler tarafından cepler ve tüccarlara, bir kısmı ise Kurban Bayramı döneminde küme içerisindeki yerel tüketicilere canlı hayvan olarak doğrudan satılmaktadır. Bunun yanı sıra, üreticiler kendi aralarında da mikro düzeyde canlı hayvan ticareti gerçekleştirmektedir. Kümede potansiyel olarak

yeterli hayvan varlığı bulunmasına rağmen, kümede organize bir hayvan pazarının bulunmaması, üreticilerin güncel piyasa fiyatlarına erişimini kısıtlamakta ve hayvanlarını değerinin altında fiyatlarla tüccar ve celeplere satmalarına yol açmaktadır. Tomarza, Bünyan, Sarız ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan kümedeki bu eksiklik üreticilerin pazarlama gücünü zayıflatarak bölge dışına kontrolsüz bir hayvan sevkine neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu kümenin merkezinde konumlandırılacak organize bir canlı hayvan pazarının kurulması, hem adil fiyat oluşumunu sağlayacak hem de alt bölgedeki kırmızı et değer zincirini güçlendirecektir.

Kümedeki süt üreticisi büyükbaş hayvan işletmelerinin çoğu mikro ölçekli aile işletmesi yapısındadır. Besi amaçlı üretim yapan işletmelerle benzer şekilde bu işletmelerin de birincil operasyonel maliyet kalemlerini; canlı hayvan materyali tedariki, yem, hayvancılık girdileri ve diğer genel işletme giderleri oluşturmaktadır.

Söz konusu işletmelerde, canlı hayvan materyalinden sonraki en kritik üretim girdisi ve maliyet unsuru yemdir. Kaba yemin belirli bir kısmı üreticiler tarafından öz kaynaklarla işletme bünyesinde üretilse de mevcut üretim miktarı ve çeşitliliği yetersiz kalmaktadır. Bu yapısal yetersizlik nedeniyle işletmeler, kaba ve kesif yem ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü girdi sağlayıcılardan (yem fabrikaları ve bayiler) dışsal tedarik yoluyla karşılamakta, bu durum da işletmeleri piyasa dalgalanmalarına karşı kırılgan hale getirmektedir. Ayrıca, küme genelindeki işletmelerin çoğunda mevcut ahır altyapısının hayvan refahı, biyogüvenlik ve hayvan sağlığı standartları açısından teknik olarak yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Üretim koşullarındaki bu yapısal olumsuzluklar, hayvan sağlığı ve kronik hastalık risklerini artırmanın yanı sıra çiğ süt verimliliği ile sütün mikrobiyolojik kalitesini de doğrudan ve negatif yönde etkilemektedir.

Üreticiler, elde ettikleri çiğ sütün yaklaşık %20'sini buzağı besleme ve kendi hane halkı tüketimleri için ayırmaktadır. Kümede üretilen toplam çiğ sütün yaklaşık %70'i ise toplayıcılar (süt toplama merkezleri ve birlikler) vasıtasıyla bölgedeki veya yakın illerdeki endüstriyel süt işleme tesislerine sevk edilmektedir. Buna karşın, küme genelinde yaklaşık %10 oranında kayıt dışı süt ve süt ürünleri üretimi gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu ürünleri kümede kurulan yerel semt pazarlarında doğrudan nihai tüketiciye arz etmektedirler. Bu alternatif pazarlama kanalı, üretilen katma değerın ekonomik kayıt sistemi dışında kalmasına neden olduğu gibi; lojistik ve satış süreçlerinde entegre bir soğuk zincir sisteminin bulunmaması sebebiyle ürünlerde hızlı bozulmalara, mikrobiyolojik risklere ve ciddi kalite kayıplarına yol açmaktadır. Finansal açıdan oldukça kırılgan bir yapıda olan ve üretim maliyetleri altında ezilen üreticiler, işletmelerine hızlı ve sıcak nakit akışı sağlamak amacıyla doğrudan nakit tahsilat yapabildikleri bu geleneksel üretim ve pazarlama stratejisini (yerel pazar odaklı satışı) sürdürülebilirlik adına zorunlu bir mekanizma olarak tercih etmektedirler.

Hayvanların meraya çıktığı dönemde bazı alt bölgelerde sağım faaliyetleri durmakta ve üretilen süt ticari dolaşıma girmemektedir. Çiğ sütün tamamı buzağı beslenmesi ve üreticilerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda peynir, tereyağı üretiminde kullanılmaktadır. Bu geleneksel üretim modeli, bölgedeki süt değer zincirinin sürekliliğini ve endüstriyel entegrasyonunu kısıtlayan mevsimsel bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Ticaret

Celepler ve aracı tüccarlar, üreticilerden tedarik ettikleri canlı hayvanların küme dışına transfer edilmesindeki en baskın lojistik aktörlerdir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan alt bölgede organize ve tescilli bir canlı hayvan pazarının bulunmaması nedeniyle, kesime hazır hale gelen besi hayvanları ile damızlık materyaller çoğunlukla küme dışındaki bölge ekonomisinde fiyat belirleyici rol oynayan komşu ilçe ve illerdeki canlı hayvan pazarı ve Kayseri il merkezindeki pazar ağlarında ticarete konu edilmektedir.

Bu durum, alt bölgedeki yerel üreticilerin şeffaf ve rekabetçi fiyat mekanizmalarından mahrum kalmasına yol açarak kümede üretilen katma değer in bölge dışına sızmasıyla sonuçlanmaktadır. Söz konusu pazarlama zafiyetinin ve lojistik maliyetlerin ortadan kaldırılması amacıyla bu dört ilçeye de hitap edecek merkezi ve modern bir canlı hayvan pazarının kurulması stratejik bir zorunluluk arz etmektedir. Kurulacak organize pazar altyapısı, sadece adil ve tescilli fiyat oluşumunu güvence altına almakla kalmayacak aynı zamanda kayıt dışı ticaretin önüne geçerek bölgedeki kırmızı et değeri zincirini sistemselsel olarak entegre bir yapıya kavuşturacaktır.

Celepler ve tüccarlar üreticilerden topladıkları besi ve damızlık hayvanların bir kısmını küme içi/yakın çevrede faaliyet gösteren yerel kasap ve belediye kesimhanelerine arz ederken belli bir kısmını ise bölgeye en yakın entegre tesis konumundaki çevre ilçelerde yer alan et kombinalarına ve özel et entegre tesislerine sevk etmektedir. Küme sınırları içerisinde ruhsatlı mezbahalar bulunmakla birlikte katma değerli üretim yapan, tescilli özel et işleme tesisi ya da entegre kombina altyapısı mevcut değildir.

Kümede çiğ inek sütü ticareti ve lojistik operasyonları, büyük ölçüde süt toplayıcıları ve yerel üretici örgütleri/kooperatifleri tarafından yürütülmektedir. Küme genelinde üreticilerden süt toplayan ve soğuk zincir yönetimini üstlenen aktif lojistik ağlar faaliyet göstermektedir.

Kümedeki süt toplama altyapısı incelendiğinde; Tomarza'da 3 toplama merkezi bulunmakta ve bu merkezlerin toplam 29 ton depolama kapasitesi mevcuttur. İlçedeki aracı süt toplayıcıları ile birlikte bir günlük yaklaşık 120 tonluk süt toplama ağı bulunmaktadır. Pınarbaşı merkezli 2 toplama tesisi ise toplam 35 ton kapasiteye sahip olup, aracı firmalarla birlikte ilçeden günlük yaklaşık 130 ton süt toplanmaktadır. Bünyan'da ise 4 toplama merkezi bulunmakta ve aracı olan 13 toplayıcının oluşturduğu süt toplama ağı vasıtasıyla günlük 150 ton süt toplanmaktadır. İlçelerdeki işleme kapasiteleri ve ham madde akışları ise değişkenlik göstermektedir. Tomarza ilçesinde toplanan çiğ sütlerin tamamı çevre illerdeki ve Kayseri il merkezindeki işleme tesislerine sevk edilirken; Bünyan ilçesinde toplanan ham maddenin bir kısmı, günlük 5 ton işleme kapasiteli Hunat Süt İşleme Merkezinde katma değerli ürüne dönüştürülmekte; kapasite aşan miktar ise çevre illerdeki tesislere sevk edilmektedir. Kayseri İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği bünyesinde faaliyet gösteren bu tesis, üretici odaklı entegre bir model sergileyerek yerel süt fiyatlarında istikrar sağlamaktadır. Geleneksel yöntemlerle üretilen mamuller, birliğin kendi lojistik ve pazarlama ağları kanalıyla doğrudan tüketiciye ulaştırılarak küme içi ekonomik katma değer maksimum seviyede tutulmaktadır. Bu işleme tesisi haricinde aracı firmalar tarafından toplanan sütler, çevre illerdeki işleme tesislerine ham madde olarak sevk edilmektedir. Benzer

şekilde Pınarbaşı ilçesinde bulunan günlük 1 ton kapasiteli tesiste, coğrafi işaretli Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri üretimi gerçekleştirilmekte; ilçede toplanan sütün geri kalan kısmı ise ham madde olarak çevre illere arz edilmektedir. Sarız ilçesinde ise aktif bir süt toplama merkezi bulunmamakla birlikte yöresel ürünler üreten küçük ölçekli bir işletme, yılın belirli aylarında çevre mahallelerden topladığı çiğ sütü kendi bünyesinde işleyerek yerel ölçekte satışa sunmaktadır.

Lojistik aktörler, üreticilerden günlük periyotlarla topladıkları çiğ inek sütünü, sütün mikrobiyolojik kalitesini ve tazeliğini korumak adına entegre soğuk zincir protokolleri altında Kayseri il merkezinde ve kümedeki Bünyan ilçesinde yer alan endüstriyel süt işleme tesislerine sevk etmektedir. Süt toplayıcıları ve aracı kurumlar, üreticilerden soğutulmuş çiğ süt alımlarını Ulusal Süt Konseyi tarafından 1 Mayıs 2026 dönemi itibarıyla belirlenen ve yürürlükte olan 24,30 TL/Litre taban tavsiye fiyatı üzerinden (yağ ve protein baz standartlarına göre yem farkları gözetilerek) gerçekleştirmektedir. Ancak kümedeki hayvanların beslenme yetersizlikleri ve rasyon hazırlama konusundaki teknik bilgi eksiklikleri, sütün yağ ve protein oranlarının USK baz standartlarının altında kalmasına neden olmaktadır. Bu niteliksel sorunlara üreticilerin soğutma altyapısı yetersizliği de eklenince, ürünler sıcak süt olarak pazarlanmakta ve yetiştiriciler çiğ sütü tavsiye edilen taban fiyatın oldukça altında bir bedelle satmak zorunda kalmaktadır.

İşleyiciler

Celepler ve aracı tüccarlar vasıtasıyla canlı hayvan olarak küme dışına transfer edilen besi materyalleri, ulusal kırmızı et değer zincirine dahil olmaktadır. Türkiye genelinde bu ham maddenin işlenmesi ve nihai tüketiciye ulaştırılması süreçlerinde, belediye mezbahalarından özel sektöre ait entegre tesislere kadar farklı ölçek ve nitelikte kurumsal aktörler görev almaktadır. Zincirin başlıca işleyicileri konumundaki bu özel kesimhaneler ve et işleme sanayii; tedarik edilen hayvanların kesimi, parçalanması ve katma değerli mamul ürün haline getirilmesi operasyonlarını yürütmektedir. Bu endüstriyel aşamalardan geçen sığır eti, dikey bir akışla perakende ağlarına veya doğrudan nihai tüketiciye arz edilmektedir.

Pınarbaşı sınırları içerisinde, coğrafi işaretli Uzunyayla Çerkes Peyniri üreten küçük ölçekli bir tesis bulunmasına rağmen, bu tesis ilçede üretilen çiğ sütün tamamını endüstriyel boyutta işleyebilecek kapasitede değildir. Benzer şekilde, komşu Sarız ilçesinde ise aktif bir süt toplama merkezi dahi bulunmamakta ve ham madde organizasyonu yetersiz kalmaktadır. Mevcut yapısal döngüde üreticiler, sağım sonrası çiğ sütü yerel süt toplayıcılarına ve kooperatif ağlarına teslim etmekte; bu aktörler ise ham maddeyi Kayseri merkezdeki veya çevre illerdeki endüstriyel tesislere sevk etmektedir. Kümede üretilen yüksek hacimli çiğ sütün, bölge içerisinde işlenerek katma değerli mandıra ürünlerine dönüştürülememesi ve doğrudan çiğ süt formunda küme dışına çıkarılması, bölge ekonomisi ve üreticiler açısından en önemli gelir kayıplarından birini oluşturmaktadır. Bu yapısal eksiklik, yerel kırsal kalkınmanın önündeki temel engellerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Toptancılar ve Dağıtıcılar

Kırmızı et sektöründe kümede yerel işleyen mezbaha bulunması sebebiyle kesim işlemleri çoğunlukla küme içerisinde yapılmakta ancak bazı yetiştiriciler halen Kayseri il merkezindeki ve Develi ilçesindeki mezbahaları tercih etmektedir. Kesimi yapılan hayvanların işleme süreçleri de genellikle il merkezinde tamamlanmaktadır. İşlenen et ürünleri, il merkezindeki toptancılar ve dağıtım ağları aracılığıyla yeniden kümedeki yerel kasaplara sevk edilmekte ve buradan tüketiciye ulaştırılmaktadır.

Süt sektöründe ise Sarız ilçesi hariç üç ilçede de faal süt toplama tesisleri işletilmektedir. Bu tesislerde toplanan çiğ süt Bünyan ve Pınarbaşı ilçesindeki işleme tesislerin haricinde bölge içinde işlenmeyip farklı illerde bulunan süt işleme fabrikalarına dökme olarak sevk edilmektedir. Öte yandan, bazı yetiştiriciler ürettikleri çiğ sütü bu toplama tesislerine vermek yerine, resmi kayıt mekanizmalarının dışında kalan kanallarla doğrudan tüketicilere satmaktadır.

Perakendeciler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı kümesinde faaliyet gösteren yerel marketler ve kasaplar, entegre et işleme tesislerinden veya akredite yerel kesim noktalarından tedarik ettikleri işlenmiş sığır eti ile et mamullerinin bireysel tüketicilere ulaştırılmasında uç perakendeci olarak stratejik bir rol oynamaktadır.

Söz konusu yerel marketler ve kasaplar, bireysel tüketici ağının yanı sıra et ve et ürünlerinin bölgedeki lokantalar, kamu kuruluşları (hastaneler, kaymakamlık/belediye idari birimleri, okullar) ve hazır yemek şirketleri gibi kurumsal tüketici gruplarına arz edilmesi operasyonlarını da yürütmektedirler. Kümedeki kasaplık ve market sektörü, yerel arz-talep dengesinin korunmasında ve hayvansal proteinin güvenilir kanallarla son tüketiciye ulaştırılmasında temel aracı kurumlar olarak işlev görmektedir.

Küme içinde Pınarbaşı'ndaki süt işleme tesisinin kendine ait satış ofisi bulunurken; Hunat Süt İşleme merkezi ise ürünlerini ilçe içindeki yerel marketler ve şarküteriler kanalıyla perakende pazara sunmaktadır. Bu kurumsal altyapı sayesinde işleyiciler, kümeden topladıkları çiğ süttan ürettikleri katma değerli süt ürünlerini doğrudan satış kanalları ve yerel dağıtım ağları vasıtasıyla nihai tüketiciye ulaştırmaktadır. Böylece değer zincirinde pazar erişimi güçlendirilmekte ve üretilen ürünlerin küme içinde kalması sağlanarak yerel ekonomik döngü desteklenmektedir.

Kümedeki değer zincirinde yer alan bir diğer kritik perakendeci aktör ise yerel ve ulusal zincir marketlerdir. Bu marketler, küme dışındaki endüstriyel işleyicilerden ambalajlı ve pastörize olarak satın aldıkları içme sütü, peynir, yoğurt, ayran ve tereyağı gibi süt ürünlerini hem bireysel hane halkı tüketicilerine hem de bölgedeki kurumsal işletmelere sunmaktadır. Sarız ve Tomarza ilçelerinde endüstriyel ölçekte yerel bir işleme tesisi bulunmadığından, bölgedeki süt ürünleri perakende piyasası büyük oranda dış kaynaklı işlenmiş ürünlerin yerel marketler vasıtasıyla bölgeye geri dönmesi döngüsüne dayanmaktadır.

Tüketiciler

Kümede faaliyet gösteren yerel marketler ve kasaplar; entegre et işleme tesislerinden veya akredite kesim noktalarından tedarik ettikleri işlenmiş sığır eti ile et mamullerinin bireysel tüketicilere ulaştırılmasında son perakende

kademeleri olarak rol almaktadır. Bunun yanı sıra marketler ve kasaplar, kırmızı et ve et ürünlerinin bölgedeki lokantalar, kamu kuruluşları (idari birimler, eğitim ve sağlık kurumları) ve hazır yemek şirketleri gibi kurumsal tüketici gruplarına arz edilmesi operasyonlarını da yürütmektedir.

Bahse konu lokantalar, kamu kurumları ve yemek şirketleri gibi kurumsal yapılar ile hane halklarından oluşan bireysel tüketiciler, kırmızı et ve süt değer zincirinin nihai talep noktasını ve son aktörlerini oluşturmaktadır. Makro ölçekte Türkiye genelinde kişi başına düşen içme sütü tüketim oranları gelişmiş pazarların gerisinde seyretmekle birlikte; peynir, yoğurt, tereyağı ve ayran gibi geleneksel ve katma değerli süt ürünleri göreceli olarak çok daha yüksek bir tüketim hacmine sahiptir.

Küme içerisindeki pazar yönelimleri incelendiğinde net bir yapısal ayırım göze çarpmaktadır: İlçe merkezlerinde ve yoğun nüfuslu yerleşim alanlarında ikamet eden tüketiciler, süt ve süt ürünlerini ağırlıklı olarak organize zincir marketler, yerel bakkallar ve şarküteri gibi modernize satış noktalarından tedarik etmektedir. Buna karşın, kümenin kırsal mahallelerinde ve çeper alanlarında yerleşik durumdaki tüketiciler, hayvansal ürünleri doğrudan üreticiden ya da haftalık kurulan yerel semt pazarlarından birincil elden satın alma eğilimi göstermektedir. Bu durum, kırsal nüfusun taze ve geleneksel ürüne doğrudan erişim avantajını yansıtırken, aynı zamanda bölgedeki kayıt dışı ve soğuk zincirden yoksun yerel pazarlama kanallarının ağırlığını da tescillemektedir.

Dış Aktörler

Büyükbaş hayvancılık değer zincirinin "Destekleyici ve Düzenleyici Dış Aktörleri" olarak konumlandırılan T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri, birincil üretim süreçlerinde doğrudan yer almamakla birlikte, makro politikaları ve enstrümanları ile üretici kararlarını ve sektör davranışlarını stratejik düzeyde şekillendiren en temel kurumsal yapılardır.

Sektörün düzenleyici otoritesi olan Tarım ve Orman Bakanlığı (İl ve İlçe Müdürlükleri); sürü sağlığı yönetimi kapsamındaki periyodik aşılamalar, hayvan bilgi sistemine entegre küpeleme/kayıt altına alma operasyonları ve gıda güvenliği denetim hizmetlerinin yanı sıra; buzağı/malak desteği, çiğ süt desteği, besilik erkek sığır (kırmızı et) desteği, kaliteli yem bitkileri üretimi desteği ve düve alım desteği gibi sektöre sağladığı ayni ve nakdi hayvancılık desteklemeleri ile üretimde sürdürülebilirliğin, verimliliğin ve biyolojik güvenliğin en önemli teminatıdır. Bakanlık tarafından yürütülen bu regülasyonlar ve bahse konu teşvik mekanizmaları işletmelerin finansal şoklara karşı direncini artırmaktadır.

Değer zincirinin finansman ayağında yer alan T.C. Ziraat Bankası tarafından sunulan finansal hizmetler ve kredi enstrümanları ise sermaye yoğun (yüksek sabit ve değişken maliyetli) bir yapıya sahip olan büyükbaş hayvancılık sektörü için hayati bir kaldıraç görevi görmektedir. Üreticilere sağlanan düşük faizli işletme ve yatırım kredileri, yem ve girdi tedariki finansmanı ile tarımsal sigorta destekleri, mikro ölçekli aile işletmelerinin işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanmasında ve modernizasyon yatırımlarının fonlanmasında en kritik kurumsal kaynakları oluşturmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, büyükbaş hayvancılık işletmelerinin üretim süreçlerinde ihtiyaç duyduğu yem, veterinerlik ürünleri, ekipman ve diğer tarımsal girdilerin temininde önemli bir rol üstlenmekte; uygun finansman olanakları ve tedarik desteği sağlayarak işletmelerin üretim kapasitesinin korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

7.2.1.3. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

Tomarza, Bünyan, Pınarbaşı ve Sarız ekonomik kalkınma kümesi büyükbaş hayvancılık GZFT analizi ilgili başlıkta sunulmuştur. Alt havzanın yüksek rakımlı yayla ve dağlık topoğrafyasının (özellikle Sarız ve Pınarbaşı ilçeleri) büyükbaş hayvancılık faaliyetleri için yüksek adaptasyon sunan mikroklimatik koşulları, kümelenme bölgesinin geniş çayır-mera alanları ile zengin bitki örtüsü varlığı ve mikro-bölgenin ulusal/bölgesel büyük pazarlara doğrudan entegrasyon sağlayan lojistik ulaşım ağları, hayvancılık sektörü açısından en stratejik fiziksel güçlü yönler olarak öne çıkmaktadır. Buna ek olarak, bölgedeki üreticilerin nesiller boyu aktarılan geleneksel hayvan yetiştiriciliği kültürü ile özellikle Bünyan ve Tomarza ovaları başta olmak üzere bölge genelindeki kaliteli yem bitkileri üretimi konusundaki köklü pratik tecrübesi ve beşeri sermaye altyapısı, kümenin rekabetçiliğini artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Tablo 77. Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- Alt kümenin özellikle Pınarbaşı ve Sarız'ın iklimsel koşulları büyükbaş hayvancılıkta yüksek verim ve adaptasyon sağlamaktadır - Geniş çayır-meralara ek olarak Zamantı Irmağı havzasındaki dağlık alanlar zengin alternatif otlatma kaynakları sunmaktadır - Bünyan ve Tomarza ovalarındaki sulanabilir arazilerde yonca, silajlık mısır ve fiğ gibi kaliteli kaba yem üretimi yaygındır - Havzadaki yetiştiriciler nesiller boyu aktarılan büyükbaş hayvancılık, bakım ve sürü yönetimi konularında köklü tecrübeye sahiptir - Kümenin karayolu bağlantıları, Kayseri'deki entegre et-süt işleme tesislerine ve ulusal pazarlara kolay lojistik erişim sağlamaktadır
Z	- Küme genelindeki mera alanlarında gölet, gölgelik ve ıslah çalışmalarının yetersizliği otlatma verimliliğini düşürmektedir - Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı'ndaki işletmelerin çoğunlukla ekonomik ölçeğin altında, küçük aile işletmesi yapısında olması rekabetçiliği sınırlandırmaktadır - Mevcut geleneksel ahırların fiziki yapı, havalandırma ve hijyen standartları, modern ve ari süt/et üretimi kriterlerini karşılamamaktadır - Küçük ölçekli üreticiler, Kayseri'deki organize gıda sanayisine entegre olamadığı için katma değerli pazar payından düşük pay almaktadır - Üretim süreçlerinde mekanizasyon ve modern teknoloji kullanımı yerine, verimliliği baskılayan geleneksel yöntemler ağırlığını korumaktadır - Yetiştiriciler; modern sürü yönetimi, rasyon hazırlama, hayvan sağlığı ve biyogüvenlik konularında teknik bilgi eksikliği yaşamaktadır - Bölgedeki büyükbaş hayvancılık faaliyetleri, yüksek maliyetli endüstriyel hazır yemlere karşı yüksek bağımlılık taşımaktadır - Kırsaldaki genç nüfusun sektörü terk ederek göç etmesi, alt havzada hayvancılıkla uğraşan nüfusun hızla yaşlanmasına yol açmaktadır

Tablo 78. Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	• Ulusal pazarda ve çevre illerde kırmızı et ile nitelikli süt ürünlerine yönelik tüketici talebinin sürekli artış göstermesi • Et ve süt piyasasındaki fiyat eğilimlerinin, havzadaki işletmelerin karlılık oranlarını ve yatırım geri dönüş sürelerini pozitif etkilemesi • Tarım ve Orman Bakanlığı hibe ve desteklerinin (buzağı, çiğ süt ve yem bitkisi), alt bölgedeki işletme maliyetlerini düşürme potansiyeli • Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı'nın Kayseri merkezindeki organize hayvan pazarına, modern mezbahalara ve işleme sanayisine yakınlığı sayesinde ham madde pazarlama kolaylığı.
T	• Bölgede hayvancılığın en büyük maliyet kalemi olan kesif ve sanayi yemi fiyatlarının sürekli yükselerek üretici karlılığını baskılaması • Canlı hayvan ithalatı süreçlerinin kümedeki yerli yetiştiricilerin fiyat dengesi ve pazar rekabeti üzerinde baskı yaratması • Kırmızı et ithalat politikalarının, alt havzadaki yerel besi hayvancılığının sürdürülebilirliğini ve fiyat istikrarını olumsuz etkilemesi • İklim değişikliğine bağlı kuraklık risklerinin Sarız ve Pınarbaşı meralarını zayıflatması, Bünyan ve Tomarza ovalarındaki kaba yem üretim maliyetlerini artırması.

Tomarza, Pınarbaşı, Bünyan, Sarız ekonomik kalkınma kümesi genelindeki mera alanlarında sıvat ve gölgelik gibi altyapı tesislerinin yetersizliği, hayvan besleme ve refahı yönetimi süreçlerinde yapısal bir kısıt oluşturmaktadır. Alt kümede faaliyet gösteren işletmelerin ağırlıklı olarak küçük ölçekli aile işletmesi formunda bulunması, üreticilerin organize gıda sanayisi ile entegrasyonunu engellemektedir.

Küme sınırları içerisinde (özellikle Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde) organize bir canlı hayvan pazarının ve lisanslı/ruhsatlı modern bir mezbaha altyapısının eksikliği; Sarız ilçesinde ise merkezi bir süt toplama ağının bulunmaması, sanayi entegrasyonu ve pazar erişimi sorunlarını derinleştirmektedir. Ayrıca, mevcut hayvan barınaklarının fiziki altyapı yetersizliği, biyogüvenlik, havalandırma ve sanitasyon standartlarının karşılanmasını zorlaştırarak çiğ süt ve kırmızı et üretiminde verim ve kalite kayıplarına yol açmaktadır.

Bölge genelindeki yetiştiricilerin büyük oranda konvansiyonel ve geleneksel üretim metotlarına bağlı kalması, modern sürü yönetimi ve rasyon hazırlama konularındaki teknik bilgi kısıtları, birim hayvandan alınan katma değeri sınırlamaktadır. Bünyan ve Tomarza ovaları gibi sulanabilir alanlarda kaba yem üretimi gerçekleştirilse de yüksek rakımlı Pınarbaşı ve Sarız ilçeleri başta olmak üzere küme genelinde kesif ve sanayi yemine olan yüksek bağımlılık düzeyi devam etmektedir. Bu durum, artan girdi maliyetleri karşısında işletme karlılıklarını baskılamakta ve üretim sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlikten uzaklaşan bu üretim ekosisteminde, kırsaldaki genç nüfusun sektörel gelecek beklentisi zayıflamakta ve bu durum kent merkezlerine doğru nitelikli iş gücü göçünü hızlandırarak alt havzadaki kırsal nüfus yapısının yaşlanmasına neden olmaktadır.

Buna karşın, nüfus artışı ve kentleşme eğilimlerine paralel olarak makro ölçekte kırmızı et ve süt ürünlerine yönelik tüketici talebi istikrarlı bir şekilde artış göstermektedir. Pazardaki bu talep artışı ve et-süt fiyatlarının yükselme eğilimi, özellikle girdi maliyetlerini optimize edebilen yerel üreticiler için önemli bir piyasa fırsatıdır. Ayrıca, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hayvancılıkta yerli üretimi artırmak adına uygulanan desteklemeler, kümedeki işletmelerin maliyet baskılarına karşı direncini artıran en önemli kaldıraçlar arasında yer almaktadır.

Kümenin sürdürülebilir büyüme hedefleri önündeki en temel makro tehditler ise küresel ve ulusal girdi piyasalarındaki kesif yem fiyatı oynaklıkları ile iç piyasa fiyat dengesini sağlamaya yönelik dönemsel canlı hayvan ve kırmızı et ithalatı politikalarıdır. Bu dışsal tehditlerin minimize edilmesi Pınarbaşı ve Sarız'ın mera potansiyelinin etkinleştirilmesi, Bünyan ve Tomarza ovalarındaki kaliteli kaba yem üretim kapasitelerinin artırılması ve birim üretim maliyetlerinin düşürülmesiyle mümkündür. Proje ile hayata geçirilecek modernizasyon ve ölçek büyütme faaliyetleri sayesinde finansal kırılganlığı azalan işletmelerin genişleme olanakları artacak, bu da havzada sürdürülebilir kırmızı et ve süt arzını güvence altına alacaktır.

7.2.1.4. Tedbirler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı büyükbaş hayvancılık sektörü kırsal ekonominin en temel omurgasını oluşturmaya rağmen ilçelerin sahip olduğu geniş mera varlığı, yüksek hayvan popülasyonu ve üretim potansiyeli henüz tam anlamıyla işleyen, organize, katma değer odaklı ve entegre bir bölgesel kümelenme ekosistemine dönüşmemiştir.

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Programı çerçevesinde, coğrafi yapısı ve sosyoekonomik dinamikleri benzerlik gösteren bu hedef kümede uygulamaya konulması planlanan stratejik müdahale ve tedbirler; bölgedeki yapısal kısıtları ortadan kaldırarak; büyükbaş hayvancılıkta verimli, sürdürülebilir, refah odaklı ve pazar entegrasyonu yüksek bir "Bölgesel Hayvancılık Kümelenme Modeli" nin tesis edilmesini amaçlamaktadır.

Kümelenmeyi Destekleyen Altyapı Yatırımları

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı bölgesinin yüksek çiğ süt potansiyeli doğrultusunda; Bünyan ilçesinde yer alan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine ait Hunat Süt İşleme Tesisi ile Pınarbaşı ilçesinde Uzunyayla Çerkes Peyniri üreten işleme tesisinin kapasitelerinin artırılması planlanmıştır. Bu yatırımlarla çevre ilçelerde üretilen çiğ sütün soğuk zincir korunarak yerinde işlenmesi ve yüksek katma değerli ürünlere dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Böylece bünyesinde işleme tesisi barındırmayan diğer ilçelerin aracı bağımlılığı azaltılacak, kayıt dışı üretim minimize edilecek ve tüm tedarik zinciri uluslararası gıda güvenliği standartlarına entegre edilerek halk sağlığı güvence altına alınacaktır.

Pınarbaşı, Bünyan ve Tomarza ilçelerindeki mevcut süt toplama ağının kapasitesinin artırılması, süt toplama ağı kurulmamış olan Sarız ilçesinin de kapsama dahil edilmesi planlanmaktadır. Bu sayede küme genelinde toplanan çiğ sütün soğuk zincir disiplinine uygun olarak muhafaza edilmesi ve lojistik kayıpların sıfırlanması amaçlanmış olup kapasite artırım yatırımları gerçekleştirilecektir.

Kümede teknik ve hijyenik standartlara uygun organize bir canlı hayvan pazarının bulunmaması, yetiştiricileri alım-satım süreçlerinde tamamen tüccar ve celeplerin inisiyatifine bırakmakta ve şeffaf bir piyasada fiyat karşılaştırması yapamadıkları için hayvanlarını değerinin altında satmak zorunda bırakmaktadır; ayrıca üreticilerin alternatif fiyatlar bulabilmek adına küme dışındaki uzak pazarlara yönelmesi de katlanılamaz nakliye maliyetleri doğurmaktadır. Yaşanan bu yapısal ve ekonomik kısıtları ortadan kaldırarak şeffaf bir serbest piyasa ortamı yaratmak, üreticinin lojistik yükünü hafifletmek ve hak ettiği kar marjına ulaşmasını sağlamak amacıyla küme merkezinde modern bir canlı hayvan pazarının kurulması planlanmaktadır.

Bünyan ilçesinde uygulama alanı olarak seçilen bölge, Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin kesişim noktasında yer alarak coğrafi bir merkez oluşturmaktadır. Alanın Kayseri-Malatya ve Kayseri-Kahramanmaraş ana yol güzergahları üzerinde bulunması, lojistik açıdan yüksek bir erişilebilirlik ve bölgesel ticaret hareketliliği sunmaktadır. Ayrıca, seçilen lokasyonun geçmişte bölgenin en aktif hayvan pazarına ev sahipliği yapmış olması, güçlü bir ticari hafızaya ve yerel üreticilerin yoğun pazar talebine sahiptir. Bu faktörler, kurulacak yeni canlı hayvan pazarının ticari açıdan sürdürülebilirliğini en üst düzeye çıkarmaktadır.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

Küme kapsamındaki üreticilerin büyükbaş hayvan yetiştiriciliği süreçlerindeki teknik bilgi kısıtlarını ortadan kaldırmak amacıyla, hedef odaklı ve uygulamalı çiftçi eğitim programları düzenlenecektir. Geleneksel ve konvansiyonel metotlarla üretim yapan yetiştiricilere yönelik gerçekleştirilecek bu kapasite geliştirme faaliyetlerinde; modern hayvan bakımı ve besleme teknikleri, nitelikli yem bitkileri yetiştiriciliği, silaj yapım teknolojileri, rasyon hazırlama, çiftlik hijyeni, biyogüvenlik ve hayvan refahı standartları ana odak alanlarını oluşturacaktır.

Üreticilerin kurumsal örgütlenme becerilerinin artırılması, mevcut pazar olanaklarına erişimlerinin kolaylaştırılması ve stratejik pazarlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla; yayım çalışmaları, teknik danışmanlık destekleri ve iyi uygulama örneklerinin yerinde inceleneceği çiftçi teknik inceleme gezileri organize edilecektir. Ayrıca yatırım planı kapsamında kümede hayata geçirilecek ortak kamusal altyapı tesislerinin etkin, verimli ve sürdürülebilir şekilde işletilmesini güvence altına almak adına, bu tesislerin yönetim organlarına yönelik yönetsel ve kurumsal kapasite geliştirme eğitim programları planlanacaktır.

Büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde işletme içi toplam üretim maliyetlerinin en dinamik ve yüksek payını yem girdisi oluşturmaktadır. Üreticilerin rasyon gereksinimlerini ticari piyasadan hazır tedarik etmek yerine kendi işletmelerinde ikame etmeleri, kümedeki girdi maliyetlerinin minimize edilmesi ve işletme karlılığının maksimize edilmesi açısından stratejik öneme sahiptir.

Bu doğrultuda, küme genelinde yüksek besin değerli yem bitkileri yetiştiricilik teknikleri, modern silaj yapım teknolojileri, bilimsel rasyon hazırlama metodolojileri ve buzağı bakım-besleme protokolleri konularında düzenlenecek

teorik kapasite geliştirme programları, uygulamalı saha çalışmalarıyla desteklenecektir. Söz konusu tekniklerin sahada benimsenebilirliğini artırmak ve üreticilere pratik kabiliyet kazandırmak amacıyla kaba yem üretimine yönelik geniş ölçekli ve yoğun demonstrasyon faaliyetleri yürütülecektir.

Kümelenme bölgesinde yer alan mevcut geleneksel ahırların; hayvan sağlığı, biyolojik güvenlik, hijyen ve hayvan refahı standartlarına uygun olarak modernize edilmesi amacıyla kapsamlı bir makine-ekipman destek programı planlanmıştır. Bu doğrultuda üreticilere; otomatik suluk, akıllı yemlik, kauçuk hayvan altlığı, otomatik kaşağı, bakım kiti ve mekanik gübre sıyrıcı gibi modern çiftlik yönetimi ve konfor ekipmanlarının sağlanması öngörülmektedir. Sonraki uygulama dönemlerinde bölgedeki diğer yetiştiriciler için iyi uygulama örneği teşkil etmesi, vizyoner bir model oluşturması ve küme genelinde modern teknoloji kullanımını tetikleyecek bir çarpan etkisi yaratması hedeflenmektedir.

Kümedeki işletmelerde geleneksel kızgınlık takibi nedeniyle yaşanan buzağı kayıpları, döl verimi düşüklüğü ve aile iş gücünün sürekli ahıra bağımlı kalması bölgesel üretimi kısıtlamaktadır. Bu doğrultuda gizli kızgınlıkları hassas bir şekilde yakalamak, döl verimini artırarak buzağı kayıplarını önlemek ve yetiştiricilerin iş yükünü hafifleterek sosyal hayata zaman kazandırmak amaçlanmaktadır. Yaşanan sorunları çözmek ve hedeflenen verimliliği sağlamak amacıyla küme genelinde büyükbaş hayvan kızgınlık takip sisteminin kurulması planlanmış olup, bu yenilikçi uygulamanın çevre yetiştiricilere de örnek olması adına bir demonstrasyon projesi olarak hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Hedef kitleye yönelik; modern yetiştiricilik, inovatif üretim teknikleri, tarımsal girişimcilik ve kurumsal örgütsel beceriler odaklı kapsamlı bir kapasite geliştirme sürecinin ardından katılımcılar tarafından hazırlanan iş planları nesnel kriterlerle değerlendirilecektir. Bu değerlendirme neticesinde küme genelinde besi veya süt sığırcılığı odaklı büyükbaş hayvancılık faaliyetlerine yönelik genç girişimci ekonomik yatırımları bu tedbir paketi kapsamında finanse edilecektir.

Genç girişimcilerin seçim süreçleri, teknik eğitim aşamaları, iş planlarının formüle edilmesi ve nihai hibe onay mekanizmaları; KDAKP Tasarım Raporuna göre usul ve uygunluk kriterleri doğrultusunda yürütülecektir. Bu sürdürülebilir üretim modelinin yaygınlaştırılması amacıyla büyükbaş hayvan yetiştiriciliği kulvarında faaliyet gösterecek girişimci gençlere yönelik "Genç Girişimci Paket Hibesi" uygulamaya konulacaktır.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Kümelenme yatırım ortaklığı finansman çerçevesinde; küme genelinde üretim standartlarının yükseltilmesi amacıyla, mevcut hayvancılık barınaklarının modernizasyonuna yönelik bireysel yapısal yatırımların yanı sıra, işletmelerin teknik ve operasyonel altyapılarının iyileştirilmesini sağlayacak makine, alet ve ekipman tedariki hibe mekanizmalarıyla desteklenecektir.

Kümede faaliyet gösteren mevcut hayvancılık barınaklarının fiziki ve yapısal koşullarını iyileştirmek amacıyla otomasyon sistemleri, kontrollü havalandırma üniteleri, otomatik/akıllı suluklar, kauçuk hayvan altlıkları, konfor ve

bakım bölmeleri ile otomatik kaşağı sistemlerini içerecek şekilde kapsamlı tadilat, onarım ve teknoloji entegrasyonu işlemi gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda mevcut ahır altyapısı; hayvan sağlığı, sürü refahı ve biyogüvenlik/hijyen standartlarına tam uyumlu hale getirilecektir.

Bu çerçevede; çiğ sütte somatik hücre ve bakteri sayısını düşürerek soğuk zinciri güvence altına alacak, iş gücü tasarrufu sağlayacak ve rasyon homojenliğini artıracak stratejik makine-ekipmanların dağıtım projeksiyonu planlanmıştır. Bu sayede işletme bazında iş gücü verimliliği artırılırken, çiğ sütte kalite standardizasyonu sürdürülebilir kılınacaktır. Sütün hijyenik koşullarda sağılması amacıyla süt sağım makinesi, sütün soğuk zincirde muhafazası ve hijyenik olarak saklanması için süt soğutma tanklarının hibelendirilmesi planlanmıştır.

Kümedeki işletmelerin yüksek girdi maliyetlerini düşürmek, kışlık kaba yem kalitesini ve miktarını artırmak, aynı zamanda ekonomik yetersizlik yaşayan üreticilerin topraklarını organik yöntemlerle ıslah ederek bitkisel verimliliği yükseltmek amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda kışlık yem arzını güvenceye almak için silaj paketleme makinesi, kaba yem kalitesini optimize etmek için yem karma ve yem kırma makineleri ile çiftçilerin kimyasal gübre bağımlılığını azaltıp toprak verimliliğini artırmak amacıyla çiftlik gübresi dağıtma römorku, özellikle yılın büyük çoğunluğu merada geçiren yetiştiricilerin elektrik ihtiyacını yenilenebilir kaynaklardan karşılayarak enerji maliyetlerini düşürmek amacıyla taşınabilir güneş enerji sistemleri hibelendirilmesi planlanmıştır.

7.2.1.5. Beklenen Çıktılar

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı alt bölgesinde uygulanacak stratejik müdahaleler ve KDAKP hibe tedbirleri neticesinde; geleneksel ve parçalı yapıdan sıyrılan küme, modern standartlarda işleyen, pazar entegrasyonu yüksek ve katma değer odaklı bir hayvancılık ekosistemine dönüşecektir.

Kümenin günlük 400 tonluk yüksek çiğ süt potansiyeli doğrultusunda; Bünyan ve Pınarbaşı'ndaki yerel süt işleme tesislerinin kapasitelerinin artırılması ve süt toplama ağının genişletilmesi planlanmıştır. Bu yatırımlarla çiğ sütün yerinde işlenerek yüksek katma değerli nihai mamullere dönüştürülme oranı artırılabilecektir. Sütün dökme ham madde olarak küme dışına çıkışı kontrol altına alınarak, küçük ölçekli aile işletmelerinin aracı bağımlılığı azaltılacak, kayıt dışı üretim minimize edilecek ve yetiştiricilerin kar marjları kalıcı olarak yükseltilecektir. Lojistik açıdan dezavantajlı konumda olan Sarız ilçesinin soğuk zincir toplama ağına entegre edilmesiyle de taşıma kaynaklı süt kayıpları asgari düzeye indirilecektir.

Dört ilçenin lojistik kesişim noktasında yer alan Bünyan'da kurulacak modern canlı hayvan pazarı, şeffaf ve rekabetçi bir serbest piyasa ortamı yaratacaktır. Üreticilerin anlık fiyat karşılaştırmalarıyla hayvanlarını gerçek değerinden satması güvence altına alınırken, küme dışındaki uzak pazarlara nakliye faturası ödeme yükü ortadan kaldırılacaktır.

İşletme giderlerinin en büyük payını oluşturan yem maliyetleri; kaba yem yetiştiricilik teknolojileri, bilimsel rasyon hazırlama ve yoğun demonstrasyon faaliyetleriyle optimize edilecektir. Dağıtılacak silaj, yem karma/kırma makineleri

ve katı gübre dağıtım ekipmanları sayesinde kışlık yem arzı güvenceye alınırken, kimyasal gübre bağımlılığı azaltılarak bitkisel verimlilik yükseltilecektir.

Mevcut ahırların modernizasyonuna yönelik konfor ekipmanları (otomatik suluk, akıllı yemlik, kauçuk altlık vb.) ve yenilenebilir enerji çözümleri, barınakları biyogüvenlik standartlarına uyumlu hale getirerek hayvan sağlığını maksimize edecek ve işletme maliyetlerini düşürecektir. Süt sağım makineleri ile soğutma tankları ise iş gücü verimliliğini artırıp çiğ süt kalitesinde sürdürülebilir bir standardizasyon sağlayacaktır.

07.2.2

Öncelik 2: Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

7.2.2. Öncelik 2: Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

Küçükbaş hayvancılık (koyun ve keçi yetiştiriciliği), gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkeler açısından önemli bir hayvancılık alt sektörüdür. Koyun ve keçiler, zayıf mera koşullarına, kuraklık ve iklimsel zorluklara diğer çiftlik hayvanlarına göre daha kolay uyum sağlayabilmeleri sayesinde hayvansal üretimde stratejik bir rol üstlenmektedir. Bu özellikleri nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınmanın desteklenmesi, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve yoksullukla mücadele açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca düşük yatırım maliyeti ve yüksek adaptasyon kabiliyeti, küçükbaş hayvancılığı küçük ölçekli aile işletmeleri için sürdürülebilir bir geçim kaynağı haline getirmektedir.

Koyun ve keçiler, başta et ve süt üretimi olmak üzere deri, kıl ve yün elde etmek amacıyla yetiştirilen ve dünya genelinde en yaygın yetiştiriciliği yapılan küçükbaş hayvan türleridir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde, ülkelerin çevresel koşulları, doğal kaynakları ve sosyoekonomik yapıları doğrultusunda farklı üretim sistemleri uygulanmaktadır. Ancak dünya genelinde koyun ve keçi yetiştiriciliği ağırlıklı olarak küçük ölçekli aile işletmeleri ve karma tarımsal üretim sistemleri içerisinde gerçekleştirilmektedir. Çayır, mera ve otlaklardan yararlanma hemen hemen tüm küçükbaş yetiştiricilik sistemlerinin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle keçi yetiştiriciliği, zorlu arazi ve iklim koşullarına uyum yeteneği sayesinde tarih boyunca göçebe ve yarı göçebe yaşam biçimlerinin önemli bir ekonomik faaliyeti olarak varlığını sürdürmüştür. Bu özellikleriyle küçükbaş hayvancılık; doğal kaynakların etkin kullanımı, kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve sürdürülebilir hayvansal üretimin sağlanması açısından stratejik öneme sahiptir.

FAO 2024 yılı verilerine göre Dünya’da yaklaşık 2,5 milyar küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Son beş yılda dünyada küçükbaş hayvan sayısı %7,06 oranında artış göstermiştir. Küçükbaş hayvanlar gerek mera ve yaylalardan faydalanma oranının yüksek olması ve barınma ortamının kolay dizayn edilebilmesi gerekse uygun koşullarda doğum oranlarının yüksek olması ile dünya kırmızı et üretiminde önemli bir yere sahiptir.

Tablo 79. Kıtalaraya Göre Koyun Varlığı (FAOSTAT, 2024) (adet)

Yıl	Afrika	Amerika	Asya	Avrupa	Okyanusya	Toplam
2020	418.714.777	83.005.957	572.209.089	123.887.979	89.598.989	1.287.416.791
2021	424.044.488	81.479.897	603.184.397	122.119.691	93.822.087	1.324.650.560
2022	426.307.743	81.962.207	624.124.530	120.191.853	95.413.611	1.347.999.944
2023	432.673.751	81.968.829	628.213.776	117.687.567	96.470.911	1.357.014.834
2024	438.674.829	81.144.241	624.926.513	114.882.046	102.963.312	1.362.590.941

Tablo 80. Kıtalaraya Göre Keçi Varlığı (FAOSTAT, 2024) (adet)

Yıl	Afrika	Amerika	Asya	Avrupa	Okyanusya	Toplam
2020	493.515.287	39.334.144	541.995.765	15.854.596	3.727.798	1.094.427.590
2021	493.730.968	38.728.256	552.983.437	15.463.322	3.849.013	1.104.754.996
2022	504.633.694	38.730.597	573.881.962	14.874.852	4.219.029	1.136.340.134
2023	516.434.721	39.371.753	587.581.541	14.192.250	4.554.544	1.162.134.809

Yıl	Afrika	Amerika	Asya	Avrupa	Okyanusya	Toplam
2024	533.691.640	39.550.491	594.687.289	13.768.119	5.826.698	1.187.524.237

FAO 2024 verilerine göre küçükbaş hayvan varlığı en çok olan 5 ülke sırası ile Hindistan, Çin, Nijerya, Pakistan ve Etiyopya'dır. Türkiye ise 44.080.584 baş koyun ile 7. sırada, 10.822.084 keçi ile 22. sırada, toplam küçükbaş varlığı ile de 9. sırada yer almaktadır. Avrupa'da ise hem koyun hem de keçi varlığı ile 1. sırada yer almaktadır.

Tablo 81. Küçükbaş Hayvan Varlığı En Çok Olan 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	Keçi (adet)	Koyun (adet)	Toplam (adet)
1	Hindistan	210.632.609	114.623.765	325.256.374
2	Çin	117554000	182939000	300.493.000
3	Nijerya	90.970.883	52.136.324	143.107.207
4	Pakistan	87.035.000	32.731.000	119.766.000
5	Etiyopya	53.982.678	41.050.910	95.033.588
9	Türkiye	10.822.084	44.080.584	54.902.668

2025 yılı TÜİK verilerine Türkiye'de küçükbaş hayvan sayısı sıralamasında en çok hayvan varlığı bulunan ilk 5 il sırası ile Van, Konya, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Ankara'dır. Kayseri 1.150.117 baş hayvan ile 14. sırada yer almaktadır.

Tablo 82. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığında Şehirler (TÜİK, 2025)

Sıra	İl	Toplam Hayvan Sayısı (adet)
1	Van	3.464.897
2	Konya	3.318.481
3	Şanlıurfa	2.687.813
4	Diyarbakır	2.379.285
5	Ankara	2.131.618
14	Kayseri	1.150.117

FAO 2024 verilerine göre Dünya'da yaklaşık 28,8 milyar dolar değerinde canlı hayvan ticareti yapılmış olup bu değer, 2023 yılına (28,9 milyar dolar) kıyasla yaklaşık %0,16'lık çok hafif bir düşüşe işaret etse de pazar genel olarak durağan ve güçlü yapısını korumuştur.

Canlı küçükbaş hayvancılıkta ise bu değer yaklaşık 4,6 milyar dolar ile toplam hacmin yaklaşık %16'sını oluşturmaktadır.

Uluslararası küçükbaş canlı hayvan ticaretinde daha çok Afrika ve Ortadoğu ülkeleri öne çıkmaktadır. Dünyada gerçekleşen canlı küçükbaş ihracatının yaklaşık %88'ini Sudan, Somali, Romanya, İspanya, Ürdün, Umman, Avustralya, İran, Macaristan ve Fransa gerçekleştirmektedir. Sudan ve Somali ve Romanya canlı küçükbaş ticaretinde küresel değer bazında en yüksek paya sahip ülkelerdir. Özellikle Sudan, 2024 yılında gerçekleştirdiği 650 milyon doların üzerindeki küçükbaş ihracatıyla küresel pazarın en büyük arz sağlayıcılarından biri konumundadır.

Tablo 83. Canlı Küçükbaş İhracatında İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	İhracat Değeri	Yüzde
1	Sudan	651	29,84
2	Somali	309	14,16
3	Romanya	284	13,02
4	İspanya	254	11,64
5	Ürdün	138	6,33
35	Türkiye	4,1	0,19

Buna karşılık Suudi Arabistan, Umman, Fas, Ürdün ve Kuveyt Dünya canlı küçükbaş ithalatının yaklaşık %90'ını gerçekleştirmektedir. Suudi Arabistan yaklaşık 1,28 milyar dolarlık küçükbaş hayvan ithalatı ile açık ara dünya birincisi konumundadır.

Tablo 84. Canlı Küçükbaş İthalatında İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	İthalat Değeri	Yüzde
1	Suudi Arabistan	1.275	53,60
2	Umman	414	17,40
3	Fas	165	6,93
4	Ürdün	162	6,81
5	Kuveyt	132	5,55
33	Türkiye	5,6	0,24

Dünyada Küçükbaş Eti Üretimi ve Ticareti

Dünya genelinde koyun ve keçi eti sektörü, özellikle kültürel tüketim alışkanlıkları, nüfus artışı ve coğrafi koşullara bağlı olarak şekillenen, küresel kırmızı et ticaretinin stratejik bir ayağıdır. Küresel ölçekte küçükbaş hayvan eti üretimi, ihracatı ve ithalatına ilişkin öne çıkan ekonomik veriler ve pazar dinamikleri şu şekildedir;

Dünya Küçükbaş Eti Üretimi; dünya genelinde koyun ve keçi eti üretimi istikrarlı bir büyüme eğilimindedir. Toplam üretim miktarı yıllık 14-15 milyon ton civarında seyretmektedir. Çin, küresel koyun ve keçi eti üretiminin tek başına yaklaşık %25'ini gerçekleştirerek açık ara dünyanın en büyük üreticisidir. Ancak nüfusu nedeniyle bu üretim iç tüketime ancak yetmekte, hatta ülkeyi büyük bir ithalatçı konumuna getirmektedir. Üretimin kıtasal dağılımında %68,6'lık payla Asya ve %17,5'lik payla Afrika üretimin en büyük kısmını oluşturmaktadır. Bu iki kıtayı Okyanusya ile Avrupa takip etmektedir. Avustralya, Yeni Zelanda, Türkiye, Cezayir, Hindistan, Sudan ve İran dünya ölçeğinde öne çıkan diğer önemli küçükbaş eti üreticileridir. Türkiye, Avrupa ve Ortadoğu coğrafyasında üretimiyle ilk sıralarda yer alır.

Tablo 85. Kıtalar Göre Küçükbaş Hayvan Eti Üretimi (bin ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Kıta	Et Üretimi	Yüzde
1	Asya	9.875	68,6
2	Afrika	2.403	17,5
3	Okyanusya	1.060	7,5

Sıra	Kıta	Et Üretimi	Yüzde
4	Avrupa	485	3,9
5	Amerika	375	2,5

Dünya Küçükbaş Eti İhracatı; üretimin aksine, küresel küçükbaş eti ihracatı inanılmaz derecede konsantre bir yapıya sahiptir. Dünya genelindeki toplam küçükbaş eti ihracatının %60'ından fazlasını sadece iki ülke üstlenmektedir. Avustralya ve Yeni Zelanda iç tüketimin az olması nedeniyle küresel ihracatın yaklaşık %62'si ile ihracat devi konumundadırlar. İhracat yaptıkları ülkeler başta Çin olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Ortadoğu Ülkeleri ve Avrupa Birliği Ülkeleridir. Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği Ülkeleri ise ihracatının tamamına yakını yine Avrupa ülkelerine yapmaktadır. Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ise yoğunluklu olarak Suudi Arabistan ve Körfez Ülkelerine ihracat yapmaktadırlar.

Tablo 86. Küçükbaş Eti İhracatı Yapan İlk Beş Ülke ve Türkiye'nin Konumu (milyon dolar) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	İhracat Değeri	Yüzde
1	Avustralya	3.656	39,3
2	Yeni Zelanda	2.176	23,39
3	Birleşik Krallık	739	7,95
4	Fransa	436	4,69
5	İrlanda	412	4,42
32	Türkiye	6,89	0,074

Dünya Küçükbaş Eti İthalatı; küresel ithalat tarafında başı çeken ülkeler, hem yüksek nüfusa sahip olanlar hem de kişi başına düşen küçükbaş eti tüketimi yüksek olan refah seviyesi gelişmiş ülkelerdir. Çin dünyanın en büyük üreticisi olmakla birlikte, küresel küçükbaş eti ithalatının da yaklaşık %25'ini yapmaktadır. Avustralya ve Yeni Zelanda'nın en büyük müşterisidir.

Kendi yerli üretimi çok düşük olan ABD, özellikle kaliteli kuzu eti ithalatında (büyük oranda Avustralya'dan) dünyanın en büyük pazarlarından biridir. Fransa, İngiltere ve Almanya geleneksel olarak kuzu eti tüketimi yüksek ülkelerdir ve Yeni Zelanda'dan ciddi miktarda ithalat yaparlar. Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler dini ve kültürel nedenlerle (özellikle hac dönemi ve ramazan ayında) dünyanın en yoğun canlı hayvan ve kırmızı et ithalatçılarındandır.

Tablo 87. Küçükbaş Eti İthalatı Yapan İlk 5 Ülke ve Türkiye'nin Konumu (ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	İthalat Değeri	Yüzde
1	Çin	361.490	24,8
2	ABD	142.881	9,8
3	Fransa	117.922	8,1
4	Birleşik Krallık	67.995	4,7
5	Birleşik Arap Emirlikleri	54.090	3,7

Sıra	Ülke	İthalat Değeri	Yüzde
82	Türkiye	526	0,03
Toplam		744.378	51,10

Küresel Ekonomik Trendler ve Gelecek Beklentileri

OECD ve FAO verilerine göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artışı ve gelir yükselmesine bağlı olarak küçükbaş eti tüketiminin önümüzdeki yıllarda da yıllık bazda istikrarlı büyümesi bekleniyor. Kişi Başına Tüketim Şampiyonları; dünyada kişi başına en çok koyun/kuzu eti tüketen ülkelerin başında Kazakistan (yıllık ~8,5 kg) ve Avustralya (yıllık ~5,8 kg) gelmektedir. Daha sonra Türkiye, Norveç ve Suudi Arabistan (yıllık ~ 4-4,5 kg ile) izlemektedir.

Kuraklık, yem maliyetlerinin artışı ve iklim değişikliği; Avustralya gibi dev üreticilerin sürü büyüklüklerini doğrudan etkilemekte, bu da dünya et fiyatlarında dalgalanmalara yol açmaktadır. Keçi eti pazarına özel bir parantez açmak gerekirse koyun etine kıyasla daha lokal ve kayıt dışı zincirlerle (özellikle Afrika ve Güney Asya'da küçük ölçekli yetiştiricilerle) üretilmektedir. Ancak Avrupa Ülkelerinde "yağ oranı düşük, sağlıklı alternatif" olarak popülaritesi ve ticari değeri artmaktadır. Genel olarak küçükbaş hayvan eti ticaretinin %90'ından fazlasını koyun eti oluşturmaktadır.

Türkiye'de Küçükbaş Eti İthalatı ve İhracatı

Türkiye, coğrafi yapısı ve geleneksel beslenme kültürü nedeniyle küçükbaş hayvancılıkta tarihsel olarak çok güçlü bir aktördür. Ancak son yıllarda artan girdi maliyetleri, iklim şartları ve tüketim alışkanlıklarındaki kaymalar sektörü ciddi şekilde etkilemektedir. Türkiye'de üretilen toplam kırmızı etin yaklaşık %30'unu küçükbaş eti oluşturmaktadır. Kalan büyük kısım ise sığır etidir.

Türkiye, küçükbaş hayvancılıkta büyükbaş hayvancılığa göre dışa bağımlılığı çok daha düşük bir ülkedir. Ancak dönemsel politikalara göre dış ticaret dengesi değişmektedir.

Büyükbaş hayvancılıkta (özellikle besilik dana ve karkas sığır etinde) Türkiye ciddi bir ithalatçıdır. Ancak küçükbaş etinde yerli üretim talebi büyük oranda karşılayabildiği için koyun ve keçi eti ithalatı yok denecek kadar azdır. Dönemsel olarak piyasayı dengelemek amacıyla Et ve Süt Kurumu (ESK) üzerinden sınırlı canlı koyun ithalatı yapılırsa da, küçükbaşta ana hedef yerli üretimi korumaktır.

Türkiye'nin küçükbaş hayvancılıkta en büyük avantajı, coğrafi olarak Ortadoğu ve Körfez ülkelerine yakınlığıdır. Arapların damak tadına çok uygun olan kıvrıkcık ve akkaraman gibi yerli koyun ırklarımız bu pazarda yüksek değere sahiptir. Türkiye; Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere özellikle canlı koyun ve kuzu ihraç etmektedir.

Türkiye küçükbaş hayvancılıkta devasa bir potansiyele ve yaklaşık 50 milyonun üzerinde bir hayvan varlığına sahip olsa da, ekonomik şartlar ve yüksek maliyetler nedeniyle son yıllarda üretimde yaklaşık %8'lik bir gerileme yaşamıştır.

Sektörün sürdürülebilir kalkınması; meraların ekolojik altyapısının korunmasına, genç girişimci destek paketleri ile genç yetiştiricilerin üretime entegre edilmesine ve aile tipi küçük ölçekli işletmelerin pazara erişim olanakları artırılarak çok yönlü desteklenmesine bağlıdır.

Koyun ve Keçi Sütü ve Süt Ürünleri Üretimi

2024 yılı itibarıyla dünya süt üretiminin 970 milyon tonun üzerine çıktığı tahmin edilmektedir. Bu üretimin yaklaşık %81'i inek sütünden sağlanırken, keçi sütü üretimi 17 milyon tonun, koyun sütü üretimi ise 9 milyon tonun üzerine çıkmıştır. Buna göre keçi sütünün toplam süt üretimindeki payı yaklaşık %1,75, koyun sütünün payı ise yaklaşık %0,92 düzeyinde gerçekleşmektedir. Koyun ve keçi sütü, toplam süt üretimindeki payı sınırlı olmasına rağmen yüksek kuru madde, yağ, protein, mineral madde ve biyolojik değeri yüksek besin öğeleri içermesi nedeniyle önemli bir ekonomik değere sahiptir. Özellikle peynir üretiminde tercih edilen koyun ve keçi sütü, katma değeri yüksek ürünlerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle küçükbaş sütü; yalnızca üretim miktarı açısından değil, işlenmiş ürün değeri açısından da stratejik öneme sahiptir.

dünya koyun sütü üretiminde Akdeniz Havzası ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Çin, Türkiye, Yunanistan, Suriye ve Cezayir başlıca üretici ülkeler arasında yer almaktadır. Keçi sütü üretiminde ise Hindistan, Sudan, Pakistan, Bangladeş, Fransa, Güney Sudan ve Türkiye önemli üretici ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Küçükbaş sütü üretimi özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde yaşayan üreticiler için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

Türkiye, sahip olduğu geniş küçükbaş hayvan varlığı sayesinde dünya koyun ve keçi sütü üretiminde önemli bir konuma sahiptir. Son yıllarda uygulanan hayvancılık destekleri, ıslah çalışmaları ve yetiştiricilik faaliyetlerindeki gelişmeler sonucunda koyun ve keçi sütü üretiminde sürekli bir artış yaşanmaktadır. FAO verilerine göre 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de yaklaşık 906 bin ton koyun sütü ve 482 bin tonun üzerinde keçi sütü üretilmiştir. Böylece toplam küçükbaş sütü üretimi 1,3 milyon ton seviyesini aşmıştır. Türkiye’de küçükbaş sütü üretimi özellikle Ege, Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Konya, Van, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illeri koyun ve keçi sütü üretiminde öne çıkan merkezler arasında yer almaktadır. Bu bölgelerde üretilen sütler; beyaz peynir, tulum peyniri, Ezine peyniri, Mihaliç peyniri, Van otlu peyniri ve çeşitli yöresel süt ürünlerinin üretiminde kullanılmaktadır.

Son yıllarda tüketicilerin doğal, geleneksel ve fonksiyonel gıdalara olan ilgisinin artması, koyun ve keçi sütüne dayalı ürünlere yönelik talebi de artırmıştır. Laktoz hassasiyeti bulunan bireylerin keçi sütüne yönelmesi, koyun sütünden üretilen peynirlerin yüksek besin değeri ve gastronomi sektöründeki gelişmeler küçükbaş sütü pazarının büyümesini desteklemektedir. Bu durum, Türkiye’nin sahip olduğu küçükbaş hayvan varlığını ekonomik değere dönüştürmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Gelecek dönemde verimliliğin artırılması, süt kalitesinin iyileştirilmesi, örgütlü üretimin yaygınlaştırılması ve katma değeri yüksek süt ürünlerinin geliştirilmesiyle birlikte Türkiye’nin dünya küçükbaş sütü üretimindeki payının daha da artması beklenmektedir.

Tablo 88. Dünya’da Koyun Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke (ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	Süt Üretimi	Yüzde
1	Çin	1.256.430	12,88
2	Yunanistan	945.820	9,70
3	Türkiye	906.944	9,30
4	Suriye	714.642	7,33
5	Cezayir	542.279	5,56

Tablo 89. Dünya’da Keçi Sütü Üretiminde İlk 5 Ülke ve Türkiye’nin Konumu (ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra	Ülke	Süt Üretimi	Yüzde
1	Hindistan	7.335.907	35,97
2	Sudan	1.143.484	5,61
3	Pakistan	1.074.000	5,27
4	Bangladeş	1.053.080	5,16
5	Fransa	703.230	3,45
7	Türkiye	482.247	2,36

Koyun ve Keçi Yan Ürünlerinin Üretimi ve Ticareti

Dünya yün pazarı, sürdürülebilir ve doğada çözünebilir moda trendlerinin yükselişiyle birlikte güçlü bir büyüme eğilimindedir. Küresel yün pazarının büyüklüğü 44 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

Avustralya, özellikle tekstilde en çok aranan ve en kaliteli yün türü olan merinos yünü üretiminde dünya liderliği ile küresel kirli yün üretiminin yaklaşık %25’ini tek başına karşılar. Ancak son yıllardaki kuraklıklar ve sürü küçülmeleri nedeniyle Avustralya’nın kırkım miktarı yıllık 280 milyon kg (yağlı yün) seviyelerine doğru bir miktar gerilemiştir. Çin, hem ciddi bir yün üreticisidir hem de dünyanın en büyük yün ithalatçısı ve işleyicisidir. Dünyadaki kirli yün ithalatının yaklaşık %75’ini Çin tek başına yapar; kendi devasa endüstrisinde yıkar, tarar, iplik haline getirir ve tekstil ürünü olarak dünyaya ihraç eder. İtalya (özellikle Biella bölgesi), dünyanın en kaliteli Merinos yünlerini işleyen lüks moda markalarına (Ermenegildo Zegna, Loro Piana vb.) ev sahipliği yapar ve işlenmiş yün ithalatında zirvededir.

Küçükbaş hayvanlardan elde edilen tek yan ürün lifler değildir; endüstriyel olarak çok değerli iki ürün daha vardır; Lanolin (yün yağı), yünün yıkanması ve işlenmesi sırasında açığa çıkan doğal bir yağdır. Kozmetik, krem, ilaç sanayisi ve pas önleyici koruyucu malzemelerin üretiminde ham madde olarak kullanılır. Kozmetik sektörünün büyümesiyle lanolin pazarı da ciddi bir ekonomik değer kazanmıştır. Koyun ve keçi derisi, özellikle İtalya, İspanya, Türkiye ve Çin; lüks ayakkabı, çanta ve ceket üretimi için küçükbaş derisini işleme (tabaklama) konusunda dünya liderleridir. Koyun derisi (napa) yumuşaklığı nedeniyle giyim sektöründe sığır derisine göre daha elit bir yere sahiptir.

7.2.2.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Küçükbaş Hayvancılık

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesi içerisinde hayvancılık sektörü, kırsal nüfusun gelir elde etmesinde ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde stratejik öneme sahip temel sektörlerden biridir. Bölgede

faaliyet gösteren işletmelerin önemli bir bölümü küçük ve orta ölçekli aile işletmeleri niteliğinde olmasına karşın yayla ve meraları aktif kullanan büyük sürülere sahip işletmeler de yaygın durumdadır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan ve alternatif gelir kaynaklarına erişimi sınırlı olan haneler açısından küçükbaş hayvancılık, düzenli gelir sağlayan ve ekonomik dayanıklılığı artıran önemli bir üretim faaliyetidir.

Küçükbaş hayvancılık, yalnızca hane gelirlerinin artırılmasına katkı sağlamakla kalmayıp, bölgedeki gıda güvencesinin desteklenmesi, hayvansal protein ihtiyacının karşılanması ve kırsal yaşamın sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından da önemli bir işlev üstlenmektedir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin sahip olduğu geniş mera alanları, yaylacılık kültürü, doğal otlaklar ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine elverişli coğrafi koşullar, sektörün gelişimi için önemli avantajlar sunmaktadır.

Bölgenin geleneksel yetiştiricilik kültürü ve yüksek küçükbaş hayvan varlığı dikkate alındığında, küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi; istihdamın artırılması, kırsal yoksulluğun azaltılması, genç nüfusun kırsalda tutulması, kadınların ekonomik hayata katılımının desteklenmesi ve yerel ekonominin güçlendirilmesi açısından önemli bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca et, süt ve damızlık üretimi gibi alanlarda katma değer artırılmasına yönelik yatırımların hayata geçirilmesi, bölgenin hayvancılık sektöründeki rekabet gücünü artırarak sürdürülebilir kırsal kalkınmaya önemli katkılar sağlayacaktır.

2025 yılı verilerine göre Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde 422.120 baş koyun ve 14.070 baş keçi olmak üzere toplam 456.190 baş küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığının yaklaşık %96,8'ini koyunlar, %3,2'sini ise keçiler oluşturmaktadır. Bu durum, bölgede küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin ağırlıklı olarak koyun yetiştiriciliğine dayandığını göstermektedir.

Tablo 90. EKK-1 Son 3 Yıl Koyun ve Keçi Sayıları (TÜİK, 2023-2025)

İrk	2023 TÜİK			2024 TÜİK			2025 TÜİK		
	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam
Bünyan	79.256	5.260	84.516	85.845	5.159	91.004	109.463	5.955	115.418
Pınarbaşı	217.858	3.067	220.925	189.361	2.830	192.191	210.005	3.347	213.352
Sarız	44.892	2.146	47.038	44.155	1.846	46.001	56.872	2.226	59.098
Tomarza	51.522	3.085	54.607	64.000	3.843	67.843	65.780	2.542	68.322
Toplam	393.528	13.558	407.086	383.361	13.678	397.039	442.120	14.070	456.190

Tablo 91. EKK-1 Küçükbaş İşletme Büyüklükleri (HBS, 2026)

İşletme Büyüklüğü (Baş)	01-24	25-49	50-99	100-199	200-499	500 ve üzeri
İşletme Sayısı	139	106	177	224	318	550
Hayvan Sayısı	1.810	3.821	12.160	30.421	126.316	318.089

Kümenin sahip olduğu geniş ve doğal mera alanları, küçükbaş hayvancılığa elverişli iklim yapısı, zengin otlak kaynakları ve bölge halkının uzun yıllara dayanan yetiştiricilik deneyimi, koyun yetiştiriciliğinin bölgede baskın üretim faaliyeti

olarak gelişmesini sağlamıştır. Özellikle mera temelli üretim sistemine uygun coğrafi özellikler, koyun yetiştiriciliğinin ekonomik ve teknik açıdan avantajlı bir şekilde sürdürülmesine olanak tanımaktadır. Buna karşılık keçi yetiştiriciliği, daha çok belirli yörelerde faaliyet gösteren sınırlı sayıdaki işletme tarafından yürütülmekte olup, toplam küçükbaş hayvancılık faaliyetleri içerisindeki payı nispeten düşük düzeyde kalmaktadır.

Kümede bulunan yüksek küçükbaş hayvan varlığı, et, süt ve damızlık üretimi bakımından önemli bir ekonomik potansiyel sunmaktadır. Ancak bu potansiyelin bölge ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesi için üretim süreçlerinde verimlilik odaklı iyileştirmelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle sürü yönetimi uygulamalarının modernize edilmesi, hayvan besleme stratejilerinin geliştirilmesi, mera ve yem kaynaklarının daha etkin değerlendirilmesi ile koruyucu hayvan sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması sektörün gelişimi açısından öncelikli ihtiyaçlar arasında yer almaktadır.

Bunun yanında üreticilerin örgütlenme düzeyinin artırılması, pazarlama olanaklarının geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ürün üretimine yönelik yatırımların desteklenmesi, küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirliğini güçlendirecektir. Bu doğrultuda hayata geçirilecek yatırım ve destek programlarının, bölgenin hayvancılık sektöründeki rekabet avantajını artırması, üretici gelirlerini yükseltmesi ve kırsal kalkınma hedeflerine ulaşmasına önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Bölgede geçmişten günümüze kadar yaylacılık kültürü ve mevsimsel otlatma uygulamaları önemli bir yer tutmuş, özellikle büyük sürülere sahip işletmeler hayvanlarını otlatmak amacıyla dönemsel olarak yayla alanlarına sevk etmiştir. Doğal mera kaynaklarına dayalı bu üretim sistemi, hem yem maliyetlerinin azaltılmasına katkı sağlamakta hem de hayvansal üretimin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Günümüzde geleneksel üretim yöntemleri önemini korumakla birlikte, işletmelerde modern sürü yönetimi ve bakım-besleme uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte daha verimli ve sürdürülebilir üretim modellerine geçiş süreci de hız kazanmaktadır.

Son yıllarda sosyoekonomik koşullarda meydana gelen değişimler, kırsal alanlarda sunulan eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ilişkin beklentilerin artması ile birlikte küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin geleneksel yapısında önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Özellikle genç nüfusun daha çeşitli istihdam olanakları ve yaşam imkanları sunan kentsel merkezlere yönelmesi, sektörde iş gücü sürekliliğinin sağlanmasını zorlaştırmakta ve üretici nüfusunun yaş ortalamasının yükselmesine neden olmaktadır.

Küçükbaş hayvancılığın bölgedeki ekonomik ve sosyal öneminin sürdürülebilir şekilde devam ettirilebilmesi için üretim altyapısının güçlendirilmesi, mera kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması, modern yetiştiricilik uygulamalarının yaygınlaştırılması ve üreticilerin teknik kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Özellikle genç nüfusun sektöre kazandırılmasına yönelik destekleyici uygulamalarla birlikte hayata geçirilecek yatırımların, üretim verimliliğini artırarak kırsal kalkınmaya, istihdamın güçlendirilmesine ve üretici gelirlerinin yükseltilmesine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Kümede küçükbaş hayvancılık faaliyetleri büyük ölçüde canlı hayvan üretimi ve pazarlamasına dayanmaktadır. Üreticiler tarafından yetiştirilen koyun ve keçiler, ağırlıklı olarak damızlık ve besi materyali olarak değerlendirilmekte olup, canlı hayvan satışları bölgedeki işletmelerin başlıca gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu durum, küçükbaş hayvancılığın küme ekonomisindeki stratejik önemini ortaya koyarken, sektörün kırsal gelir ve istihdama sağladığı katkısı da güçlendirmektedir.

Kümede üretilen koyun ve keçi sütü, çoğunlukla aile işletmeleri tarafından geleneksel yöntemlerle işlenerek peynir, yoğurt, tereyağı ve benzeri süt ürünlerine dönüştürülmektedir. Bu ürünler ağırlıklı olarak hane tüketiminde kullanılmakta veya yerel pazarlarda doğrudan satış yoluyla değerlendirilmektedir. Süt üretiminin önemli ölçüde kayıt dışı ve aile ölçeğinde işlenmesi nedeniyle, pazarda değerlendirilecek koyun ve keçi sütü üretimi bulunmamaktadır.

Mevcut üretim yapısında kayıtlı veri eksikliği ve işleme altyapısının yetersizliği, küçükbaş sütü ve süt ürünleri sektörünün ekonomik potansiyelinin tam olarak değerlendirilmesini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle kayıtlı üretimin teşvik edilmesi, üretici örgütlenmesinin güçlendirilmesi yönelik yatırımların hayata geçirilmesi, katma değer artırılması ve yerel ürünlerin pazarlama olanaklarının güçlendirilmesi açısından öncelikli ihtiyaçlar arasında yer almaktadır.

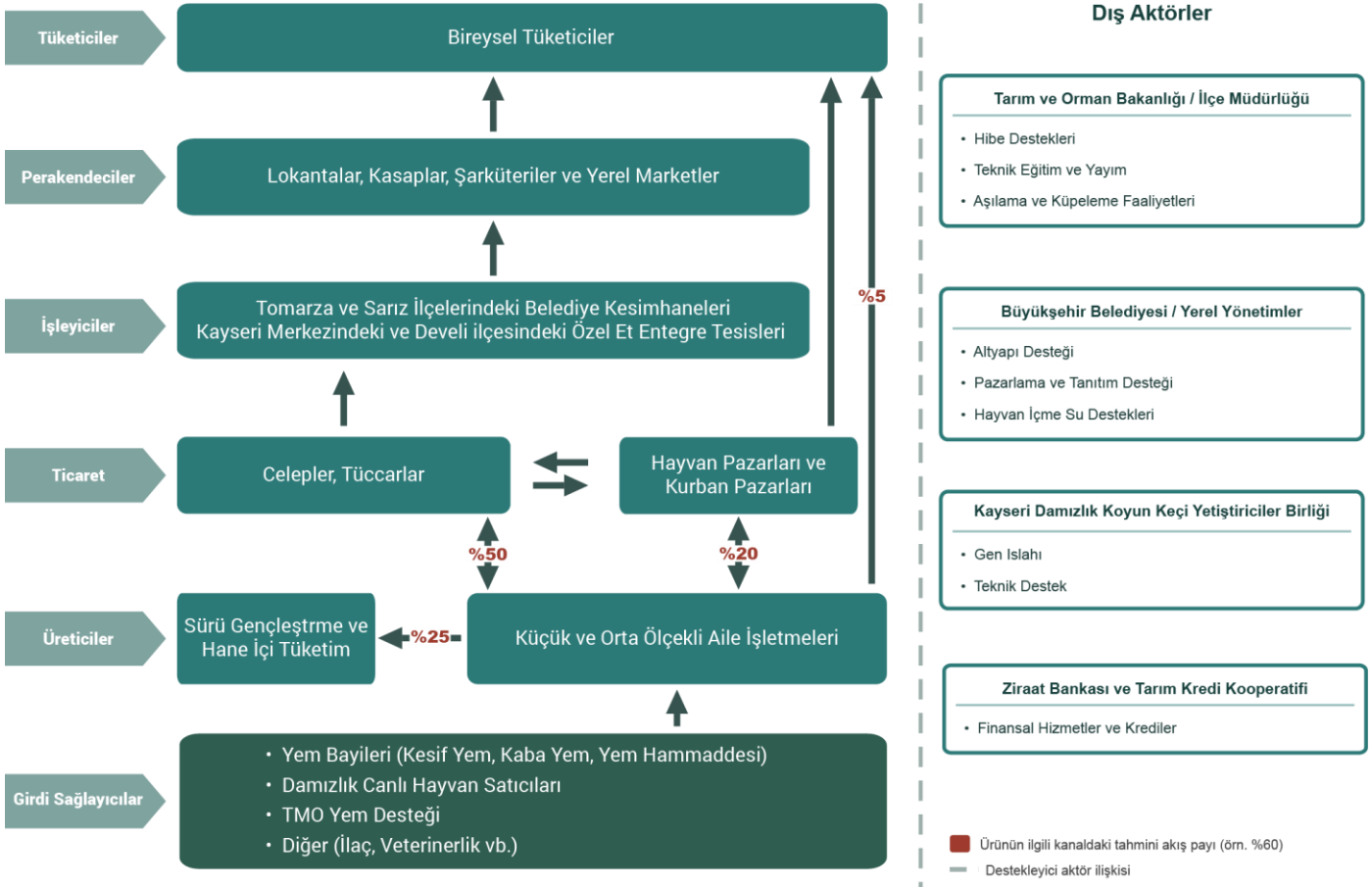
7.2.2.2. Değer Zinciri Analizi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde yetiştirilen küçükbaş hayvanların yaklaşık %10'u günlük 50'şer başa kadar küçükbaş kesim kapasitesi olan Sarız ve Tomarza'da bulunan belediye kesimhanelerinde kesilerek yerel tüketimin karşılanmasında değerlendirilmektedir. Mevcut üretim bölgedeki bölge tüketiminin çok üzerinde olduğu için hayvanların büyük bölümü canlı hayvan olarak küme dışındaki pazarlara sevk edilmektedir. Bu durum, et işleme ve pazarlama süreçlerinde oluşan katma değer önemli bir kısmının bölge dışında gerçekleşmesine neden olmakta ve hayvancılık sektörünün yerel ekonomiye sağlayabileceği gelir ve istihdam katkısını sınırlandırmaktadır.

Kümede koyun ve keçi sütü sağımı yeterli iş gücü bulunmamasından dolayı sınırlı düzeyde olup, sağım faaliyetleri çoğunlukla aile işletmelerinin kendi tüketim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Elde edilen süt, geleneksel yöntemlerle peynir, yoğurt ve tereyağı gibi ürünlere dönüştürülmekte, üretimin büyük bölümü hane halkı tarafından tüketilmektedir. Pazara sunulan süt ve süt ürünleri miktarı oldukça düşük seviyede olduğundan, küçükbaş sütü üretimi bölge ekonomisinde ticari bir faaliyet niteliğinden ziyade aile tüketimini destekleyen tamamlayıcı bir üretim kolu olarak öne çıkmaktadır.

Bölgedeki küçükbaş hayvancılık potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi için üretimden pazarlamaya kadar uzanan değer zincirinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle üreticiler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi sektörün rekabet

gücünü artıracaktır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek çalışmaların, üretici gelirlerinin yükseltilmesine ve kırsal ekonominin sürdürülebilir şekilde gelişmesine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.



Şekil 16. EKK-1 Küçükbaş Değer Zinciri

Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Girdi Sağlayıcılar

Küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinde temel üretim girdileri arasında canlı hayvan materyali, yem, veteriner ilaçları ve veterinerlik hizmetleri yer almaktadır. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde faaliyet gösteren yetiştiriciler, ihtiyaç duydukları damızlık ve canlı hayvan materyalinin yaklaşık %80'ini küme içerisindeki işletmelerden veya bölgedeki yetiştiricilerden temin etmektedir. Geriye kalan %20'lik bölüm ise Göksun, Şarkışla ve Gürün gibi küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı merkezlerden karşılanmaktadır. Bu durum, bölgedeki hayvancılık faaliyetlerinin büyük ölçüde yerel üretim kapasitesine dayandığını göstermekle birlikte, genetik materyalin çeşitlendirilmesi ve sürü kalitesinin artırılması amacıyla dış kaynaklardan da hayvan temininin gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Yem giderleri, küçükbaş hayvancılık işletmelerinde en önemli maliyet kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Kümenin sahip olduğu geniş mera alanları sayesinde hayvanlar genellikle Mayıs ayından Kasım ayı sonuna kadar doğal mera ve otlaklardan yararlanarak beslenmekte, bu durum üretim maliyetlerinin düşürülmesine önemli katkı sağlamaktadır. Ancak kış döneminde mera imkanlarının kısıtlanmasıyla birlikte işletmelerin kaba ve kesif yeme olan bağımlılığı

artmakta, özellikle yüksek yem fiyatları işletmelerin karlılığını olumsuz etkileyen başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

Hayvan sağlığının korunması ve sürü verimliliğinin artırılması amacıyla yürütülen aşılama, parazit mücadelesi ve koruyucu veterinerlik uygulamaları, küçükbaş hayvancılık işletmelerinin temel girdileri arasında yer almaktadır. Kümede veterinerlik hizmetleri, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı birimler ve serbest veteriner hekimler tarafından sağlanmakta olup, düzenli sağlık kontrolleri ve koruyucu uygulamalar sayesinde hayvan hastalıklarının önlenmesi ve üretim kayıplarının azaltılması hedeflenmektedir.

Kümenin sahip olduğu geniş otlak alanları, güçlü yetiştiricilik kültürü ve mevcut veterinerlik hizmetleri küçükbaş hayvancılık faaliyetleri açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bununla birlikte, üretim verimliliğinin artırılması amacıyla kaliteli damızlık materyaline erişimin geliştirilmesi, yem temin maliyetlerinin düşürülerek sektörün rekabet gücünün ve sürdürülebilirliğinin artırılması açısından öncelikli gelişim alanları arasında yer almaktadır.

Üreticiler

Ekonomik Kalkınma Kümesinde küçükbaş hayvancılık faaliyetleri ağırlıklı olarak aile işletmeleri ve ticari üretim yapan işletmeler tarafından yürütülmektedir. İşletmeler, damızlık temininden yetiştiricilik faaliyetlerine ve hayvanların pazarlanmasına kadar üretim sürecinin tüm aşamalarını kendi bünyelerinde gerçekleştirmektedir.

Bununla birlikte, yayla ve mera alanlarında hayvan barınakları, içme suyu temin sistemleri, enerji altyapısı ve temel üretim ekipmanlarının yetersiz olması üretim faaliyetlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle yaz aylarında bazı doğal su kaynaklarının debisinin azalması veya kuruması, hayvanların su ihtiyacının karşılanmasında güçlükler oluşturabilmektedir. Ayrıca mera alanlarında yeterli korunaklı barınakların bulunmaması, sürülerin iklim koşulları ve yabancı hayvan kaynaklı risklere karşı daha hassas hale gelmesine neden olmaktadır.

Kış döneminde üreticiler yerleşim yerlerine dönmekte ve hayvanlarını köylerde bulunan ağıllarda barındırmaktadır. Ancak mevcut ağılların önemli bir kısmı modern hayvancılık işletmeciliğinin gerektirdiği teknik ve fiziki standartları karşılayamamaktadır. Barınak koşullarındaki yetersizlikler hayvan refahını, verimliliği ve sürü sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle barınakların iyileştirilmesi ve modernizasyonu, bölgedeki küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi açısından önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır.

Kümede üretilen küçükbaş hayvanların önemli bir bölümü tüccar ve aracılar aracılığıyla pazarlanmaktadır. Kesim ve pazarlama altyapısının yetersiz olması nedeniyle üreticiler zaman zaman hayvanlarını piyasa değerinin altında satmakta, alternatif pazarlara erişim için ise ilave nakliye ve lojistik maliyetlerine katlanmak zorunda kalmaktadır. Bölgedeki küçükbaş hayvancılık sektörünün sahip olduğu potansiyelin daha etkin değerlendirilmesi için üretimden pazarlamaya kadar tüm değer zincirinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda mera ve su altyapısının iyileştirilmesi, işletmelerin modernizasyonunun desteklenmesi, üretici örgütlenmesinin teşvik edilmesi öncelikli

ihtiyaçlar arasında yer almaktadır. Söz konusu yatırımların hayata geçirilmesiyle birlikte üretim verimliliğinin artırılması, katma değerin bölgede tutulması ve üreticilerin gelir düzeylerinin yükseltilerek kırsal kalkınmanın desteklenmesi hedeflenmektedir.

Ticaret

Bölgede faaliyet gösteren celepler ve hayvan tüccarları, üreticilerden temin ettikleri canlı küçükbaş hayvanları başta Kayseri’de bulunan merkez ilçeler, Develi ve Şarkışla olmak üzere bölgesel hayvan pazarlarında, diğer yetiştiricilere damızlık hayvan olarak veya Kayseri’deki kesimhaneler aracılığıyla et üretim zincirine dahil ederek değerlendirmektedir. Yetiştiricilerin damızlık ve kurbanlık sattıkları hayvanların dışındaki bütün hayvanlar celepler vasıtası ile hayvan pazarlarına ulaştırılmaktadır. Bu durum kümede üretilen hayvanların bölgesel ve ulusal pazarlara ulaştırılmasında önemli bir işlev üstlenmektedir.

Pazarlanan hayvanların yaklaşık %50’si Kayseri ilinde faaliyet gösteren et işleme tesisleri, mezbahalar ve kasap işletmeleri celepler aracılığı ile satın alınırken, yaklaşık %25’i sürü gençleştirme ve hane içi tüketimde, yaklaşık %20’si hayvan pazarı ve kurban pazarlarında ve yaklaşık %5’i yetiştiriciler tarafından doğrudan bireysel tüketicilere adaklık ve kurbanlık olarak satılmaktadır. Bu durum, kümenin küçükbaş hayvancılık üretiminin önemli ölçüde bölge dışındaki işleme ve pazarlama merkezlerine bağımlı olduğunu göstermektedir.

Küçükbaş hayvancılık sektörünün bölgesel kalkınmaya daha fazla katkı sağlayabilmesi için canlı hayvan satışına dayalı mevcut yapının yanında il merkezli kesimhanelerde kestirilerek, üretici tarafından işleme, paketlenme ve pazarlama organizasyonunun geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca yereldeki yetiştiricilerin eğitilmesi, alet ekipman desteği ve yaşam standartlarının artırılması ile pazara daha fazla canlı hayvan ve ham madde sağlanmış olacaktır.

İşleyiciler

Ekonomik Kalkınma Kümesinde yetiştirilen besi hayvanlarının önemli bir bölümü celepler ve hayvan tüccarları aracılığıyla canlı hayvan olarak küme dışına pazarlanmaktadır. Bu şekilde bölgeden sevk edilen hayvanlar, ulusal kırmızı et değer zincirine dahil edilerek kesim, işleme ve pazarlama aşamalarından geçmekte ve nihai tüketiciye ulaştırılmaktadır.

Kümede üretilen küçükbaş hayvanların kesimi ve karkas ete dönüştürülmesinde Kayseri merkezde faaliyet gösteren yaklaşık 6 kesimhane, 7 işleme tesisli kesimhane ve 8 işleme tesisi önemli bir rol oynamaktadır. Bu işletmeler, celepler ve tüccarlar aracılığıyla ya da doğrudan üreticilerden temin ettikleri hayvanların kesim, karkas hazırlama ve parçalama işlemlerini gerçekleştirmekte, elde edilen ürünleri kasaplara, marketlere ve diğer perakende işletmelere pazarlamaktadır.

Küme ilçeleri ve çevre ilçelerde faaliyet gösteren kasap işletmeleri de değer zincirinin son halkalarından birini oluşturmaktadır. Bu işletmeler, ihtiyaç duydukları canlı hayvanların bir kısmını hayvan pazarlarında celepler ve

tüccarlardan satın almaktadır. Kendi bünyelerinde kesimhane bulunmayan kasaplar, kesim hizmetlerini Kayseri’de faaliyet gösteren özel veya ilçelerin belediyelerine ait ruhsatlı kesimhanelerden almaktadır. Kesim sonrasında elde edilen karkas etlerin parçalanması, hazırlanması ve perakende satışa sunulması işlemleri ise kasaplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Nihai ürünler marketlere, restoranlara ve doğrudan tüketicilere ulaştırılarak değer zinciri tamamlanmaktadır.

Mevcut yapı incelendiğinde, kümede yetiştirilen küçükbaş hayvanların önemli ölçüde canlı hayvan olarak bölge dışına sevk edildiği ve etten elde edilen katma değer büyük bölümünün kesim ve işleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği merkezlerde olduğu görülmektedir. Bu nedenle küme içerisinde kesim, işleme, depolama ve pazarlama altyapısının geliştirilmesi; yerel katma değer artırılması, üretici gelirlerinin yükseltilmesi, yeni istihdam alanlarının oluşturulması ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Toptancılar ve Dağıtıcılar

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde üretilen koyun ve keçi etinin pazarlanmasında toptancılar ve dağıtıcılar önemli bir rol üstlenmektedir. Kesimhaneler, et işleme tesisleri ve kasaplardan temin edilen karkas etler ile parçalanmış et ürünleri, toptancılar aracılığıyla bölgesel ve ulusal pazarlara ulaştırılmaktadır. Özellikle Kayseri, Adana, Gaziantep Sivas ve Kahramanmaraş gibi tüketimin yoğun olduğu merkezlerde faaliyet gösteren toptancılar, ürünlerin marketler, kasaplar, restoranlar, oteller ve toplu tüketim işletmelerine dağıtımını sağlamaktadır.

Dağıtıcılar, ürünlerin soğuk zincir koşullarında taşınması, depolanması ve satış noktalarına ulaştırılması süreçlerinde görev alarak et ürünlerinin kalite ve güvenilirliğinin korunmasına katkı sunmaktadır. Bununla birlikte, kümede kesim ve işleme altyapısının yetersiz olması nedeniyle et ticaretinden elde edilen katma değer önemli bir bölümü bölge dışında faaliyet gösteren toptancı ve dağıtıcı işletmeler tarafından oluşturulmaktadır. Küme içerisinde et işleme, paketleme ve lojistik altyapısının geliştirilmesi; üreticilerin pazara erişiminin güçlendirilmesi, yerel katma değer artırılması ve küçükbaş hayvan eti değer zincirinin daha rekabetçi hale getirilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Perakendeciler

Perakendeciler yalnızca bireysel tüketicilere yönelik satış faaliyetleri yürütmekte, aynı zamanda restoranlar, lokantalar, oteller, kamu kurumları, toplu tüketim kuruluşları ve yemek üretim şirketleri gibi kurumsal müşterilerin et ve et ürünleri ihtiyaçlarının karşılanmasında da önemli görev üstlenmektedir. Böylece kümede üretilen küçükbaş hayvanlardan elde edilen ürünler, geniş bir tüketici kitlesine ulaştırılarak ulusal gıda tedarik zincirine dahil edilmektedir.

Tüketiciler

Koyun ve keçi eti değer zincirinin son halkasını nihai tüketiciler oluşturmaktadır. Kümede üretilen küçükbaş hayvanlardan elde edilen et ürünleri, kesimhaneler, et işleme tesisleri, toptancılar ve perakendeciler aracılığıyla

bireysel ve kurumsal tüketicilere ulaştırılmaktadır. Nihai tüketiciler; hane halkları, restoranlar, lokantalar, oteller, kamu kurumları, toplu tüketim kuruluşları ve yemek üretim şirketlerinden oluşmaktadır.

Bölgede üretilen koyun ve keçi eti, yüksek besin değeri, lezzeti ve geleneksel mutfak kültüründeki önemi nedeniyle tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. Özellikle kurban dönemleri, dini bayramlar, düğünler ve çeşitli sosyal etkinlikler küçükbaş etine olan talebin arttığı dönemler olarak öne çıkmaktadır. Son yıllarda tüketicilerin gıda güvenliği, kalite ve izlenebilirlik konularındaki hassasiyetlerinin artması, et ürünlerinin modern ve ruhsatlı tesislerde işlenmesinin önemini daha da artırmıştır.

Kümede üretilen küçükbaş hayvanların önemli bir kısmı canlı hayvan olarak bölge dışına sevk edildiğinden, et ürünlerinin nihai tüketiciye ulaştırılması sürecinde oluşan katma değer büyük bölümü bölge dışında gerçekleşmektedir.

Dış Aktörler

Değer zinciri haritasında dış aktörler olarak tanımlanan Tarım ve Orman Bakanlığı ile Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi üretim sürecinde doğrudan yer almamakla birlikte üretici davranışlarını önemli ölçüde etkileyen kuruluşlardır. Özellikle Tarım ve Orman Bakanlığı'nın aşılama, küpeleme ve kontrol hizmetlerinin yanında sağlamış olduğu hayvancılık destekleri sektörün sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi ise sunduğu finansal hizmetler ile üreticileri destekleyen aktörlerdir.

7.2.2.3. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde küçükbaş hayvancılık sektörüne ilişkin GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler) analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Kümenin sahip olduğu zengin flora yapısı, geniş mera alanları, uygun iklim ve coğrafi koşullar küçükbaş hayvan yetiştiriciliği açısından önemli avantajlar sağlamaktadır. Bölgede uzun yıllara dayanan yetiştiricilik kültürünün bulunması, üreticilerin küçükbaş hayvancılık konusunda bilgi ve deneyim sahibi olması ve yüksek sayıda küçükbaş hayvan varlığının bulunması sektörün güçlü yönleri arasında yer almaktadır. Ayrıca mera temelli üretim sistemi sayesinde işletmeler, yılın önemli bir bölümünde düşük maliyetli üretim yapabilme imkanına sahiptir.

Bununla birlikte, işletmelerin büyük ölçüde küçük ölçekli aile işletmelerinden oluşması, modern barınak ve üretim altyapısının yetersizliği, kesim ve işleme tesislerinin bulunmaması, pazarlama faaliyetlerinde araçlara bağımlılık ve üretici örgütlenmesinin istenilen düzeyde olmaması sektörün başlıca zayıf yönleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle ruhsatlı mezbaha ve hayvan pazarı eksikliği nedeniyle üreticiler hayvanlarını çoğunlukla canlı olarak küme dışına satmakta ve oluşan katma değer önemli bir kısmı bölge dışında kalmaktadır.

Artan kırmızı et talebi, küçükbaş hayvancılığa yönelik devlet destekleri, kırsal kalkınma programları, mera ıslah çalışmaları ve coğrafi işaret potansiyeli taşıyan yerel hayvansal ürünlerin varlığı sektör açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca tüketicilerin doğal ve geleneksel yöntemlerle üretilen ürünlere olan ilgisinin artması, bölgede üretilen koyun ve keçi ürünlerinin pazarlama imkanlarını güçlendirebilecek önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Diğer taraftan yem fiyatlarında yaşanan artışlar, kırsaldan kente göç nedeniyle genç iş gücünün azalması, iklim değişikliği kaynaklı kuraklık riski, mera alanları üzerindeki baskılar ve hayvan hastalıkları sektörün karşı karşıya olduğu temel tehditler arasında yer almaktadır. Bu nedenle bölgede küçükbaş hayvancılığın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için üretim altyapısının güçlendirilmesi, üretici örgütlenmesinin geliştirilmesi, pazarlama imkanlarının artırılması ve katma değer yaratan yatırımların desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Tablo 92. Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- Geçmişten geleneksel bilgi birikimi ve yetiştirici deneyimi ile sürdürülen yörük/göçer hayvancılık kültürü ve yaylacılık geleneğinin yaşatılması - Geniş mera ve yaylacılığa elverişli coğrafyanın baskı altında olmakla birlikte küme genelinde otlatmaya açık alan varlığının korunması - Yöresel ürün çeşitliliği ve katma değer geçmişi bulunan çömlük peyniri, tulum peyniri ve koyun sütü gibi kümeye özgü hayvansal ürünlerin üretim geleneğinin bulunması - Atıl durumda bulunan mevcut süt ve peynir işleme altyapısının varlığının modernize edilerek yeniden faaliyete geçirilmesi halinde üreticiler nezdinde süt sağım alışkanlıklarının yeniden kazanılabilme imkanı - Kümenin bölgedeki büyük pazarlara ulaşım bağlantılarının olması ve hayvan alım satım ticaretinin küme içerisinde var olması - Küme içerisinde, yüksek gelir getirici temel hayvancılık faaliyetlerine başlıca alternatifin küçükbaş hayvancılık olması - Bölgede küçükbaş eti tüketimini artıracak, markalaşmış lokantaların bulunması
Z	- Erken ve aşırı otlatma baskısı altında bitki örtüsünün ve alan kapasitesinin verimliliğini yitirmesi - Mera ve yaylalarda hayvan içme suyu (HİS) kaynaklarının sayıca ve kalitece yetersiz kalması nedeniyle mera kapasitesi yeterli olan alanlarda dahi su kaynağının bulunmaması - Modern barınak/ağıl eksikliğinden kaynaklı özellikle kış dönüsünde yerleşim yeri içi hayvan barınak yetersizliği ve mevcut yapıların hayvan refahı açısından fiziki yetersizliği - Sürü yöneticisinin (çoban) yayla dönemindeki barınma ve yaşam koşullarının asgari insani standartların altında kalması gibi durumların nitelikli iş gücünün sektöre girişini caydırması - Rasyon hazırlama ve doğru besleme yönetiminde teknik bilgi eksikliğine bağlı verim kayıpları ve yemden yararlanma oranının düşüklüğü - Modern kırkım makinesi, yem karma/kırma ekipmanı ve sürü yönetimi donanımlarının yetersizliği sonucu yün kırkımında dışarıdan gelen mevsimlik ekiplere bağımlılık - Meralarda toplu aşılama, küpeleme ve paraziter mücadeleyi kolaylaştıracak aşı yolu/padok ve sabit düzenek altyapısının bulunmaması - Birlik gibi yapıların işlevsel yetersizliği, ortak girdi temini ve pazar gücünün düşüklüğü, kooperatifçilik kültürünün istenilen düzeyde gelişmemiş olması - Hassas gruplarda canlı hayvan varlığının düşüklüğü nedeniyle ekonomik ve sürdürülebilir sürü ölçeğine ulaşamaması

Tablo 93. Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Ulusal küçükbaş hayvan varlığının 2025 yılında %5,4 artarak 57 milyon 874 bine ulaşması sektörel büyüme momentumunu ortaya koymaktadır - İthalat kapılarının kapanması ve Türkiye'nin yeniden ihracatçı konuma gelmesi anlamına gelen bu artış çerçevesinde küçükbaş hayvancılığın kırmızı et arz güvenliğinin teminatı olarak öne çıkması - Sürü yöneticisi (çoban) istihdamına yönelik ilave devlet desteğinin mevcut olması, kümenin en kritik darboğazı olan çoban açığını kısmen telafi edebilecek bir araç olması - Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kuzu ve oğlak, aile işletmesi, genç ve kadın girişimci desteklemeleri - Doğal ve geleneksel ürünlere yönelik tüketici talebinin artış göstermesi
T	- Orman alanlarının genişlemesi ve mera alanlarının orman vasfı kazanmasıyla otlatma sahalarının daralması (Tomarza'da Emiruşağı/Karamuklu/Üçkonak, Sarız'da Dayoluk/Kemer/Kıskaçlı, Pınarbaşı'da Han/Şabanlı), küçükbaş hayvancılığın temel kaynağını yapısal olarak baskılaması - Nadas alanlarının daraltılması ve yayılım alanlarının sınırlandırılmasının mevcut meralar üzerindeki baskıyı daha da artırması - Yem, mazot, gübre ve kesif yem başta olmak üzere girdi maliyetlerinin yüksek ve istikrarsız seyri nedeniyle hayvansal üretimde en büyük gider kalemi olan yem maliyetinin işletme karlılığını sürekli baskılaması - Genç nüfusun göçü ve üretim geleneğinin yeni nesle aktarılamaması sonucu iş gücü erozyonunun ve nesil kopukluğunun sektörün sürdürülebilirliğini tehdit etmesi - İklim değişkenliği ve kuraklık riskinin mera kapasitesi ile su kaynakları üzerindeki baskıyı derinleştirmesi - Komşu bölgelerden gelen göçer grupların yerel meralar üzerinde rekabet oluşturmaları ve kaynak baskısını artırması

7.2.2.4. Tedbirler

Kümelenmeyi Destekleyen Altyapı Yatırımları

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesi'nde, özellikle Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza ilçelerinde yer alan Binboğa, Tahtalı ve Koç Dağları bölgesindeki mera ve yaylalara erişimde önemli altyapı sorunları bulunmaktadır. Bölgenin engebeli arazi yapısı ile ilkbahar döneminde meydana gelen yoğun yağışlar nedeniyle mera yollarında oluşan bozulmalar, göçer ve yarı göçer küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemekte ve üreticilerin yaylalara erişimini güçleştirmektedir. Bu doğrultuda, üreticilerin mera ve yayla alanlarına güvenli, hızlı ve ekonomik şekilde ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla mera ulaşım altyapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmaların hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Tedbir kapsamında, kullanım ömrünü tamamlamış veya fiziksel olarak yetersiz durumda bulunan mera yollarının bakım ve onarımı gerçekleştirilecek, ulaşımı kısıtlayan kritik noktalarda gerekli iyileştirme ve düzenleme çalışmaları yapılacaktır. Mera ulaşım ağının güçlendirilmesiyle üreticilerin ulaşım maliyetlerinin azaltılması, hayvan hareketliliğinin kolaylaştırılması, mera kaynaklarının daha etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanılması hedeflenmektedir. Böylece bölgedeki küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin verimliliğinin artırılması, üretim sürekliliğinin desteklenmesi ve kırsal ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

EKK-1 bölgesindeki mera ve yaylaların önemli bir kısmında doğal su kaynakları mevcut olmakla birlikte; bu kaynakların bir bölümünün topografik yapı nedeniyle hayvanların erişimine uzak kalması, bir diğer bölümünün ise yaz döneminde yaşanan kuraklığa bağlı olarak artezyen niteliğini kaybederek taban suyu seviyesine çekilmesi temel bir sorun teşkil etmektedir. Söz konusu yetersizlik, hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini kısıtlamakta ve işletme maliyetlerinde artışa yol açmaktadır. Bu doğrultuda; mera ve yayla alanlarında otlayan hayvanların yeterli ve sağlıklı içme suyuna kesintisiz erişimini güvence altına almak amacıyla Hayvan İçme Suyu (HİS) tesislerinin kurulması planlanmaktadır. Proje kapsamında; mevcut su kaynaklarının rasyonel yönetimi, suyun depolanması ve hayvanların istifadesine sunulması amacıyla gerekli altyapı yatırımları hayata geçirilecektir. Kurulacak modern tesisler vesilesiyle; özellikle kuraklık dönemlerinde yaşanan su arzı sorunlarının minimize edilmesi, hayvan refahının uluslararası standartlara ulaştırılması ve otlak alanlarının optimum verimlilikle kullanılması hedeflenmektedir.

Küme kapsamında yer alan kırsal mahallelerdeki yetiştiricilerin yaz aylarında yaylalara göç etmesiyle birlikte; bölgenin engebeli topoğrafyası nedeniyle hayvanlar otlatma mevsimi boyunca açık alanda barınmaktadır. Bu coğrafi koşullar; aşılama, küpeleme, tedavi ve diğer sürü yönetimi faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Stratejik Yatırım Planı kapsamında; küme içerisindeki ilçelerde hayvan hareketliliği ve yoğunluk analizleri esas alınarak belirlenecek stratejik noktalarda Mera Sağlık Kompleksleri kurulması planlanmaktadır. Söz konusu kompleksler bünyesinde; hayvanların muayene, aşılama, küpeleme, tartım, paraziter mücadele ve diğer koruyucu veteriner hekimlik hizmetlerinin güvenli ve efektif bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak teknik altyapı tesis edilecektir. Yatırımın hayata geçirilmesiyle; hayvan sağlığı ve refahının optimize edilmesi, enfeksiyöz ve epidemiyolojik kaynaklı ekonomik kayıpların minimize edilmesi, üretimde verimlilik artışının sağlanması ve yetiştiricilerin nitelikli veterinerlik hizmetlerine erişilebilirliğinin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Ekonomik Kalkınma Kümesi bünyesinde gerçekleştirilen ÇPP toplantıları ve yetiştiricilerle yapılan birebir görüşmeler neticesinde, bölgede kapsamlı çiftçi eğitimlerine yönelik yoğun bir talep olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, üreticilerin teknik bilgi kapasitelerini ve mesleki becerilerini artırmak amacıyla Çiftçi Eğitim Programları düzenlenmesi planlanmaktadır. Söz konusu eğitim müfredatında; sürü yönetimi, rasyon hazırlama ve hayvan besleme, mera yönetimi, hayvan sağlığı ve refahı, işletme kayıtlarının tutulması, biyogüvenlik önlemleri, verimlilik artırıcı modern yöntemler ve pazarlama stratejileri gibi kritik başlıklar yer alacaktır. Eğitim faaliyetleri neticesinde; üreticilerin modern hayvancılık tekniklerini benimsemeleri, girdi maliyetlerini optimize ederek üretim maliyetlerini düşürmeleri ve işletme verimliliklerini maksimum seviyeye çıkarmaları hedeflenmektedir. Ayrıca, kadınların ve gençlerin hayvancılık ekosistemine entegrasyonunu ve girişimciliğini teşvik edecek özel eğitim modülleri sayesinde, sektördeki nitelikli iş gücü kapasitesinin artırılması ve kırsal kalkınmanın sürdürülebilir kılınması amaçlanmaktadır.

EKK-1 bölgesindeki küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin önemli bir kısmı aile tipi işletmeler eliyle yürütülmektedir. Özellikle kırsal mahalle ve mezarlarda konumlanan barınakların yapısal olarak yığma taş veya kerpiç malzemeden

oluşması; iş gücü verimliliğini düşürerek bakım ve besleme süreçlerinde zaman maliyetini artırmakta, aynı zamanda hayvan refahını ve sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Stratejik Yatırım Planı doğrultusunda; modern, teknik ve sürdürülebilir hayvancılık pratiklerinin bölge geneline yaygınlaştırılması ve üreticilere emsal teşkil etmesi amacıyla küçükbaş ağıl modernizasyonu demonstrasyonu projesinin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Demonstrasyon çalışmaları kapsamında; mevcut barınakların havalandırma, otomasyon destekli akıllı yemleme ve fonksiyonel padok sistemleri gibi teknik kriterler çerçevesinde modernize edilmesi sağlanacaktır. Bu sayede yenilikçi ağıl tasarımları üreticilere uygulamalı olarak gösterilecek, projenin ikinci aşamasında ise bireysel hibe mekanizmalarıyla bu modelin bölge genelinde yaygınlaştırılması desteklenecektir.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: SYP kapsamında küçükbaş hayvancılık sektörüne yeni adım atacak genç girişimcilerin desteklenmesi, küme bünyesindeki genç yetiştiricilerin üretim ekosisteminde tutulması ve sektörün dinamizminin korunması amacıyla Genç Girişimci Başlangıç Paketi hayata geçirilecektir. Söz konusu paket kapsamında; genç üreticilere yönelik teknik eğitim programları, profesyonel danışmanlık hizmetleri ve işletme kurulumu aşamasında ihtiyaç duyulan temel ekipman hibe desteklerinin sağlanması planlanmaktadır. Bu stratejik girişimle; genç nüfusun sektörel katılımının artırılması, finansal ve operasyonel açıdan sürdürülebilir işletmelerin tesis edilmesi, kırsal istihdamın makro düzeyde güçlendirilmesi ve küçükbaş hayvancılık sektörünün geleceğe yönelik nitelikli insan kaynağı altyapısının optimize edilmesi hedeflenmektedir.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Ekonomik Kalkınma Kümesi bünyesinde, mera ve yaylalara göç eden yetiştiricilerin barınma ihtiyaçlarını derme çatma ve niteliksiz çadır yapılarla karşılamaya çalışması önemli bir yapısal sorun teşkil etmektedir. Bölgedeki değişken ve sert iklim koşulları, bu geçici barınakların yetersizliğiyle birleştiğinde yetiştiricilerin yaşam kalitesini ciddi ölçüde düşürmektedir. Mevcut yapıların sabit bir lokasyona kurulma zorunluluğu ani su baskını ve sel gibi doğal risklere karşı savunmasızlık yaratırken; malzeme kalitesinin düşüklüğü ise gece-gündüz arasındaki yüksek sıcaklık farkları nedeniyle üretici refahını olumsuz etkilemektedir.

Bu doğrultuda; yetiştiricilerin ve ailelerinin yaşam standartlarını optimize etmek amacıyla; temel barınma, dinlenme ve günlük sosyokültürel ihtiyaçları karşılayabilecek donanıma sahip, mobilizasyonu kolay taşınabilir yaşam konteynerlerinin temin edilmesi planlanmaktadır. Bu stratejik yatırım sayesinde; kırsal alandaki yaşam koşulları iyileştirilerek genç nüfusun ve aile bireylerinin hayvancılık faaliyetlerine katılımı teşvik edilecek, böylece sektörel sürdürülebilirlik güvence altına alınacaktır.

EKK-1 bölgesinde HAYBİS 2026 verilerine göre 1. hedef grup olarak belirlenen, (yarı-geçim seviyesinde üretim yapan hassas grup) 50 baş altı kapasiteyle küçükbaş hayvancılık faaliyeti yürüten yaklaşık 245 işletme sahibi ve 2. hedef grup olarak belirlenen (yükselme potansiyeli olan ekonomik bakımdan aktif hassas grup) 50-100 baş kapasite ile hayvancılık faaliyeti yürüten 177 işletme sahibi bulunmaktadır. Geleneksel aile tipi yetiştiricilik yapılan bu işletmelerin önemli bir bölümü, yapısal ömrünü tamamlamış yığma taş veya kerpiç barınaklardan oluşmaktadır. Mevcut yapıların yerleşim yeri içerisinde kalması, biyogüvenlik riskleri barındırması, hayvan sağlığı ve refahı standartlarını karşılayamaması nedeniyle;

barınak koşullarının iyileştirilmesi amacıyla üreticilere çadır ağıl sistemlerinin temin edilmesi planlanmaktadır. Lojistik açıdan kurulumu ve mobilizasyonu kolay olan bu modern yapılar sayesinde; sürülerin olumsuz iklim koşullarından korunması, gece barınma ihtiyaçlarının güvenli bir şekilde karşılanması ve sürü yönetimi süreçlerinin daha efektif, hijyenik ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktır.

Küme bünyesinde faaliyet gösteren yetiştiricilerin önemli bir bölümünün yılın 6 ila 8 aylık döneminde hayvancılık faaliyetlerini sürdürmek amacıyla yaylalara göç etmesi ve bu bölgelerde sabit elektrik altyapısının bulunmaması, enerji ihtiyacının jeneratörler vasıtasıyla kısıtlı imkanlarla karşılanmasına veya hiç karşılanamamasına yol açmaktadır. Bu durum üreticiler üzerinde ek bir mali yük oluşturanın yanı sıra elde edilen ürünlerde kayıplara ve kalite deformasyonuna neden olduğundan; yetiştiricilerin yaşam standartları ile refah düzeylerinin artırılması, üretim girdi maliyetlerinin optimize edilmesi ve pazara arz edilen ürün miktarının ve güvenilirliğinin artırılması amacıyla Güneş Enerjisi Sistemleri (GES) ve buzdolabı temini hedeflenmektedir. Söz konusu yatırım planıyla, üreticilerin girdi maliyetlerinin düşürülerek pazara daha fazla ve sağlıklı ürün sunabilmelerinin yanı sıra temel gıda maddelerini uzun süre muhafaza edebilmelerine ve kesintisiz haberleşme imkanına kavuşmalarına da olanak sağlanacaktır.

Küme bünyesindeki küçükbaş hayvan yetiştiricileri, otlatma mevsiminin başlaması ve hava sıcaklıklarının artışı takiben kırım faaliyetlerine başlamaktadır. Mevcut durumda kırım işlemleri, bölge dışından gelen hayvan kırımcıları veya geleneksel el makasları vasıtasıyla manuel olarak gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemler, kırım sürecinin uzamasına ve hayvanların uzun süre stres altında beklemesine yol açmakta; ayrıca yüksek iş gücü maliyetinin yanı sıra hayvanlarda yaralanma risklerini de beraberinde getirmektedir. Söz konusu operasyonel aksaklıkları gidermek, kırım süreçlerini hızlandırmak ve hijyen standartlarını yükseltmek amacıyla, üreticilere modern ve endüstriyel kırım makinelerinin temin edilmesi planlanmaktadır. Yenilikçi ekipmanların entegrasyonu sayesinde, iş gücü gereksinimi optimize edilecek, hayvancılıkta refah standartları artırılarak stres ve yaralanma vakaları minimize edilecektir. Ayrıca üreticilere sağlanacak GES entegrasyonu ile kırım süreçlerinin şebekeden bağımsız olarak yayla ve mera alanlarında da kesintisiz yürütülmesi imkanı tanınacaktır. Bu stratejik hamle, aynı zamanda küme içerisinde kurulması hedeflenen yün işleme tesisinin ihtiyaç duyduğu kaliteli ve standartlara uygun ham madde arzının sürekliliğini de güvence altına alacaktır.

Küme içerisindeki yetiştiricilerin kış döneminde hayvanlarını ağıllara almalarıyla birlikte gerçekleştirdikleri rasyon hazırlama, yem karma, kuzu ayırma-katma ve kuzu besleme gibi süreçler tamamen insan gücüne dayalı olarak yürütülmektedir. Bu geleneksel yöntemler, üreticiler için ciddi bir zaman kaybına yol açmanın yanı sıra elde hazırlanan yemlerin rasyon homojenliğini olumsuz etkilemekte ve besleme verimliliğini düşürmektedir. Üreticilerin zamandan tasarruf sağlaması, hayvan besleme kalitesinin optimize edilmesi ve iş gücü yoğunluğunun azaltılarak yetiştiricilerin sosyal refah seviyelerinin yükseltilmesi amacıyla; yem karma, yem kırma, akıllı besleme sistemleri ve kuzu padok sistemleri gibi modern teknolojik donanımların temini planlanmaktadır. Bu modernizasyon yatırımı sayesinde, kırsal alanda küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği güvence altına alınacak, genç nesillerin sektöre olan ilgisi artırılacak ve iş gücü optimizasyonu ile toplam sektörel verimlilik artırılacaktır.

7.2.2.5. Beklenen Çıktılar

Tedbirlerin uygulanması sonucunda Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde küçükbaş hayvancılık sektörünün üretim kapasitesinin, verimliliğinin ve rekabet gücünün artırılması beklenmektedir. Gerçekleştirilecek eğitim faaliyetleri, inceleme gezileri ve demonstrasyon çalışmaları sayesinde üreticilerin teknik bilgi düzeyi yükselerek modern yetiştiricilik uygulamalarının yaygınlaşması sağlanacaktır. Böylece hayvan başına et, süt ve yapağı veriminde artış elde edilmesi, üretim maliyetlerinin azaltılması ve işletme karlılığının artırılması hedeflenmektedir.

Proje kapsamında hayata geçirilecek mera altyapısı yatırımları, hayvan içme suyu tesisleri, mera sağlık kompleksleri, taşınabilir yaşam konteynerleri ve çadır ağıl uygulamaları sayesinde üreticilerin ve hayvanların yaşam koşulları iyileştirilecektir. Bu yatırımların hayvan refahını artırması, hastalık ve verim kayıplarını azaltması, mera alanlarının daha etkin kullanılmasını sağlaması ve üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine katkı sunması beklenmektedir.

Yem hazırlama ve besleme ekipmanları, modern kırkım makineleri, taşınabilir güneş enerji sistemleri ve buzdolabı temini gibi teknolojik yatırımlar sayesinde işletmelerde mekanizasyon düzeyi artacak, yetiştiricilerin refah seviyesi artacak, iş gücü ihtiyacı azalacak ve kaynakların daha verimli kullanılması mümkün olacaktır. Aynı zamanda ürün kalitesinin korunması ve üretim kayıplarının azaltılması yoluyla üreticilerin gelir seviyelerinde iyileşme sağlanacaktır.

Proje kapsamında gerçekleştirilecek genç girişimci destekleri ile kırsal istihdamın artırılması hedeflenmektedir. Özellikle gençlerin sektöre kazandırılması, girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi ve üretici örgütlenmesinin güçlendirilmesi sayesinde küçükbaş hayvancılık sektörünün uzun vadeli sürdürülebilirliği desteklenecektir.

Genel olarak proje sonunda, bölgedeki küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen katma değer artırılması, üretici gelirlerinin yükseltilmesi, kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinin küçükbaş hayvancılık alanında daha güçlü ve rekabetçi bir üretim merkezi haline gelmesi beklenmektedir.

07.2.3

Öncelik 3: Arıcılığın Geliştirilmesi

7.2.3. Öncelik 3: Arıcılığın Geliştirilmesi

İnsanlığın temel ihtiyaçlarından biri olan gıda, toplumların sağlıklı ve sürdürülebilir bir yaşam sürmesi için büyük önem taşımaktadır. Özellikle son zamanlarda ortaya çıkan COVID-19 pandemisi ve bölgesel savaşıardan kaynaklanan kısıtlamalar, kolay üretilebilen protein kaynaklarına ulaşımın ne kadar önemli ve hassas bir konu olduğunu ortaya koymuş, gıda güvenliğinin toplumların refahı ve sağlığı açısından kritik bir role sahip olduğunu göstermiştir. Üretilmesi nispeten daha kolay olan hayvansal proteinlerin başında yumurta ve arıcılıktan elde edilen bal bulunmaktadır.

Arıcılık, toprağı bağımlı bir tarım kolu olmadığı için topraksız ve az topraklı çiftçiler için tek başına bir geçim kaynağı olabilmektedir. Az masraf ve iş gücü ile yapılabilmesi, kolay ve zevkli olması, kısa zamanda gelir getirmesi, ürünlerinin kolayca pazarlanabilmesi ve kovan yapımı için gerekli kerestenin yurt içinden sağlanabilmesi arıcılığı cazip kılan diğer önemli sebeplerdendir. Kırsal kesimde yaşamını sürdüren ailelerin gelir düzeyini yükseltmesi, balın değerli bir besin maddesi ve şifa kaynağı olarak kullanılması ve diğer tarımsal ürünlere göre bozulmadan uzun süre saklanabilmesi nedeniyle son yıllarda arıcılığı olan ilgi artmış, böylece koloni sayısında ve bal üretiminde artışlar sağlanmıştır (Sıralı, 2010).

Arıcılık faaliyetleri kapsamında bal üretiminin yanında polen, arı sütü, propolis, arı zehiri ve balmumu gibi yüksek katma değerli arı ürünleri de elde edilmektedir. Söz konusu ürünler, üreticilere ek gelir imkanı sunarak kırsal ekonominin güçlenmesine ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Arıcılık; Avrupa'da genellikle geleneksel bir uğraşı, İspanya, Polonya, Macaristan, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde kırsal geliri artırıcı bir araç, Uzak Doğı ile Orta ve Güney Amerika ülkelerinde önemli bir dış gelir kaynağı, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Japonya gibi ülkelerde ise ağırlıklı olarak bitkisel üretimde tozlaşmada kullanılmak amacıyla yapılmaktadır (Uzundumlu ve ark., 2011).

2024 yılı FAO verilerine göre küresel ölçekte 2014 yılında 87.417.595 olan koloni sayısı 2024 yılında 101.713.116 adede, 1.767.927 ton olan bal üretimi ise 1.987.519,56 tona ulaşmıştır.

Tablo 94. Dünya Arıcılık İstatistikleri (FAOSTAT, 2014-2024)

Yıl	Koloni Sayısı (adet)	Bal Üretimi (ton)	Balmumu Üretimi (ton)	Bal Verimi (kg/Koloni)
2024	101.713.116	1.987.519,56	64.537,52	19,54
2023	102.058.674	1.893.805	65.036	18,56
2022	100.996.303	1.830.768	65.063	18,13
2021	101.624.052	1.771.944,36	65.046,23	17,44
2020	93.999.656	1.770.119	62.166	18,83
2019	93.495.376	1.766.420	62.621	18,89
2018	93.676.742	1.851.292	62.229	19,76
2017	91.827.594	1.882.479	66.493	20,50
2016	90.183.346	1.871.398	67.363	20,75
2015	89.226.826	1.826.949	67.442	20,48
2014	87.417.595	1.767.927	66.316	20,22

Günümüzde dünyada yapılan en yaygın tarımsal faaliyetlerin başında arıcılık gelmektedir. 2024 yılı FAO verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 101.713.116 adet arı kolonisi bulunmaktadır. Dünyadaki toplam koloni sayısının %12,44'ü 12.649.433 adet ile Hindistan'da, %9,20'si 9.362.193 adet ile Çin'de ve %8,81'i ise 8.961.975 adet ile Türkiye'de yer almaktadır.

Tablo 95. Dünya Arı Kolonisi Varlığı (adet) (FAOSTAT, 2024)

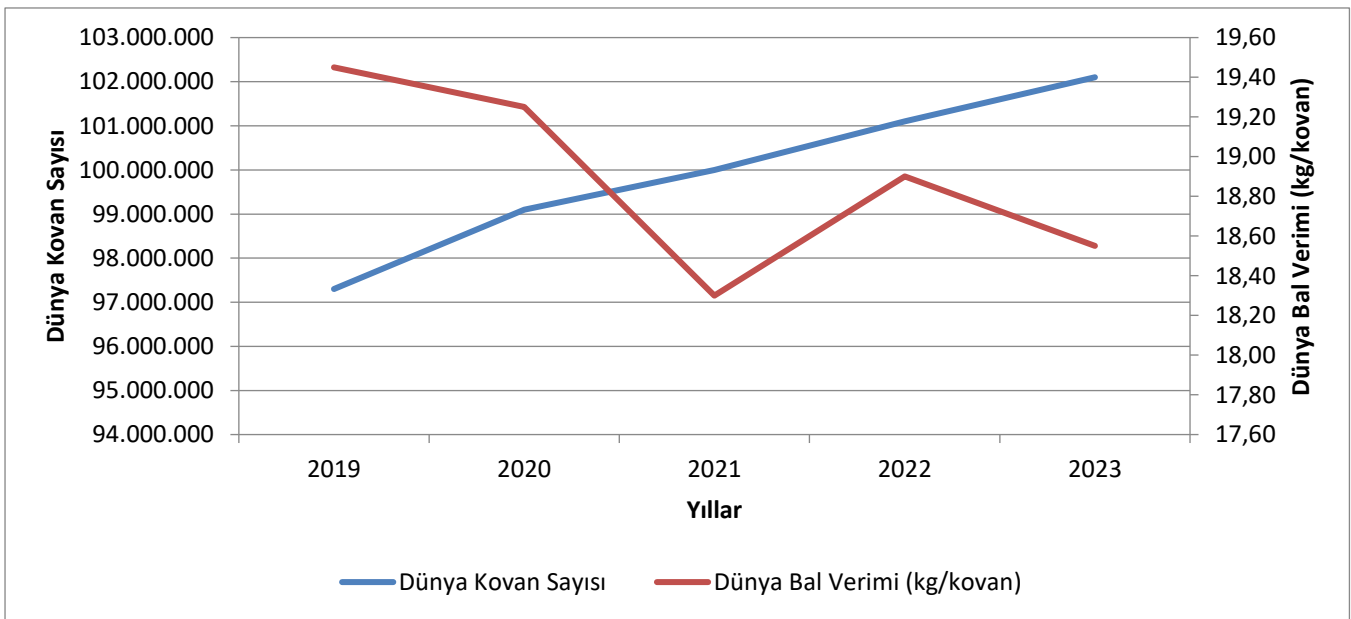
Sıra No	Ülke Adı	Koloni Sayısı (adet)
1	Hindistan	12.649.433
2	Çin	9.362.193
3	Türkiye	8.961.975
4	İran	7.259.700
5	Etiyopya	6.710.019
6	Tanzanya	3.115.721
7	Arjantin	2.986.469
8	Rusya	2.671.205
9	ABD	2.597.000
10	Meksika	2.139.447

Arıcılık faaliyetleri kapsamında elde edilen ürünler arasında bal, dünya genelinde en yaygın olarak bilinen ve tüketilen arı ürünü olarak öne çıkmaktadır. 2024 yılında küresel bal üretim miktarı toplam 1.987.519 ton olup bunun 444.800 tonu Çin'de, 146.000 tonu Hindistan'da, 95.492 tonu ise Türkiye'de üretilmiştir. Türkiye, yıldan yıla artan koloni sayısı ve bal üretim miktarı ile dünya arıcılık sektöründe önde gelen ülkelerden biri haline gelmiştir.

Tablo 96. Dünya Bal Üretim Miktarı (ton) (FAOSTAT, 2024)

Sıra No	Ülkeler	Bal Üretimi (ton)
1	Çin	444.800
2	Hindistan	146.000
3	Türkiye	95.492
4	Etiyopya	85.960
5	İran	80.249
6	Arjantin	69.298
7	Brezilya	67.314
8	Rusya	65.455
9	ABD	60.960
10	Meksika	57.430

Gelişmiş arıcılık teknikleri, uygun iklim ve bitki örtüsü koşulları ile arı sağlığına verilen önem, kovan başına verimliliği önemli ölçüde etkilemektedir. Dünya genelinde kovan sayısının artmasına rağmen verimlilikte belirgin bir artışın olmaması, sürdürülebilir arıcılık uygulamalarının ve arı sağlığını koruma çabalarının önemini vurgulamaktadır. FAO verileri kullanılarak hesaplanan 2023 yılı dünya ortalama kovan başına verimi yaklaşık 18,6 kg olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla oranla %1,7 düşüş göstermiştir. En fazla kovan sayısına sahip ülkeler Hindistan, Çin ve Türkiye iken, en yüksek bal üretimine sahip ülkeler Çin, Hindistan ve Türkiye'dir. Bu durum, ülkeler arasında kovan başına düşen bal verimliliğinde önemli farklılıklar bulunduğunu; bu farklılıkların arı ırkları, iklim koşulları, nektar kaynaklarının zenginliği, arıcılık teknikleri ile hastalık ve zararlı yönetimi gibi çeşitli faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Grafik 1. Dünya Kovan Sayısı ve Kovan Başına Bal Verimi (FAO Verilerinden TEPGE Hesaplamaları, 2019-2023)

Arıcılık faaliyetleri sayesinde elde edilen bal, dünya genelinde yoğun olarak tüketilen ve uluslararası ticarete önemli bir paya sahip olan doğal bir üründür. Dünya bal ihracatı, 2020-2024 döneminde genel olarak büyüme eğiliminde olmuş; 2020 yılında 721 bin ton olan toplam ihracat 2024 yılında 767.580 tona ulaşarak yaklaşık %6,44 artış göstermiştir. 2024 yılında dünya bal üretiminde olduğu gibi ihracat miktarında da birinci sırada 169.573 ton ile Çin yer alırken, üretim miktarında ikinci sırada bulunan Türkiye ihracatta 19. sırada yer almaktadır. Dünya genelinde üretilen balın yaklaşık %35'i uluslararası pazarlara sunulmakta, bu da balın küresel ticarete önemli bir tarımsal ürün olduğunu göstermektedir.

Tablo 97. Dünya Bal İhracatı (ton) (FAOSTAT, 2024)

Ülke	2020	2021	2022	2023	2024
Çin	132.469	145.886	156.002	152.636	169.573
Hindistan	54.834	70.514	86.183	98.273	94.779
Ukrayna	80.775	57.528	48.372	55.357	85.812
Arjantin	68.985	63.934	67.380	68.880	78.094
Brezilya	45.728	47.190	36.886	28.555	37.931
Macaristan	23.063	18.329	16.341	16.215	34.483
İspanya	28.263	28.442	27.867	27.352	27.012
Almanya	29.740	29.758	20.947	18.021	19.323
Belçika	22.353	25.740	32.021	27.158	16.536
Portekiz	7.442	9.635	10.999	8.853	12.768
Diğer	227.497	253.497	247.616	190.805	191.269
Dünya	721.149	750.272	750.614	692.105	767.580

2020 yılında 747 bin ton olan dünya bal ithalat miktarı 2024 yılında %0,6 oranında azalarak 743 bin tona gerilemiştir. 2024 yılında 255 bin ton ile ABD dünya bal ithalatının %34,3'ünde söz sahibi iken, Almanya %9,8 ve Birleşik Krallık %8,1 oranında ithalat gerçekleştirmiştir.

Tablo 98. Dünya Bal İthalatı (ton) (FAOSTAT, 2024)

Ülke	2020	2021	2022	2023	2024
ABD	196.531	220.538	205.156	199.296	254.926
Almanya	90.136	78.701	75.443	64.469	72.634
Birleşik Krallık	52.654	45.852	51.912	50.917	60.302
Japonya	49.348	47.132	47.381	41.924	45.416
İspanya	31.690	31.627	0	31.005	35.587
Fransa	34.913	29.348	35.538	31.309	33.690
Polonya	37.344	37.594	31.769	27.004	26.651
İtalya	21.041	23.586	24.770	24.361	25.155
Belçika	28.147	31.745	39.756	37.231	24.689
Hollanda	13.582	17.396	17.105	14.698	17.005

Ülke	2020	2021	2022	2023	2024
Diğer	191.907	199.286	258.512	167.228	147.072
Dünya	747.293	762.805	735.430	689.442	743.127

Arıcılık sektöründe bal üretiminin yanı sıra balmumu, polen, propolis ve arı zehiri üretimi de gerçekleştirilmektedir. Bu ürünler bala kıyasla daha az üretildiklerinden küresel piyasada balın gerisinde kalmakta ve uluslararası ticaret hacimleri sınırlı olmaktadır. Baldan sonra üretimi yapılan en fazla arı ürünü balmumudur. Doğal, yenilenebilir ve çevre dostu bir ürün olan balmumu; kozmetikten gıdaya, ilaç sanayinden sanata kadar geniş bir kullanım alanına sahiptir. Balmumu bal üretiminin doğal bir yan ürünü olduğundan, bal üretimindeki artışlar genellikle balmumu üretimine de olumlu yansımaktadır; ancak bu orantılı ilişki üretim yöntemleri, arı ırkları ve balmumunun işlenme şekline bağlı olarak ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir.

2023 yılında dünyada toplam 65 bin ton civarında balmumu üretilmiştir. Kovan varlığında birinci sırada yer alan Hindistan %38,1'lik payı ile balmumu üretiminde de birinci, %9,1'lik pay ile Etiyopya ikinci, %7,7'lik pay ile Arjantin üçüncü ve %6,5'lik pay ile Türkiye dördüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 99. Dünya Balmumu Üretimi (ton) (FAOSTAT, 2024)

Ülke	2019	2020	2021	2022	2023
Hindistan	23.980	24.378	24.523	24.662	24.801
Etiyopya	5.524	5.608	5.742	5.845	5.939
Arjantin	5.040	5.045	5.011	5.025	5.040
Türkiye	3.971	3.765	3.766	4.099	4.231
Güney Kore	3.780	3.944	3.951	3.983	4.016
Kenya	2.616	2.591	2.597	2.605	2.614
Angola	2.319	2.319	2.316	2.317	2.318
Tanzanya	1.878	1.890	1.893	1.897	1.901
Brezilya	1.767	1.779	1.776	1.782	1.787
ABD	1.585	1.590	1.593	1.591	1.590
Diğer	10.865	10.628	10.875	10.930	10.799
Dünya	63.325	63.537	64.043	64.736	65.036

Türkiye’de arıcılık, yüzyıllardır sürdürülen köklü bir tarımsal faaliyet olup ülke ekonomisi ve kırsal kalkınma açısından önemli bir yere sahiptir. Zengin bitki çeşitliliği, farklı iklim özellikleri ve elverişli coğrafi konumu sayesinde Türkiye, dünya arıcılığında öne çıkan ülkeler arasında yer almaktadır. Farklı iklim kuşaklarının etkisi altında bulunması ve geniş flora çeşitliliğine sahip olması, arıların yıl boyunca çeşitli nektar ve polen kaynaklarından yararlanabilmesine olanak sağlamaktadır.

Türkiye, arıcılık sektöründe hem geleneksel üretim yöntemlerinin geliştirilmesi hem de modern teknolojilerin sektöre entegre edilmesi konusunda önemli ilerlemeler kaydetmektedir. Bu çalışmalar, arıcılık faaliyetlerinin verimliliğini ve sürdürülebilirliğini artırmayı amaçlamakta olup; sektörün güçlendirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması ve ülke ekonomisine katkısının yükseltilmesi hedeflenmektedir.

2025 yılı TÜİK verilerine göre 2019-2025 döneminde Türkiye’de arıcılıkla uğraşan işletme sayısı %19,8 oranında artışla 80.675’ten 96.646’ya, toplam arılı kovan sayısı ise %11,20 artışla 7.929.368’den 8.817.155 adede yükselmiştir. Bal üretimi ise söz konusu dönemde, iklim koşulları ve üretim şartlarına bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemiş; 2022 yılında 118.297 ton ile en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra 2025 yılında 97.253 tona, balmumu üretimi ise 3.971 tondan 3.258 tona gerilemiştir.

Tablo 100. Arıcılık Faaliyetleri Açısından Türkiye’deki Genel Durum (TÜİK, 2025)

Yıl	İşletme Sayısı (adet)	Toplam Kovan Sayısı (adet)	Bal Üretimi (ton)	Balmumu Üretimi (ton)
2019	80.675	7.929.368	109.330	3.971
2020	82.862	7.956.933	104.077	3.765
2021	89.361	8.456.305	96.344	3.766
2022	95.386	8.734.938	118.297	4.165
2023	100.399	8.969.387	114.886	3.971
2024	97.984	8.961.975	95.492	3.316
2025	96.646	8.817.155	97.253	3.258

Ülke detayına inildiğinde, 729 bin arılı kovan ile Muğla Türkiye toplam kovan varlığında %8,1’lik pay ile birinci sırada yer alırken, 625 bin kovan ile %7’lik paya sahip Ordu ikinci ve 487 bin kovan ile %5,4’lük paya sahip Adana üçüncü sırada bulunmaktadır. Bal üretimi bakımından değerlendirildiğinde ise 2025 yılında 16.750 ton ile Ordu birinci, 11.591 ton ile Adana ikinci ve 6.806 ton ile Muğla üçüncü sırada yer alırken, Kayseri ili ise bal üretiminde 473 tonluk üretimle 35. sırada yer almaktadır.

Tablo 101. Türkiye’de İllere Göre Bal Üretimi (ton) (TÜİK, 2025)

Sıra No	İller	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1.	Ordu	17.213	11.377	19.098	19.007	13.001	16.750
2.	Adana	12.172	12.336	12.646	12.280	11.582	11.591
3.	Muğla	6.104	3.820	6.578	8.082	7.031	6.806
4.	Sivas	5.471	5.744	6.079	6.383	4.003	4.213
5.	Siirt	2.401	2.323	2.498	2.799	3.048	3.174
6.	Aydın	3.643	3.254	3.143	3.412	2.998	2.884
7.	İzmir	1.493	3.056	3.516	3.626	2.884	2.759
8.	Diyarbakır	1.533	1.413	1.480	2.229	2.459	2.098
9.	Şanlıurfa	2.120	2.107	2.199	2.370	2.420	2.285
10.	Çanakkale	1.716	2.122	1.890	2.176	2.291	2.177

Sıra No	İller	2020	2021	2022	2023	2024	2025
35.	Kayseri	464	475	532	454	457	473
	Diğer	49.748	48.316	58.639	52.069	43.318	42.038
	Türkiye	104.077	96.344	118.297	114.886	95.492	97.253

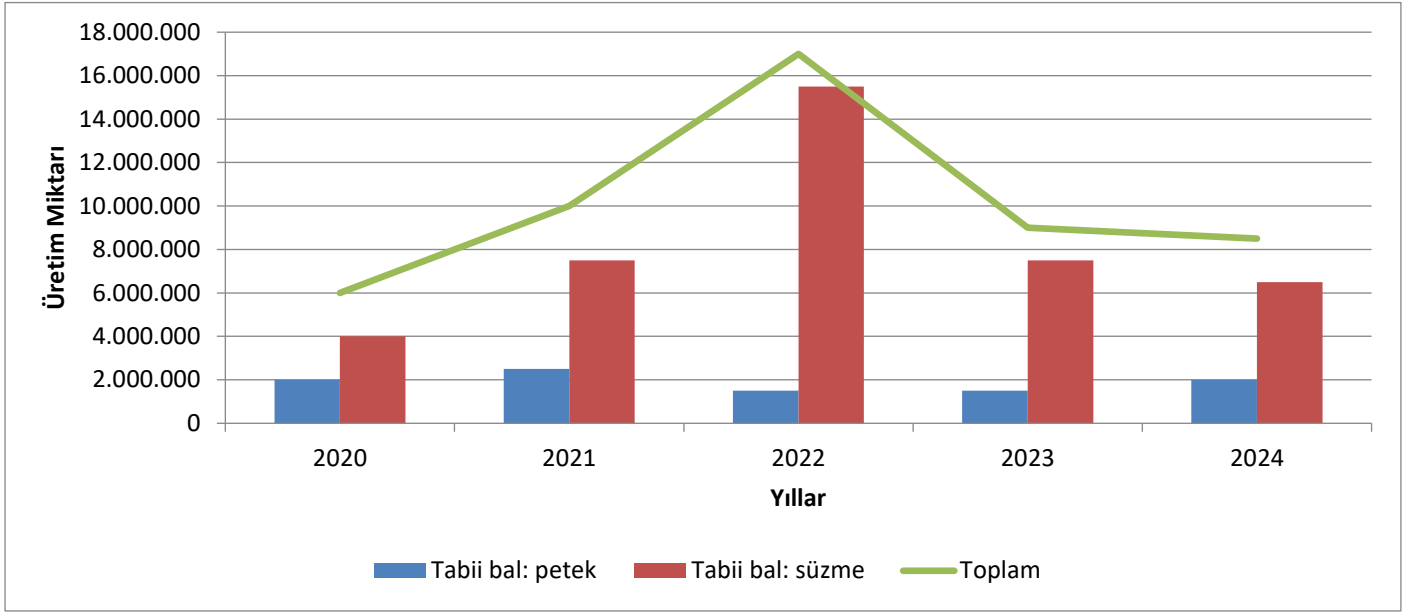
2025 yılında Türkiye’de toplam 3.258 ton civarında balmumu üretimi gerçekleşmiştir. Muğla %10,7’lik payı ile birinci, %7,6’lık payı ile Ordu ikinci ve %7,1’lik üretimi ile Adana üçüncü sırada yer almaktadır. Kayseri ili ise 14 tonluk bal mumu üretimiyle 50. sırada yer almaktadır.

Tablo 102. Türkiye’de illere Göre Balmumu Üretimi (ton) (TÜİK, 2025)

Sıra No	İller	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1.	Muğla	404	386	371	386	356	336
2.	Adana	493	459	437	329	251	250
3.	Ordu	163	172	278	228	237	257
4.	Mersin	96	52	285	211	186	161
5.	İzmir	46	181	72	125	139	123
6.	Aydın	96	92	92	109	131	122
7.	Antalya	101	115	116	131	108	94
8.	Çanakkale	83	86	89	94	96	97
9.	Van	115	135	160	125	94	100
10.	Denizli	40	36	73	80	88	74
50.	Kayseri	18	18	18	14	13	14
	Diğer	2.110	2.032	2.173	2.138	1.618	1.630
	Türkiye	3.765	3.766	4.165	3.971	3.316	3.258

Türkiye, Dünya bal üretiminde önemli bir konuma sahip olmasına rağmen mevcut ihracat potansiyelini tam anlamıyla değerlendirememektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, üretilen balın büyük bölümünün iç piyasada tüketilmesidir. Yüksek iç talep, ihracata yönlendirilebilecek ürün miktarını sınırlandırmakta ve Türkiye’nin küresel bal ticaretindeki payının artmasını engellemektedir. Nitekim Dünya bal üretiminde ikinci sırada yer alan Türkiye, bal ihracatında ancak 19. sırada bulunmaktadır. Ülkenin bal üretiminde büyük ölçüde kendine yeterli olması nedeniyle kayda değer bir bal ithalatı da gerçekleştirilmemektedir.

Grafik 2. Yıllara Göre Türkiye Bal İhracatı (kg)



7.2.3.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Arıcılık

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Ekonomik Kalkınma Kümesi içerisinde arıcılık faaliyetleri, diğer tarımsal üretim faaliyetlerine kıyasla daha sınırlı düzeyde gerçekleştirilmekle birlikte; bölgenin sahip olduğu uygun iklim koşulları, topografik yapısı, zengin bitki örtüsü ve yüksek çiçeklenme kapasitesi arıcılık açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Özellikle gezginci arıcılık faaliyetleri kapsamında ara konaklama güzergahı olarak tercih edilen EKK-1 bölgesinde, mayıs ayı ortasından ağustos ayı başına kadar olan dönemde arı kolonisi varlığı yaklaşık olarak, küme içerisinde yer alan Tomarza ve Pınarbaşı ilçelerinde 5 katına çıkarken, Sarız ilçesinde ise kovan sayısı 3, işletme sayısı ise 2 katına çıkmaktadır. Arıcılık faaliyetlerinin yürütülebileceği uygun konaklama ve nektar toplama alanlarının sınırlı olması nedeniyle küme içerisinde yer alan Bünyan ilçesine gezginci arıcular tarafından çok fazla rağbet gösterilmemektedir. Kümede faaliyet gösteren arıcular, bölgede gerçekleştirilen çiçek balı hasadının tamamlanmasının ardından farklı dönemlerde nektar akışından yararlanabilmek amacıyla, çiçeklenme döneminin daha geç gerçekleştiği kuzey ve doğu illerine göç ederek üretim sezonunu uzatmakta ve bal verimliliğini artırmaktadır.

2025 yılı AKS verilerine göre kümede faaliyet gösteren Bünyan 13, Pınarbaşı 16, Sarız 33 ve Tomarza 10 olmak üzere toplam 72 arıcı (136 kayıttan, %52,9'u) Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliğine üyedir; üreticilerin birlik çatısı altında toplanması sektörün güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır.

2025 yılı TÜİK verilerine göre ise, 2020 yılında 135 adet olan arı yetiştiriciliği işletme sayısı %38,52 oranında artış göstererek 2025 yılında 187 işletmeye yükselmiştir. Bu artış, Ekonomik Kalkınma Kümesinde arı yetiştiriciliğine olan ilginin kademeli olarak arttığını göstermektedir.

Tablo 103. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Arıcılık İşletme Sayısı (adet) (TÜİK, 2025)

Yıllar	Bünyan	Pınarbaşı	Sarız	Tomarza	Toplam
2020	18	19	76	22	135

Yıllar	Bünyan	Pınarbaşı	Sarız	Tomarza	Toplam
2021	20	15	82	20	137
2022	23	14	86	30	153
2023	26	16	91	39	172
2024	26	41	86	40	193
2025	25	43	80	39	187

2020-2025 döneminde EKK-1 Kümesinde toplam arılı kovan varlığı 16.412 adetten 16.108 adede gerilemiş olup, söz konusu değişim %1,85 oranında sınırlı bir azalışa karşılık gelmektedir. Bu durum, bölgedeki arıcılık faaliyetlerinin son beş yıllık süreçte genel olarak mevcut üretim kapasitesinin büyük ölçüde korunduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar ve arıcılık potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi amacıyla modern arıcılık uygulamalarının yaygınlaştırılması, koloni yönetimi ve hastalıklarla mücadele konularında üreticilerin teknik kapasitelerinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca genç nüfusun sektöre kazandırılmasına yönelik destek ve teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi, arıcılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ve üretim kapasitesinin artırılmasına katkı sunacaktır.

Tablo 104. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Arılı Kovan Sayısı (adet) (TÜİK, 2025)

Yıllar	Bünyan	Pınarbaşı	Sarız	Tomarza	Toplam
2020	1.650	2.450	9.034	3.278	16.412
2021	1.700	2.250	9.207	3.280	16.437
2022	1.626	1.850	9.433	3.400	16.309
2023	1.514	1.750	9.095	3.198	15.557
2024	1.503	2.250	9.100	3.350	16.203
2025	1.530	2.450	8.860	3.268	16.108

Kalkınma kümesinde faaliyet gösteren arıcılar konaklama alanı olarak çoğunlukla yüksek rakımlı yaylaları tercih etmektedir. Bu alanlarda tarımsal ilaç (pestisit) kullanımının ova bölgelerine kıyasla oldukça düşük seviyelerde olması, elde edilen balın kalite ve doğal üretim kriterleri açısından önemli bir avantaj sağlamakta; bölgenin kaliteli ve katma değeri yüksek arıcılık ürünleri üretme potansiyelini artırmaktadır.

Bölgedeki arıcılık işletmelerinin sürdürülebilir üretim kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla üreticilerin teknik bilgi ve beceri düzeylerinin artırılmasına yönelik eğitim ve yayım faaliyetlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca üreticilerin yalnızca bal üretimine odaklanmak yerine polen, arı sütü, propolis ve arı ekmeği gibi yüksek katma değerli arı ürünlerinin üretimi ve pazarlanması konusunda yönlendirilmesi, sektörde gelir çeşitliliğinin artırılmasına ve bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sağlayacaktır.

2025 yılı TÜİK verilerine göre 2020-2025 döneminde, arıcılıkla uğraşan işletme sayısının artmasına rağmen 2020 yılında toplam 90,50 ton olan bal üretimi %37,86 azalışla 56,24 tona gerilemiştir. Bu azalışın başlıca nedenleri arasında kümenin kapsadığı bölgedeki iklim koşullarındaki değişimler, kuraklık, nektar kaynaklarının yetersizliği, koloni

verimliliğinde yaşanan dalgalanmalar ve arıcıların modern arıcılık uygulamalarından uzak ekstansif bir üretim gerçekleştirmesi yer almaktadır. Özellikle son yıllarda yaşanan olumsuz iklim koşulları, bitkilerin çiçeklenme dönemlerini ve nektar verimini etkileyerek bal üretim miktarlarının azalmasına neden olmuştur.

Tablo 105. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Üretilen Bal Miktarı (ton) (TÜİK, 2025)

Yıllar	Bünyan	Pınarbaşı	Sarız	Tomarza	Toplam
2020	10	19,50	17,60	43,40	90,50
2021	6	15	21,45	40,60	83,05
2022	5,20	12	28,45	45	90,65
2023	4,70	11	25,48	27	68,18
2024	4,68	5,50	18,78	28	56,96
2025	4,56	6,58	18,60	26,50	56,24

Arıcılık faaliyetlerinde bal üretiminden sonra en önemli ürünlerden biri balmumudur. TÜİK verilerine göre EKK-1 Kümesinde 2020 yılında 1,865 ton olan balmumu üretimi, 2025 yılında %46,11 oranında artış göstererek 2,725 tona ulaşmıştır. Söz konusu artış, üreticilerin yalnızca bal üretimine değil, diğer arı ürünlerinin üretimine de yönelmeye başladığını ortaya koymaktadır.

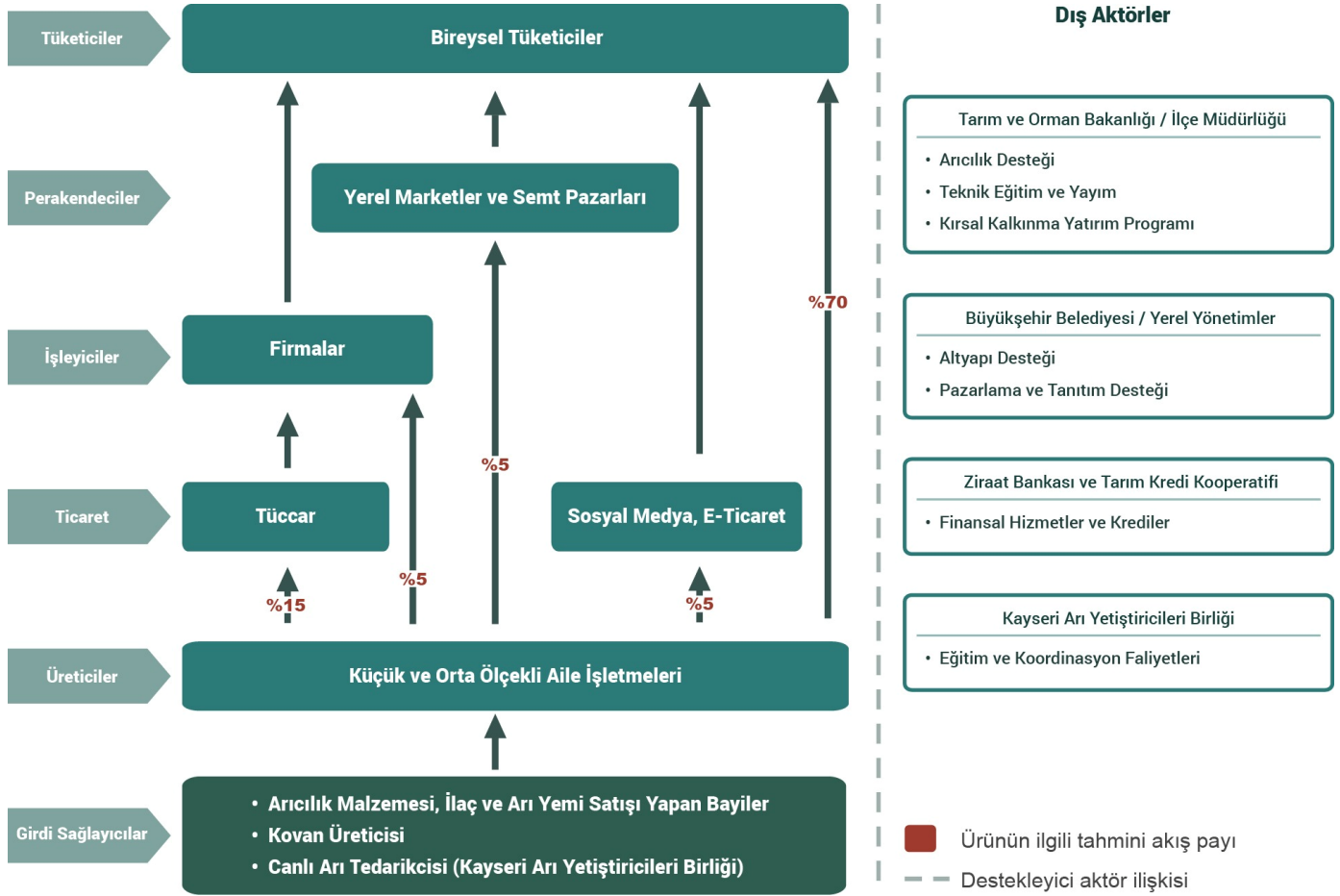
Tablo 106. EKK-1 Bölgesinde Yıllara Göre Üretilen Balmumu Miktarı (ton) (TÜİK, 2025)

Yıllar	Bünyan	Pınarbaşı	Sarız	Tomarza	Toplam
2020	0,025	0,96	0,88	0	1,865
2021	0,035	0,70	0,98	0	1,715
2022	0,055	0,60	1	0,40	2,055
2023	0,050	0,55	1,01	0,93	2,540
2024	0,048	0,56	0,96	0,95	2,518
2025	0,035	0,67	0,92	1,10	2,725

7.2.3.2. Değer Zinciri Analizi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 Kümesinde üretilen bala ait değer zinciri Şekil 17’de verilmiştir. Değer zincirinde yer alan temel aktörler ve üstlendikleri roller analiz edilerek zincirin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş; etkinliğin artırılması amacıyla iyileştirme gerektiren aşamalar ortaya konulmuştur.

Arı ürünlerinin yaklaşık %70’lik kısmını yetiştirici kendi imkanları ile kendisinden daha önceden alışveriş yapmış olan tüketicilere doğrudan, %5’lik kısmını yine tüketicilere sosyal medya araçlarını kullanarak satmakta; kalan kısmının %5’lik kısmını yerel marketler ve semt pazarlarında satışa sunarken, %15’lik kısmını tüccarlara ve %5’lik kısmını da doğrudan işleyici firmalara satmaktadırlar. Satışa sunulan ballar, peteklerin sır tutma durumuna bağlı olarak ortalama %70 oranında çerçeve petek bal ve %30 oranında süzme bal şeklinde pazarlanmaktadır.



Şekil 17. EKK-1 Bal Değer Zinciri

Arıcılığın Geliştirilmesi Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Girdi Sağlayıcılar

Değer zincirinin ilk aşamasını; canlı arı, arıcılık ekipmanları, arı sağlığına yönelik ürünler ve yem gibi temel girdilerin teminini sağlayan aktörler oluşturmaktadır. Arıcılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesi açısından en kritik girdilerden biri canlı arıdır. İncelenen kümede üreticilerin canlı arı ihtiyaçlarının karşılanmasında temel aktör, merkezi Kayseri’de bulunan Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliğidir. Birlik, üyesi olan canlı arı üreticilerinden temin ettiği canlı arıları yine kendi üyelerine ulaştırarak küme içerisindeki tedarik sürecinin etkin yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte arıcılar, kendi işletmelerinde fazla ürettikleri canlı arıları doğrudan diğer üreticilere satabilmekte; ihtiyaç duydukları canlı arıyı, arı ticareti yapan özel firmalardan da temin edebilmektedirler.

Arıcılık faaliyetlerinde kullanılan temel girdilerden biri de kovan ve petektir. EKK-1 kümesi içerisinde yer alan Tomarza ilçesinde bir adet satış noktası bulunurken, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde ise herhangi bir alet ve ekipman satış noktası bulunmamaktadır. Küme içerisinde profesyonel ve gezginci arıcılık yapan üreticilerin büyük bir kısmı, arılarını kışlama amacıyla Kayseri’nin güney komşusu olan Adana’da değerlendirmektedir. Bu durum, kovan ve petek temininde Adana ilinin İmamoğlu ve Kozan ilçelerinde faaliyet gösteren üreticilerin önemli bir tedarik kaynağı olarak öne çıkmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, yetiştiriciler başka bir alternatif olarak ta Tomarza ilçesinde faaliyet gösteren arıcılar yoğun bir şekilde kışlatma yaptıkları Muğla ilinden ve Kayseri merkez bayilerinden; Sarız’da

yetiştiricilik yapan işletmeler Kahramanmaraş ili ve Kayseri merkez bayilerinden; Bünyan ve Pınarbaşı İlçesi üreticileri ise Kayseri merkez bayilerinden de alet ve ekipman tedarik işlemini gerçekleştirebilmektedirler.

Küme dışarısında kışlatma yapmayan üreticiler için ise yeterli sayıda girdi sağlayıcı firma bulunan Kayseri ilinden temin işlemini gerçekleştirmektedirler. Arıcılıkta kullanılan diğer ekipmanlar, ilaçlar ve yemler de Kayseri ilinde faaliyet gösteren bayiler ve Veteriner klinikleri aracılığıyla temin edilebilmektedir.

Üreticiler

Arıcılık, kısa sürede gelir elde edilebilmesi, düşük sermaye gerektirmesi ve arazi varlığına bağımlı olmadan gerçekleştirilebilmesi gibi özellikleri nedeniyle tarımsal faaliyetler içerisinde önemli bir avantaja sahiptir. Ayrıca ek gelir imkanı sağlaması, arıcılığı kırsal kalkınma açısından da cazip bir üretim faaliyeti haline getirmektedir.

EKK-1 Kümesinde toplam 187 arı işletmesi bulunmaktadır. Bu işletmelerin çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Arıcılık bireysel olarak yapılması zor bir tarımsal faaliyettir. Bu nedenle yetiştiricilik ve üretimde aile bireylerinin tamamının çalışması gerekmektedir. Aile bireyleri arıcılık faaliyetlerinin farklı aşamalarında aktif rol almaktadır. Erkek bireyler genellikle kovanların nakli, yer değişimi ve arıların beslenmesi gibi saha çalışmalarını yürütmektedir. Kadın bireyler ise peteklerin kovana yerleştirilmesi, balın süzülmesi ve peteklerin işlenerek balmumu elde edilmesi gibi üretim sürecinin daha çok işleme aşamalarında görev almaktadır.

Arıcılık işletmelerinde üretim başarısını etkileyen temel unsurların başında yöre koşullarına uygun arı ırkı ve uygun kovan tipinin seçimi gelmektedir. EKK-1 Kümesinde faaliyet gösteren arıcılık işletmelerinde yaygın olarak modern kovanlar kullanılmaktadır. Ülkemizde en fazla tercih edilen modern kovanlar arasında Dadant ve Langstroth tipi kovanlar yer almaktadır. Dadant tipi kovanlar özellikle kışlatmanın sert geçtiği Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde kullanılırken, İç Anadolu Bölgesinde yer alan Ekonomik Kalkınma Kümesinde Langstroth tipi kovanlar tercih edilmektedir. Langstroth tipi kovanlar; kuluçkalık, ballık, gövde ve çerçeve ölçülerinin standart olması nedeniyle bakım, yönetim ve ekipman kullanımında önemli avantajlar sağlamaktadır. Söz konusu kovanlar, özellikle bitki florasının nispeten zayıf olduğu, nektar akım döneminin kısa sürdüğü, kışların ılık geçtiği sıcak ve kurak iklim bölgelerinde etkin bir kullanım imkanı sunmaktadır. Ayrıca gezginci arıcılık faaliyetlerine uygun yapısı sayesinde üreticiler tarafından yaygın olarak tercih edilmektedir.

Arı ırkı seçiminde bölgenin iklim koşulları, flora yapısı, bal verimi, kışlama performansı ve hastalıklara dayanıklılık gibi kriterler dikkate alınmaktadır. Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan arı ırklarının başında *Apis mellifera anatoliaca* (Anadolu Arısı) ve *Apis mellifera caucasica* (Kafkas Arısı) gibi yerli ırklar gelmekte; bunların yanı sıra *Apis mellifera carnica* (Karniyol Arısı) ve *Apis mellifera ligustica* (İtalyan Arısı) gibi yabancı kökenli ırklar da bulunmaktadır. EKK-1 Kümesinde en fazla *Apis mellifera anatoliaca* (Anadolu Arısı) ve *Apis mellifera caucasica* (Kafkas Arısı) gibi yerli ırklar ve melezleri kullanılmaktadır.

Arıcılık, üretim sürecinin büyük ölçüde iklim koşulları, bitki örtüsü ve nektar kaynaklarının varlığına bağlı olduğu bir tarımsal faaliyet koludur. Bu nedenle üreticiler, koloni gelişimini desteklemek, nektar ve polen kaynaklarından en üst düzeyde yararlanmak ve bal verimini artırmak amacıyla yıl içerisinde kovanlarını farklı bölgelere taşımaktadır. Gezginci arıcılık olarak adlandırılan bu üretim modeli, farklı dönemlerde çiçeklenen bitki türlerinden yararlanılmasına olanak sağlayarak hem bal veriminin hem de ürün çeşitliliğinin artırılmasına katkı sunmaktadır.

EKK-1 Kümesinde faaliyet gösteren arıcılık işletmeleri de ağırlıklı olarak gezginci arıcılık sisteminin bir kolu olan yayla arıcılığı uygulanmaktadır. Bu kapsamda kovanlar, ilkbahar sonu ve yaz dönemlerinde kümenin ova kesimlerinden yüksek rakımlı yaylalara taşınmakta; yaz sonu ve sonbahar dönemlerinde ise iklim koşullarının daha elverişli olduğu ova bölgelerine nakledilmektedir. Böylece kolonilerin farklı flora kaynaklarından yararlanması sağlanmakta ve üretim sezonu uzatılmaktadır. Ekonomik kalkınma kümesi içerisinde profesyonel arıcılık yapan ve temel geçim kaynağı arıcılık olan az sayıdaki işletme ise, ilkbahar, yaz ve sonbahar dönemlerinde farklı illere göç ederek bal üretimi gerçekleştirmesini sağlayan mevsimsel gezginci arıcılık sistemini kullanmaktadırlar. Ekonomik kalkınma kümesi içerisinde yer alan Pınarbaşı ve Tomarza ilçelerinde yetiştiricilik alanının geniş ve uygun olması sebebiyle üretim dönemi içerisinde, il dışından gezginci arıcıların bölgeye dahil olmasıyla birlikte işletme ve kovan sayılarının yaklaşık olarak beş katına çıktığı görülmektedir. Yine bitki florasının kuvvetli olması sebebiyle Sarız ilçesinde de üretim dönemi içerisinde il dışından gezginci arıcıların dahil olmasıyla kovan sayısı üç, işletme sayısı da iki katına çıkmaktadır. Ancak, yeterli arazi varlığının bulunmaması sebebiyle küme içerisinde yer alan Bünyan ilçesinde gezginci arıcılar tarafından konaklama yapılmamaktadır.

Bölgede aktif arıcılık sezonu genellikle hava koşullarına bağlı olarak Şubat ayı sonlarında, hava sıcaklığı 14°C' ye ulaştığında başlayarak, Mart ayı itibarıyla yoğunlaşmakta olup, bal hasadı ise çoğunlukla Temmuz ayı ortası ve Ağustos ayı sonu aralığında gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte üretim faaliyetleri yıl boyunca devam etmekte olup kovan bakımı, koloni kontrolleri, besleme uygulamaları, ana arı yenileme çalışmaları, oğul kontrolü, hastalık ve zararlılarla mücadele, petek yenileme işlemleri, bal sağımı ve kışlatma hazırlıkları gibi faaliyetler düzenli olarak yürütülmektedir.

Üretim sürecinde koloni sağlığının korunması ve verimliliğin artırılması amacıyla modern arıcılık teknikleri uygulanmakta, arı hastalıkları ve zararlılarına karşı koruyucu ve önleyici tedbirler alınmaktadır. Ayrıca üreticiler, çiçeklenme dönemlerinin sona ermesiyle birlikte kovanlarını nektar ve polen kaynaklarının yoğun olduğu yeni bölgelere sevk ederek üretim sürekliliğini sağlamaktadır.

Arıcılık faaliyetlerinde başarıyı belirleyen temel faktörler arasında iklim koşulları, bitki florasının çeşitliliği ve sürekliliği, su kaynaklarına erişim, koloni yönetimi, ana arı kalitesi, üreticilerin bilgi ve deneyim düzeyi ile hastalık ve zararlılarla etkin mücadele yer almaktadır. Bu unsurlar yalnızca üretim miktarını değil, aynı zamanda bal, balmumu, polen, propolis ve arı sütü gibi arıcılık ürünlerinin kalite standartlarını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle sürdürülebilir ve rekabetçi bir arıcılık faaliyetinin yürütülebilmesi için teknik bilgi, uygun üretim planlaması ve doğal kaynakların etkin kullanımı büyük önem taşımaktadır.

Ticaret

Kümede üretilen balın sınırlı bir bölümü tüccar ve toptancılar aracılığıyla pazarlanırken, üretimin önemli bir kısmı doğrudan tüketicilere ulaştırılmaktadır. Son yıllarda dijital iletişim teknolojilerinin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, üreticilerin ürünlerini aracılar olmadan son tüketiciye sunabilmelerine önemli katkı sağlamıştır. Sosyal medya üzerinden yürütülen tanıtım, pazarlama ve satış faaliyetleri sayesinde üreticiler daha geniş müşteri kitlelerine erişebilmekte; kümede üretilen süzme bal ve petek bal başta olmak üzere arıcılık ürünleri, ülkenin farklı bölgelerindeki tüketicilere de kolaylıkla ulaştırılabilmektedir. Dijital pazarlama kanallarının etkin kullanımı, üreticilerin satış ağlarını genişletmelerine, ürünlerini daha yüksek katma değerle pazarlamalarına ve pazarlamada aracı sayısını azaltmalarına olanak sağlamaktadır.

Kümede üretilen balın tüccar ve toptancılara ulaştırılmasında, Kayseri il merkezinde faaliyet gösteren Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği önemli bir koordinasyon ve aracılık görevi üstlenmektedir. Birlik, üreticiler ile alıcılar arasında iletişimin kurulmasına katkı sağlayarak pazarlama sürecinin daha etkin ve güvenilir yürütülmesine destek olmakta; üreticilerin pazar erişimini artırırken alıcıların da ihtiyaç duydukları miktar ve kalitedeki ürüne daha hızlı ulaşmasına imkan tanımaktadır. Pınarbaşı ve Bünyan ilçelerinde üretilen balın tamamı doğrudan tüketiciye ulaştırılması nedeniyle, tüccar bazlı bal ticareti yapılmadığından, bölge arıcıları bu imkan ve olanaklardan faydalanamamaktadır. Tomarza ilçesinde üretilen balın %90 'nı doğrudan tüketiciye, %10 'luk kısmı da Bal Parmak gibi firmalara satılmaktadır. Küme içerisinde yer alan Sarız ilçesinde ise elde edilen balın %80'ni yine doğrudan tüketiciye, %20'lik kısmı da ilçenin bal toptancısı durumunda olan başta merkezi Adana ili Kozan ilçesinde bulunan Binboğa Bal Kooperatifine verilmektedir.

İşleyiciler

EKK-1 Kümesinde üretilen bal, petek ya da süzme olarak küme içerisinde perakendecilere ve son tüketiciye satılmaktadır. Kümede bal ürünü işleyici tesis bulunmamaktadır.

Perakendeciler

EKK-1 Kümesi içerisinde, ürünlerin Türk Gıda Kodeksi Bal Tebliği hükümlerine uygun şekilde işlenmesi, ambalajlanması ve markalanmasına yönelik faaliyet gösteren bir bal işleme ve paketleme tesisi bulunmamaktadır. Bu nedenle kümede üretilen balın önemli bir bölümü, perakendeciler tarafından temel ambalajlama işlemleri gerçekleştirildikten sonra marka etiketi kullanılmaksızın pazara sunulmaktadır.

Tüketiciler

Bal tüketicileri ürünü doğrudan üreticiden temin edebildikleri gibi marketler, yerel satış noktaları, şarküteriler ve diğer perakende kanalları aracılığıyla da satın alabilmektedir. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan veya kırsaldaki üreticilerle doğrudan bağlantısı bulunan tüketiciler, ürünün kaynağını bilme ve güvenilirliğinden emin olma isteği nedeniyle balı çoğunlukla doğrudan üreticiden temin etmeyi tercih etmektedir. Son yıllarda doğal ve güvenilir gıdalara yönelik talepte

önemli artışlar yaşanmış; özellikle COVID-19 pandemi döneminde bağışıklık sistemini destekleyici doğal ürünlere ilginin artması, bal ve diğer arıcılık ürünlerine yönelik talebi yükseltmiştir. Sosyal medya ve dijital iletişim kanallarının yaygınlaşması da üreticiler ile tüketiciler arasındaki doğrudan iletişimi güçlendirerek güvene dayalı satış modellerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Dış Aktörler

Değer zincirinin doğrudan bir parçası olmamakla birlikte, arıcılık *sektörünün* gelişimi ve sürdürülebilirliği üzerinde etkili olan çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bu aktörlerin başında Tarım ve Orman Bakanlığı gelmektedir. Bakanlık; arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi, üretim kapasitesinin artırılması ve sektörün rekabet gücünün yükseltilmesi amacıyla üreticilere yönelik çeşitli destekleme programları uygulamakta, arılı kovan ve ana arı desteklemeleri başta olmak üzere farklı teşvik mekanizmaları ile ekonomik katkı sağlamaktadır. Ayrıca düzenlenen eğitim, yayım ve danışmanlık faaliyetleri ile üreticilerin teknik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi desteklenmektedir.

Sektörde örgütlenmenin güçlendirilmesi açısından yetiştirici birlikleri de önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kapsamda Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği; üyelerine yönelik eğitim faaliyetleri yürütmekte, üreticilerin kayıt altına alınmasına katkı sunmakta ve sektörel koordinasyonu desteklemektedir. Bunun yanı sıra üreticilerin işletme sermayesi ihtiyaçlarının karşılanması, ekipman yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve üretim kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankası tarafından sunulan Altın Kovan Kredisi gibi kredi ve finansman olanakları da arıcılık işletmelerini olumlu yönde etkileyen dış faktörler arasında değerlendirilmektedir.

7.2.3.3. Üretim Maliyetleri ve Üretici Fiyatları

Türkiye’de bal üretici satış fiyatlarının 2020-2025 döneminde sürekli artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. 2020 yılında 42,01 TL/kg olan ortalama üretici satış fiyatı, 2025 yılında 293,81 TL/kg seviyesine yükselmiştir. Böylece söz konusu dönemde bal fiyatlarında yaklaşık %600 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Yıllık değişim oranları değerlendirildiğinde, en yüksek fiyat artışlarının 2022 ve 2023 yıllarında sırasıyla %78,31 ve %79,74 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 107. Türkiye’de Bal Üretici Satış Fiyatlarının Yıllara Göre Değişimi (2020-2025) (TÜİK, 2025)

Gösterge	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Ortalama Üretici Fiyatı (TL/kg)	42,01	50,57	90,17	162,07	237,80	293,81
Yıllık Değişim (%)	-	20,38	78,31	79,74	46,73	23,55

Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği’nin çalışmasında, 2026 yılı için asgari şartlarda 10 kolonilik bir arılık kurma maliyeti aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır. Bu maliyet yapısı, özellikle sermaye yetersizliği bulunan üreticiler ve sektöre yeni başlayacak gençler açısından önemli bir giriş engeli oluşturmakta; ekipman ve genç girişimci desteklerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 108. 10 Kolonilik Bir Arılık İçin Tahmini Kurulum Maliyeti (Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği, 2026)

Maliyet Unsuru	Birim Fiyatı (TL)	Toplam Fiyat (TL)
Ana Arı	650	6.500,00
Katlı Kovan	5.000	50.000,00
Çita	50	500,00
Kabartılmış Petek	120	1.200,00
Körük	500	500,00
El Demiri	400	400,00
Maske	1.000	1.000,00
Toplam		60.100,00

7.2.3.4. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

EKK-1 Kümesinde arıcılık faaliyetlerine ilişkin GZFT analizi aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinin sahip olduğu zengin flora varlığı ile arıcılık için uygun iklim ve coğrafi koşullar, sektörün gelişimi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Yörede yerleşik arıcılık kültürünün bulunması, üreticilerin sahip olduğu tecrübe ile birleşerek faaliyetlerin sürdürülebilir ve verimli yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Kümeye yakın bölgelerde arıcılık için gerekli girdilerin sağlanabileceği gelişmiş merkezlerin ve iyi bir pazarlama altyapısının bulunması ise sektörel gelişimi desteklemektedir.

İlçelerde hedef grupla yüz yüze gerçekleştirilen saha görüşmelerinde, üreticilerin önemli bir kısmının arıcılık konusunda uzun yıllara dayanan deneyime sahip olmakla birlikte modern üretim teknikleri, koloni yönetimi, hastalık ve zararlılarla mücadele, ürün işleme ve kalite standartları konularında teknik bilgi ve uygulama eksiklikleri yaşadığı tespit edilmiştir. Nitekim EKK-1 sınırları içerisinde yer alan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde modern kovan ve arıcı alet ve ekipman eksikliği üreticilerin öne çıkardığı başlıca kısıtlar arasında yer almaktadır. Bu eksiklikler üretim verimliliği ve ürün kalitesi üzerinde olumsuz etki oluşturmakta, sektörün rekabet gücünü sınırlandırmaktadır.

Saha görüşmelerinde küçük aile işletmelerinin koloni kapasitelerini artıracak boş ve arılı ahşap kovan ihtiyacı; bal hasadının ve depolamanın teknik şartlara uygun yürütülmesini sağlayacak 10 m²'lik portatif çadır ile arıcı barakası eksikliği; bal hasadının hijyenik, hızlı ve verimli gerçekleştirilmesini sağlayacak bal sağım makinelerinin yetersizliği öne çıkmıştır. Tomarza ve Sarız ilçelerinde manuel, Bünyan ilçesinde ise elektrikli bal sağım makinesine ihtiyaç duyulduğu; yaylalarda elektrik altyapısının bulunmaması nedeniyle her üç ilçede de güneş enerjisinden elektrik üreten taşınabilir ünitelere (GES) gereksinim olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Bünyan ilçesinde balın dinlendirilmesine yönelik kazan ile sır alma tezgahı gibi sağım sonrası işleme ekipmanlarının yetersizliği belirtilmiş; kolonilerin kış dönemini verimli geçirmesi ve stok ihtiyacının karşılanması amacıyla her üç ilçede de besleme şekeri desteğine gereksinim duyulduğu vurgulanmıştır.

Saha görüşmelerinde öne çıkan bir diğer husus, üretimin büyük ölçüde bal ile sınırlı kalması ve polen, propolis, arı sütü gibi yüksek katma değerli ürünlere geçişin yeterince yapılamamasıdır. Bununla birlikte kümede ürünlerin Türk Gıda

Kodeksi Bal Tebliği hükümlerine uygun şekilde işlenmesi, ambalajlanması ve markalanmasına yönelik bir bal işleme ve paketleme tesisinin bulunmaması, gelir çeşitliliğini ve katma değer oluşturma potansiyelini sınırlandırmaktadır.

Sektörün karşı karşıya olduğu önemli sorunlardan biri de genç nüfusun arıcılık faaliyetlerine olan ilgisinin giderek azalmasıdır. Gezginci arıcılığın yoğun emek gerektirmesi, uzun süreli seyahatleri zorunlu kılması ve zorlu çalışma koşulları içermesi; buna ek olarak sermaye ve finansmana erişim güçlükleri gençlerin sektöre yönelimini olumsuz etkilemektedir.

Bölgede arı florasını ve üretim sürekliliğini etkileyen çevresel kısıtlar da bulunmaktadır. Özellikle Tomarza ve Pınarbaşı ilçelerinin coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri nedeniyle sık yaşanan ilkbahar geç donları çiçeklenmeyi ve nektar verimini olumsuz etkilemekte; son yıllarda yaşanan olumsuz iklim koşulları ve kuraklık, bal ve balmumu üretim miktarlarının gerilemesine neden olmaktadır. Nektar bulunmayan dönemlerde artan ek besleme maliyetleri ile bilinçsiz pestisit kullanımı da üreticilerin verimliliğini ve maliyetlerini olumsuz etkilemektedir.

Tablo 109. Arıcılığın Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- İklim ve coğrafi koşulların arıcılığa uygun olması - Yörenin flora zenginliği ve yüksek çiçeklenme kapasitesi - Yörede yerleşik arıcılık kültürünün bulunması ve üreticilerin bilgi ve tecrübesi - Gezginci arıcılıkta ara konaklama güzergahı olma avantajı - Yüksek rakımlı yaylalarda düşük pestisit kullanımı ve buna bağlı yüksek bal kalitesi - Adana iline yakınlık; kışlatma ile kovan, petek ve ekipman temininde avantaj - Kümeğe yakın bölgelerde gelişmiş girdi tedarik merkezleri ve iyi bir pazarlama altyapısının bulunması - Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği bünyesinde güçlü örgütlenme yapısı
Z	- Üreticilerde modern üretim teknikleri, koloni yönetimi ve hastalık-zararlı mücadelesi konusunda teknik bilgi eksikliği - Küçük aile işletmelerinde koloni kapasitesini artıracak boş ve aralı ahşap kovan yetersizliği - Tomarza ve Sarız'da manuel, Bünyan'da elektrikli bal sağım makinelerinin yetersizliği - Yaylalarda portatif çadır ve arıcı barakası eksikliği - Bünyan'da balın dinlendirilmesi ve işlenmesine yönelik kazan ile sır alma tezgahı gibi ekipmanların yetersizliği - Üretimin ağırlıklı olarak bal ile sınırlı kalması; ürün çeşitlendirmeye gidilememesi - Kümede bal işleme, paketleme ve markalama tesisinin bulunmaması - İşletmelerin küçük ölçekli yapısı - Gençlerin arıcılık sektörüne ilgisizliği

Tablo 110. Arıcılığın Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Pazarda bal fiyatlarının yıldan yıla artış göstermesi - Tarım ve Orman Bakanlığının arıcılık desteklemeleri - Doğal ve güvenilir gıdalara yönelik tüketici talebinin artması - Dijital pazarlama ve sosyal medya kanallarının yaygınlaşması - Kümenin yakın çevresinde iyi bir pazarlama altyapısının bulunması ve Adana iline yakınlık
T	- Tüketicilerin düşük kaliteli ve ucuz bala yönelmesi - İklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle nektar kaynaklarının azalması - Tomarza ve Pınarbaşı'nda sık görülen ilkbahar geç donlarının verim kayıplarına yol açması - Bilinçsiz pestisit kullanımı nedeniyle arı florasının zarar görmesi - Nektar bulunmayan dönemlerde artan ek besleme maliyetleri - Arı nakliyesinde yaşanabilecek koloni kayıpları

7.2.3.5. Tedbirler

Arıcılık sektörü; temel ürünü olan balın yanı sıra balmumu, polen, propolis, arı sütü ve arı zehiri gibi yüksek katma değerli ürünlerin üretimine imkan sağlayan önemli bir tarımsal faaliyet alanıdır. Bu ürün çeşitliliği, sektörün yalnızca gıda üretimi ve gıda güvenliği açısından değil; aynı zamanda kozmetik, sağlık, ilaç ve fonksiyonel gıda sanayileri açısından da stratejik bir ham madde kaynağı niteliği taşıdığını göstermektedir. Özellikle tüketicilerin doğal ve fonksiyonel ürünlere yönelik taleplerinin artması, arıcılık ürünlerinin ekonomik değerini her geçen gün genişletmektedir.

Arıcılık; teknik bilgi ve becerilerin edinilmesinin görece kolay olması, düşük sermaye ile başlanabilmesi, arazi varlığına bağımlı olmaksızın gerçekleştirilebilmesi ve kısa sürede gelir elde etme imkanı sunması nedeniyle kırsal kalkınma açısından önemli bir üretim faaliyetidir. Tarımsal işletmelere ek gelir kaynağı oluşturmasının yanı sıra aile iş gücünün değerlendirilmesine katkı sağlayarak istihdam olanaklarını artırmaktadır.

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 Kümesinde arıcılık sektörünün rekabet gücünün artırılması, üretim kapasitesinin geliştirilmesi ve katma değerli üretimin yaygınlaştırılması amacıyla, Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında saha tespitleriyle uyumlu çeşitli tedbirlerin uygulanması planlanmaktadır. Bu doğrultuda, üreticilerin teknik kapasitelerinin artırılması ve sektördeki ekonomik fırsatlardan daha etkin yararlanılması amacıyla planlanan tedbirler aşağıda sunulmuştur.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

Üreticilere verilecek arı yetiştiriciliği eğitimi ile üreticilerin teknik bilgi eksikliklerinin giderilmesi, modern arıcılık uygulamalarına ilişkin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve üretim süreçlerinde verimlilik ile kalite standartlarının artırılması amaçlanmaktadır. Saha görüşmelerinde özellikle hassas gruplarda arıcılığa ilişkin teknik bilgi ve beceri düzeyinin yetersiz kaldığının belirtilmesi nedeniyle, eğitim faaliyetleri kapsamında bal üretiminin yanı sıra yüksek

katma değere sahip polen, arı sütü, propolis ve arı zehiri gibi ikincil arı ürünlerinin üretimi, hasadı, işlenmesi, muhafazası ve pazarlanmasına yönelik teknik bilgiler aktarılacaktır. Arı yetiştiriciliğinde önemli ekonomik kayıplara neden olan arı hastalık ve zararlıları ile mücadele konusunda üreticiler eğitilecek; ayrıca kolonilerin kış dönemini verimli geçirmesi ve doğada nektar bulunmayan dönemlerde artan besleme maliyetlerinin azaltılması amacıyla arıcıların kendi işletmelerinde kullanabilecekleri arı yemi ve arı keki hazırlama yöntemleri de eğitim programına dahil edilecektir. Eğitimler, Kayseri İli Arı Yetiştiricileri Birliği'nin iş birliği ve ortaklığında gerçekleştirilecektir.

Ayrıca üreticilerin başarılı modern arıcılık uygulamalarını yerinde gözlemleyerek bilgi ve deneyim kazanabilmesi amacıyla, iyi uygulamalar konusunda öncü olan üretici ve firmalara yönelik teknik inceleme gezisi düzenlenmesi planlanmıştır.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Gezginci arıcılığın yoğun emek gerektirmesi, zorlu çalışma koşulları içermesi, sermaye yetersizlikleri ve teknik bilgi eksiklikleri gibi faktörler genç nüfusun arıcılık sektörüne yönelimini olumsuz etkilemektedir. Saha görüşmelerinde özellikle arıcılıkla ilgilenmek istemelerine rağmen yeterli sermayeye sahip olmayan gençlerin, uygun destek ve teşvik mekanizmaları aracılığıyla sektöre kazandırılması gerektiği tespit edilmiştir. Bu nedenle gençlerin sektöre olan ilgisinin artırılması, girişimcilik kapasitelerinin geliştirilmesi ve üretim faaliyetlerine aktif katılımlarının teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Genç girişimcilerin sektöre dahil edilmesi yalnızca üretim kapasitesinin artırılmasına değil; yenilikçi uygulamaların yaygınlaşmasına, kırsal alanlarda istihdamın güçlendirilmesine ve arıcılık faaliyetlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliğine de katkı sunacaktır. Bu kapsamda; yetiştiricilik, üretim teknikleri ve örgütsel becerilere odaklanan bir eğitim faaliyetinin ardından, EKK-1 Kümesinde arıcılık konusundaki ekonomik girişimleri bu tedbir paketi çerçevesinde desteklenecektir.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Arıcılık sektöründe verimliliğin artırılması, iş gücü ihtiyacının azaltılması ve ürün kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla, EKK-1 kümesinde modern alet, ekipman ve makine kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik bireysel yatırımlar desteklenecektir. Söz konusu destekler, Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde gerçekleştirilen saha görüşmelerinde öne çıkan kovan, bal sağım makinesi, arıcı barınma ve sağım sonrası işleme ekipmanı yetersizliği gibi temel kısıtlarla doğrudan uyumlu olarak belirlenmiştir.

Modern Kovan Desteklemesi: Saha görüşmelerinde Tomarza, Sarız, Pınarbaşı ve Bünyan ilçelerinde küçük aile işletmelerinin koloni kapasitelerini artırmak ve yalnızca bal üretimine bağımlılık sorununun giderilmesi amacıyla, kümede polen tuzaklı modern kovan alımına yönelik bireysel yatırımlar desteklenecektir.

Arıcılık Alet Ekipman Paketi Desteklemesi: Kovan verimliliği ve ürün kalitesinin artırılması ile üretim yerlerinde hijyen koşullarının sağlanması amacıyla; bal süzme makinesi, bal dinlendirme kabı, bal sağım çadırı, invert şeker şurubu makinesi, arıcı fırçası, arıcı körüğü ve el demiri gibi malzemeler paket halinde desteklenecektir. Bu paket, saha

görüşmelerinde özellikle Bünyan ilçesinde öne çıkan bal dinlendirme kazanı ve sır alma tezgahı ile her dört ilçede belirtilen temel arıcılık alet-ekipman ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir.

Arıcılar için Taşınabilir Güneş Enerjisi Sistemleri Desteklemesi: Saha görüşmelerinde özellikle yaylalarda elektrik altyapısının bulunmadığının ve her dört ilçede güneş enerji sistemine ihtiyaç duyulduğunun belirtilmesi nedeniyle; buzdolabı ve diğer elektrikli üretim araçlarını çalıştıracak kapasitede, güneş enerjisinden elektrik üreten taşınabilir üniteler hibe programı kapsamına alınacaktır.

Bal Sağım Makinesi Desteklemesi: Üreticilerin bal hasadını hijyenik, hızlı ve verimli şekilde gerçekleştirmesini sağlamak, iş gücü kayıplarını azaltmak ve ürün kalitesini artırmak amacıyla; saha görüşmelerinde Tomarza ve Sarız ilçelerinde manuel, Bünyan ilçesinde ise elektrikli bal sağım makinesi ihtiyacının öne çıkması dikkate alınarak küme içerisinde bal sağım makinası dağıtımı planlanmıştır.

Portatif Arıcı Barakası Desteklemesi: Arıcılık faaliyetlerinin daha düzenli ve güvenli yürütülebilmesine katkı sağlamak, balın depolama ve sağım faaliyetlerinin teknik şartlara uygun yürütülmesini temin etmek ve üreticilerin çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla; saha görüşmelerinde Tomarza, Pınarbaşı, Sarız ve Bünyan ilçelerinde öne çıkan portatif çadır ve arıcı barakası ihtiyacı dikkate alınarak küme içerisinde portatif arıcı barakası dağıtımı planlanmıştır.

7.2.3.6. Beklenen Çıktılar

KDAKP tedbirlerinin EKK-1 Kümesinde tam kapasiteyle uygulamaya geçmesi, bölgedeki geleneksel arıcılık faaliyetlerini teknoloji odaklı ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacaktır. İşletmelere entegre edilecek paslanmaz çelik modern bal sağım makineleri ve kapsamlı ekipman paketleri, hasat sürecindeki ürün ve zaman kayıplarını minimize ederken iş gücü verimliliğini en üst düzeye çıkaracaktır. Özellikle gezginci arıcılık yapan üreticilerin zorlu arazi şartlarındaki en büyük handikaplarından biri olan enerji ihtiyacı, taşınabilir Güneş Enerjisi Sistemleri (GES) üniteleri ile sürdürülebilir ve kesintisiz bir şekilde karşılanacaktır. Bu yenilikçi altyapı sayesinde kırsalda üretim maliyetleri önemli ölçüde düşecek ve işletmelerin karlılık oranları artacaktır. Eş zamanlı olarak sahaya sunulacak portatif arıcı barakaları, arıcıların arazi koşullarındaki barınma standartlarını yükseltirken; sağım sonrası işleme ekipmanlarının kullanımı, elde edilen balın Türk Gıda Kodeksi ve uluslararası gıda güvenliği standartlarına uygun, tam hijyenik koşullarda süzülüp muhafaza edilmesini sağlayarak ürünün pazar değerini maksimize edecektir.

Proje kapsamında sağlanacak boş kovan destekleri, bölgedeki dar sermayeli küçük aile işletmelerinin mevcut koloni varlıklarını doğrudan büyüterek üretim ölçeklerini genişletecektir. Bu destek yalnızca sayısal bir artış sağlamakla kalmayacak; modern kovanların sunduğu optimum havalandırma, izolasyon ve fiziki standartlar sayesinde koloni refahı yükselecek, kış kayıpları azalacak ve arıların hastalıklara karşı direnci artacaktır. Fiziksel kapasite artışının beşeri sermaye ile desteklenmesi amacıyla kurgulanan uygulamalı eğitimler ve iyi uygulama örneklerinin inceleneceği teknik geziler, üreticilerin geleneksel üretim alışkanlıklarını modern ve bilimsel metotlarla revize etmelerine olanak tanıyacaktır. Arı sağlığı yönetimi, doğru besleme teknikleri ve iklim değişikliğine uyum gibi konularda teknik kapasiteleri

gelişen üreticiler; kovan başına elde edilen bal ve balmumu rekoltesinde kayda değer artışlar yakalayacak, böylece EKK-1 Kümesinin arı ürünleri toplam üretim hacmi istikrarlı bir büyüme trendine girecektir.

Uygulanacak tedbirlerin sosyo ekonomik boyutu, tarımsal nüfusun yaşlanması ve kırsaldan kente göç gibi yapısal sorunların çözümünde stratejik bir rol üstlenmektedir. İlk yatırım maliyetlerinin yüksekliği ve finansal dar boğazlar nedeniyle üretime dahil olmakta tereddüt eden gençlerin, sağlanan bu entegre hibe ve teknoloji destekleri sayesinde sektöre katılımlarının önündeki engeller tamamen kaldırılacaktır. Gençlerin teknolojiye adaptasyon kabiliyetlerinin yüksek olması; GES üniteleri, modern sağım sistemleri ve yeni nesil ekipmanların sahada hızla benimsenip bir çarpan etkisi yaratmasını kolaylaştıracaktır. Genç nüfusun katma değerli ve yenilikçi üretim modelleriyle ekosisteme entegre edilmesi, yalnızca bölgesel hane halkı gelirlerini artırmakla kalmayacak; aynı zamanda arıcılık sektörünün demografik yapısını dinamik tutarak kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğine temel oluşturacaktır.

07.2.4

Öncelik 4: Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi

7.2.4. Öncelik 4: Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi

Kanatlı hayvan yetiştiriciliği günümüzde birçok bölgede birbirinden bağımsız olarak yerel kaynaklarla sürdürülebilirliği olan önemli bir yetiştiricilik alanıdır. Kanatlı hayvanlar kendi ekonomik sınıflarına göre etlik, ekolojik ve hobi amaçlı üretim potansiyeli ile ekonomik girdi ve istihdam altyapısı oluşturabilmektedir. Günümüz tüketici bilincinin yüksek olması sebebi gıda odaklı yetiştiricilikte biyogüvenlik, sağlık, ekoloji disiplinlerini benimseyen bir çerçevede üretim altyapısı benimsenmeye başlamıştır. Bu talepler doğrultusunda iyi tarım, organik tarım ve ekolojik çevre devamlılığı için olmazsa olmaz atık yönetimi ilkelerinin benimsenmesi ile gerek Dünyada gerekse ülkemizde günümüzde yeni ve daha sürdürülebilir bir üretim altyapısı benimsenmeye başlamıştır.

Dünya genelinde gerek ihracat potansiyeli gerekse üretimsel veriler çerçevesinde bakıldığında kanatlı sektörünün ciddi bir mali ekonomi yarattığı bilinmektedir. Ancak hane halkı yetiştiriciliği yönünden gerek Dünyada gerekse Türkiye’de sağlıklı istatistiki veriler bulunmamaktadır. Bu sebeple doğrudan kanatlı eti tüketim verileri baz alınarak ülkelerin genel kanatlı potansiyeli hakkında somut verilere ulaşmak mümkün olabilir. Tüketim bazlı sektöre bakıldığı zaman kanatlı sektörünün Dünyanın belli başlı devletlerinde yüksek tüketim değerlerine sahip olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’nin de gelişmekte olan potansiyel çerçevesinde bu potansiyelinin olduğu ancak Dünya kişi başı tüketim ortalamasının az farklar ile Dünya ortalamasının üzerinde seyrettiği ve bu potansiyelin hane halkı yetiştiriciliği ile desteklendiği zaman gelişmiş ülkelerin tüketim ortalamalarına yükseltilebileceği öngörülmektedir.

Tablo 111. Tarım ve Orman Bakanlığı Kümes Hayvancılığı Durum Tahmin Raporu Verileri (kg/yıl) (TOB, 2025)

Sıra	Ülke/Bölge	Değer	Sıra	Ülke/Bölge	Değer
1	İsrail	41,9	7	Arjantin	27,5
2	ABD	34,8	8	Yeni Zelanda	24,4
3	Peru	32,2	9	Suudi A.	24,1
4	Avustralya	30,9	10	Kanada	23,8
5	Malezya	30,1	11	Türkiye	11,6
6	Brezilya	29,3	12	Dünya	10,1

Türkiye’de halihazırda hane halkı yetiştiriciliğinin aktif olarak her daim kadın ve genç nüfus tarafından yürütüldüğü bilinmektedir (Şekeroğlu ve Sarıca, 2007). Türkiye’nin genel nüfusu dikkate alındığında bu veriler ışığında oldukça yüksek bir potansiyelinin olduğu ancak endüstriyel üretim ile bu potansiyelinden istenilen düzeyde yararlanamadığı görülmektedir. Hane halkı yetiştiriciliği halihazırda “köy tavukçuluğu” şeklinde kırsal bölgelerdeki halkın geçim kaynağı olarak sürdürülmektedir. Ancak ekonomik olarak katkısı kayıt dışı olarak devam etmektedir.

Türkiye’de hane halkı kanatlı yetiştiriciliğinin en büyük handikapı üretici birlikleriyle organizasyon eksiklikleri, pazarlama ve krediye ulaşım zorluğu olduğu bilinmektedir. Hane halkı kanatlı yetiştiriciliğinin devamlılığı için bu imkanların haneye sağlanması son derece önemli ve değerlidir.

Hane halkı kanatlı yetiştiriciliği ekolojik ve ekonomik açıdan da bölge için son derece büyük potansiyele sahiptir. Endüstriyel üretilere göre iş gücü ihtiyacı son derece azdır. Bu da personel giderleri bazında ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca personel sirkülasyonu da endüstriyel yetiştiricilikte biyogüvenlik riskini de artırdığı için ek biyogüvenlik tedbirleri bazında da son derece büyük maliyetler oluşturmaktadır. Ancak hane halkı yetiştiriciliğinde böyle bir maliyete gerek yoktur. Hane halkı yetiştiriciliğinde özellikle barınma giderleri yok denecek kadar azdır. Yerel malzemelerin yeniden değerlendirilmesi ile oluşturulan çoğunluğunu gezinti alanlarının oluşturduğu ve çoğunluğu el işçiliği barındıran barınaklar ile barınma sorunu zahmetsizce çözülmektedir.

Endüstriyel sistemde ise büyük maliyetli yüksek malzeme ve işçilik içeren barınakların sağlanması ve bu barınakların büyük çoğunluğunun gezinti alanı yerine toplu barınma mantığı ile tasarlanmış olması bu durumda hayvanın verimini artırma kaynaklı biyolojik sınırlarının zorlanması stres faktörü olarak ortaya çıkabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ayrıca endüstriyel yetiştiricilikte su sanitasyonu da ayrı ve önemli bir faktördür. Hane halkı yetiştiriciliğinde ise doğal su kaynaklarına erişim kolaylığı ve uygun sanitasyon koşuluyla; su kolay ulaşılabilir bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstriyel yetiştiricilikte en büyük gider kalemlerinden birisi yem temini ve yemin depolanmasıdır. Bu süreç son derece büyük maliyetler ve lojistik masraflarını beraberinde getirmektedir. Oysa hane halkı yetiştiriciliğinde bu durum tam bir yeniden dönüşüm ve atık kontrolü şeklinde yürümektedir. Evsel yemek artıkları ve kanatlıların doğal avcılık özellikleri ile neredeyse sıfır maliyetle idame ettirilebilir. Hane halkı yetiştiriciliğinin desteklenmesi hem biyolojik atık yönetimi hem de sürdürülebilirlik bazında son derece avantajlıdır. Böylece hane halkı kanatlı yetiştiriciliği sıfır atık bilincine de katkı sunmuş olacaktır.

Hane halkı yetiştiriciliğinde serbest gezinti ve biyolojik ihtiyaçlar karşılığında yem tüketimi olduğu için nispeten daha kaliteli bir biyolojik altyapı gereği daha iyi tekstürde, az yağlı, daha lezzetli et üretimi sağlanabilmektedir. Bu durum hane halkı yetiştiriciliğinde et kalitesi gerek tekstür gerekse düşük yağlı olması sebebi ile endüstriyel üretime göre bir diğer avantaj olarak görülmektedir. Endüstriyel üretimde hareketsizlik ve yüksek yem tüketimi gereği yağlı ve düşük tekstürlü et eldesi mevcuttur. Bu durum hane halkı yetiştiriciliğinde kanatlılara daha kolay adaptasyon ve hareket yeteneği sağlamaktadır. Bu durum hane halkı bazında da çevresel uyum ve maddi yönde faydalar sağlanmaktadır (Şekeroğlu ve Sarıca, 2007).

Türkiye’nin 2020-2025 yıllarında kanatlı eti üretimini ortalama %40 oranında artırdığı görülmektedir. 2020’den 2025 yılına kadar artış gösteren bir et üretim verisi vardır (TÜİK, 2020-2025). Bu sebeple sektörel olarak üretimin artmış olması beraberinde maliyetlerin daha uygun tutulabilmesi ve şirket karlılığının artırılabilmesi için tekelleşme riskini beraberinde getirebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu da ekonomik tablolara enflasyon artışı şeklinde yansıtılabilmektedir. Bu süreçte hem maliyetlerin daha ekonomik olması hem karlılığın optimize edilebilmesi için

alternatif bir üretim ve örgütlenme sistematığına ihtiyaç doğmaktadır. Bu da üretimin tabana yayılması, yerinde üretim ve beslenme altyapısının kurulabilmesine bağlıdır. Bu sistematik için en güzel ve en güvenli alternatif hane halkı yetiştiriciliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretimin tabana yayılması ile hane halkı yetiştiriciliği bir model olarak her sektöre öncülük edebilecek bir ekonomik girdi olarak sınıflandırılabilir. Bu sistemin sürdürülebilirliği için olmazsa olmaz en önemli unsur yerinde üretim sistemidir. Maliyetinin düşük olmasının yanı sıra kendi bölgesi içinde tüketim için düzgün planlamalar yapıldığında nakliye masrafları sebebiyle maliyet kalemlerinde önemli bir fayda sağlayacaktır.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)'nin yıllık tavuk eti ortalama kg fiyatı verilerine göre 2020-2025 yılları arasında fiyatlarda ortalama %650'lik bir artış gözlemlenmiştir. Üretimin yaklaşık ortalama %40 oranında artış gözlemlenen kanatlı etinde aynı dönemlerde %650'lik bir artışın gözlemlenmesi maliyet bazında zorlayıcı birçok faktörün oluştuğunun göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple endüstriyel yetiştiricilik koşullarının gün geçtikçe daha fazla maliyet yükü altına girdiği gözlemlenmektedir.

33154 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Ticari Etlik ve Yumurtacı Kanatlı İşletmelerinin Biyogüvenlik Kurallarına Dair Tebliğ" uyarınca 500 adet altındaki etçil amaçlı tavuk yetiştiriciliği yönünden herhangi bir ek biyogüvenlik önlemi zorunluluğu bulunmamaktadır. Buda hane halkı yetiştiriciliği için kanun nezdinde maliyet avantajı sağlamaktadır. Normal şartlarda ticari işletmeler için uygulanan biyogüvenlik kuralları son derece katı ve rutinde her işletme için uygulanması ağır ve ciddi prosedürler içeren birtakım uygulamalar içermektedir. Bu uygulamalar içme suyu sanitasyonu, dezenfeksiyonu ve depolanması yanı sıra birçok dış teması engelleyici ağır önlemler içermektedir. Ayrıca birçok iş akışının ve hareketin kaydının tutulması gibi rutin takip isteyen birçok uygulamayı da barındırmaktadır. Biyogüvenlik uygulamalarının bir diğer önemli yanı ise personel hijyeni, personel hareketleri ve kemirgen ve haşere mücadelesi konularını içermektedir. Bütün bu prosedürlerin ana amacı salgın hastalık, bulaş riski ve bu süreçlerin kontrolünün sağlanabilmesidir. Bu nedenle Türkiye'de bu işin ticari olarak yapılması en başta işçilik ve zaman gibi ek maliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

7.2.4.1. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan Ekonomik Kalkınma Kümesi içerisinde kanatlı hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri hane halkı kanatlı yetiştiriciliği bazında oldukça yaygındır. Ortalama mevcut hanelerin birçoğunda hane bazlı üretim mevcuttur. Bu sebeple bu bölgede verilecek olan bu tarz destekler hem maddi hem de kalkınma bazlı son derece büyük çaplı bir fayda sağlayacaktır. EKK-1'de toplam bazda yaklaşık 18.700 kişilik kadın ve 8.037 kişi 18-40 yaş nüfusu kapsayan toplam bazda da 12.297 haneye yerinde üretim ile ekonomik üretim imkanı verecektir. Ekonomik kalkınma kümesinde halihazırda Tarım Kredi Kooperatifleri yaygın bir örgütlenmeye sahiptir. Bu da lojistik altyapı yönünden bölgeye güçlü bir destek sağlamaktadır. Ayrıca Tomarza ilçesinde Avrupa emeklisi bir müteşebbis tarafından yaptırılmış bir kanatlı kesimhanesi bulunmaktadır. Ancak söz konusu tesis müteşebbis tarafından işletilmediği için atıl bir vaziyette kalmıştır.

Kayseri Valiliği tarafından desteklenen Kadın Girişimci Kooperatifleri oluşturulmuş olup halihazırda her ilçede ve özellikle kalkınma kümesinde aktif bir şekilde istiridye mantarı üreticiliği yapılarak gerek toptancılar gerekse perakendeciler gerekse bireysel satışlar ile nihai tüketiciye başarılı bir şekilde ulaştırılmaktadır. Hane halkı kanatlı yetiştiriciliğinde de aynı tarz kooperatif örgütlenmesinin kolayca sağlanabilmesi için son derece önemli ve başarılı bir örnektir.

Kayseri ticari ve endüstriyel kanatlı sektöründe potansiyel olarak güçlü bir yapıya sahiptir. Bu bazda hane bazlı gelirler ile bu durum desteklenirse şehir ekonomisi ve hane gelirleri de olumlu yönde etkilenecektir. Kayseri'nin ticari olarak yaklaşık 220.000 et tavuğu potansiyeli olduğu göz önünde bulundurulduğunda hane bazlı üretim ile bu sayı daha yükseltilebilir. Şehrin genel ticari hasılasında reel şekilde haneyi doğrudan kalkındıracak şekilde bir ekonomik büyüme elde edilebilecektir. Ayrıca bu ekonomik girdi sayesinde hane halkı eğitimi ve üretim bilincinin de gelişmesine katkıda bulunacaktır. Böylece kırsal kalkınma bazlı bir yaklaşım benimsenerek üretimin tabana yayılması kolaylaşacaktır. Bu sonucun daha sağlıklı ve sürdürülebilir olabilmesi için bölgedeki hane bazlı üretim, eğitim ve yayım faaliyetlerinin sürekliliği ile desteklenmelidir.

Tablo 112. EKK-1 Proje Alanı Ekonomik Kalkınma Kümesi Hane ve Nüfus Bilgileri (TÜİK, 2025) (adet)

İlçe	Hane Sayısı	Kadın Nüfus	18-40 Yaş Nüfus
Pınarbaşı	4.271	7.270	2.998
Sarız	2.478	2.727	1.070
Tomarza	3.232	5.233	2.222
Bünyan	2.316	3.470	1.747
Toplam	12.297	18.700	8.037

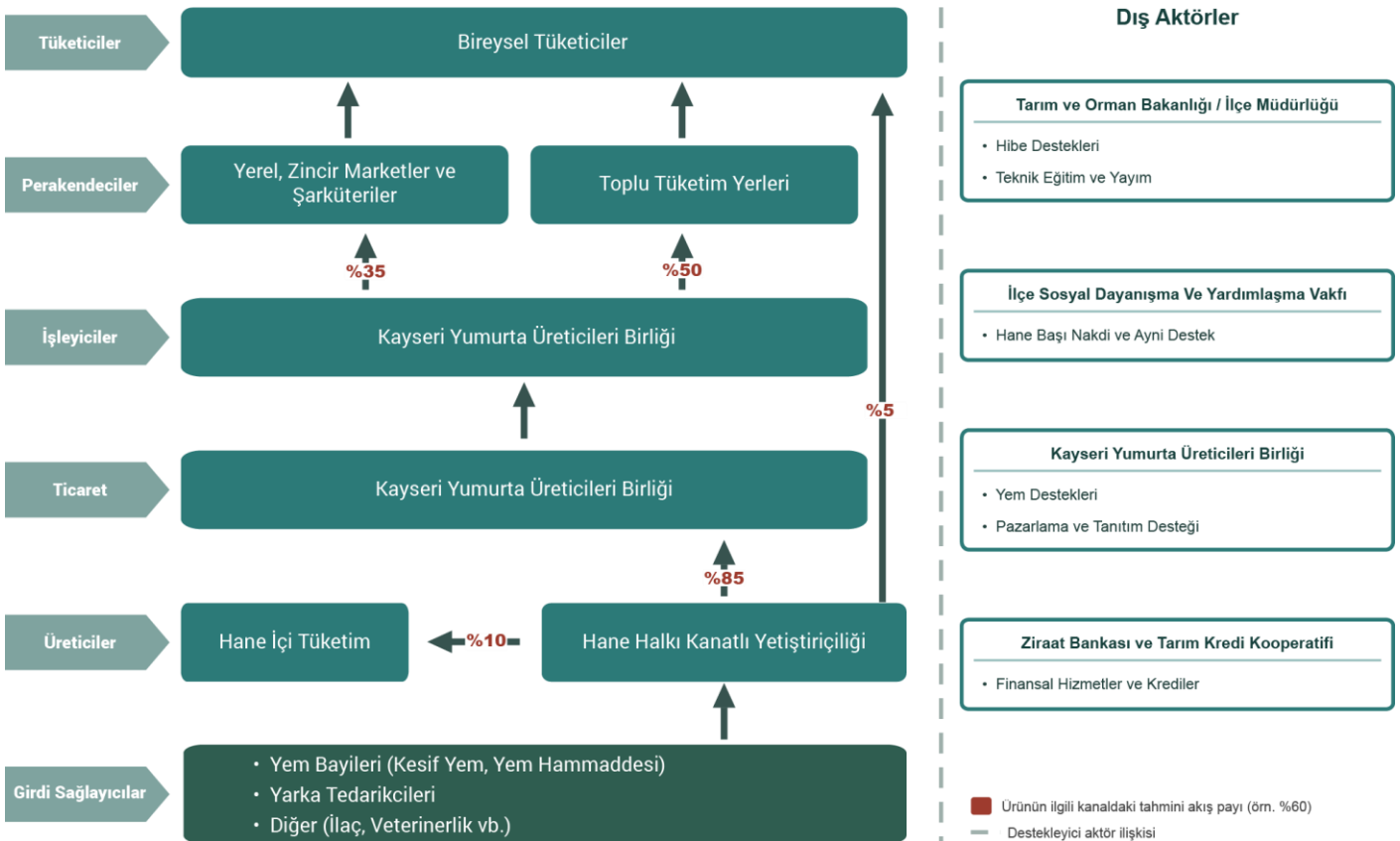
Tablo 113. Kayseri İli Ticari Kanatlı Hayvan Verileri (TÜİK, 2025)

Kümes Hayvan Varlığı	Adet
Yumurta Tavuğu	3.756.072
Et Tavuğu	220.000
Toplam	3.976.072

7.2.4.2. Değer Zinciri Analizi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1'de üretilen kanatlı ürünlerine ait değer zinciri, bu değer zincirinde yer alan temel aktörler ve üstlendikleri roller analiz edilerek zincirin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş; etkinliğin artırılması amacıyla iyileştirme gerektiren aşamalar ortaya konulmuştur.

Bu ürünlerin büyük bir çoğunluğu hane halkı kanatlı yetiştiriciliği yapanlar tarafından mevcut bölgede satılabilir. Ancak daha fazla ticari pazar için Kayseri Yumurta Üreticileri Birliği ile iş birliği kurularak bu model desteklenmelidir. Ayrıca üretimin hem daha kaliteli hem daha bilinçli devam ettirilebilmesi için mutlak suretle eğitim ve yayım faaliyetlerinin belirli bir disiplin ile sürdürülmesi şarttır. Özellikle kanatlı eti olarak mutlak suretle Kayseri'de Kamu-STK disiplini şeklinde kurulması planlanan kanatlı kesimhanesi ile iş birliği içerisinde olmalıdırlar. Aksi halde hane halkı kanatlı yetiştiriciliği ile üretilen etin ticarileştirilmesi mümkün değildir.



Şekil 18. EKK-1 Kanatlı Etlik Değer Zinciri

Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Değer Zincirindeki Aktörler ve Roller

Girdi Sağlayıcılar

Değer zincirinin hem biyogüvenlik hem de ticari olarak en önemli aşamasını canlı civciv tedariki oluşturmaktadır. Bununla birlikte barınak için kullanılacak olan kapalı alan için üretilecek çözümler (çadır, tel kafes vb.) en önemli ve temel unsurlardandır. Buna ek olarak kurulacak barınakların kurulumu ve kullanımı içinde ayrıca destek alınması gerekmektedir. Ayrıca genel olarak kullanılacak olan yem ya da buna benzer katkı maddelerinin tedariki de ayrı bir önem arz etmektedir. Oluşabilecek hastalıkların çözümü ya da koruyucu hekimlik uygulamaları dahilinde yapılacak olan aşılar ve bunların tedariki de bu sürecin en önemli bileşenleridir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1’de bu ihtiyaçları karşılayacak yeterli veteriner kliniği mevcuttur. Ayrıca temel kurulum malzemeleri için Kayseri merkezde birçok toptancı ve perakendeci bulunmaktadır. Buna ek olarak yem tedariki için Kayseri merkezde yeteri kadar yem fabrikası mevcuttur. Bu şekilde toptan yem eldesi hem maliyet hem de lojistik masrafları açısından da son derece büyük avantajlar barındırmaktadır. Ayrıca Kayseri Yumurta Üreticileri Birliğinin gerek civciv tedariki gerekse lojistik destek sağlama noktasında yeterli altyapısı mevcuttur. Bunun yanı sıra, Birlik bünyesinde yeterli bilgi ve tecrübeye sahip yetişmiş personel de mevcuttur. Bütün bu faktörler değerlendirildiğinde girdi temini konusunda EKK-1 ciddi bir avantaja sahiptir.

Üreticiler

Üreticilerin ana çoğunluğu genç ve kadın olan hane halkıdır. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde üretici kesiminin en önemli özelliği kırsal nüfus içerisinde en hassas gelir düzeyine sahip kesimi temsil

etmesi kaynaklıdır. Ayrıca bu bölgelerin özellikle şehir merkezine uzaklıklarının fazla olması sebebi ile profesyonel iş gücüne katkıları yok denecek kadar azdır. Ancak özellikle hanede iş üretme kapasitesi en yüksek ve en dinamik kesimdir. Bu yetiştirici grubunun desteklenmesi kırsal kalkınma ve süreklilik bazında en önemli faydayı sağlayacak olan kesimdir. Bu hane halkı seyahat ve ticari ilişkiler bakımından en dezavantajlı kesim olması sebebiyle özellikle kanatlıların bakımı için günlük olarak emek verebilecek ve zaman ayırabilecek niteliktedirler. Bu kesimin yetiştirdiği hayvanlarını ticari olarak pazarlama yetenekleri de yoktur. Bu sebeple mutlak suretle bu basamakta birliklerden göreceği destek ve lojistik katkılar zincirin en önemli halkasını oluşturacaktır. Çünkü kanatlı etinin ticari bir potansiyele döndürülememesinde en önemli ve kilit nokta budur. Bu nokta çözüldüğü zaman her hane için yerinde emek harcanarak yetiştirilen kanatlılar ekonomik bir değere dönüşerek et üretimini destekleyecek bir zincirin parçası olabilecektir. Aksi halde hane halkının üretse bile pazar ve ticari potansiyel oluşturamaması kaynaklı ekonomik girdilerde kayıplar yaşanacaktır. Bu sebeple her hanenin bu gibi durumları değerlendirebilmesi için özellikle lojistik destek son derece önemlidir.

Hane halkı yetiştiriciliği modeliyle; hem en doğal hem de en sağlıklı hali ile kanatlı eti hızlı bir sirkülasyon ile pazara sürülebilir. Bu da özellikle işçilik maliyetleri kaynaklı maliyeti düşüreceği için gıda enflasyonu bazında da ekonomik göstergelere katkı sağlayacaktır. Hem kırsalda üretimin desteklenmesi hem bölgesel üretim bölgesel tüketim zincirinin muntazam bir biçimde kurulabilmesi için bu hane halkının eğitim ve tecrübe yönünden de desteklenmesi sürekliliğin sağlanması yönünden de son derece önemlidir. Hane halkı yetiştiriciliğinin en önemli ve daimi basamağı mutlak suretle eğitim olmalıdır. Bunun için gerekli ortam, materyal ve yayım faaliyetleri de daimi olarak desteklenmelidir.

Ticaret

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile üretilen kanatlılar Kayseri’de Kamu-STK disiplini şeklinde kurulması planlanan kanatlı kesimhanesinde kesildikten sonra elde edilen etlerin kesimden sonra marketler ve Kayseri Yumurta Üreticileri Birliği aracılığıyla ticari pazarlara girişi sağlanacaktır. Bu konuda tüketici kooperatifleriyle de iş birlikleri kurularak doğal ve organik ürünlerin tanıtımı, pazarlanması ve pazarın genişletilmesi sağlanarak hane halkı yetiştiriciliği katma değerinin sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

İşleyiciler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile üretilen ürünlerin kesimi ve parçalanması Kayseri’de Kamu-STK disiplini şeklinde kurulması planlanan kanatlı kesimhanesinde gerçekleştirilecektir. Kanatlı etlerinin ticarileşebilmesi için Kayseri ili gerek lojistik gerek dağıtım gerekse teknik donanımı olması açısından bir merkez konumundadır.

Toptancılar ve Dağıtıcılar

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile üretilen kanatlılar Kayseri merkezde kesimlerinden sonra gerek toptan gerekse perakende şekilde dağıtımı sağlanacaktır. Bu süreçte hem Kayseri Yumurta Üreticileri Birliği hem tüketici kooperatifleri ile yapılacak iş birlikleri etkin roller oynayacaktır.

Perakendeciler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile üretilen kanatlılardan elde edilen etler kanatlı birliği ve tüketim kooperatiflerinden toptan şekilde perakendeci marketlere, tüccarlara ve gerek kamu gerekse özel sektör yemekhanelerinde hızlı ve pratik bir şekilde tüketimi için aktarılacaktır. Bu süreçte ürünlerin tanıtımı ve son tüketiciye ulaşması için gerekli kolaylaştırıcı iş birlikleri sağlanarak ürünlerin daha ön planda tutulması ve satışının teşviki sağlanacaktır.

Tüketiciler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile üretilen kanatlılardan elde edilen etlerin ana tüketicisine perakende satış ile ulaştırılması planlanmıştır. Ancak sürdürülebilirlik açısından süreç içerisinde kamu ve özel sektör yemekhanelerinde, özellikle okul yemekhanelerinde toplu satış yolu ile günlük bazda daha hızlı ve taze tüketimi için gerekli iş birlikleri yapılacaktır. Böylece perakende satışa göre daha hızlı ve toplu bir şekilde etlerin tüketilmesi planlanmaktadır. Halihazırda bireysel tüketici “köy tavukçuluğu” şeklinde üretilen tavukları kontrolsüz şekilde tüketmektedir. Ayrıca bu şekilde kayıt dışı bir gıda üretimi ve pazarlaması oluşmaktadır. Hane halkı yetiştiriciliği yöntemi ile son tüketici daha güvenli ve kontrollü bir şekilde “köy tavuğu geleneği” ile yetiştirilen tavuklara ulaşım sağlayabileceği gibi hem de bu sistem tamamen kayıt altına alınabilecektir. Ayrıca mevcut sistemde “köy tavukçuluğu” yapan müteşebbislerin daha iyi şartlarda daha kontrollü ve mevcut kapasitesinden daha yüksek kapasitelerle üreticilik yapabilmesi sağlanacaktır. Bu da tüketicinin daha güvenli gıdaya ulaşmasını sağlayacaktır.

Dış Aktörler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği başta Tarım ve Orman Bakanlığı olmak üzere Kaymakamlık Sosyal Yardımlaşma, Büyükşehir Belediyesi ve Yerel Yönetimler tarafından idari bazda desteklenecektir. Kayseri Yumurta Üreticileri Birliği (YUMBİR) tarafından yetiştiricilik, lojistik, yem tedariki yönünden desteklenecektir. Ayrıca Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifi üretim sürecinde doğrudan yer almamakla birlikte üreticiye gerek mali gerekse pazar desteği sağlayarak üretim sürekliliğinin sağlanabilmesine katkı sunacaklardır.

7.2.4.3. Üretim Maliyetleri ve Üretici Fiyatları

2026 yılı için asgari şartlarda 300 civcivlik örnek bir küme kurma maliyeti aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır. Yapılan piyasa araştırması neticesinde ortaya çıkan ortalama maliyetler ihtiyaç olan ekipmanlar ve kesim süreci için dönemsel olarak hesaplanmıştır.

Tablo 114. 300 Cıvcivlik İlk Kurulum Maliyeti Dahil Dönemsel Maliyet Tablosu

Maliyet Unsuru	Birim Fiyatı (TL)	Birim (TL)	Toplam (TL)
Cıvciv (adet)	30	300	9.000
Nakliye	3.000	1	3.000
Barınma (Çadır)	100.000	1	100.000

Maliyet Unsuru	Birim Fiyatı (TL)	Birim (TL)	Toplam (TL)
Elektrik, su, yakıt, ısınma	25.000	1	25.000
Beklenmeyen Giderler (%10)			13.700
Toplam			150.700

7.2.4.4. Üretim ve Pazarlama Kısıtları ve Fırsatları

EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliğine ilişkin GZFT analizi aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesi hane halkı yetiştiriciliği açısından son derece verimli bir ekocoğrafyaya sahiptir. Bu bölgenin en önemli özelliği hanenin erkeğinin gurbetçi olarak dış şehirlerde bulunmasıdır. Bu süreçte evin bütün iş, işleyiş ve üretimsel faaliyetlerini evin kadını ve genç nüfus tarafından sağlanmaktadır. Bu durum üretimsel olarak hane halkı yetiştiriciliği ve aile ekonomisine yerinde üretimle destek sağlanması yönünden son derece önemlidir. Bu sürecin en kısıtlayıcı tarafı hane halkının genel olarak evinden ayrılamaması ve dış ilişkilerde son derece kısıtlı olmasıdır. Bu sebeple aslında sosyal olarak dezavantaj olarak görünen bu durum üretim açısından önemli bir avantajdır. Hane halkı yetiştiriciliği aslında bu tarz sosyokültürel durumdaki aileler için son derece uygun ve ekonomik katkısı açısından da bağımsız ve alternatif bir kazanç kapısı açılması bakımından son derece değerlidir. Bu yetiştiricilik çeşidi özellikle endüstriyel üreticilik piyasasının tekelleşmesinin önlenmesi açısından da çok stratejik bir öneme sahiptir. Bu sayede alternatif ve birbirinden bağımsız bir üretici kesimi oluşturularak piyasanın kendi serbest piyasa koşullarında ilerlemesi güvence altına alınmış olacaktır. Bu da gerek arz alternatifinin oluşturulabilmesi gerekse talep dengesinin sağlanabilmesi açısından son derece kıymetlidir. Bir diğer avantajı ise üretimin, iş gücüne katılımı pasif bir kesimine yaptırılması sayesinde işsizlik ve gayri safi milli hasılanın desteklenmesi sağlanacaktır. Ayrıca yöredeki insanların, hane halkı yetiştiriciliği yönünden üretim konusunda yerleşik bir tecrübesinin olması da sürecin hem verimliliğini hem de sürdürülebilirliğini destekleyici bir unsurdur. Ayrıca köy hayatının gereklilikleri olarak hane halkı yetiştiriciliği mali yönden de son derece avantajlıdır. Gerek artık yemeklerin yem olarak kullanılabilmesi gerekse serbest şekilde kanatlıların kendi avlanma içgüdülerine göre kendi yemini bulabilmesi bakımından coğrafyanın uygunluğu bu sürecin verimliliğini artırmaktadır. Bu sayede yem ve yem katkılarına son derece sınırlı bir şekilde ihtiyaç duyulacaktır. Buda maliyet açısından ekstra bir katkı sunacaktır. Yem yönünden maliyete bindirilen her yük, devamlı olması yönünden, diğer kalemlerden daha büyük maliyet oluşturmaktadır. Çünkü yemdeki her türlü maliyet süreklilik arz edeceği için uzun vadede sürdürülebilirliğe darbe vuracaktır. Ayrıca yem fiyatlarında oluşacak her türlü dalgalanma yetiştiriciliğin önünde duran en büyük risktir. Bu sebeple hane halkı yetiştiriciliğinde aslında en büyük ve riskli gider kalemi olan yemin oluşturacağı riskleri minimize ederken piyasada yem vb. girdilerden etkilenen son tüketicinin alım gücünün korunmasına da katkı sunacaktır. Endüstriyel yetiştiricilik ise yem vb. maliyet dalgalanmalarında adeta savunmasızdır. Bu yüzden buradaki maliyetlerdeki tüm külfet son tüketiciye yansıtılmaktadır. Bu durumun da makro ekonomide en olumsuz çıktısı gıda enflasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple hane halkı yetiştiriciliğinin desteklenmesi aslında piyasanın yem maliyetlerini domine etme yeteneğini de yok edebilecek önemli bir gıda arzı alternatifidir. Tüketim bazında da toplu tüketim hizmeti veren özel ya da kamu kurumları ile anlaşmalar yapıldığı takdirde olası sirkülasyon hızının artırılabilmesi göz önüne alındığında üretimin mali kazanca dönüşümü de ciddi oranda hızlanacak ve pratikleşecektir. Uzun vadede bu sürecin başarılı şekilde yürütülmesiyle daha çok hane ve daha çok insana kazanç kapısı olabilecek bir model oluşturulmuş olacaktır. Bunun reel sektör tarafından fark edilmesi

durumunda da iştirak şeklinde bu üretimin model olarak kullanılabileceği ve firmaların üzerindeki maliyet ve işçilik yükünü oldukça düşürebileceği farklı bir modele de evrilebilir.

Tablo 115. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- EKK-1 kümesinin hane halkı kanatlı yetiştiriciliğine elverişli, verimli ekocoğrafyaya sahip olması - Yöre halkının kanatlı yetiştiriciliğinde yerleşik üretim tecrübesinin bulunması; bu durumun hem verimliliği hem sürdürülebilirliği desteklemesi - Kanatlıların serbest dolaşım ve avlanma içgüdüleriyle kendi yemini bulabilmesi sayesinde yem ve yem katkısına sınırlı ihtiyaç duyulması, dolayısıyla düşük girdi maliyeti - Hanedeki artık gıdaların yem olarak değerlendirilebilmesi ve bunun maliyete ek katkı sunması - Hanenin kadın ve genç nüfusunun üretime kesintisiz zaman ayırabilen iş gücü yapısı oluşturması - İş gücüne katılımı görece pasif kalan nüfus kesiminin üretimle ekonomiye kazandırılması; bunun istihdama ve gayrisafi katma değere katkısı - Pazara çıkışı kolaylaştıracak örgütlenme (birlik/kooperatif) yapısının başlangıç için yeterli olması
Z	- Hanelerin dış ilişkilerinde ve pazarlama kanallarına erişiminde kısıtlı olması - Üretimin dağınık ve bireysel yapıda yürütülmesi nedeniyle ölçek ekonomisinin oluşamaması - Kurumsal ve toplu alıcı ağına doğrudan erişimin bulunmaması - Hanenin erkeğinin gurbette olması sebebiyle ağır iş gücü gerektiren operasyonlarda yapısal sınırlılık

Tablo 116. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	- Endüstriyel üretimin tekelleşmesine karşı alternatif ve birbirinden bağımsız bir üretici kesimi oluşturma potansiyeli; bu sayede serbest piyasa koşullarının güçlendirilmesi - Toplu tüketim hizmeti veren kamu ve özel kurumlarla tedarik anlaşmaları yapılarak ürün sirkülasyon hızının ve mali kazanca dönüşümün artırılması - Üretimin başarısının reel sektöre fark edilmesi halinde iştirak modeline evrilmesi; firmaların maliyet ve işçilik yükünü düşürecek bir yapıya dönüşmesi - Arz çeşitliliği ve talep dengesine katkı sağlayarak piyasada alternatif gıda arzı oluşturulması - Sürecin başarıyla yürütülmesi halinde daha çok hane ve daha çok insana kazanç kapısı açan ölçeklenebilir bir modelin kurulması
T	- Yem fiyatlarındaki dalgalanmaların, sürekli gider kalemi olması nedeniyle üretim maliyetini ve uzun vadeli sürdürülebilirliği baskılaması - Endüstriyel üreticilerin piyasaya hakimiyeti ve yem maliyetlerini domine etme gücü - Girdi maliyetlerinin son tüketiciye yansması sonucu ortaya çıkan gıda enflasyonu baskısı - Pazara erişimde araçlara bağımlılık riski

7.2.4.5. Tedbirler

Kümelenmeyi Destekleyen Altyapı Yatırımları

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliğinin en stratejik aşaması olan yetiştirilen kanatlıların kesiminin yapılmasıdır. Kayseri genelinde kanatlı kesimhanesi bulunmadığı için Kayseri Yumurta Üreticileri Birliği (YUMBİR) aracılığı ile Özalde Paylaşılan Altyapı Yatırımları sağlanarak kesimhane kurulması ve bu ihtiyacın giderilmesi planlanmaktadır. Bu şekilde kurulacak altyapısal işlemler sürecin en önemli basamağını oluşturmaktadır.

Çiftçilerin Beceri ve Organizasyonu

EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği ile hali hazırda üretim yapan mevcut yetiştiricilerin eğitiminin sağlanması birinci öncelik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca mevcut şartları uygun olmayanlar için kümes ekipmanları ve yapısal destekler ile mevcut kümes sisteminin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Mevcut yetiştiricilerden ekipman ve barınma yönünden durumu yeterli olanların da kapasitelerinin artırımı ve verimliliklerinin artırımı için destek sağlanması planlanmaktadır. Bu süreçte asıl hedef genç nüfusun özellikle yetiştiricilik eğitimleri ve uygulamaları yönünden tecrübe kazanmaları için çeşitli periyodlarla demonstrasyonların yapılması düşünülmektedir. Bütün bunlara ek olarak örnek uygulamalar ve tekniklerin yerinde gösterilebilmesi için teknik geziler düzenlenmesi planlanmaktadır.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Hane halkı yetiştiriciliğinin, yerinde üretim yerinde tüketim sistemi şeklinde kurgulanması sebebi ile özellikle genç nesil için hızlı sermaye dönüşümü sağlayabilecek bir yöntemdir. Genç neslin özellikle eğitim, tecrübe eksikliklerinin desteklenmesi ve iş hayatına katılabilmesi için önemli fırsatlar sunacaktır. Sağlanacak destekler ve tecrübe paylaşımları ile gençlerin hayata atılmalarını teşvik etmek ve kırsal istihdama katkıda bulunabilmek adına büyük katkılar sunacaktır. Bu kapsamda; yetiştiricilik, üretim teknikleri ve örgütsel becerilere odaklanan bir eğitim faaliyetinin ardından, EKK-1 Kümesinde kanatlı hayvan yetiştiriciliği konusundaki ekonomik girişimleri bu tedbir paketi çerçevesinde desteklenecektir.

Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği kapsamında mevcut barınak durumu iyi olmayan ya da kapasite artırmak için hane halkının desteklenerek eksik ya da eskiyen ekipmanlarının sağlanması ve özellikle barınak ekipmanları (su, yemlik vb.) yönünden bu desteğin verilmesi planlanmaktadır. Ayrıca bu süreç içerisinde eğitimsel materyallerinde sağlanması bu kapsamda değerlendirilmiştir.

7.2.4.6. Beklenen Çıktılar

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini kapsayan EKK-1 kümesinde hane halkı yetiştiriciliği teşvik edildiği takdirde yerinde üretim ve yerinde tüketim kültürü yaygınlaştırılarak daha büyük kitlelerin bu modele teşviki sağlandığı takdirde hem endüstriyel yetiştiricilerin piyasa üzerindeki baskısını azaltan bir alternatif yol oluşturulmuş olacaktır. Gıda arzı güvenliği art niyetle domine edilemez hale getirilecektir. Bunun sonucunda özellikle üretimin tabana yayılması ile kırsal kesime doğrudan olarak hitap edecek ve doğrudan olarak bu kesimin ekonomik gücünü artıracak sürdürülebilir bir ekosistem kurulmuş olacaktır. Ayrıca bu süreçte uygulanacak olan eğitim ve yayım faaliyetleri kapsamında halkın bilinçlenmesi ve farkındalığının artması yönünde de sekonder katkılar sağlayacaktır. Ayrıca artan nüfusun beslenme

ihtiyacının karşılanması ve kaliteli protein kaynaklarının artırılabilmesi içinde artan bir üretim skalasının oluşturulması açısından son derece büyük katkı sunacaktır. Ayrıca coğrafi olarak da bölgenin katma değer üretmesi için alternatif bir model olarak değerlendirilebilir.

Yerinde üretim kültürünün yaygınlaşmasının en büyük faydası kırsal kalkınmanın yerinde sağlanması ve göç oranlarının makul seviyelerde tutulmasına yardımcı olacaktır. Bu sayede maddi imkansızlıklardan dolayı zorunlu olarak yerleşim yerlerini terk eden nüfusun bu mağduriyetinin çözümüne katkı sunulacaktır. Kadın ve genç nüfusunda bağımsız bir kazanç eldesi sağlanarak ekonomik bağımsızlık elde etmelerine katkı sunulacaktır. Ayrıca işçilik maliyetleri kaynaklı maliyeti düşüreceği için gıda enflasyonu bazında da makro ekonomik göstergelere katkı sağlayacaktır.

Bu sürecin tamamında, hane halkının hem kanatlı birlikleri hem tüketici kooperatifleri ile iş birlikleri güçlendirilmesi hedeflenirken kırsaldaki pasif bir nüfusun aktif iş hayatı ile temas etmesine katkı sunacaktır. Ayrıca bu süreçte üreticiden dağıtıcıya ve son tüketiciye kadar oluşan bu yolun daha verimli hale getirilmesiyle ve bu iş birliklerinin güçlenmesiyle nihai tüketicinin daha taze gıdaya daha ucuza buluşması hedeflenmiş olacaktır. Böylece “köy tavukçuluğu” yetiştiriciliğindeki kontrolsüz üretim, hane halkı yetiştiriciliği ile artık kayıtlı, kontrollü ve daha sürdürülebilir bir şekilde çağın gereksinimlerine göre kurgulanarak hayata geçirilecektir. Bunun sonucunda ekonomik olarak da kayıt dışı bir ekonomik girdi kayıt altına alınarak hem gıda hem de ekonomideki önemli bir eksikliği tamamlayacaktır.

07.3

STRATEJİK AMAÇ-3

Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

7.3. STRATEJİK AMAÇ-3 Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

Bölümü

Dünya ölçeğinde ivme kazanan küresel entegrasyon süreçleri, uluslar arasındaki sosyoekonomik gelişmişlik makasını daha görünür hale getirmiştir. Gelişmiş ekonomiler, ellerinde bulundurdıkları finansal ve politik enstrümanlar sayesinde yüksek refah standartlarına ulaşırken, kendi içlerindeki bölgesel eşitsizlikleri de belirli ölçüde optimize etmeyi başarmışlardır. Buna karşın coğrafi alanlar arasındaki kalkınma adaletsizliği, gelişmekte olan ve az gelişmiş devletlerin en kronik yapısal sorunu olmaya devam ettiği gibi, gelişmiş ülkelerin de tamamen aşamadığı bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Nitekim küreselleşmenin tetiklediği makroekonomik, teknolojik, hukuki ve sosyo-kültürel dönüşümler, tüm ülkeleri mevcut kalkınma paradigmalarını dinamik bir şekilde revize etmeye mecbur bırakmıştır. Bu yeni konjonktürde, kırsal bölgelerin topyekün kalkınmasında geleneksel tarımsal faaliyetlerin yanı sıra kırsal turizm de stratejik bir büyüme alanı olarak kabul görmeye başlamıştır. Günümüzde kırsal alanlardaki azalan ekonomik etkinlikler, tarım sektörünün içerisinde bulunduğu yeniden yapılanma süreci, kırsal sanayinin küçülmesi ve kırsal alanın kente göç vererek nüfusunun azalması gibi nedenlerle birçok Batı ülkesinde turizm; kırsal alanların ekonomik ve sosyal yönden yeniden yapılandırılması için alternatif bir kalkınma stratejisi olarak değerlendirilmektedir (Aydın, 2012).

Kırsal turizm; çiftlik turizmi, yeşil turizm veya yayla turizmi gibi farklı adlarla anılmakla birlikte; doğa tatillerini ve özellikle ekoturizm, alışveriş, kayak, bisikletli ve atlı doğa gezileri, macera, rafting, spor, termal turizm, avcılık ve balıkçılık ile sanat, tarih ve etnik yapıya endeksli faaliyetleri kapsayan bir turizm şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Çeken ve ark., 2007). Kırsal turizmin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi; ilgili yörenin tarihi, ekolojik, kültürel ve tarımsal potansiyelinin ne derece verimli yönetildiğiyle doğrudan ilişkilidir. Günümüz konjonktüründe turizm odaklı kırsal büyüme modelleri, yerel girişimcilerin ekosisteme katılımıyla işlevsellik kazanmakta ve geçimini topraktan sağlayan nüfus için kritik bir alternatif gelir kapısı aralamaktadır. Kırsal coğrafyalar; kendilerine has etnografik yapıları, geçmişleri, özgün kültürel kodları ve el değmemiş doğaları sayesinde turistler için özgün birer cazibe merkezi niteliğindedir. Tarihsel süreçte turizm, talep boyutuyla yalnızca elit bir azınlığın erişebildiği bir lüks iken; refah düzeyinin yükselmesi, iş hayatındaki yapısal reformlar, ulaşırmadaki teknolojik devrimler, iletişim ağlarının yaygınlaşması ve küresel eğitim seviyesinin artmasıyla kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Tüketici tercihlerindeki bu demokratikleşme ve dönüşüm; turizm endüstrisinde dağcılık, yayla, av, su sporları, kültür ve kırsal turizm gibi niş alternatif alanların doğmasını tetiklemiştir. Bilhassa endüstrileşmiş merkezlerde ve metropollerde yaşayan bireylerin, modern yaşamın getirdiği zihinsel ve fiziksel yorgunluğu doğaya dönüş yoluyla rehabilite etme arzusu, kırsal turizme yönelik talebi dinamik bir biçimde yukarı taşımaktadır.

Kırsal turizm; her mevsim yapılabilen, kentsel alanların ve endüstriyel merkezlerin dışındaki az nüfuslu coğrafyalarda, homojen kitle turizminin yarattığı sosyoekonomik ve çevresel tahribata alternatif olarak gelişen, sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma ve rekreasyon modelidir. Bu kavram, salt bir seyahat motivasyonu olmanın ötesinde; tarımsal faaliyetlerin gerilemesiyle yapısal dönüşüm yaşayan kırsal mekanların, kültürel ve doğal kaynaklarını ekonomik birer girdiye dönüştürme sürecini ifade etmektedir. Kırsal turizm; doğal habitat, yerel kültür ve tarımsal üretim süreçleriyle organik bir bağ kurmasının yanı sıra alternatif turizm disiplinleriyle de yüksek düzeyde entegrasyon kabiliyetine

sahiptir. Bu esnek yapısı sayesinde yerel, ulusal ve uluslararası ölçekteki çok paydaşlı projelerle muhtevası sürekli zenginleştirilen kırsal turizm, günümüzde küresel çapta bir destinasyon modeli haline gelmiştir. Bu durum, kent hayatından uzaklaşmak ve otantik deneyimler yaşamak isteyen geniş kitlelerin tatil tercihini kırsal coğrafyalara yönlendirmesinde dinamik bir rol oynamaktadır (Soykan, 1999).

Kırsal kalkınma ile kırsal turizm arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kırsal turizm, kırsal bölgelerde tarım dışı çeşitlendirmenin başarı sembolüdür (Soykan, 2006). Ayrıca kırsal kalkınmada öncü ve en önemli sektörlerden birisi kırsal turizmdir. Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği, turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir.

Ülkemizde turizm algısı ve yatırımları, uzun yıllardır büyük ölçüde "deniz-kum-güneş" üçlemesine endekslenmiş ve yaz aylarıyla sınırlandırılmıştır. Kuzey Ege'den Batı Akdeniz şeridine kadar uzanan kitle turizmi odaklı bu sahil şeridinde turizm sezonu ortalama 4 ile 8 ay arasında değişmektedir. Bu dar zaman diliminde kıyı bölgelerinde meydana gelen aşırı turist yoğunluğu; ciddi çevresel, altyapısal ve sosyoekonomik problemleri de beraberinde getirmektedir. Buna karşın, kıyı şeridinin hemen ardında yükselen iç bölgelerin dağları, yaylaları, ormanları, su kaynakları, kendine has tarımsal dokusu ve otantik kültürel mirası incelendiğinde; bu alanların yılın tamamına yayılabilen bir kırsal turizm potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kırsal turizm, sahil şeridinin arka planında konumlanarak deniz turizmini tamamlayıcı veya ondan bağımsız bir seçenek oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'deki turizm literatüründe ve uygulamalarında kırsal turizm olgusu, çoğunlukla yalnızca coğrafi bir sınır tanımlaması olan kırsal yerleşimlerle bağdaştırılmaktadır. Bu doğrusal algı nedeniyle; yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, ekoturizm ve doğa temelli açık hava sporları gibi bağımsız turizm disiplinleri, kırsal turizm kavramıyla eş anlamlı kabul edilmekte ve bu kavramın altında doğrudan eritilmektedir. Başka bir ifadeyle mekanın kırsal olması, o mekanda yapılan her türlü alternatif turizm faaliyetinin hatalı bir şekilde kırsal turizm olarak sınıflandırılmasına yol açmaktadır.

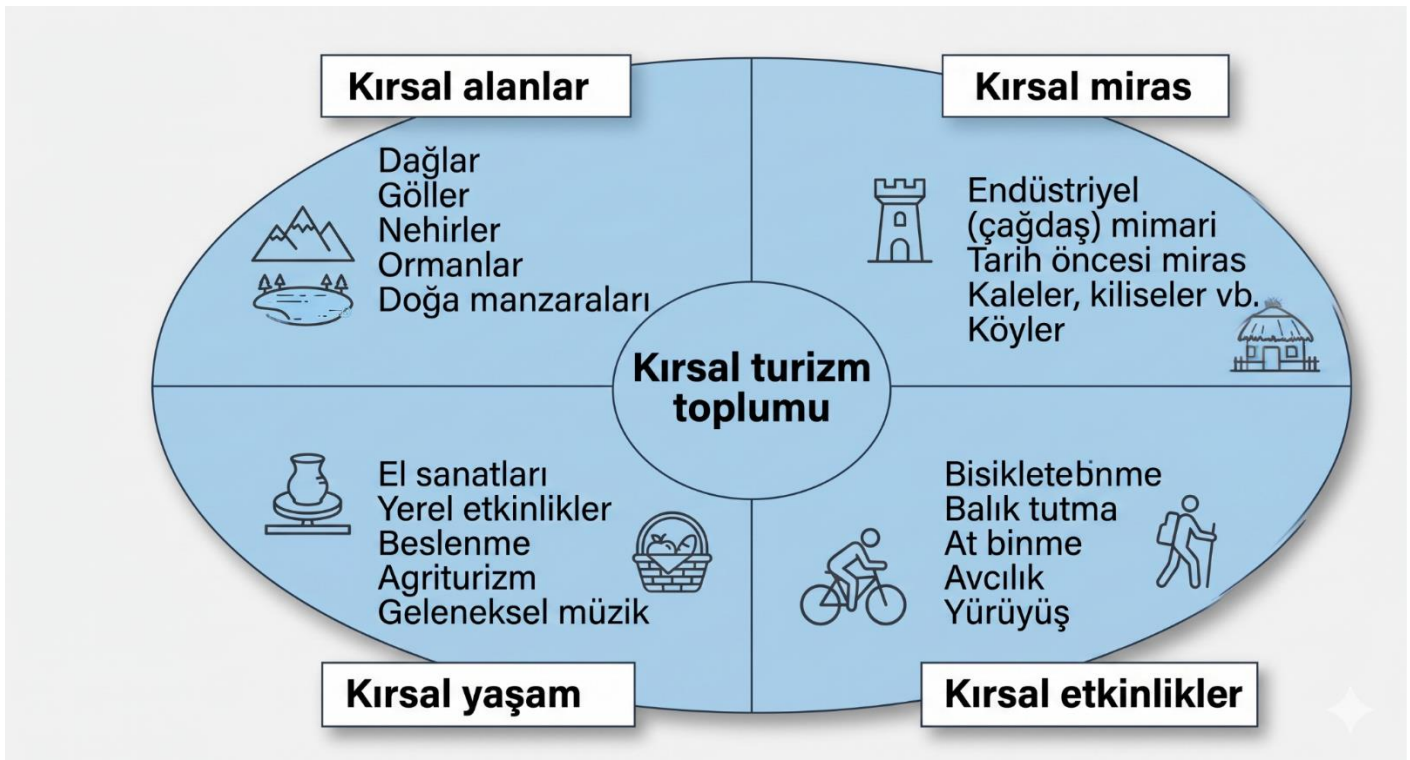
Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UN Tourism) ve Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) verilerine göre, uluslararası turizm sektörü küresel makroekonomik ve jeopolitik dalgalanmalara rağmen büyüme eğilimini sürdürmektedir. Veriler incelendiğinde; uluslararası turizm harcamalarının toplamda 1,9 trilyon dolara, yolcu taşımacılığı ücretleri de dahil edildiğinde toplam turizm ihracat gelirlerinin 2,2 trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. Sektörel bazda harcama eğilimleri incelendiğinde; turistlerin seyahat başına yaptıkları ortalama harcamalarda geçmiş dönemlere kıyasla belirgin bir artış yaşandığı ve bu durumun kitle turizminden ziyade alternatif, yüksek katma değerli turizm türlerine olan yönelimi desteklediği saptanmıştır (UN Tourism, 2024).

Dünya turizm literatürü incelendiğinde, uzmanlar tarafından kırsal turizmin çiftlik turizmi, köy turizmi, yayla turizmi, tarımsal turizm ve ekoturizm gibi farklı isimlerle anlatıldığı görülmektedir. Bunun nedeni, kırsal turizmin kapsamı hakkında ortak bir görüşe sahip olunmamasıdır (Esengün ve ark., 2001). Nitekim günümüzde sanayileşme hamleleri ve hızlı nüfus artışı, kent yaşamını her geçen gün daha da zorlaştırmaktadır. Şehir hayatının getirdiği gürültü, çevre kirliliği

ve yoğun kargaşadan uzaklaşmak isteyen bireyler; artık klasik deniz turizmi yerine dinlendirici ve sakin bir alternatif sunan kırsal turizme yönelmektedir.

Alternatif turizm türleri arasında en yüksek finansal hacme sahip segment doğa turizmidir. Küresel ölçekte gerçekleştirilen uluslararası seyahat ve harcamaların yaklaşık %28'ini doğa odaklı turizm faaliyetleri oluşturmaktadır. Ekonomik büyüklük açısından ele alındığında; milli park ziyaretleri, ekoturizm ve macera turları gibi faaliyetlerin doğrudan ve dolaylı ekonomik hacminin yıllık 600 milyar doları aştığı görülmektedir. Doğa turizmi harcamalarının alt kırılımları incelendiğinde; çevre dostu konaklama ve turları kapsayan ekoturizmin %43, dış mekan aktivitelerini içeren macera turizminin %37 ve doğal habitat gözlemciliğini kapsayan yaban hayatı turizminin %20 oranında pay aldığı tespit edilmiştir.

Kırsal turizm ve tarım turizmi, küresel turizm pastasından doğrudan %3,5-4 civarında bir pay olarak daha niş bir pazarı temsil etmektedir. Finansal değer olarak kırsal turizm harcamalarının küresel ölçekte 118,8 milyar dolarlık bir pazar büyüklüğüne ulaştığı; bu hacmin yaklaşık 81 milyar dolarlık kısmının doğrudan tarım ve çiftlik odaklı turizm faaliyetlerinden elde edildiği görülmektedir. Oransal payı düşük görünmekle birlikte, kırsal turizm harcamalarının yıllık büyüme hızının (%8,2) geleneksel kitle turizminin büyüme hızının yaklaşık iki katına ulaştığı raporda vurgulanmaktadır. Ayrıca kırsal turizm harcamalarının %70'e yakınının iç turizm hareketleriyle gerçekleştiği, bu harcamaların %41,7'sinin doğrudan kırsal alanlardaki konaklama ve yerel ürün tedarikine aktararak yerel kalkınmayı doğrudan desteklediği saptanmıştır (World Travel & Tourism Council [WTTC], 2024). Kırsal turizmin kavramsal çerçevesini netleştirmek adına, bu turizm türünü meydana getiren temel bileşenler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.



Şekil 19. Kırsal Turizm Kavramı (kırsal turizm bileşenleri) (Cabrinı 2004)

Kırsal turizm, kırsal ekonomi için değerli katkılarda bulunmaktadır. Çeşitliliğe imkan sağlamakla birlikte sosyal mirasın korunmasını desteklemektedir. Kırsal turizm, AB-15 ülkelerinde çoğu kırsal alanda, kıyı kesimlerinde ve dağlık alanlarda büyük bir iş gücü kaynağı oluşturmıştır. 1994-1999 dönemi boyunca kırsal turizm; çiftçiler için gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve tüm kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi başlığı altında AB Kırsal Kalkınma politikası kapsamında desteklenmiş; LEADER girişimi (LEADER I ve LEADER II), 1994 öncesi dönemde kırsal bölgelerde turizmin desteklenmesine olanak tanımıştır. Gündem 2000 iki bileşeni ortaya çıkarmıştır: birincisi Ortak Tarım Politikası, ikincisi Kırsal Kalkınma bileşenidir. Bütçe olarak OTP'ye ayrılan pay kırsal kalkınmaya ayrılan paydan yüksek olmakla birlikte, kırsal kalkınmanın toplam bütçeden aldığı pay giderek artmaktadır ve ilerleyen yıllarda da bu yönde bir eğilimin süreceğini öngörmek güç değildir. Gündem 2000'in en önemli amaçları arasında (Şerefoğlu, 2009); tarım ve ormancılık sektörünün güçlendirilmesi, kırsal alanlarda rekabetin artırılması ile çevrenin ve kırsal mirasın sürdürülmesi ve korunması gelmektedir.

Kırsal turizmi diğer turizm türlerinden ayıran özellikler söz konusudur. Bu özellikler incelendiğinde; kırsal turizm diğer turizm türleriyle ilişkilidir, doğal-tarihsel doku ön plandadır, geleneksellik ve yöreye özgülük değerlidir, yerellik belirleyicidir ve küçük yerleşim yerlerinde küçük birimler ön plandadır. Aynı zamanda sürdürülebilirlik hedefi açısından avantajlı; çevrenin ve geçmişin korunmasına hizmet eden bir turizm türüdür. Kırsal turizm hem bölge hem de ülke açısından çok önemlidir. Mevsim bağımsızlığı avantajına sahip olması, etkinlik ve faaliyetlerinin çeşitliliği ve herkese hitap edebilmesi yönüyle ayrıcalıklı bir turizm türüdür. Her bölge kırsal turizmi geliştirebilir; böylece bölgelerin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimine katkı sağlanarak bölgenin kültürel ve tarihsel unsurlarının değerinin korunması ve artırılması mümkün olmaktadır. Planlı bir kalkınma sürdürülebilirse kırsal turizm; kadının istihdamı, yerel halkta girişimcilik ruhunun ateşlenmesi, yerel ekonomilere girdi ve dinamizm kazandırması, ekonomik sektörleri harekete geçirmesi, bölge ve ülke düzeyinde kırsal kalkınmaya destek vermesi bakımından önemli bir güce sahiptir (Soykan, 2003).

Kırsal turizmin Türkiye için önemi ise (Soykan, 2003); her mevsim yapılabilen bir turizm türü olması, turizmin coğrafi dağılışıda denge unsuru olması, birçok turizm türüne entegre olabilmesi, rekreasyonel etkinliklerinin çok çeşitli ve özgün olması, turist profilinin farklılığı, doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunması, sürdürülebilir turizm anlayışına hizmet etmesi ve ülke tanıtımında önemli bir araç olması şeklinde sıralanabilir. Sonuç olarak kırsal turizm, bölgesel gelişme ve kırsal kalkınmanın motoru olarak çok önemli bir güce sahiptir.

Kırsal faaliyetlerin içselleştirilmesinde ve kültürel mirasın korunmasında en kritik aktör kadındır. Geleneksellik, hane içi üretim, el sanatları ve mutfak kültürü büyük ölçüde kadın emeğiyle ilişkilidir. Kırsal turizm gibi faaliyetler sayesinde kadının hane içindeki görünmeyen emeği sosyoekonomik bir kimlik kazanmakta; bu da kültürel mirasın ekonomik kazanç yoluyla sürdürülebilir kılınmasını sağlamaktadır. Kadın, yerel mirası koruyan ve dış Dünyaya pazarlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Turizm endüstrisinde kadın unsuru, üretici ve tüketici boyutlarıyla stratejik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda kırsal turizm, sektörel dinamikleri gereği kadın emeğine ve katılımına en fazla ihtiyaç duyan

alanların başında gelmektedir. Kırsal alanlarda kadının sosyoekonomik etkinliğinin yüksek olması; yerel kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve aktarılması süreçlerinde kadını birincil aktör konumuna getirmektedir. Kırsal turizm faaliyetlerinin büyük ölçüde evsel üretimin ve hane içi dinamiklerin bir uzantısı olarak şekillenmesi; el sanatları, geleneksel zanaatkarlık ve küçük ölçekli aile işletmeciliği gibi unsurların kadın kimliğiyle özdeşleşmesini sağlamıştır. Dolayısıyla kadınlar yalnızca kırsal turizmin sektörel gelişimini değil, yerel mikro ekonominin canlanmasını da doğrudan tetiklemektedir. Kadın emeğinin bu çarpan etkisi ve kırsal kalkınmadaki rolü, son yıllarda ulusal ve uluslararası politika yapıcıların stratejik planlarında öncelikli bir gündem maddesi haline gelmiştir.

Kırsal alanlar kültürel mirasın koruyucusudur; kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği ise ekonomik faaliyetlerin yerel dokuyu tahrip etmeden planlanmasına bağlıdır. Yerel toplulukları odağına alan kırsal turizm; özgün yaşam tarzını, gelenekleri ve coğrafi değerleri barındıran geniş kapsamlı bir yapıdır. Bu turizm türü, bölgenin potansiyeline göre çeşitlilik gösterir. Tabiatla iç içe alanlarda trekking, dağcılık, yamaç paraşütü, dağ bisikleti, binicilik ve rafting gibi doğa sporları başarıyla uygulanabilir. Türkiye’de bu ekosistem; kuzeyde yemyeşil bir doğa ve köklü yayla kültürüyle şekillenirken, güney ve batıda deniz manzaralı açık hava sporları ve tarihi yürüyüş rotalarıyla bütünleşerek yerel ekonomiye katkı sağlar. Bu doğrultuda ülke genelinde; Karadeniz yaylaları, Kaçkar Dağları ve Aladağlar gibi dağlık kütlelerin yanı sıra Kapadokya, Bafa Gölü, Fethiye ve İzmit-Gölcük gibi farklı coğrafyalarda çeşitli kırsal turizm faaliyetleri başarıyla yürütülmektedir.

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri; kültürel zenginlikleri, el sanatları ve özgün ekosistemleriyle marka değeri yüksek bir kırsal turizm destinasyonudur. Kayseri’nin doğu ve güney koridorunda yer alan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri; zengin etnik mozaikleri, özgün doğaları ve asırlık zanaat gelenekleriyle kırsal turizm pazarında yüksek marka değeri taşıyan potansiyel coğrafi işaret unsurlarına ev sahipliği yapmaktadır. Geleneksel el sanatları ve gastronomi ekseninde şekillenen bu yapıda, Bünyan ilçesi ince işçiliğiyle Dünya çapında tanınan ve yaşayan müze konseptiyle turizme entegre edilebilecek köklü "Bünyan Halısı" ile bölgenin şifa kaynağı olan tescilli "Bünyan Gilaburusu" sayesinde eko-hasat turizminin merkezini oluşturmaktadır. Geniş otlakları ve Kafkas kültürünün izlerini taşıyan Pınarbaşı ilçesi ise, Uzunyayla mevkiinin zengin florasından beslenen ve geleneksel yöntemlerle üretilen otantik "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", yerel mutfağın baş tacı olan haluj ve psihalive gibi hamur işleri ile bölge gastronomisine büyük katkı sağlayan yüksek kaliteli "Pınarbaşı Gökkuşluğu Alabalığı" sayesinde gastronomi turları için güçlü bir cazibe merkezidir. Kendine has göçebe ve Avşar kültürünü koruyan Sarız ilçesinde, kök boyama teknikleri ve Seleser, Kuşlu, Sandıklı gibi asırlık motifleriyle "Deneyimsel Zanaat Kampları" üzerinden turistlerle buluşturulabilecek olan "Sarız Kilimi", dokuma kültürünün en kıymetli özel pazar ögesidir. Zamantı Irmağı’nın hayat verdiği Tomarza ilçesinde ise, hem tarımsal bir güç hem de popüler bir atıştırmalık olarak kırsal pazarlarda tescilli marka değeri taşıyan yüksek besin değerli "Tomarza Kabak Çekirdeği" ile ilçenin sembolü olan karakteristik taş mimarili eski evlerin agro-turizme kazandırılması, bölgenin sürdürülebilir kalkınma hamlesini tamamlamaktadır. Bu dört ilçenin özgün tarımsal ürünlerinin ve el emeği zanaatlarının entegre bir kırsal turizm şemsiyesi altında coğrafi işaretlerle tescillenerek pazara sunulması, taşra ekonomisinde güçlü bir domino etkisi yaratarak kırsal turizm modelinin geliştirilmesine imkan tanımaktadır.

Kırsal alanların sosyoekonomik açıdan canlandırılmasında stratejik bir enstrüman olan kırsal turizm, bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Taşrada istihdam olanakları yaratan bu turizm modeli, aynı zamanda yerel ekonomi için doğrudan bir gelir mekanizması işlevi görmektedir. Bölgeye özgü turistik arzın ekonomik bir değere dönüşmesi ise ancak hedef kitle olan turistlerin yöreye çekilmesiyle hayata geçebilmektedir. Bilhassa bölgesel gelişmişlik uçurumlarının ve refah düşüklüğünün derinden hissedildiği coğrafyalarda, kırsal turizm potansiyelinin rasyonel biçimde harekete geçirilmesi bu yapısal sorunların hafifletilmesinde güçlü bir alternatif stratejidir. Bu bağlamda, tarımsal üretimin baskın olduğu coğrafyalarda üreticilerin birincil iş kolları olan toprağı terk etmelerine gerek kalmadan; yörenin sahip olduğu ekolojik, sosyo-kültürel ve tarihsel mirası turizm pazarına entegre etmeleri, onlara sürdürülebilir bir ek kazanç kapısı aralamakta ve yaşam standartlarını yukarı taşımaktadır. Bu stratejik amaç doğrultusunda Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde kırsal turizmin geliştirilmesi için; agro-turizm, girişimcilik, kırsal turizm ve işletmecilik konularında eğitimler, 18-40 yaş grubuna yönelik genç girişimci başlangıç paketleri, başta kadın kooperatifleri ve üretici örgütleri olmak üzere yöresel üretimi destekleyecek makine ve ekipman alımları ile yöresel ürün ve turistik eşya satış yerleri kurulması tedbirleri uygulanacaktır.

Ayrıca; bu stratejik amacın tüm önceliklerindeki Değer Zincirinin Gelişmesine Yönelik Bireysel Yatırımlar alt bileşeni kapsamında yer alacak Hassas Grupların Desteklenmesi Programı, sosyal içermeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan HGD çerçevesinde uygulanacaktır. Proje sahasında en düşük gelir grubunda yer alan ve diğer finansman kaynaklarına erişimi bulunmayan hassas hanelere yönelik yatırımlar ise %100 hibe oranıyla hayata geçirilecektir.

Tablo 117. STRATEJİK AMAÇ-3 Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

STRATEJİK AMAÇ-3 Kırsal Turizmin Geliştirilmesi		
ÖNCELİK ALANLARI	Öncelik 1:	Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

07.3.1

Öncelik 1: Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

7.3.1. Öncelik 1: Kırsal Turizmin Geliştirilmesi

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerini odağına alan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi'nin üçüncü temel hedefi, kırsal turizm ekosistemini harekete geçirmektir. Küme, konvansiyonel kitle turizmine yönelik konaklama ve otel altyapısı bakımından sınırlı imkanlara sahip olsa da; bakir doğal alanları, tarihi derinliği ve kültürel çeşitliliği sayesinde eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm alanlarında rekabetçi bir potansiyel barındırmaktadır.

Kayseri'nin doğu ve güney sınır hatlarını şekillendiren Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri, tekil turistik odakların ötesinde coğrafi, kültürel ve gastronomik dinamikleriyle birbirini bütünleyen kolektif bir "Doğu Kayseri Kırsal Kalkınma ve Gastronomik Turizm Koridoru" oluşturmaktadır. Bu koridorun duraklarından Bünyan, anıtsal mimarileriyle küresel ölçekte tanınan birer ticaret menzili olan Karatay ve Sultanhanı Kervansarayı ile öne çıkarken; Pınarbaşı ilçesi Dünya arkeoloji literatüründe eşsiz bir konuma sahip olan ve Anadolu'nun bilinen en eski örneklerinden sayılan Hitit Barajı'na, bölgenin fethi ile İslamlaşma sürecinin sembolü niteliğindeki Melikgazi Türbesi ile Mescidi'ne ev sahipliği yapmaktadır. Bölgedeki yerleşik hayatın kökenlerinin Tunç Çağı ve öncesine kadar uzandığını ispatlayan Sarız Merkez Höyük ile Tavla Höyük sit alanları Sarız ilçesinin köklü geçmişini gözler önüne sererken; Tomarza ilçesi ise Geç Hitit döneminin tanrı ve kral figürlerini barındıran kadim İmamkulu Kaya Kabartması, yörenin çok kültürlü tarihsel dokusunu özgün taş işçiliğiyle yansıtan anıtsal Tomarza (Ermeni) Kilisesi ve bölgenin savunma ile sığınma mimarisini en iyi şekilde temsil eden Emiruşağı Kalesi ve yeraltı şehri ile bu bütünsel turizm koridorunu tamamlamaktadır.

Kayseri'nin kırsal ve ekoturizm ekosistemindeki en stratejik su koridoru olan Zamantı Irmağı, Pınarbaşı'nın Uzunyayla bölgesinden doğup Tomarza, Develi ve Yahyalı ilçelerini kat ederek Adana sınırında Seyhan Nehri'ne dönüşen 308 kilometrelik (Kayseri içinde 210-230 km) bir hatta sahiptir. Bölgenin tarımsal sulama altyapısını besleyen nehir, barındırdığı derin kanyon yapısıyla Yahyalı sınırlarında uluslararası standartlarda 18 kilometrelik tescilli bir rafting parkuru sunmakta ve Aladağlar Milli Parkı coğrafyasında Kapuzbaşı Şelaleleri ile bütünleşerek çok paydaşlı kalkınma projelerinin temel sac ayaklarından birini oluşturmaktadır. Pınarbaşı ilçesi, il sınırlarında 250 kilometrelik bir uzunluğa ulaşan ve derin vadilerde kıvrılarak akan Zamantı Irmağı'nın başlangıç noktası olup, Şerefiye Mahallesinden doğan ırmağa ev sahipliği yapmaktadır. Sarız ilçesinde bölgenin küçük akarsularından biri olan Sarız Çayı akarken, Tomarza ilçesi güney bölgesine yayılan ve yoğun ormanlık alanları kapsayan bitki örtüsünün bir bölümünü barındırmaktadır. Son olarak Bünyan ilçesinde ise ilçe girişindeki Yuvadere ile Pınarbaşı mevkiindeki Bünyan Deresi öne çıkan doğal su varlıkları arasında yer almaktadır. Bölgede Hitit uygarlığı için önem taşıyan Karakuyu yerleşimi, Panlı köyünde bir anıt mezar, Pazarören'de Isbıdın Yeraltı Şehri, gövdesinde bezemeler barındıran Melikgazi Kümbeti ile Süleyman Şah Kümbeti, Seyit Halil ve Sancaktar türbeleri, Mehmet Ali Bey Camii ve Yeni Cami bulunmaktadır. Anadolu İpek Yolu hattı üzerindeki kervansaraylara ev sahipliği yapan Bünyan ilçesinde ise I. Alaeddin Keykubad döneminde yapılan Sultanhanı Kervansarayı ile Atabey Emir Celaledin Karatay tarafından yaptırılan Karatay Kervansarayı yer alır. Ayrıca Bünyan'da Yuvadere ve Üçtepeler tarihi köprüleri; Ulucami, Tuzhisar Eski Camii, Karacaören (Agius Georgios Rum Kilisesi) Camii, Seyit Halil ve Abdurrahman Gazi türbeleri ziyaret edilebilmektedir. Toros Dağları'na yayılan, ardıç ve çam gibi ağaçlarla

kaplı ormanlık alanlara sahip olan Tomarza ilçesinde ise İmamkulu Mahallesi'ndeki Hitit Kaya Kabartması, Roma dönemine ait Kömür Lahitleri, ilçe merkezinde ve Emiruşağı'nda bulunan yeraltı şehirleri öne çıkmaktadır.

Bölgedeki sosyo-kültürel ve coğrafi zenginliklerin yerel tarımsal faaliyetlerle entegre edilmesi, yerli ve yabancı turistler için alternatif gezi rotalarının ve yeni bir turizm koridorunun oluşmasını tetiklemektedir. Bu kapsamda öne çıkan kültürel ve doğal kaynaklar arasında; tescilli Bünyan Halısı, geleneksel sivil mimari örnekleri, Karadayı Mahallesi'ndeki Gilindire Çağlayanı, Pınarbaşı Melikgazi Türbesi, Zamantı Irmağı'nın kaynağı (Subatan), Avşar ve Çerkes kültürü, Uzunyayla'daki atçılık gelenekleri, Sarız Kilimi, Türkmen-Çerkes-Muhacir gibi çok yönlü kültürü ile yüksek rakımlı bakır yaylalar yer almaktadır. Ayrıca Tomarza'daki tarihi Ermeni Kilisesi kalıntıları (Sarp Boğos) ve Zamantı Kanyonu geçiş hatları da önemli varlıklardır. Kümenin agro-turizm ve gastronomi eksenini ise Bünyan'ın gilaburu üretimi ve dokuma atölyeleri; Pınarbaşı'nın Uzunyayla Çerkes Peyniri, alabalık tesisleri ve yayla hayvancılığı; Sarız'ın arıcılık ve yayla balı faaliyetleri ile Tomarza'nın coğrafi işaretli kabak çekirdeği yetiştiriciliği oluşturmaktadır.

Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı (*Oncorhynchus mykiss*), Kayseri'nin su zenginliği en yüksek olan doğu havzasında, özellikle Zamantı Irmağı'nı besleyen buz gibi karstik kaynak sularında yetiştirilen, agro-turizm ve gastronomi Dünyasında nitelikli bir niş ürün olma potansiyeline sahip en stratejik değerdir. Gökkuşuğu alabalığının pembe-turuncu hatlara sahip karakteristik eti, füme (tüsüleme) tekniğine çok uygundur. Gastronomi turizminde bu ürün; kiremitte klasik pişirmenin ötesine geçerek, "Uzunyayla Meşe Odununda Füme Edilmiş Gökkuşuğu Alabalığı" gibi katma değeri yüksek, gurme tabaklara dönüştürülebilme olanağına sahiptir. Pınarbaşı, gökkuşuğu alabalığı yumurtası ve yavru üretiminde de merkez üssü olma potansiyeline sahiptir. Tesislerin bir kısmı agro-turizm kapsamında rehberli turlara açık; ziyaretçilere ve özellikle çocuklu ailelere yönelik, balığın yumurtadan sofraya uzanan yaşam döngüsünün dijital ve interaktif sunumlarla aktarıldığı bu model, bölgede deneyimsel kırsal turizmin kapılarını aralamaktadır. Tesislerin çevresinde veya Zamantı Irmağı'nın belirlenen kontrollü hatlarında yakala-bırak mantığına dayalı sportif olta balıkçılığı parkurlarına da açıktır. Ürünün ticari itibarını korumak ve piyasadaki taklitlerinden ayrışmasını sağlamak amacıyla, "Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" markası altında coğrafi işaret ve tescil süreçlerinin tamamlanması, bölge ekonomisine yüksek katma değer kazandırılması açısından stratejik bir öneme sahiptir. "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri" ve "Sarız Yayla Balı", Bünyan'ın gilaburusu ile birlikte "Kayseri Doğu Kırsal Gastronomi Sepeti"ni oluşturacak en temel unsurlardır.

Kayseri'nin doğu ve güney koridorunu oluşturan Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri; asırlık zanaat mirasları, çok kültürlü etnik dokuları ve el değmemiş doğal kaynaklarıyla bütüncül bir kırsal turizm ekosistemi sunmaktadır.

Geleneksel el sanatlarının merkez üssü sayılan bölgede; ince işçiliğiyle Dünya çapında tanınan coğrafi işaretli Bünyan Halısı ile Seleser, Kuşlu ve Sandıklı gibi kadim motifleri barındıran Sarız Kilimi, düzenlenecek zanaat kampları ve yaşayan müze konseptleriyle turizme canlılık kazandıracak en niş kültürel öğelerdir. Bölgenin zengin etnik ve kültürel mozaigi, özellikle Pınarbaşı'nda Kafkas ve Çerkes kültürünün geleneksel mimari, sosyo-kültürel yaşam ve otantik mutfak öğeleriyle (Uzunyayla Çerkes Peyniri, haluj, psihalive) hayat bulurken, Sarız'ın köklü Avşar ve göçebe kültürü bu beşeri

mirası derinleştirmektedir. Turizmin can damarı olan doğal kaynaklar ise, Zamantı Irmağı havzasının hayat verdiği Tomarza ve çevresinde kano, rafting ve nehir yürüyüşü gibi su sporlarına; Uzunyayla mevkinde atlı trekking parkurları ile binicilik odaklı doğa kamplarına; Subatan bölgesinde ise ekolojik kampçılık ve doğa fotoğrafçılığına zemin hazırlayarak yöreye özgü bu ekolojik ve kültürel zenginliği bütüncül bir bölgesel kalkınma modeline dönüştürmektedir. Bölgedeki dağınık ekonomik dinamikleri sistemli hale getirmek ve yerel değerlerin markalaşması amacıyla; coğrafi işaretli "Bünyan Halısı", "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", "Bünyan Gilaburusu", "Tomarza Kabak Çekirdeği" ile tescil sürecine entegrasyonu bekleyen "Sarız Kilimi, Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" gibi yerel değerlerin markalaşması, üreticilerin, üretici birlikleri ile kadın kooperatiflerinin makine-ekipman destekleriyle güçlendirilmesi planlanmaktadır.

Bu doğrultuda Pınarbaşı'nda, geleneksel Çerkez kültürü ve mimarisi korunarak tematik rotalar oluşturulacak; "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", "haluj" ve "Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" gibi otantik lezzetler ön plana çıkarılırken, altyapı yatırımları kapsamında; Uzunyayla'da atlı trekking parkurları ile Subatan çevresinde ekolojik kamp alanları, Tomarza'da Zamantı Irmağı çevresinde kano, rafting ve nehir yürüyüşü gibi su sporları merkezleri ile doğayla uyumlu konaklama alanları inşa edilecek, bununla birlikte ilçenin karakteristik taş mimarisine sahip eski evleri aslına sadık kalınarak restore edilip ekolojik pansiyonculuğa ve yerel tarımsal üretim süreçleriyle harmanlanarak agro-turizme kazandırılacaktır. Zamantı havzasında doğa yürüyüş yolları, eko-konaklama tesisleri ve üretici pazarları ile yerel ürün satış noktaları kurulacak, tarihi Melikgazi Türbesi restore edilecektir. Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçeleri; köklü el sanatları, zengin gastronomi ve doğa sporları odaklı bütüncül bir kırsal kalkınma stratejisi altında birleştirilmiştir. Sarız'da, Sarız Kilimlerinin özgün motiflerini (Seleser, Kuşlu, Sandıklı) ve kök boyama tekniklerini kapsayan 3 ila 5 günlük "Deneyimsel Zanaat Kampları" organize edilecektir. Bünyan'da, tarihi halı dokuma kültürünün "yaşayan müze" konseptli eski evlerde canlandırılması ve sonbahar döneminde gilaburu meyvesine yönelik hasat turizminin başlatılması planlanmaktadır. Tarihi Melikgazi Türbesi'nin restorasyonu ile inanç turizminin de desteklenebileceği bu entegre modelde; ev pansiyonculuğu, alan rehberliği ve agro-turizm eğitimlerinin yanı sıra 18-40 yaş arası nüfusa yönelik sunulacak genç girişimci paketleriyle kırsal istihdamda kalıcı bir domino etkisi yaratılması hedeflenmektedir.

7.3.1.1. Kırsal Turizm Kısıtları ve Fırsatları

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi kapsamında gerçekleştirilen kırsal turizm odaklı GZFT analizi Şekil 118-119'de sunulmuştur. Kümenin barındırdığı coğrafi işaretler, ekolojik kaynaklar ve bakir doğasıyla Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde yer alan bölgede, dört ilçeyi kapsayan bütüncül bir kırsal turizm modeline evrilmesi yönünde önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Kümenin zengin destinasyon çeşitliliği ve kültürel derinliği, çok katmanlı bir turizm hareketliliğine zemin hazırlarken; Karadayı Mahallesi'ndeki Gilindire Çağlayanı, inanç turizmi açısından büyük önem taşıyan Melikgazi Türbesi ve Zamantı Irmağı'na hayat veren Subatan, alanın en dinamik doğal ve manevi odak noktalarını oluşturmaktadır. Bu ekolojik arka plan; Avşar ve Çerkez topluluklarının köklü gelenekleri, Uzunyayla'nın nesillerdir süregelen atçılık kültürü, tescile yatkın Sarız Kilimi ve Avşar, Çerkez, Muhacir gibi çoklu kültürlerin oluşturduğu çok sesli somut olmayan mirasla bütünleşmekte, yüksek rakımlı el değmemiş yaylalar ise ekoturizm faaliyetleri için ideal bir ekosistem sunmaktadır. Su

sporları ve macera odaklı turizm ekseninde Tomarza sahip olduğu nehir yapısıyla stratejik bir üstünlük sağlarken, ekonomik ve gastronomik açıdan yüksek ticari değer taşıyan "Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" bölgenin agro-turizm alanındaki en güçlü lokomotif unsuru olarak öne çıkmaktadır. Kümenin biyolojik çeşitliliğini ve yerel üretim potansiyelini simgeleyen "Tomarza Kabak Çekirdeği", "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", "Bünyan Gilaburusu" ve tarihi "Bünyan Halısı" gibi özel değerler tarımsal turizm altyapısını güçlendirmekte; özetle bölgede korunan tüm bu tarımsal, pastoral ve kırsal dinamikler, katma değeri yüksek agro-turizm projelerinin hayata geçirilmesi için son derece elverişli, güçlü ve hazır bir zemin oluşturmaktadır.

Tablo 118. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Güçlü-Zayıf Yönler Analizi

G	- Bünyan Halısı/Gilaburusu, Uzunyayla Çerkes Peyniri, Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı ve Tomarza Kabak Çekirdeği gibi marka değeri yüksek tescilli/aday ürünlerin varlığı - Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza havzasında Çerkez, Avşar ve Muhacir kültürlerinin bir arada yaşamasının sunduğu zengin somut olmayan kültürel miras potansiyeli ve otantik yaşam tarzını canlı tutma kabiliyeti - Zamantı Irmağı'nın kano ve rafting gibi su sporlarına uygunluğu ile Binboğa Dağları ve Uzunyayla'nın sunduğu temiz, bakir doğa eko-sistemi ile doğa sporları ve akarsu altyapısına sahip olması - Bünyan ve Tomarza'nın il merkezine yakın konumuyla, hafta sonu turizmi ve günübirlik seyahatler için erişilebilir birer kaçış noktası olması
Z	- Kırsal dokuya uygun nitelikli butik otel, eko-pansiyon ve glamping gibi tesislerin eksikliği nedeniyle bölgenin günübirlik turizm profiline sıkışması - İlçelerin kültürel ve doğal potansiyelini ulusal ve uluslararası turizm pazarlarına entegre edecek profesyonel tanıtım ve markalaşma çalışmalarının yetersizliği - Agro-turizm ve kırsal ev pansiyonculuğu gibi alanlarda yerel halkın yönetsel bilgi, eğitim ve ağırlama deneyimi eksikliği - Turistik ilginin yalnızca yaz sezonu ve sonbahar hasat dönemlerine odaklanması, turizm arzının 12 aya homojen şekilde yayılamaması

Tablo 119. Kırsal Turizmin Geliştirilmesi Fırsatlar-Tehditler Analizi

F	• Yavaş yaşam ve sürdürülebilirlik kavramlarının yükselişiyle, otantik taşra kültürüne ve bakir doğaya yönelik pazar ilgisinin artması • Tomarza Böke ve Zamantı Irmağı eksenindeki kano/rafting yatırımlarıyla bölgenin niş bir macera turizmi odağı haline gelmesi imkanı • Dört ilçenin kültürel ve gastronomik değerlerini harmanlayan makro bir kırsal rotanın oluşturulmasıyla kitlesel turizm turlarının çekilmesi fırsatı ve tur operatörlerinin programlarına doğrudan dahil olabilme fırsatı
T	• Genç nüfus göçü nedeniyle geleneksel el sanatlarının sonraki nesillere aktarılamaması ve turizm sektöründe ihtiyaç duyulan yerel istihdamın sağlanamaması • Küresel iklim krizinin Zamantı Irmağı ve yayla ekosistemleri üzerinde yaratacağı kuraklık etkisiyle doğa ve su sporları potansiyelinin zarar görmesi riski • Turizm talebiyle birlikte yerel mimari karakterin korunarak planlanamaması ve bölgenin çarpık betonlaşma baskısı altında kalması • Kapadokya ve Erciyes gibi uluslararası ölçekteki güçlü cazibe merkezlerinin yoğun pazarlama gücü karşısında, kümenin yeni bir destinasyon olarak turist ve yatırımcı çekmekte zorlanması

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesinde, "Bünyan Gilaburusu", "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", "Bünyan Halısı" ve "Tomarza Kabak Çekirdeği" gibi zengin coğrafi işaretlerin yanı sıra "Sarız Kilimi ve Balı", "Pınarbaşı Gökkuşluğu Alabalığı" gibi tescil bekleyen ve markalaşmaya aday ürünlere ek olarak Çerkez-Avşar-Muhacir gibi çok yönlü kültür mozaiki ve Zamantı Irmağı (Tomarza kano parkuru) gibi güçlü doğal/kültürel kaynaklara sahip olsa da nitelikli konaklama (ev pansiyonculuğu, kamp alanı) altyapısının yetersizliği, tanıtım eksikliği ve turizmin mevsimselliğe sıkışması gibi zayıf yönler barındırmaktadır. Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Dünyada yükselen agro-ekoturizm ve su sporları trendleri bölge için büyük birer fırsat oluştururken; kırsal göç ve genç nüfusun azalması nedeniyle yerel iş gücünün/zanaatın kaybolması, iklim krizinin su kaynaklarına etkisi ve Erciyes-Kapadokya gibi dev destinasyonların gölgesinde kalma ihtimali temel tehditlerdir. Sonuç olarak stratejik odak; bu zengin kültürel ve doğal mirası, acilen hayata geçirilmesi gereken konaklama yatırımlarıyla destekleyerek dört ilçeyi bağlayan entegre bir kırsal rota halinde pazarlamaya odaklanılacaktır.

7.3.1.2. Tedbirler

Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı Ekonomik Kalkınma Kümesinde kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik olarak planlanan tedbirler aşağıda sıralanmıştır.

Kümelenmeyi Kolaylaştırıcı Faaliyetler

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında Pınarbaşı, Bünyan, Sarız ve Tomarza ilçelerini kapsayan Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi'nde; Çok Paydaşlı Platform toplantıları, lider çiftçi buluşmaları, üretici değişim programları, fuar/festival organizasyonları ve yurt içi teknik inceleme gezileri hayata geçirilecektir. Bu faaliyetler vasıtasıyla, üreticilerin akran öğrenimi desteklenecek ve ortak iş yapma kapasiteleri geliştirilecektir.

Destinasyonun doğal, tarihi ve gastronomik zenginliklerini kırsal turizme kazandırmak amacıyla; dinamik festivaller, fuarlar, tematik gastronomi günleri ve Bünyan-Pınarbaşı-Sarız-Tomarza aksında "Deneyimsel Zanaat Kampları" organize edilecektir. Sürecin üst düzey koordinasyonu; Kayseri Valiliği, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, ORAN Kalkınma Ajansı, yerel idareler ve özel sektör iş birliğiyle, çok paydaşlı bir yönetim modeli altında yürütülecektir.

Kümelenmeyi Destekleyici Ekonomik Altyapının Oluşturulması

Turizm altyapısının iyileştirilmesi, küme genelindeki turizm altyapısının optimize edilmesine yönelik kurgulanan stratejik eylemler; Pınarbaşı Uzunyayla'da atlı trekking parkurları ile Subatan çevresinde ekolojik kamp alanları, Tomarza ilçesinde Zamantı Irmağı çevresinde kano, rafting ve nehir yürüyüşü gibi su sporları merkezleri, doğayla uyumlu konaklama alanları inşası ve Zamantı Havzasında doğa yürüyüşü, zipline gibi macera parkurları yolları, Pınarbaşı ilçesinde tarihi Melikgazi Türbesinin restorasyonu, Bünyan ilçesinde yerel kültürü canlandıracak yaşayan müze kurulmasını kapsamaktadır.

Pazarlama altyapısının iyileştirilmesi ve küme genelindeki turistik kırsal ürünlerin pazarlanması amacıyla her ilçede kurulacak özgün yöresel ürün satış ve tadım merkezleri, yerel üretimin ticari dolaşımını hızlandırarak destinasyon için yeni bir cazibe merkezi oluşturacaktır. Bu pazar alanlarında; bölgedeki Avşar, Çerkez ve Muhacir kültürlerinin geleneksel giysileri, el emeği ürünleri, kültürel kimliği yansıtan el sanatları ve zengin gastronomik değerleri içeren geniş bir ürün yelpazesi ziyaretçilere arz edilecektir. Söz konusu satış noktalarının idari ve lojistik yönetimi yerel yönetimlerin sorumluluğunda yürütülecek; bununla birlikte, küme içerisindeki yerel üreticilerin karar alma süreçlerinde aktif rol alacağı katılımcı bir yönetim modeli tesis edilecektir.

Çiftçi Becerilerinin ve Örgütlenmenin Desteklenmesi

Kırsal turizm ekosisteminin uzun vadeli başarısı ve sürdürülebilirliği, sürecin en dinamik aktörü olan yerel toplulukların katılımına bağlıdır. Küme halkının çevre koruma bilinci, kırsal turizm ilkelerine yaklaşımı, bilgi düzeyi ve operasyonel yetkinliği, destinasyondaki turizm hareketliliğinin kalitesini doğrudan şekillendirmektedir. Bu ekseninde, yerel paydaşların kurumsal kapasitelerini artırmak ve planlanan eğitim faaliyetlerine kurumsal bir kimlik kazandırmak amacıyla, üniversitelerin ilgili akademik departmanları ve sektör temsilcileri ile güçlü iş ortaklıkları kurulacaktır.

Bütüncül bir vizyonla tasarlanan uygulamalı eğitimler, atölye çalışmaları ve saha inceleme gezileri; agro-turizm, ev pansiyonculuğu yönetimi, gastronomi, seyislik, yerel rehberlik, alan ve doğa rehberliği sertifikasyonu gibi mesleki alanlara odaklanacaktır. Ayrıca geleneksel zanaat, halı-kilim dokumacılığı ve coğrafi işaret koruma programları ile desteklenecek dekoratif ürün tasarımı atölyeleri sayesinde, bölgeye has niş değerlerin yenilikçi yaklaşımlarla ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.

Bu teknik ve operasyonel müdahalelerle eş güdümlü olarak yürütülecek; mentörlük, dijital ve finansal okuryazarlık, stratejik pazarlama, yerel girişimcilik, kurumsal iletişim ve örgütlenme eğitimleri ise yerel aktörlerin girişimcilik reflekslerini, kurumsal görünürlüğünü ve kolektif kümelenme kültürünü güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Genç Girişimci Başlangıç Paketi: Bölgede gerçekleştirilecek kapasite geliştirme çalışmaları; eko-turizm, ev pansiyonculuğu yönetimi, alan ve doğa rehberliği sertifikasyonu, gastronomi, seyislik, geleneksel zanaat ile coğrafi işaret koruma programlarına odaklanacaktır. Bu teknik konuların yanı sıra yerel girişimcilik, kurumsal örgütlenme, mentörlük, dijital okuryazarlık ve pazarlama gibi multidisipliner eğitimleri başarıyla tamamlayan kursiyerlerin hazırlayacağı iş planları titizlikle incelenecektir. Değerlendirme raporları sonucunda küme içerisinde öne çıkan genç girişimcilerin kırsal turizm alanındaki ticari projeleri ve ekonomik yatırımları, eylem planındaki ilgili destek kalemi çerçevesinde teşvik edilecektir. Genç girişimcilerin seçim, eğitim ve iş planı değerlendirme süreçleri ise KDAKP tasarım raporunda belirtilen yöntem ve kriterler doğrultusunda yürütülecektir.

Kümelenme Yatırım Ortaklığı Bireysel Yatırımların Desteklenmesi

Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi bünyesinde, üretilen ürünlerin endüstriyel dönüşümlerinde gerekli olan katma değerini artıracak teknik alet ve ekipman altyapısının güçlendirilmesi ile kırsal turizm ekosistemindeki kolektif kümelenme dinamiklerini destekleyecek mikro yatırımların teşvik edilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda kurgulanan bireysel destekleme mekanizması, eş finansman esasına dayanmaktadır. İlgili hibe programından yararlanmayı talep eden üreticilerin/çiftçilerin, proje bütçesinde önceden belirlenen oranlarda nakdi eş finansman sağlamaları yasal ve operasyonel bir ön koşul olarak belirlenmiştir.

Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı

Kümenin temel amacı, bölgenin benzersiz coğrafi ve kültürel varlıkları ile tescilli değerlerini "Doğu Kayseri Kırsal Kalkınma ve Gastronomik Turizm" şemsiyesi altında bütünleştirerek, orta ve uzun vadede güçlü bir destinasyon markasına dönüşmektir. Meslek odaları, kooperatifler, üretici birlikleri ve yerel girişimcilerin sinerjisiyle hayata geçirilecek bu bütünleşik model; hedef coğrafyayı günübirlik ve konaklamalı seyahat alternatifleri sunan cazip bir rota haline getirecektir. Bu stratejik hamle kapsamında Bünyan; "yaşayan müze" konseptli tarihi "Bünyan Halısı" ve coğrafi işaretli "Bünyan Gilaburusu" meyvesine dayalı eko-hasat turizmiyle konumlanırken, Pınarbaşı ise resmi tescilli "Pınarbaşı Uzunyayla Çerkes Peyniri", "haluj/psihalive" gibi yerel lezzetler ve "Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" odaklı gastronomi rotalarının yanı sıra atlı trekking ve ekolojik kamp faaliyetleriyle öne çıkmaktadır. Kümenin markalaşma potansiyeli en yüksek ürünü olarak öngörülen "Pınarbaşı Gökkuşuğu Alabalığı" başta olmak üzere, bölgedeki tüm tescilli mahreç ve menşe varlıklarının markalaşma süreçleri bu tedbir kapsamında öncelikli olarak desteklenecektir. Bu dört ilçenin özgün kültürel ve tarımsal dinamiklerinin coğrafi işaretlerle markalaşması, mirası korurken taşrada sürdürülebilir bir istihdam dalgası yaratacaktır. Bu müdahale başlığı altında; markalaşma ve coğrafi işaret tescili işlemleri, güncel uzmanlık seviyesinde yetkinlik artırma eğitimleri, yurtiçi ve yurtdışı teknik inceleme gezileri, nitelik denetim mekanizmalarının kurulması ve fizibilite/durum analizi çalışmalarına yer verilmesi öngörülmektedir.

08

Birinci EKK Yatırım Planı Tabloları

8. BİRİNCİ EKK YATIRIM PLANI TABLOLARI

Bölümü

Tablo 120. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-1

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
1. ALTBİLEŞEN: KÜMELENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI FAALİYETLER														
ÇPP Toplantıları	Adet	1	2	2	1	1	7	150.000	300.000	300.000	150.000	150.000	1.050.000	ÇPP toplantılarıyla hedef küme ve sektördeki kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve dezavantajlı üretici gruplarının bir araya getirilerek yerelde katılımcı bir yönetim ve entegrasyon modelinin tesis edilmesi planlanmıştır.
Fuar, Festival, Çiftçi Değişimi, Yurt İçi Çalışma Ziyaretleri	Adet		2	2			4		400.000	400.000			800.000	Hedef kümedeki yenilikçi tarım teknolojileri ve iyi uygulama örnekleriyle kapasitelerinin geliştirilmesi, teknoloji transferinin sağlanması, yerel ürünlerin markalaşması ve üreticilerin doğrudan pazar aktörleriyle buluşturulması planlanmıştır.
1. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								150.000	700.000	700.000	150.000	150.000	1.850.000	

Tablo 121. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-2

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
2. ALTBİLEŞEN: KÜMELENMEYİ DESTEKLEYEN ALTYAPI YATIRIMLARI														
Geomembran Sulama Havuzu	Adet		4				4		2.000.000				2.000.000	Uygun olan bölgelerde sulama suyu sağlanması amacıyla ilgili mahalle muhtarlığı yönetiminde birden fazla üreticiye hizmet edecek nitelikte küçük ve orta ölçekli geomembran havuzların yapılması planlanmıştır.
Mevcut Sulama İletim Kanallarının Modernizasyonu ve Rehabilitasyonu	km		2				2		2.500.000				2.500.000	Su iletim hatlarındaki sızma ve buharlaşma kayıplarını önlemek amacıyla; açık/toprak sulama kanallarının kapalı veya modernize sisteme dönüştürülmesi, sayaç sistemlerinin yenilenmesi, dijital izleme ve kontrol sistemleri ile dezavantajlı alanlarda tarımsal üretime kesintisiz su arzı sağlanması sulama kooperatifi sorumluluğunda planlanmıştır.
Çilek Soğuk Hava Odası	Adet			1			1			1.000.000			1.000.000	Artan çilek üretimine bağlı olarak ortaya çıkan depolama ihtiyacının karşılanması amacıyla, özelde paylaşılan ekonomik altyapı kapsamında mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu ilgili üretici birliği veya kooperatifinde olacak şekilde bir soğuk hava odasının kurulması planlanmakta olup, tesisin küme genelindeki üreticilerin ortak kullanımına açık biçimde işletilmesi öngörülmektedir.

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Malç Makinesi	Adet		4				4		480.000				480.000	Çilek üretiminde maliyetlerin düşürülmesi, su tasarrufu ve verimlilik artışının sağlanması amacıyla, özelde paylaşılan ekonomik altyapı kapsamında sed yapma, damla sulama borusu serme ve malç örtme işlemlerini tek seferde gerçekleştiren modern malç serme makinelerinin tedariki planlanmaktadır. Makinelerin mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu çilek soğuk hava odası yatırımıyla aynı üretici birliğinde olacak ve makineler küme genelindeki üreticilerin ortak kullanımına açık biçimde işletilecektir.
Çerezlik Kabak Çekirdeği Kurutma İstasyonu	Adet				1		1				2.000.000		2.000.000	Çerezlik kabakta harman sonrası kurutma işleminin mevsimsel risklerden arındırılması ve aflatoxin riskinin en aza indirilmesi amacıyla, işletme sorumluluğu kooperatif veya üretici birliğinde olacak şekilde mobil veya sabit kurutma makinelerinden oluşan bir kurutma istasyonunun kurulması planlanmaktadır.
Altyapılar İçin Fizibilite Çalışmaları	Adet	3					3	1.500.000					1.500.000	Stratejik amaç kapsamında yapılması planlanan her bir altyapı için, gerekçeli taslak bir rapor hazırlanması veya hazırlatılması planlanmıştır.
2. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								1.500.000	4.980.000	1.000.000	2.000.000	0	9.480.000	

Tablo 122. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-3

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
3. ALTBİLEŞEN: ÇİFTÇİ BECERİLERİ VE ORGANİZASYONU														
Açık Alan ve Örtü Altı Çilek Demonstrasyonu	Adet		2	2			4		1.100.000	1.100.000			2.200.000	Birinci EKK'da 600 m rakım üzeri mahallelerde sulama sistemleri, malç malzemesi, fide gibi giderleri içeren açık ve/veya örtü altı çilek demonstrasyonu kurulumu planlanmıştır.
Açık Alan ve Örtü Altı Sebze Demonstrasyonu	Adet		2	2			4		1.000.000	1.000.000			2.000.000	Birinci EKK'da 600 m rakım üzeri mahallelerin farklı lokasyonun da açık ve/veya örtü altı sebze demonstrasyonu kurulumu planlanmıştır.
Yumuşak Çekirdekli Meyve ve Ara Ziraatın Demonstrasyonu	Adet		2	2			4		600.000	600.000			1.200.000	Atıl meyve bahçelerinin üretime kazandırılması ve kümede tarımsal dönüşümün başlatılması amacıyla 5'er dekarlık modern yumuşak çekirdekli meyve ve ara ziraatın demonstrasyon bahçelerinin kurulması planlanmaktadır.
Çiftçi Eğitimleri	Adet	1	1	1	1		4	100.000	100.000	100.000	100.000		400.000	Belirlenen demonstrasyon konularına paralel olarak çilek, sebze, yumuşak çekirdekli meyve, çerezlik kabak çekirdeği gibi değer zincirine dahil olan ürünlerde verimliliği artırmak amacıyla; üretim, örgütlenme ve pazarlama süreçlerini de kapsayan bütüncül çiftçi eğitimlerinin düzenlenmesi planlanmıştır.

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Çiftçi İnceleme Gezisi	Adet	1	1	1	1		4	200.000	200.000	200.000	200.000		800.000	Çilek, sebze, kabak çekirdeği ve yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği gibi değer zincirine konu olabilecek ürünlerde verimliliğin artırılması, pazarlanması, örgütlenmesi ve markalaşması süreçlerinde üretici becerilerinin artırılmasına teknik gezi (çiftçi inceleme gezisi) programları planlanmıştır.
Genç Girişimci Başlangıç Paketi (Eğitim Giderleri Dahil)	Kişi		4	2	2		8		1.600.000	800.000	800.000		3.200.000	Kümede açık alan, örtü altı çilek, sebze ve yumuşak çekirdekli meyve yetiştiriciliği konusundaki girişimleri bu tedbir paketi çerçevesinde desteklenmesi planlanmıştır.
Teknik Eğitimler (İl Müdürlüğü)	Adet	1	1				2	500.000	500.000				1.000.000	İl Müdürlüğümüz bünyesindeki teknik personelin eğitim yetkinliklerini geliştirmek amacıyla "Eğitici Eğitimi" programı planlanmaktadır.
3. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								800.000	5.100.000	3.800.000	1.100.000	0	10.800.000	

Tablo 123. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-4

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
4. ALTBİLEŞEN: DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİNE YÖNELİK BİREYSEL YATIRIMLAR														
Açık Alan Çilek Bahçesi Kurulumu	Adet		4	4	4		12		440.000	440.000	440.000		1.320.000	Damla sulama sistemli ve malçlı 2'şer dekarlık açık alan çilek bahçesi kurulumu planlanmıştır.
Alçak Tünel Örtü Altı Çilek Bahçesi Kurulumu	Adet		2	2	2		6		900.000	900.000	900.000		2.700.000	Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde 2 dekar büyüklüğünde bahçe tesisi planlanmıştır.
Çiftlik Gübresi Dağıtma Römorku	Adet			1			1			800.000			800.000	Gübrenin araziye dengeli ve homojen biçimde uygulanması yoluyla toprak verimliliğinin artırılması amacıyla, kümelenme yatırım ortaklığı kapsamında mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu ilgili çiftçi grubunda olacak şekilde çiftlik gübresi dağıtma römorku temini planlanmaktadır.
Taş Kırma Makinesi	Adet				2		2				1.400.000		1.400.000	Taşlı arazilerin ıslah edilerek tarımsal mekanizasyona uygun hale getirilmesi, atıl alanların üretime kazandırılması ve verimliliğin artırılması amacıyla, kümelenme yatırım ortaklığı kapsamında mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu ilgili çiftçi grubunda olacak şekilde taş kırma makinesi temini planlanmaktadır.
Sera Kurulumu	Adet		3	3	3		9		450.000	450.000	450.000		1.350.000	Örtü altı üretimin yaygınlaştırılması ve üreticilerin yıl boyu üretim yapabilmesinin sağlanması amacıyla, bireysel hibe desteği kapsamında 250-500 m² büyüklüğünde seraların kurulması planlanmaktadır.
Sebze Bahçesi Kurulumu ve Ekipmanları	Adet		1	1	1		3		550.000	550.000	550.000		1.650.000	Bölgede yüksek satış potansiyeli olan sebze çeşitlerinin tanınması, doğru tekniklerin somut gösterilmesi ve tekniklerin küçük üreticilerce 2-5 dekar alanda benimsenmesine yönelik planlanmıştır.

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Damlama Sulama Sistemi	Adet		10	10	10		30		250.000	250.000	250.000		750.000	Kırsal alanda tarımsal altyapının güçlendirilmesi, dezavantajlı coğrafyalardaki küçük ölçekli aile işletmelerinin iklim krizine karşı direncinin artırılması ve birim alandan alınan katma değerın yükseltilmesi amacıyla; geleneksel sulama yöntemlerinden modern, basınçlı ve tasarruflu sulama teknolojilerine geçişin sağlanması planlanmıştır.
Pülverizatör	Adet		30	30	30		90		300.000	300.000	300.000		900.000	Kırsal ve dağlık bölgelerde yaşayan küçük ölçekli çiftçilerin üretim kapasitesini artırmak, iş gücünden tasarruf planlanmıştır.
Çapa Makinesi	Adet		30	30	30		90		900.000	900.000	900.000		2.700.000	Kırsal dezavantajlı alanlardaki dar, parçalı ve engebeli arazilerde modern toprak işleme mekanizasyonunun yaygınlaştırılması; iş gücü verimliliğinin artırılması ve küçük ölçekli aile işletmelerinin rekabet güçlerinin yükseltilmesi planlanmıştır.
Budama Makinesi	Adet		10	10	10		30		150.000	150.000	150.000		450.000	Meyve bahçelerinde budama işlemlerini kolaylaştırıp hızlandırmak, işçilik maliyetlerinden tasarruf etmek ve ağaç verimini artırmak amacıyla planlanmıştır.
File Sistemi	Adet		2	2	2		6		240.000	240.000	240.000		720.000	Ekstrem iklim olayları ile dolu ve kuş zararlarına karşı bitkisel üretimin korunması, ürün kalitesinin, üretici gelirinin ve pazar rekabet gücünün artırılması planlanmıştır.
Çerezlik Kabak Hasat-Harman Makinesi	Adet				4		4				1.000.000		1.000.000	Çerezlik kabakta iş gücü bağımlılığının azaltılması, çekirdek ayırma işlemini optimize etmek, hasat kayıplarının minimize edilmesi, birim zamanda işlenen alanın artırılması amacıyla planlanmıştır.
Çerezlik Kabak Sıralama Makinesi	Adet			4			4			400.000			400.000	Çerezlik kabakta iş gücü bağımlılığının azaltılması, çekirdek ayırma işlemini optimize etmek, hasat kayıplarının minimize edilmesi, birim zamanda işlenen alanın artırılması amacıyla planlanmıştır.
Yumuşak Çekirdekli Meyve Bahçe ve Ara Ziraatın Kurulumu	Adet		4	4	4		12		2.800.000	2.800.000	2.800.000		8.400.000	Atıl meyve bahçelerinin üretime kazandırılması ve kümede tarımsal dönüşümün başlatılması amacıyla 5'er dekarlık modern yumuşak çekirdekli meyve ve ara ziraat bahçelerinin kurulması planlanmaktadır.
Hassas Grupların Desteklenmesi Programı	Adet		100	100	100		300		1.500.000	1.500.000	1.500.000		4.500.000	Hedef grup kapsamındaki hanelere; doğrudan gelir getirici nitelikte, hanenin mevcut üretim deneyimi ve iş gücü kapasitesiyle uyumlu makine ve ekipman destekleri sağlanacaktır köy tavukçuluğu ekipmanları, küçük ölçekli hayvancılık ve arıcılık başlangıç ekipmanları, ev tipi süt ürünleri ve gıda işleme (peynir, yufka, reçel ve lokum vb.) makineleri ile dikiş-nakış makineleri gibi küçük ölçekli üretim araçları, hane ihtiyaç analizine göre belirlenecek ve desteklenecektir.
4. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								0	8.480.000	9.680.000	10.880.000	0	29.040.000	

Tablo 124. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-5

STRATEJİK AMAÇ-1 • İklim Değişikliğine Dirençli ve Katma Değerli Bitkisel Üretimde Rekabet Gücünün Artırılması														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
5. ALTBİLEŞEN: BÖLGESEL MARKALAŞMA VE COĞRAFİ İŞARET ALIMI VE ÇAPRAZ UZMANLIK														
Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı														
Karahıdır Domatesi	Adet			1			1			300.000			300.000	Bünyan ilçesi Karahıdır Mahallesi’nde ata tohumlarıyla yetiştirilen ve kendine özgü aroması, ince kabuğu ve etli yapısıyla öne çıkan Karahıdır Domatesi’nin katma değerinin artırılması, taklit üretime karşı yasal koruma altına alınması ve özgün niteliklerinin korunarak sürdürülmesi amacıyla coğrafi işaret tescil sürecinin yürütülmesi planlanmaktadır.
Çapraz Uzmanlık														
İl Çiftçi Destek Ekiplerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	Adet		1	1			2		500.000	500.000			1.000.000	Sahada görev yapan ekiplerin agronomik uygulamalar, sosyal mobilizasyon, veri toplama ve raporlama gibi teknik ve idari yetkinliklerinin güçlendirilmesi planlanmıştır.
5. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								0	500.000	800.000	0	0	1.300.000	

Tablo 125. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-6

YILLAR (TL)	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam
STRATEJİK AMAÇ-1 ALTBİLEŞENLER TOPLAMI	2.450.000	19.760.000	15.980.000	14.130.000	150.000	52.470.000

Tablo 126. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-7

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
2. ALTBİLEŞEN: KÜMELENMEYİ DESTEKLEYEN ALTYAPI YATIRIMLARI														
Mera Yolu Yapımı ve Rehabilitasyonu	km				20		20				2.000.000		2.000.000	Yetiştiricilerin göç süreçlerini kolaylaştırmak ve lojistik maliyetlerini düşürmek amacıyla, bozulmuş ve kullanım ömrünü tamamlamış mera/yayla ulaşım altyapısının ilçe belediye yönetiminde iyileştirilmesi planlanmıştır.
Hayvan İçme Suyu (HİS) Tesisleri	Adet		4	4			8		800.000	800.000			1.600.000	Mera ve yaylalarda su kaynağının yetersiz olduğu lokasyonlarda, bakım ve onarım sorumluluğu ilgili mahalle muhtarlıklarında olacak şekilde HİS tesisi, sıvat ve su depolama yapıları gibi altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Hayvan Sağlığı ve Refahı Merkezi	Adet		2	2			4		2.000.000	2.000.000			4.000.000	Ekonomik kalkınma kümesinde meraya dayalı küçükbaş hayvancılıkta hayvan sağlığı uygulamalarının etkinleştirilmesi amacıyla, bakım ve onarım sorumluluğu ilgili mahalle muhtarlıklarında olacak şekilde sundurmalı ve betonarme tabanlı ilaçlama havuzu ile aşı yolunu içeren entegre bir hayvan sağlığı kompleksinin kurulması planlanmaktadır.
Hayvan Pazarı Yapımı	Adet		1				1		10.000.000				10.000.000	Canlı hayvan ticaretinde fiyat şeffaflığının sağlanması, üreticinin nakliye maliyetlerinin ve aracıya bağımlılığının azaltılması amacıyla kümeler merkezi Bünyan ilçesi Köprübaşı Mahallesinde, kurulum sürecinde il ve ilçe belediyelerinin katkısıyla bir canlı hayvan pazarının kurulması ve pazarın Bünyan ilçe belediyesi yönetimine protokol ile devredilmesi planlanmaktadır.
Süt İşleme ve Toplama Tesisi Kapasite Artırımı	Adet		4	4			8		2.000.000	2.000.000			4.000.000	Bünyan ilçesinde yer alan damızlık sığır yetiştiricileri birliğine ait Hunat Süt İşleme Tesisi ile Pınarbaşı Uzunayla Çerkes Peyniri işleme tesislerinin kapasite artırımı ve Pınarbaşı, Bünyan ve Tomarza ilçelerindeki mevcut süt toplama ağının kapasitesinin artırımı ve Sarız ilçesinin de bu ağa dahil edilmesi inşaat işleri hariç, makine-ekipman alımıyla sınırlı olacak şekilde planlanmıştır.
Mobil Kanatlı Kesim Ünitesi	Adet				1		1				5.000.000		5.000.000	Kümede kanatlı kesiminin hijyenik ve mevzuata uygun koşullarda gerçekleştirilmesi amacıyla, özelde paylaşılan ekonomik altyapı kapsamında mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu üretici birliğinde olacak şekilde küçük ölçekli mobil kanatlı kesim ünitesinin alımı planlanmaktadır.
Altyapılar İçin Fizibilite Çalışmaları	Adet	5					5	2.500.000					2.500.000	Stratejik amaç kapsamında yapılması planlanan her bir altyapı için, gerekçeli taslak bir rapor hazırlanması veya hazırlatılması planlanmıştır.
2. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								2.500.000	14.800.000	4.800.000	7.000.000	0	29.100.000	

Tablo 127. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-8

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
3. ALTBİLEŞEN: ÇİFTÇİ BECERİLERİ VE ORGANİZASYONU														
Çiftçi Eğitimleri	Adet	1	4	4	4		13	100.000	400.000	400.000	400.000		1.300.000	Büyükbaş, küçükbaş hayvancılık, kanatlı hayvan ile arı ürünlerinin üretim, hasat, işlenme, muhafaza ve pazarlanması yem bitkileri yetiştiriciliği, silaj yapım teknikleri, rasyon hazırlama ve sütün değerlendirilmesi, işletme yönetimi, pazarlama gibi odak konularında çiftçi eğitimleri planlanmıştır.

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Teknik Gezi	Adet	1	3	3	3		10	150.000	450.000	450.000	450.000		1.500.000	Hayvancılık işletmeleri, küçükbaş, arıcılık ve kanatlı hayvan sektörlerinde lider konumdaki işletmelere teknik geziler düzenlenerek üreticilerin bilgi düzeylerinin ve vizyonlarının artırılması planlanmıştır.
Büyükbaş Ahır Modernizasyonu Demonstrasyonu	Adet		5	5	5		15		2.000.000	2.000.000	2.000.000		6.000.000	Eski barınak altyapısına sahip işletmelerde hayvan sağlığı, hijyeni ve refahı standartlarına uygun çiftlik yönetimi ve konfor ekipmanlarının (bakım ve buzağı kitleri, kaşığı, otomatik suluk, akıllı yemlik, kauçuk altlık, mekanik gübre sıyırıcı, kızgınlık takip sistemi vb.) entegrasyonu sağlanarak, küme yetiştiricilerine yönelik yenilikçi ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması planlanmıştır.
Küçükbaş Ağıl Modernizasyonu Demonstrasyonu	Adet		4	4			8		750.000	750.000			1.500.000	Mevcut ağıl yapılarının iyileştirilmesine yönelik havalandırma sistemleri, padok düzenlemeleri, akıllı yemleme uygulamaları ve suluk sistemleri gibi modernizasyon tedbirleri planlanmıştır.
Genç Girişimci Başlangıç Paketi (Eğitim Giderleri Dahil)	Kişi		10	10			20		1.000.000	1.000.000			2.000.000	Kümede 20 gencin büyükbaş, küçükbaş hayvan, arıcılık ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği konusundaki ekonomik girişimlerinin bu tedbir paketi içerisinde desteklenmesi planlanmıştır.
Teknik Eğitimler (İl Müdürlüğü)	Adet	1	1				2	500.000	500.000				1.000.000	İl Müdürlüğümüz bünyesindeki teknik personelin eğitim yetkinliklerini geliştirmek amacıyla "Eğitici Eğitimi" programı planlanmaktadır.
3. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								750.000	5.100.000	4.600.000	2.850.000	0	13.300.000	

Tablo 128. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-9

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
4. ALTBİLEŞEN: DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİNE YÖNELİK BİREYSEL YATIRIMLAR														
Büyükbaş Ahırların Modernizasyonu	Adet		30	30	30		90		3.500.000	3.500.000	3.500.000		10.500.000	Eski barınak altyapısına sahip işletmelerin; hayvan sağlığı, hijyeni ve refahı standartlarına uygun çiftlik yönetimi ve konfor ekipmanları (bakım ve buzağı kitleri, havalandırma üniteleri, kaşığı, otomatik suluk, akıllı yemlik, kauçuk altlık, mekanik gübre sıyırıcı, kızgınlık takip sistemi vb.) ile modernize edilmesi suretiyle, tadilat, onarım ve teknoloji entegrasyonu planlanmıştır.
Süt Sağım Makinesi	Adet		20	20	20		60		600.000	600.000	600.000		1.800.000	Süt sağım süreçlerinde mekanizasyona geçilerek iş gücü ve zaman tasarrufu sağlanması, sağım hijyeninin artırılması suretiyle çiğ süt kalitesinin ve işletme verimliliğinin yükseltilmesi planlanmıştır.

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Süt Soğutma Tankı	Adet		10	10	10		30		1.500.000	1.500.000	1.500.000		4.500.000	Sütün soğuk zincirde muhafazası ve hijyenik olarak lojistiğine yönelik 250-500 litre kapasiteli süt soğutma tanklarının hibelendirilmesi planlanmıştır.
Yem Karma Makinesi	Adet		10	10	10		30		1.500.000	1.500.000	1.500.000		4.500.000	Farklı kaba ve kesif yemlerin homojen şekilde karıştırılarak rasyon kalitesinin artırılması; yem israfının önlenmesi, hayvanların yemden yararlanma oranının yükseltilmesi ve iş gücü tasarrufuyla üretim maliyetlerinin düşürülmesi planlanmıştır.
Yem Kırma Makinesi	Adet		20	20	20		60		600.000	600.000	600.000		1.800.000	Yemlerin kırılıp öğütülerek besin değerinin hayvanların et/süt veriminin artırılması, rasyon maliyetlerinin düşürülmesi işletme karlılığının yükseltilmesi planlanmıştır.
Silaj Paketleme Makinesi	Adet		1	1	1		3		500.000	500.000	500.000		1.500.000	Silajın vakumlu ambalajlanması yoluyla besin değerinin uzun süre korunması, depolama kayıplarının önlenmesi ve kış döneminde kaliteli kaba yem arzının güvence altına alınarak işletme karlılığının artırılması amacıyla, kümelenme yatırım ortaklığı kapsamında mülkiyeti, işletme ve bakım sorumluluğu ilgili çiftçi grubunda olacak şekilde silaj yapma makinesi temini planlanmaktadır.
Yün Kırma Makinesi	Adet		30	30	30		90		750.000	750.000	750.000		2.250.000	Küçükbaş sektöründe kısıtlı değerlendirilen koyun yününün katma değer artışına yönelik alet-ekipmanların hibelendirilmesi planlanmıştır.
Çadır Hayvan Barınağı	Adet		10	10	10		30		1.000.000	1.000.000	1.000.000		3.000.000	Mevcut yapıların yerleşim yeri içerisinde kalması, biyogüvenlik riskleri barındırması, hayvan sağlığı ve refahı standartlarını karşılayamaması nedeniyle; barınak koşullarının iyileştirilmesi amacıyla üreticilere çadır hayvan sistemlerinin temin edilmesi planlanmıştır.
Küçükbaş Ağıl Modernizasyonu	Adet		15	15			30		2.600.000	2.600.000			5.200.000	Mevcut ağıl yapılarının iyileştirilmesine yönelik akıllı besleme sistemleri, kuzu padok sistemleri gibi modernizasyon tedbirleri planlanmıştır.
Taşınabilir GES	Adet		20	20	20		60		2.000.000	2.000.000	2.000.000		6.000.000	Büyükbaş hayvan yetiştiricileri, göçer üreticiler ve arıcıların yaşam kalitesini artırmak amacıyla; üretim alanlarında kesintisiz elektrik ihtiyacını karşılayacak, enerji maliyetlerini düşürecek ve çevresel sürdürülebilirliği sağlayacak yenilenebilir enerji desteklerinin verilmesi planlanmıştır.
Taşınır Sürü Yöneticisi Yaşam Konteyneri	Adet		6	6			12		1.500.000	1.500.000			3.000.000	Ekonomik kalkınma kümesinin ortak problemlerinden birisi olan çoban bulmada yaşanan zorlukların üstesinden gelinmesi amacıyla çoban ve aileleri ile yetiştiricilerin konaklayabileceği gezici konteyner yapılarının oluşturulması planlanmaktadır.
Modern Kovan	Adet		200	100	100		400		1.400.000	700.000	700.000		2.800.000	Arıcılık ürün çeşitliliğinin artırılması ve bal üretimine bağımlılık sorununun giderilmesi amacıyla, kümede polen tuzaklı modern kovan alımına yönelik bireysel yatırımlar planlanmıştır.

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Arıcılık Alet Ekipman Paketi	Adet		30	30	30		90		630.000	630.000	630.000		1.890.000	Kovan verimliliği ve ürün kalitesinin artırılması ile üretim yerlerinde hijyen koşullarının sağlanması amacıyla bal dinlendirme kabı, bal sağım çadırı, körük gibi malzemelerin paket halinde desteklenmesi planlanmıştır.
Bal Sağım Makinesi	Adet		25	25	25		75		1.250.000	1.250.000	1.250.000		3.750.000	Üreticilerin bal hasadını hijyenik, hızlı ve verimli şekilde gerçekleştirmesi, iş gücü kayıplarının azaltılması ve ürün kalitesinin artırılması planlanmıştır.
Arıcı Yaşam Çadırı	Adet			4	4		8			400.000	400.000		800.000	Arıcılık faaliyetlerinin daha düzenli ve güvenli yürütülebilmesine katkı sağlamak ve yaylalarda yetersiz barınma sorununu gidermek amacıyla küme içerisinde portatif arıcı barakası desteği planlanmıştır.
Kanatlı Hayvan Kümes Modernizasyonu	Adet		10	10	10		30		20.000	20.000	20.000		60.000	Mevcut barınak durumu iyi olmayan ya da eskimiş ekipmanların yenilenmesi ve kapasite artırmak için hane halkının desteklenmesi planlanmıştır.
Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Ekipmanları	Adet		10	10	10		30		50.000	50.000	50.000		150.000	Kanatlı hayvan barınak ekipmanlarının (su, yemlik vb.) desteklenmesi planlanmıştır.
Hassas Grupların Desteklenmesi Programı	Adet		100	100	100		300		1.500.000	1.500.000	1.500.000		4.500.000	Hedef grup kapsamındaki hanelere; doğrudan gelir getirici nitelikte, hanenin mevcut üretim deneyimi ve iş gücü kapasitesiyle uyumlu makine ve ekipman destekleri sağlanacaktır köy tavukçuluğu ekipmanları, küçük ölçekli hayvancılık ve arıcılık başlangıç ekipmanları, ev tipi süt ürünleri ve gıda işleme (peynir, yufka, reçel ve lokum vb.) makineleri ile dikiş-nakış makineleri gibi küçük ölçekli üretim araçları, hane ihtiyaç analizine göre belirlenecek ve desteklenecektir.
4. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								0	20.900.000	20.600.000	16.500.000	0	58.000.000	

Tablo 129. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-10

STRATEJİK AMAÇ-2 • Hayvansal Üretimde Rekabet Gücünün Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
5. ALTBİLEŞEN: BÖLGESEL MARKALAŞMA VE COĞRAFİ İŞARET ALIMI VE ÇAPRAZ UZMANLIK														
Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı														
Çapraz Uzmanlık														
İl Çiftçi Destek Ekiplerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	Adet	1	1	1			3	500.000	500.000	500.000			1.500.000	Sahada görev yapan ekiplerin agronomik uygulamalar, sosyal mobilizasyon, veri toplama ve raporlama gibi teknik ve idari yetkinliklerinin güçlendirilmesi planlanmıştır.
5. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								500.000	500.000	500.000	0	0	1.500.000	

Tablo 130. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-11

YILLAR (TL)	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam
STRATEJİK AMAÇ-2 ALTBİLEŞENLER TOPLAMI	3.750.000	41.300.000	30.500.000	26.350.000	0	101.900.000

Tablo 131. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-12

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
1. ALTBİLEŞEN: KÜMELENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI FAALİYETLER														
ÇPP Toplantıları	Adet	1	1	1	1	1	5	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	500.000	ÇPP toplantıları vasıtasıyla; hedef küme ve sektördeki kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve dezavantajlı üretici gruplarının bir araya getirilerek yerelde katılımcı bir yönetim ve entegrasyon modelinin tesis edilmesi planlanmıştır.
Fuar, Festival, Çiftçi Değişimi, Yurt içi Çalışma Ziyaretleri	Adet		1	1			2		150.000	150.000			300.000	Hedef bölgedeki üreticilerin yenilikçi tarım teknolojileri ve iyi uygulama örnekleriyle kapasitelerinin geliştirilmesi, teknoloji transferinin sağlanması, yerel ürünlerin markalaşması ve üreticilerin doğrudan pazar aktörleriyle buluşturulması planlanmıştır.
1. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								100.000	250.000	250.000	100.000	100.000	800.000	

Tablo 132. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-13

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
2. ALTBİLEŞEN: KÜMELENMEYİ DESTEKLEYEN ALTYAPI YATIRIMLARI														
Doğa ve Macera Parkuru Yapımı	Adet		1	2			3		1.000.000	2.000.000			3.000.000	Pınarbaşı ilçesi Uzunyayla bölgesinde atlı trekking faaliyeti ile Subatan mevkiinde ekolojik kamp alanı kurulması ve Tomarza Zamanlı Irmağı üzerinde bir su sporları merkezi, konaklama tesisleri, doğa yürüyüşü ve macera parkurları ile zipline gibi platformların hayata geçirilmesi planlanmıştır. Söz konusu yatırım, ÇPP tarafından BPPB/İPPB kanalı ile MPYB'ye sunulacak ve uygun görülmesi halinde tesislerin mülkiyeti kamuda kalmak üzere, kullanım sorumlulukları ile bakım ve onarım giderlerini içeren bir protokol karşılığında işletme ve bakım sorumluluğu Kayseri Büyükşehir Belediyesine devredilecektir.

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
Yöresel Ürün Satış Noktası	Adet		2	2			4		400.000	400.000			800.000	Tomarza, Sarız, Bünyan ve Pınarbaşı ilçelerinde pazarlama altyapısının iyileştirilmesi, yerel üretimin canlandırılması ve ticari dolaşımının hızlandırılması amacıyla kümenin her bir elemanında birer yöresel ürün satış noktası kurulması planlanmıştır. Satış noktalarının mülkiyeti kamuda kalmak üzere, kullanım sorumlulukları ile bakım ve onarım giderlerini içeren bir protokol karşılığında işletme ve bakım sorumluluğu Kayseri Büyükşehir Belediyesine devredilecektir.
Melikgazi Türbesi Restorasyonu	Adet			1			1			500.000			500.000	Kayseri Valiliği ve Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü ile koordineli olarak Pınarbaşı ilçesindeki Melikgazi Türbesinin restorasyonu ve inanç turizmine kazandırılması SECAP değerlendirmesine tabi planlanmıştır. Söz konusu yatırım, ÇPP tarafından BPYB/İPYB kanalı ile MPYB'ye sunulacak ve uygun görülmesi halinde tesislerin mülkiyeti kamuda kalmak üzere, kullanım sorumlulukları ile bakım ve onarım giderlerini içeren bir protokol karşılığında işletme ve bakım sorumluluğu Kayseri Büyükşehir Belediyesine devredilecektir.
Altyapılar İçin Fizibilite Çalışmaları	Adet	1					1	500.000					500.000	Stratejik amaç kapsamında yapılması planlanan her bir altyapı için, gerekçeli taslak bir rapor hazırlanması veya hazırlatılması planlanmıştır.
2. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								500.000	1.400.000	2.900.000	0	0	4.800.000	

Tablo 133. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-14

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
3. ALTBİLEŞEN: ÇİFTÇİ BECERİLERİ VE ORGANİZASYONU														
Çiftçi Eğitimleri	Adet		1				1		100.000				100.000	Kurumsal tanıtım, yönetim becerileri, dijital ve finansal okuryazarlık, mikro girişimcilik ve stratejik pazarlamanın yanı sıra bütünselik kırsal turizm (agro/eko-turizm) gibi odak konularında çiftçi eğitimleri planlanmıştır.
Teknik Gezi	Adet		1	1	1		3		150.000	150.000	150.000		450.000	Kırsal turizm lider merkezlere teknik geziler düzenlenerek üreticilerin bilgi düzeylerinin ve vizyonlarının artırılması planlanmıştır.
Genç Girişimci Başlangıç Paketi (Eğitim Giderleri Dahil)	Kişi		2	2	1		5		400.000	400.000	200.000		1.000.000	Kümede 5 gencin kırsal turizm konusundaki ekonomik girişimlerinin bu tedbir paketi içerisinde desteklenmesi planlanmıştır.
3. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								0	650.000	550.000	350.000	0	1.550.000	

Tablo 134. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-15

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
4. ALTBİLEŞEN: DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİNE YÖNELİK BİREYSEL YATIRIMLAR														
Yerel Üretimi Destekleyici Bireysel Hibeler	Adet			10			10			1.000.000			1.000.000	Kırsal alanlarda endüstriyel dönüşümün sağlanması ve turizme evrilme süreçlerinin hızlandırılması amacıyla; atölye vb. teknik alet ve ekipman altyapısının güçlendirilmesi, kırsal turizm ekosistemindeki kolektif kümelenme dinamiklerini harekete geçirecek mikro yatırımların ve atölye ekipmanları gibi katma değer artışına yönelik ekipmanların teşvik edilmesi planlanmıştır.
Hassas Grupların Desteklenmesi Programı	Adet		100	100	100		300		1.500.000	1.500.000	1.500.000		4.500.000	Hedef grup kapsamındaki hanelere; doğrudan gelir getirici nitelikte, hanenin mevcut üretim deneyimi ve iş gücü kapasitesiyle uyumlu makine ve ekipman destekleri sağlanacaktır köy tavukçuluğu ekipmanları, küçük ölçekli hayvancılık ve arıcılık başlangıç ekipmanları, ev tipi süt ürünleri ve gıda işleme (peynir, yufka, reçel ve lokum vb.) makineleri ile dikiş-nakış makineleri gibi küçük ölçekli üretim araçları, hane ihtiyaç analizine göre belirlenecek ve desteklenecektir.
4. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								0	1.500.000	2.500.000	1.500.000	0	5.500.000	

Tablo 135. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-16

STRATEJİK AMAÇ-3 • Kırsal Turizmin Geliştirilmesi														
Faaliyet	Birim	MİKTARLAR						YILLAR (TL)						AÇIKLAMA
		2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam	
5. ALTBİLEŞEN: BÖLGESEL MARKALAŞMA VE COĞRAFİ İŞARET ALIMI VE ÇAPRAZ UZMANLIK														
Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı														
Bölgesel Markalaşma	Adet		1				1		300.000				300.000	Pınarbaşı Gökkuşağı Alabalığı markalaşma ve coğrafi işaret tescilli işlemleri, güncel uzmanlık seviyesinde yetkinlik artırma eğitimleri, yurtiçi ve yurtdışı teknik inceleme gezileri gibi faaliyetler planlanmıştır.
Çapraz Uzmanlık														
İl Çiftçi Destek Ekiplerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	Adet	1	1	1			3	500.000	500.000	500.000			1.500.000	Sahada görev yapan ekiplerin agronomik uygulamalar, sosyal mobilizasyon, veri toplama ve raporlama gibi teknik ve idari yetkinliklerinin güçlendirilmesi planlanmıştır.
5. ALTBİLEŞEN TOPLAMI								500.000	800.000	500.000	0	0	1.800.000	

Tablo 136. Birinci EKK Yatırım Planı Tablosu-17

YILLAR (TL)	2026	2027	2028	2029	2030	Toplam
STRATEJİK AMAÇ-3 ALTBİLEŞENLER TOPLAMI	1.100.000	4.600.000	6.700.000	1.950.000	100.000	14.450.000

09

Finansman Tabloları

9. FİNANSMAN TABLOLARI

Bölümü

Tablo 137. Türk Lirası Cinsinden Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Finans Tablosu (1.000 TL)

YATIRIM KONULARI	HİBE ORANI (%)	2026	2027	2028	2029	2030	PROJE BÜTÇESİ	EŞ FİNANSMAN*	GENEL TOPLAM
A.KÜMELENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI FAALİYETLER									
1.ÇPP Toplantıları	100	250	400	400	250	250	1.550	0	1.550
2.Fuar, Festival, Çiftçi Değişimi, Yurtiçi Çalışma Ziyaretleri	100	0	550	550	0	0	1.100	0	1.100
B. KÜMELENMEYİ DESTEKLEYEN ALTYAPI YATIRIMLARI									
1. Özelde Paylaşılan Ekonomik Altyapı Yatırımları	75	0	480	3.000	9.000	0	9.360	3.120	12.480
2. Kamu Ekonomik Altyapı Yatırımları	100	0	15.900	2.900	0	0	18.800	0	18.800
3. Pazar Yolları	100	0	2.000	0	0	0	2.000	0	2.000
4. Mera Islahı	100	0	2.800	2.800	0	0	5.600	0	5.600
5. Altyapılar İçin Fizibilite Çalışmaları	100	4.500	0	0	0	0	4.500	0	4.500
C. ÇİFTÇİLERİN BECERİ VE ORGANİZASYONU									
1.Genç Girişimci Başlangıç Paketi (Eğitim Giderleri Dahil)	70	0	3.000	2.200	1.000	0	4.340	1.860	6.200
2. Demonstrasyonlar	100	0	5.450	5.450	2.000	0	12.900	0	12.900
3. Teknik Eğitimler (İl Müdürlüğü)	100	1.000	1.000	0	0	0	2.000	0	2.000
4. Diğer Eğitimler	100	550	1.400	1.300	1.300	0	4.550	0	4.550
D. DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİNE YÖNELİK BİREYSEL YATIRIMLARIN DESTEKLENMESİ									
1.a. Kümelenme Yatırım Ortaklığı (Bireysel)	70	0	22.130	23.230	18.730	0	44.863	19.227	64.090
1.b. Kümelenme Yatırım Ortaklığı (Çiftçi Grupları ve Dönüşüm Sürücüleri)	75	0	500	1.300	1.900	0	2.775	925	3.700
2. Göçerlerin Yaşam Standardının İyileştirilmesi	80	0	3.750	3.750	3.750	0	9.000	2.250	11.250
3. Hassas Grupların Desteklenmesi Programı	100	0	4.500	4.500	4.500	0	13.500	0	13.500
E. BÖLGESEL MARKALAŞMA VE COĞRAFİ İŞARET ALIMI VE ÇAPRAZ UZMANLIK									
1. Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı	100	0	300	300	0	0	600	0	600
2. İl Çiftçi Destek Ekiplerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	100	1.000	1.500	1.500	0	0	4.000	0	4.000
TOPLAM		7.300	65.660	53.180	42.430	250	141.438	27.382	168.820

(*) Genç Girişimci Başlangıç Paketi (%30) ve Göçerlerin Yaşam Standardının İyileştirilmesi (%20) satırlarındaki eş finansman, bir iş kalemi karşılığında taahhüt edilerek aynı veya nakdi olarak karşılanabilir.

Tablo 138. Avro Cinsinden Birinci Ekonomik Kalkınma Kümesi Finans Tablosu (€) (KUR: 1€ = 55 TL**)

YATIRIM KONULARI	HİBE ORANI (%)	2026	2027	2028	2029	2030	PROJE BÜTÇESİ	EŞ FİNANSMAN*	GENEL TOPLAM
A.KÜMELENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI FAALİYETLER									
1.ÇPP Toplantıları	100	4.545,45	7.272,73	7.272,73	4.545,45	4.545,45	28.181,82	0,00	28.181,82
2.Fuar, Festival, Çiftçi Değişimi, Yurtiçi Çalışma Ziyaretleri	100	0,00	10.000,00	10.000,00	0,00	0,00	20.000,00	0,00	20.000,00
B. KÜMELENMEYİ DESTEKLEYEN ALTYAPI YATIRIMLARI									
1. Özelde Paylaşılan Ekonomik Altyapı Yatırımları	75	0,00	8.727,27	54.545,45	163.636,36	0,00	170.181,82	56.727,27	226.909,09
2. Kamu Ekonomik Altyapı Yatırımları	100	0,00	289.090,91	52.727,27	0,00	0,00	341.818,18	0,00	341.818,18
3. Pazar Yolları	100	0,00	36.363,64	0,00	0,00	0,00	36.363,64	0,00	36.363,64
4. Mera Islahı	100	0,00	50.909,09	50.909,09	0,00	0,00	101.818,18	0,00	101.818,18

YATIRIM KONULARI	HİBE ORANI (%)	2026	2027	2028	2029	2030	PROJE BÜTÇESİ	EŞ FİNANSMAN*	GENEL TOPLAM
5. Altyapılar İçin Fizibilite Çalışmaları	100	81.818,18	0,00	0,00	0,00	0,00	81.818,18	0,00	81.818,18
C. ÇİFTÇİLERİN BECERİ VE ORGANİZASYONU									
1.Genç Girişimci Başlangıç Paketi (Eğitim Giderleri Dahil)	70	0,00	54.545,45	40.000,00	18.181,82	0,00	78.909,09	33.818,18	112.727,27
2. Demonstrasyonlar	100	0,00	99.090,91	99.090,91	36.363,64	0,00	234.545,45	0,00	234.545,45
3. Teknik Eğitimler (İl Müdürlüğü)	100	18.181,82	18.181,82	0,00	0,00	0,00	36.363,64	0,00	36.363,64
4. Diğer Eğitimler	100	10.000,00	25.454,55	23.636,36	23.636,36	0,00	82.727,27	0,00	82.727,27
D. DEĞER ZİNCİRİNİN GELİŞMESİNE YÖNELİK BİREYSEL YATIRIMLARIN DESTEKLENMESİ									
1.a. Kümelenme Yatırım Ortaklığı (Bireysel)	70	0,00	402.363,64	422.363,64	340.545,45	0,00	815.690,91	349.581,82	1.165.272,73
1.b. Kümelenme Yatırım Ortaklığı (Çiftçi Grupları ve Dönüşüm Sürücüleri)	75	0,00	9.090,91	23.636,36	34.545,45	0,00	50.454,55	16.818,18	67.272,73
2. Göçerlerin Yaşam Standardının İyileştirilmesi	80	0,00	68.181,82	68.181,82	68.181,82	0,00	163.636,36	40.909,09	204.545,45
3. Hassas Grupların Desteklenmesi Programı	100	0,00	81.818,18	81.818,18	81.818,18	0,00	245.454,55	0,00	245.454,55
E. BÖLGESEL MARKALAŞMA VE COĞRAFİ İŞARET ALIMI VE ÇAPRAZ UZMANLIK									
1. Bölgesel Markalaşma ve Coğrafi İşaret Alımı	100	0,00	5.454,55	5.454,55	0,00	0,00	10.909,09	0,00	10.909,09
2. İl Çiftçi Destek Ekiplerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi	100	18.181,82	27.272,73	27.272,73	0,00	0,00	72.727,27	0,00	72.727,27
TOPLAM		132.727,27	1.193.818,18	966.909,09	771.454,55	4.545,45	2.571.600,00	497.854,55	3.069.454,55

(*) Genç Girişimci Başlangıç Paketi (%30) ve Göçerlerin Yaşam Standardının İyileştirilmesi (%20) satırlarındaki eş finansman, bir iş kalemi karşılığında taahhüt edilerek aynı veya nakdi olarak karşılanabilir. (**) 2026 yılı Bütçe Programına ait Cumhurbaşkanlığı genelgesinde 2026 yılı için ortalama dolar kuru 46,60 TL olarak belirlenmiştir. Bakanlığımız Strateji Başkanlığınca da 2026 yılı ortalama Avro kuru ise 55,00 TL olarak belirlenmiştir.

10

ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI

KDAKP • FAZ III • KAYSERİ

10. ÇEVRE VE DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI

Bölümü

Doğal kaynak yönetimi kapsamında korunan alanlarda yönetim stratejisinin önemli adımlarından biri olan izleme; doğal ve korunan alanların yönetiminde ve değişen koşullarda yönetime güvenilir bilgiler sağlayarak gerekli düzeltmelerin yapılmasında kritik bir araçtır. Bu biçimiyle izleme; doğa koruma, biyolojik çeşitliliğin yönlendirilmesi ve korunan alanlarda doğal kaynakların sosyoekonomik yapının beklentileri doğrultusunda sürdürülebilir kullanımını sağlamada yönetim planlamasının ayrılmaz parçasıdır. Doğal kaynakların doğru yönetimi, koruma ve kaynak kullanma politikalarının vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda KDAKP, çevre ve doğal kaynakların korunması üzerinde olumlu etkilere sahip olacak; projenin en önemli çıktılarından biri, etkin, verimli ve özgün bir yönetim gerçekleştirilerek çevre bilinci ve doğal kaynak kullanım planlaması konusunda farkındalığı artırılmış bir toplumun inşa edilmesi olacaktır. Proje alanı genelinde sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması ve yenilikçi teknolojilerin sisteme entegrasyonu, arazilerin en uygun şekilde kullanımını sağlayacak tüm yaklaşımların temelini oluşturacaktır.

KDAKP, IFAD'ın kırsaldaki yoksul halkın üretim kapasitelerini artırma, pazara katılım faydalarını çoğaltma ve ekonomik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirliğini güçlendirme amaçlarına doğrudan hizmet etmektedir. Proje, hedef gruptaki üreticileri ticari açıdan rekabetçi ve iklimsel açıdan daha dirençli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda (i) tarım teknolojisi ve bilgisine çiftçi erişimini artırmak, (ii) kaliteyi ve hizmet erişimini geliştirmek, (iii) çiftçileri iklim risklerine karşı korumak amacıyla yenilikçi eylemler devreye alınacaktır.

EKK-1 özelinde hızlı eylem gerektiren ve sürdürülebilir üretimi destekleyecek stratejik müdahale alanları şunlardır: Hedef pazarlara yönelik tarım ürünleri ihracatının korunması amacıyla tarımda pestisit bağımlılığının azaltılmasına ve biyolojik mücadele yöntemlerinin (faydalı böcekler vb.) yaygınlaştırılmasına öncelik verilmesi. Tarımsal üretimde kimyasal gübre kullanımını azaltmak için nesnelerin interneti (IoT), yapay zeka ve sensör teknolojileri temelli yeni nesil gübreleme sistemlerinin tesisi. Kritik girdilerin optimal kullanımı için insansız tarım araçları (İTA), otonom tarım robotları ve uzaktan algılama teknolojisini içeren veri odaklı tarım bilgi sistemlerinin geliştirilmesi. Tarımsal faaliyetlerde karbon ayak izini düşürmek amacıyla elektrikli traktör kullanımının yaygınlaştırılması. Bölgeye uygun tarım politikaları kapsamında ata tohumu dönüşüm desteklenmesi ve üreticilere ata tohum/fidan tedariki sağlanması. Üreticilerde farkındalığı artırmak üzere anız yakmanın zararları, etkin gübreleme, verimli sulama, organik tarım ve zararlılarla ekolojik mücadele konularında kapsamlı çiftçi eğitim programlarının uygulanması.

İklim değişikliğiyle mücadelede Avrupa Birliği SECAP metodolojisi ve yerel ölçekteki Kayseri Büyükşehir Belediyesi İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP, 2022) çerçeveleri, EKK-1'in çevre ve iklim boyutuna yön vermektedir. Tarım ve gıda sektörü, kuraklık ve toprak çoraklaşması gibi tehlikeler karşısında en kırılgan sektörler arasında yer almaktadır.

KDAKP kapsamında bu kırılganlıkları uyum tedbirleriyle yönetmek amacıyla organik üretime ve kaynak verimliliğine dayalı bir ekosistem kurgulanmıştır. Bu vizyon doğrultusunda planda yer alan somut eylemler şunlardır: (i) Kayseri'de

organik tarımı geliştirmek üzere üreticilerin kümeleşme oluşumlarına ve kooperatifleşme süreçlerine doğrudan destek verilmesi. (ii) Jeotermal kaynakların değerlendirilmesi yoluyla organik tarıma dayalı organize ihtisas bölgelerinin kurulması. (iii) Organik tarım ve damlama sulama otomasyonu sistemlerinin etkinliğini sahada göstermek amacıyla özel demonstrasyon alanlarının oluşturulması. (iv) Şehir ve ilçelerde standartları belirlenmiş organik pazar alanlarının kurularak denetlenmesi ve organik üreticilerin tüketici ile ihraç pazarlarına erişiminin kolaylaştırılması. (v) Tarımsal ürünlerin kooperatifler aracılığıyla toplanıp depolanması süreçlerinin teşvik edilmesi.

Azaltım ve su yönetimi boyutunda ise İDEP'in "Kuraklıkla Mücadele ve Sürdürülebilir Organik Tarım" stratejisine uygun olarak su döngüsünün tam entegrasyonu hedeflenmektedir. Bu kapsamda, atıksu arıtma tesisi bulunmayan kırsal yerleşimlerde tesis yatırımlarının yapılarak arıtılan suların tarımsal sulamada ve rekreasyonel alanlarda tekrar kullanıma kazandırılması planlanmaktadır. Ayrıca, arıtma proseslerinden elde edilen çamurların doğal solar sistemlerle (GES) kurutularak tarımda bitki besin elementi olarak kullanımının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Bölgedeki su baskısını azaltmak amacıyla yağmur suyu hasadı ve gri su sistemleri de teknik düzenlemeler ve örnek uygulamalarla proje bütününde desteklenecektir.

11

STRATEJİK ORTAKLAR, OLASI İŞBİRLİKLERİ VE KOORDİNASYON

11. STRATEJİK ORTAKLAR, OLASI İŞBİRLİKLERİ VE KOORDİNASYON

Bölümü

Birinci EKK Stratejik Yatırım Planı'nın hayata geçirilmesinde; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör temsilcileri, üretici birlikleri, kooperatifler, üniversiteler ve meslek odaları ile tesis edilecek stratejik ortaklıklar, programın hedeflerine ulaşması ve yatırımların sahada sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Stratejik Yatırım Planının hazırlık sürecinde sektörel bazda gerçekleştirilen ÇPP ve odak grup analizleri ile iklim uyum eylem planları incelenmiş, bu doğrultuda tarımsal dönüşüm, organik üretim ve doğal kaynak yönetimi hedeflerine uygun iş birliği alanları belirlenmiştir. Stratejik ortaklar ile yürütülecek tüm operasyonel çalışmalarda koordinasyon İl Proje Yönetim Birimi tarafından sağlanacak, gerektiğinde BPYB ve MPYB bu koordinasyon süreçlerine entegre edilecektir.

Bu çerçevede, EKK-1 hazırlık ve uygulama süreçlerinde rol alacak başlıca stratejik ortaklar ve iş birliği yapılacak temel alanlar aşağıda sıralanmıştır:

Kayseri Valiliği ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı: İl genelinde idari koordinasyonun sağlanması, kurumlar arası eşgüdümün tesis edilmesi ve proje kapsamındaki altyapı yatırımlarının yasal/idari onay süreçlerinin yürütülmesinde temel stratejik ortaktır.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi (Tarımsal Hizmetler Daire Başkanlığı ile İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Daire Başkanlığı): Organik tarımın özendirilmesi, ata tohum ve fidan desteği sağlanması, anız yakmanın önlenmesi ile üreticilere yönelik ekolojik mücadele eğitimlerinin verilmesinde ana uygulayıcı ortaklardan biridir. Ayrıca demonstrasyon alanlarının kurulması ve organik üretim kümeleşmesine altlık oluşturulması hususlarında doğrudan iş birliği yapılacaktır.

Kayseri Su ve Kanalizasyon İdaresi (KASKİ): Kırsal alanlarda atıksu arıtma tesisi altyapılarının planlanması, arıtılan suların tarımda veya rekreasyonel alanlarda yeniden kullanımının sağlanması ve kırsal alanlarda kompost gübre ile biyogaz üretimi projelerinin desteklenmesinde altyapı koordinasyonu sağlanacaktır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü: EKK-1 bölgesindeki üreticilerin iklim değişikliğine adaptasyonu, atık geri kazanım süreçleri, enerji verimliliği uygulamaları ve tarımsal faaliyetlerin çevresel etki değerlendirme aşamalarında mevzuat desteği ve teknik kapasite rehberliği alınacaktır.

Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü ile Sanayi Odaları: Üretilen organik tarım ürünleri için standartların oluşturulması, ilçe merkezlerinde organik pazar alanlarının kurularak denetlenmesi ve organik üreticilerin ulusal/ihraç pazarlarına erişiminin kolaylaştırılması hedeflerinde doğrudan koordinasyon yürütülecektir.

ORAN Kalkınma Ajansı ve Üniversiteler: Tarımda pestisit bağımlılığını azaltacak faydalı böcek ve biyopestisit gibi biyoteknolojik yeniliklerin geliştirilmesi, nesnelerin interneti (IoT) tabanlı akıllı gübreleme sistemlerinin projelendirilmesi ve üreticilere yönelik akademik saha eğitimlerinin düzenlenmesinde bilgi ve kapasite ortaklığı ile iş geliştirme hizmetleri görevini yapacaktır.

Meslek Odaları, Tarımsal Kooperatifler ve Üretici Birlikleri: EKK-1 hedef grubunda yer alan çiftçilerin sözleşmeli üretim modeline entegrasyonu, tarımsal ürünlerin kooperatifler aracılığıyla toplanıp depolanması ve organik üretimde yönetmelik süreçlerinin kolaylaştırılarak üreticinin pazar gücünün artırılmasında saha ortağı olarak konumlandırılacaklardır.

İlçe Kaymakamlıkları ve İlçe Belediye Başkanlıkları: Projenin EKK-1 kapsamındaki ilçelerde sahiplenilmesi, organik pazar yerlerinin fiziksel tahsisi, üretici eğitim programları (verimli sulama, ekolojik mücadele vb.) için mekansal altyapı sağlanması ve kırılgan grupların (yaşlılar, yoksullar) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) verileriyle eşleştirilerek üretime dahil edilmesi süreçlerinde yerel idari güvenceyi sağlayacaklardır.

12

İZLEME VE DEĞERLENDİRME

12. İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Bölümü

Plan kapsamında belirlenen stratejik amaç, öncelik ve tedbirlere dönük performans değerlendirmesi ile hesap verebilirliğin zeminini oluşturacak izleme ve değerlendirme (İ&D) sistemi, KDAKP Proje Uygulama El Kitabına uygun olarak yürütülecektir. İ&D sistemi; yürütülen faaliyetlerin sonuçlarından yararlanarak değişen durumlara cevap verme kapasitesi geliştiren, yatırımların ilgililik, etkililik, etkinlik, etki ve sürdürülebilirlik boyutlarında değerlendirilmesini sağlayan temel bir yönetim aracıdır.

Stratejik Yatırım Planının kapsadığı EKK’de eşgüdümlü olarak yürütülecek temel İzleme ve Değerlendirme faaliyetleri şunlardır: proje mevcut durum çalışması (baseline study), yıllık veri toplama, ara dönem gözden geçirme çalışması, proje kapanış saha çalışması (anket), proje yararlanıcıları veri tabanının oluşturulması, coğrafi referans (GIS) uygulamaları ve operasyon sonuçları yönetim sistemine (ORMS) göre performansın izlenmesi ve raporlanması.

Bütün bu izleme ve değerlendirme çalışmaları; Merkez Proje Yönetim Birimi bünyesindeki İ&D uzmanının koordinasyonunda, Bölgesel Proje Yönetim Biriminde yer alan İ&D asistanları ile il ve ilçe seviyesindeki Çiftçi Destek Ekipleri personelinin iş birliğiyle yürütülecektir. Kümeler düzeyindeki tüm uygulama organları, program faaliyetlerinin etkisini ve çıktılarını değerlendirmek üzere, cinsiyete ve yaşa göre ayrıştırılmış verilerin toplanıp analiz edilmesinde görev alacaktır. Bu sayede üç EKK genelinde yürütülen faaliyetlerin planlandığı gibi ilerleyip ilerlemediği ya da düzeltici önlemlerin alınması gerekip gerekmediği konusunda sahada bütüncül ve etkin bir izleme gerçekleştirilecektir.

İzleme ve değerlendirme süreci kapsamında, fiziksel ve mali ilerlemeler ile hedeflenen nicel ve nitel çıktılara ulaşma düzeyini yansıtacak şekilde altı aylık ilerleme raporları ve yıllık performans raporları hazırlanarak program yönetim organları ile IFAD düzenli olarak bilgilendirilecektir.

Proje yönetim birimlerince yürütülecek olan rutin İ&D çalışmalarına ek olarak; stratejik yatırım planının uygulama döneminin ortasında, hedeflere ulaşılma düzeyinin ve proje yönetim performansının inceleneceği bir harici orta dönem gözden geçirme değerlendirmesi gerçekleştirilecektir. Programın kapanış aşamasında ise, başlangıçtaki mevcut durum (baseline) anketleri ile aynı göstergeler kullanılarak, projeye dahil edilen kümedeki hedef gruplar (kadınlar, gençler, çok yoksullar) üzerindeki sosyoekonomik etkileri ve iklim şoklarına karşı direnç kazanımlarını kıyaslamalı olarak ölçecek bir kapanış saha etki çalışması yürütülecektir.

13

KAYNAKÇA

13. KAYNAKÇA

Bölümü

- Akdeniz İhracatçı Birlikleri (AKİB). (2025). *Yaş meyve sebze sektörü Türkiye geneli değerlendirme raporu*. Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. <https://www.akib.org.tr>
- Amer K.H., 2011. Effect of irrigation method and quantity on squash yield and quality. *Agricultural Water Management*, 98: 1197-1206.
- Aydın, O. (2012). AB’de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye’de kırsal turizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 39-46.
- Cabrini, L. (2004). *Rural tourism in Europe* [Bildiri sunumu]. European Congress on Rural Tourism, İspanya.
- Çeken, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye’ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1-14.
- Dal, B., & Kızılaslan, H. (2019, Mart). Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye’nin yaş sebze ve meyve sektörü. *XI. IBANESS Congress Series*, 157-163.
- Esengün, K., Akça, H., & Sayılı, M. (2001). Kırsal alanların kalkınmasında kırsal turizmin rolü. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, (470), 29-35.
- Food and Agriculture Organization (FAO). (2024). *FAOSTAT* veri tabanı. Erişim tarihi: Haziran 2026, <https://www.fao.org/faostat/>
- International Trade Centre (ITC). (2024). *Trade Map: Trade statistics for international business development (Product: 081010 Fresh Strawberries, Export from Türkiye 2019-2023)*. <https://www.trademap.org/>
- International Trade Centre (ITC). (2025). Trade Map Veri Tabanı. Erişim Tarihi: 22.06.2026, <https://www.trademap.org>
- IPCC. (2013). Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Stocker, T.F., et al. (eds.): Cambridge University Press, Cambridge and New York.
- Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi (KDAKP). (2026). Çok Paydaşlı Platformların Oluşturulması El Kitabı. Ankara, Türkiye.
- Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi (KDAKP). (2026). Nihai Proje Tasarım Raporu. Ankara, Türkiye.
- Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi (KDAKP). (2026). Proje Uygulama El Kitabı (Rev. IV). Ankara, Türkiye.
- Kiper, T. (2013). Role of ecotourism in sustainable development. M. Özyavuz (Ed.), *Advances in landscape architecture* içinde (ss. 773-802). InTech.
- Kiper, T., & Yılmaz, E. (2008). Şarköy-Kumbağ arasında kırsal kalkınmayı destekleyici turizmin olabilirliği ve yerel halkın rolü. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 159-168.
- Kuşlu, Y., Şahin, U., Kızıloğlu, M. F., & Memiş, S. (2013). Fruit yield and quality, and irrigation water use efficiency of summer squash drip-irrigated with different irrigation quantities in a semi-arid agricultural area. *Journal of Integrative Agriculture*, 13(11), 2518-2526.
- Kuter, N., & Ünal, H. E. (2013). Kırsal kalkınmada kırsal turizmin önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13(2), 192-201.

- Salihoğlu G, Salihoğlu NK, Uçaroğlu S, Banar M (2018) Food loss and waste management in Turkey. *Bioresource Technology* 248: 88-99
- Sıralı, R. (2010). Arıcılığın Türkiye için önemi. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, 2(4), 3-4.
- Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kültürle bütünleşen bir turizm türü: Kırsal turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 67-75.
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12(1), 1-11.
- Soykan, F. (2006). Avrupa’da kırsal turizme bakış kazanılan deneyim. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı içinde (ss. 72-73). Balıkesir Üniversitesi.
- Sunulu, S., & Yağcıoğlu, M. (2014, Kasım 26-27). *Kayseri’de çerezlik kabak (Cucurbita pepo L.) üreticilerinin işletme, pazarlama ve üretim teknikleri durumu* (ss. 13-44). İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Çerezlik Kabak Çalıştayı, Kayseri, Türkiye.
- Şekeroğlu, A., & Sarıca, M. (2007). Alternatif üretim metodu olarak köy tavukçuluğu. 5. *Ulusal Zootehni Bilim Kongresi*, 5-8.
- Şerefioğlu, C. (2009). Kalkınmada kırsal turizmin rolü: 2007-2013 yılları arasında ülkemizde uygulanacak olan IPARD Kırsal Kalkınma Programı’ndaki yeri, önemi ve beklenen gelişmeler [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025). Bitkisel üretim istatistikleri ve sertifikalı fide üretim verileri (2020-2024 gerçekleşen, 2025 hedef verileri). Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM).
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025). *Tarımsal Ürünler Maliyet Sistemi (TAMSİS) verileri*. Tarım ve Orman Bakanlığı.
- Tatlı, H., Türkeş, M. (2008). Türkiye’deki 2006/2007 kuraklığı ile geniş ölçekli atmosferik değişkenler arasındaki bağlantının lojistik regresyonla belirlenmesi. IV. Atmosfer Bilimleri Sempozyumu Bildiri Kitabı: 516-527, 25-28 Mart 2008, İstanbul
- TÜİK, 2025. Bitkisel Üretim İstatistikleri (Web Sayfası: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>) (Erişim Tarihi: Haziran 2026).
- TÜİK, 2025. Hayvancılık İstatistikleri (Web Sayfası: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>) (Erişim Tarihi: Haziran 2026).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Dış ticaret istatistikleri veri tabanı: 2019-2023 taze çilek ithalatı [Veri seti]. <https://data.tuik.gov.tr/>
- TÜRKVET, 2026. Tarım Bilgi Sistemi (Hayvan Kayıt Sistemi). (Web Sayfası <https://hb.sapp.tarbil.gov.tr/Modules/TURKVET/Pages/User/UserAgreement.aspx>) (Erişim Tarihi: Haziran 2026).
- United Nations Statistics Division. (2024). UN Comtrade Database (Harmonized System Code: 081010 Fresh Strawberries, Türkiye Trade Data 2019-2023). <https://comtradeplus.un.org/>
- Uzundumlu, A., Aksoy, A., & Işık, H. B. (2011). Arıcılık işletmelerinde mevcut yapı ve temel sorunlar; Bingöl ili örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 42(1), 49-55.
- World Tourism Organization. (2024). World tourism barometer. *UN Tourism World Tourism Barometer*, 22(1).
- World Travel & Tourism Council. (2024). Economic impact research: Global trends. Research and Markets. (2024). Global rural tourism market analysis and forecast (2024-2030).

TEŞEKKÜR

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi kapsamında hazırlanan bu Stratejik Yatırım Planı, katılımcı bir planlama anlayışıyla, çok sayıda kurum, kuruluş ve paydaşın ortak emeğiyle ortaya çıkmıştır.

Planın hazırlık sürecinde gösterdiği yakın ilgi ve destekleri için Kayseri Valiliğine; teknik rehberlik ve yönlendirmeleri için Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Etüt ve Projeler Daire Başkanlığı Merkez Proje Yönetim Birimine; veri paylaşımı ve kurumsal iş birliği destekleri için bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve özel sektör temsilcilerine ve ÇPP üyelerine; saha çalışmalarında ihtiyaç, görüş ve önerilerini içtenlikle paylaşan çiftçilerimize teşekkürlerimizi sunarız.

Bu planın, ilimizin kırsal kalkınmasına ve çiftçilerimizin refahına katkı sağlamasını temenni ederiz.

Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Bülent SAKLAV
İl Müdürü

Kırsal Dezavantajlı Alanlar Kalkınma Projesi, Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından, Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu'ndan sağlanan dış kaynak ve Türkiye Cumhuriyeti katkısıyla, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı iş birliğinde uygulanmaktadır.



T.C. KAYSERİ VALİLİĞİ
İL TARIM VE ORMAN
MÜDÜRLÜĞÜ



KIRSAL DEZAVANTAJLI ALANLAR
KALKINMA PROJESİ



Investing in rural people



Sümer Yeni Mahalle 7. Cadde No:59 Posta: 38090 Kocasinan / KAYSERİ
(0352) 338 21 44 - 46 - 47
(0352) 338 07 71
kayseri@tarimorman.gov.tr
tarimveormanbakanligi@hs01.kep.tr